

ПРИЧОРНОМОРСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ЕКОНОМІКИ ТА ІННОВАЦІЙ

ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

Науковий журнал

Випуск 78

Том 2

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Головний редактор:

Терешкінас Артурас – доктор соціальних наук, професор, професор кафедри соціології Університету імені Вітовта Великого (Каунас, Литовська Республіка)

Члени редакційної колегії:

Байша Кіра Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Херсонського національного технічного університету

Благуна Наталія Михайлівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Боровик Людмила Андріївна – кандидат педагогічних наук, доцент, член-кореспондент Міжнародної економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

Бочелюк Віталій Йосипович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри Запорізького національного технічного університету

Галацин Катерина Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови технічного спрямування № 2 Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Горького Сікорського»

Козяр Микола Миколайович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної механіки, інженерної графіки та машинознавства Національного університету водного господарства та природокористування

Кочарян Артур Борисович – кандидат педагогічних наук, доцент, радник Міністра освіти і науки України

Кузьменко Ольга Степанівна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри фізико-математичних дисциплін Льотної академії Національного авіаційного університету, старший науковий співробітник Національного центру «Мала академія наук України»

Невмержицька Олена Василівна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Пагута Мирослав Вікторович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри технологічної та професійної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Пермінова Владислава Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування Чернігівського національного технологічного університету

Пушкарьова Тамара Олексіївна – доктор педагогічних наук, професор, начальник відділу проектного управління ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України, член-кореспондент НАПН України

Шапошнікова Ірина Василівна – доктор соціологічних наук, професор, декан соціально-психологічного факультету Херсонського державного університету

Шкабаріна Маргарита Андріївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука

Алісаускіене Мілда – доктор соціальних наук, професор, завідувач кафедри соціології Університету імені Вітовта Великого (Каунас, Литовська Республіка)

Гражіене Віталія – доктор педагогічних наук, завідувач відділу якості освіти Вільнюської академії мистецтв (Вільнюс, Литовська Республіка)

Конрад Яновський – PhD, ректор Економіко-гуманітарного університету у Варшаві (Варшава, Республіка Польща)

Електронна сторінка видання – www.innovpedagogy.od.ua

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Причорноморського науково-дослідного інституту
економіки та інновацій (протокол № 12 від 30.12.2024 року)

**Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
у галузі педагогічних наук (011 – Освітні, педагогічні науки, 012 – Дошкільна освіта,
013 – Початкова освіта, 014 – Середня освіта, 015 – Професійна освіта
(за спеціальностями), 016 – Спеціальна освіта)
відповідно до Наказу МОН України від 14.05.2020 № 627 (додаток 2)**

**Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)**

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України
з питань телебачення і радіомовлення № 1552 від 09.05.2024 року
(Ідентифікатор медіа R30-04409)

Мови видання: українська, англійська, польська, німецька, французька.

Міжнародний цифровий ідентифікатор журналу: <https://doi.org/10.32782/2663-6085>

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Кульбач Л.М.

ПРОВІДНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....9

Лавренко С.О.ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО І НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА:
У ДІАЛОЗІ ІЗ СУЧАСНІСТЮ.....14**Ляленко В.В.**ФІЛОСОФІЯ Г. СКОВОРОДИ: ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ РЕФЛЕКСІЇ
У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ГУМАНІСТИЧНОЇ ОСВІТИ.....18**Павленко Т.С., Серета Х.В.**РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ ВЧЕНИХ НАПН УКРАЇНИ
НА СТОРІНКАХ ЕЛЕКТРОННОГО РЕСУРСУ «ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ ТА СВІТУ».....22

РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ (З ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ)

Кобилюк Х.М., Вишневецька-Смірнова Т.І.

ТЕОРІЯ ЗДОРОВ'Я З ОСНОВАМИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ.....27

Кудрявець Д.С.ДО ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ 5–6 КЛАСІВ
В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ.....32**Кузь Ю.М., Сичевський Ю.О.**ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ ПРОДУКТИВНОГО НАВЧАННЯ КУРСАНТІВ ЗАСТОСУВАННЮ
АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ ТА ЗАСОБІВ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ37**Samoilova Yu.I., Vasylenko V.A.**CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES
TO LAW STUDENTS.....41**Цао Юе**ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У ФАХОВУ ПЕРЕДВИЩУ ОСВІТУ
В УКРАЇНІ ТА КИТАЇ.....45**Чопик Р.В., Змарзлова Н.В.**ВПЛИВ ЗАНЯТЬ ПЛЯЖНИМ ВОЛЕЙБОЛОМ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ
НА РІВЕНЬ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ.....54

РОЗДІЛ 3. КОРЕКЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

Луканьова Л.О.ЄДНІСТЬ ПСИХОЛОГО-МЕДИКО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПІДХОДУ ДО КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕНЬ
КОГНІТИВНОГО РОЗВИТКУ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....60**Меліхова В.В.**ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА СТРЕСУ В СІМ'ЯХ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ
З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....64**Черкасова О.В.**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ
З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....69

РОЗДІЛ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Mudryk O.V., Pavlova O.O.MICROLEARNING IN THE CONTEXT OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE
IN HIGHER PROFESSIONAL EDUCATION INSTITUTIONS.....73**Прусак П.В.**

ГОТОВНІСТЬ ПСИХОЛОГІВ ДО КОУЧИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....78

Пухальська Г.А.РОЗВИТОК SOFT SKILLS ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ
СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....82**Резван О.О., Воронько В.В.**ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
«СИСТЕМНА ІНЖЕНЕРІЯ» В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....86**Ryzhenko M.V., Anisenko O.V.**

EFFECTIVE STRATEGIES FOR TEACHING ENGLISH: FOCUSING ON STUDENT NEEDS.....90

Сакір Н.О.

ФОРМУВАННЯ СЛОВОТВОРЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПМР.....93

Скиба О.М.ПІДХОДИ ДО ОПРАЦЮВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ
ЗІ СТУДЕНТАМИ НЕМОВНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ.....98**Співак Я.О., Курінна С.М., Курінний Я.В.**

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ: ЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....102

Топорівська Я.В., Ванюга Л.С., Калаур С.М.ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ АКТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ
В МАЙБУТНІХ АКТОРІВ.....107**Федорченко Ю.Ф., Туренко Р.Л.**ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ГРА ЯК ІНСТРУМЕНТ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ
СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ.....112**Чмель В.В., Ахмад І.М., Волкова О.А., Лисенко Т.П.**ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНЕ ЧИТАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ.....116**Чорноглазова Г.В.**

ЕКОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ В ОСВІТІ АВІАФАХІВЦІВ: ШЛЯХ ДО СТАЛОГО МАЙБУТНЬОГО АВІАЦІЇ...122

Шевель Н.О., Шевель Т.О.АКТУАЛЬНІСТЬ ПУРИСТИЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ В УКРАЇНСЬКІЙ МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ
ДЛЯ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ.....126**Shcherbyna Yu.M.**ANALYSIS OF FACTORS INFLUENCING THE DEVELOPMENT OF MOTIVATION OF UNIVERSITY
TEACHERS' PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL PERFORMANCE UNDER MARTIAL LAW.....130**Щукіна Е.І., Іщенко Т.М., Кузьменко Д.В.**ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПРИ ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
СТУДЕНТАМ СПЕЦІАЛЬНОСТІ КІБЕРБЕЗПЕКА.....134

РОЗДІЛ 5. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

Васьків С.Т., Іваничко І.І.

АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....138

Іншаков А.Є.МОВЛЕННЄВІ ПОМИЛКИ ТА ЇХ КОРЕКЦІЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ
КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....142

Тесленко С.О., Лісовська Т.А. ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА.....	146
--	------------

РОЗДІЛ 6. ТЕОРІЯ НАВЧАННЯ

Ігнаткіна Т.В., Маслова Д.І. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ «МЕТЕОРОЛОГІЯ І ОКЕАНОГРАФІЯ» В ДУНАЙСЬКОМУ ФАХОВОМУ КОЛЕДЖІ.....	150
---	------------

Твердохліб Г.В. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ РОЗВИТКУ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ.....	155
--	------------

РОЗДІЛ 7. ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ

Ткачук Н.П., Подзигун О.А., Петрова А.І. ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ СНАТ GPT У ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....	159
---	------------

Швець Б.Ю. ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ У ТЕХНІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ.....	164
--	------------

РОЗДІЛ 8. МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Іваніга О.В., Тарасенко С.Є. ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДИКИ «М'ЯКИЙ SLIL» ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ ЕКНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....	169
--	------------

CONTENTS

SECTION 1. GENERAL PEDAGOGY AND HISTORY OF PEDAGOGY

Kulbach L.M. LEADING TRENDS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF CIVIC EDUCATION IN UKRAINE.....	9
Lavrenko S.O. PEDAGOGICAL IDEAS OF V. O. SUKHOMLYNSKYI AND THE NEW UKRAINIAN SCHOOL: IN DIALOGUE WITH MODERNITY.....	14
Lialenko V.V. THE ARTICLE IS DEVOTED TO ONE PHILOSOPHY OF G. SKOVORODA: FUNDAMENTALS OF PEDAGOGICAL REFLECTION IN THE CONTEXT OF MODERN HUMANITARIAN EDUCATION.....	18
Pavlenko T.S., Sereda Kh.V. REPRESENTATION OF THE SCIENTIFIC HERITAGE OF THE SCIENTISTS OF THE NAES OF UKRAINE ON THE PAGES OF THE ELECTRONIC RESOURCE “TEACHERS OF UKRAINE AND THE WORLD”.....	22

**SECTION 2. THEORY AND METHODOLOGY OF TEACHING
(IN THE FIELDS OF KNOWLEDGE)**

Kobyliuk Kh.M., Vyshnevska-Smirnova T.I. HEALTH THEORY WITH THE BASICS OF HUMAN LIFE SAFETY.....	27
Kudriavets D.S. TO THE ISSUE OF PHYSICAL EDUCATION OF 5TH–6TH GRADE STUDENTS IN THE CONDITIONS OF BLENDED LEARNING.....	32
Kuz Yu.M., Sychevskyi Yu.O. PEDAGOGICAL TECHNOLOGY OF PRODUCTIVE TRAINING OF CADETS IN THE APPLICATION OF AUTOMATED SYSTEMS AND MEANS OF BORDER CONTROL.....	37
Samoilova Yu.I., Vasylenko V.A. CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES TO LAW STUDENTS.....	41
Tsao Yue IMPLEMENTATION OF INTERNATIONAL STANDARDS IN PROFESSIONAL HIGHER EDUCATION IN UKRAINE AND CHINA.....	45
Chopyk R.V., Zmarzlova N.V. THE IMPACT OF BEACH VOLLEYBALL ACTIVITIES IN THE CONTEXT OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL ON THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' PHYSICAL QUALITIES.....	54

SECTION 3. CORRECTIONAL PEDAGOGY

Lukanova L.O. UNITY OF PSYCHOLOGICAL-MEDICO-PEDAGOGICAL APPROACH TO CORRECTION OF COGNITIVE DEVELOPMENT DISORDERS IN CHILDREN WITH INTELLECTUAL DEVELOPMENT DISORDERS.....	60
Melikhova V.V. MAIN SOURCES OF STRESS IN FAMILIES RAISING CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS.....	64
Cherkasova O.V. DEVELOPING OF SOCIO-EMOTIONAL SKILLS IN CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS.....	69

SECTION 4. THEORY AND METHODOLOGY OF EDUCATIONAL MANAGEMENT

Mudryk O.V., Pavlova O.O. MICROLEARNING IN THE CONTEXT OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE IN HIGHER PROFESSIONAL EDUCATION INSTITUTIONS.....	73
Prusak P.V. PSYCHOLOGIST`S READINESS FOR COACHSNG.....	78
Pukhalska H.A. DEVELOPMENT OF SOFT SKILLS AS A PEDAGOGICAL CONDITION FORMATION OF ENVIRONMENTAL AWARENESS OF FUTURE SPECIALISTS IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM.....	82
Rezvan O.O., Voronko V.V. FORMATION OF SELF-EDUCATIONAL COMPETENCE OF STUDENTS MAJORING IN "SYSTEMS ENGINEERING" IN DISTANCE LEARNING.....	86
Ryzhenko M.V., Anisenko O.V. EFFECTIVE STRATEGIES FOR TEACHING ENGLISH: FOCUSING ON STUDENT NEEDS.....	90
Sakir N.O. FORMATION OF WORD FORMATION IN PRESCHOOL CHILDREN WITH SPEECH LITERATURE.....	93
Skyba O.M. APPROACHES TO GENERAL VOCABULARY PROCESSING WITH STUDENTS OF NON-LINGUISTIC SCHOOLS.....	98
Spivak Ya.O., Kurinna S.M., Kurinnyi Ya.V. PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PSYCHOLOGISTS: ETHICAL AND LEGAL ASPECT.....	102
Toporivska Ya.V., Vaniuha L.S., Kalaur S.M. THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF FORMING ACTING SKILLS IN FUTURE ACTORS.....	107
Fedorchenko Yu.F., Turenko R.L. INTELLECTUAL GAME AS A TOOL FOR ACTIVATING COGNITIVE ACTIVITY OF STUDENTS OF NON-LINGUISTIC SCHOOLS.....	112
Chmel V.V., Akhmad I.M., Volkova O.A., Lysenko T.P. PROFESSIONALLY ORIENTED READING AS AN IMPORTANT COMPONENT OF FUTURE ENGINEERS' TRAINING.....	116
Chornohlazova H.V. ECOLOGICAL PRINCIPLES IN AVIATION SPECIALISTS' EDUCATION: A PATH TO A SUSTAINABLE AVIATION FUTURE.....	122
Shevel N.O., Shevel T.O. RELEVANCE OF PURISTIC TRENDS IN UKRAINIAN MEDICAL TERMINOLOGY FOR FUTURE DOCTORS.....	126
Shcherbyna Yu.M. ANALYSIS OF FACTORS INFLUENCING THE DEVELOPMENT OF MOTIVATION OF UNIVERSITY TEAHCERS' PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL PERFORMANCE UNDER MARTIAL LAW.....	130
Shchukina E.I., Ishchenko T.M., Kuzmenko D.V. FEATURES OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE TO CYBERSECURITY STUDENTS.....	134

SECTION 5. PRESCHOOL PEDAGOGY

Vaskiv S.T., Ivanychko I.I. ASPECTS OF ENVIRONMENTAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN.....	138
---	-----

Inshakov A.Ye.

SPEECH ERRORS AND THEIR CORRECTION IN PRESCHOOL CHILDREN IN THE PROCESS OF COMMUNICATIVE ACTIVITIES.....142

Teslenko S.O., Lisovska T.A.

PEDAGOGY OF PARTNERSHIP IN THE NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION OF THE OLDER PRESCHOOLER.....146

SECTION 6. LEARNING THEORY

Ihnatkina T.V., Maslova D.I.

INNOVATIVE APPROACHES IN TEACHING THE DISCIPLINE "METEOROLOGY AND OCEANOGRAPHY" AT THE DANUBE VOCATIONAL COLLEGE.....150

Tverdokhlib H.V.

PRACTICAL ASPECTS OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE TO DEVELOP STUDENTS' MEDIA LITERACY.....155

SECTION 7. INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN EDUCATION

Tkachuk N.P., Podzyhun O.A., Petrova A.I.

USING CHAT GPT FEATURES IN THE FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE PROFESSIONAL LEXICAL COMPETENCE OF STUDENTS OF NON-LANGUAGE MAJORS.....159

Shvets B.Yu.

PECULIARITIES OF TRAINING FUTURE PHILOLOGISTS AT A TECHNICAL UNIVERSITY.....164

SECTION 8. VOCATIONAL EDUCATION METHODOLOGY

Ivaniha O.V., Tarasenko S.Ye.

IMPLEMENTATION OF "SOFT CLIL" METHODOLOGY WHEN TEACHING ENGLISH TO STUDENTS OF ECONOMICS SPECIALTIES.....169

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

ПРОВІДНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

LEADING TRENDS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF CIVIC EDUCATION IN UKRAINE

У статті розглядаються основні тенденції та перспективи розвитку громадянської освіти в Україні, що визначаються сучасними суспільно-політичними викликами та трансформаційними процесами. Громадянська освіта є ключовим компонентом формування активного, свідомого громадянина, здатного брати участь у суспільному житті, захищати демократію та верховенство права. Окремо акцентовано на тому, що громадянська освіта сприяє розвитку національної, культурної та громадянської ідентичності, а також підвищенню рівня духовності та моральних цінностей. Визначено, що важливим аспектом є інтеграція громадянської освіти в освітню систему України, хоча на практиці більшість ініціатив реалізуються поза офіційною системою освіти, зокрема громадськими організаціями. Автор аналізує концептуальні документи, зокрема Концепцію розвитку громадянської освіти в Україні, що передбачає активну роль громадян у процесах державного управління та місцевого самоврядування, а також розвиток критичного мислення та медіаграмотності. У статті також наголошується на необхідності оновлення освітніх стандартів та програм для усіх рівнів освіти, покращення кадрового забезпечення та розробки нових методик підготовки педагогів. Розглянуті основні виклики, такі як фрагментарність громадянської освіти, відсутність єдиного підходу до формування громадянських компетентностей, та потреба в інституційних змінах і моніторингу реалізації освітніх заходів. На основі проведеного аналізу зроблено висновок про необхідність системного підходу та інтеграції світових практик, зокрема європейської практики, для подальшого розвитку громадянської освіти в Україні, що є важливим для зміцнення демократії та національної ідентичності.

Ключові слова: громадянська освіта, громадянські компетентності, громадянське суспільство, освітні стандарти, програми.

The article discusses the main trends and prospects for the development of civic education in Ukraine, which are determined by modern socio-political challenges and transformational processes. Civic education is a key component of developing an active, conscious citizenry capable of participating in public life and defending democracy and the rule of law. It is emphasized that civic education contributes to the development of national, cultural and civic identity, as well as to the enhancement of spirituality and moral values. It is determined that an important aspect is the integration of civic education into the educational system of Ukraine, although in practice most initiatives are implemented outside the formal education system, in particular by NGOs. The author analyzes conceptual documents, in particular the Concept for the Development of Civic Education in Ukraine, which envisages an active role of citizens in the processes of state administration and local self-government, as well as the development of critical thinking and media literacy. The article also emphasizes the need to update educational standards and programs for all levels of education, improve staffing, and develop new methods of teacher training. The main challenges, such as fragmentation of civic education, lack of a unified approach to the formation of civic competencies, and the need for institutional changes and monitoring of the implementation of educational activities, are considered. Based on the analysis, the author concludes that a systematic approach and integration of international practices, including European practices, are needed to further develop civic education in Ukraine, which is important for strengthening democracy and national identity.

Key words: civic education, civic competencies, civil society, educational standards, programs.

УДК 37.014.53:316.334.3(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.1>

Кульбач Л.М.,

ст. викладач кафедри дошкільної та початкової освіти

Комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради»

Постановка проблеми. Громадянська освіта в Україні є важливим чинником формування активного й відповідального суспільства, яке здатне ефективно реагувати на виклики сучасності. Основні напрями її розвитку пов'язані з інтеграцією демократичних цінностей в освітній процес, підвищенням рівня правової свідомості та розвитку критичного мислення. В умовах трансформації сучасної України громадянське виховання орієнтується на зміцнення національної ідентичності, популяризацію ідей соціальної справедливості та поваги до прав людини. Тенденції розвитку передбачають адаптацію

освітніх програм до європейських стандартів, розширення використання цифрових технологій та інтерактивних методів навчання. Особливу увагу приділяють підготовці педагогів, які здатні формувати у молоді компетенції для активної участі у суспільному житті. У цьому контексті актуальними є співпраця освітніх закладів із громадськими організаціями та залучення молоді до реалізації соціальних проєктів. Таким чином, громадянська освіта стає ключовим інструментом розвитку демократичного суспільства в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій щодо громадянської освіти в Україні дозволяє

визначити ключові напрями її розвитку та основні виклики. Зокрема, Т. Ремех наголошує на ролі громадянської освіти як динамічної системи, що сприяє формуванню національної самосвідомості, громадянської культури та критичного мислення [9]. Зі свого боку, Я. Боренько звертає увагу на недостатню координацію між формальною та неформальною освітою, яка вимагає міжсекторного підходу для ефективного впровадження громадянської освіти [1]. Ю. Окуньовська акцентує на важливості формування громадянських компетенцій, що забезпечують активну участь громадян у суспільному житті та підтримують розвиток демократичних цінностей [4, с. 16]. А. Бухун деталізує стратегічні напрями, підкреслюючи значення громадянсько-правової освіти та залучення молоді до процесів прийняття рішень на всіх рівнях [2, с. 69]. Водночас у сучасному контексті, як зазначено в [3, с. 12], громадянська освіта набуває особливого значення під час війни, виступаючи інструментом єдності, підтримки та трансформації цінностей, адже війна викликала переосмислення історії, зміцнення демократичних ідеалів та формування нової ціннісної рамки свободи й демократії.

Загалом, громадянська освіта в Україні залишається важливим елементом у процесі демократичних трансформацій, сприяючи формуванню свідомого, відповідального та єдиного суспільства.

Мета статті полягає у визначенні провідних тенденцій та перспектив розвитку громадянської освіти в Україні, що зумовлені сучасними суспільно-політичними викликами та трансформаційними процесами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Громадянська освіта в Україні є системним процесом, спрямованим на формування активного, свідомого громадянина, здатного реалізовувати свої права та обов'язки, брати участь у суспільному житті та сприяти вирішенню соціально важливих завдань. Її значення особливо зростає в умовах демократизації суспільства, інтеграції до європейського простору та протидії зовнішнім викликам.

Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні» [7], громадянська освіта базується на національних і загальнолюдських цінностях, спрямованих на розвиток громадянських компетентностей. Вона допомагає кожній особі усвідомлювати свої права та обов'язки, брати активну участь у захисті демократії, верховенства права та реалізовувати принцип, згідно з яким народ є єдиним джерелом влади. Поряд з тим, громадянська освіта також стимулює відповідальність кожного громадянина за розвиток суспільства, громади та держави, підкреслюючи важливість виборчих прав, участі у прийнятті рішень і дотримання соціальних обов'язків. Ці аспекти

є ключовими для зміцнення демократії та забезпечення стійкості українського суспільства.

Отже, виходячи з ключових аспектів, визначених у Концепції, громадянська освіта не лише сприяє усвідомленню особистих прав та обов'язків, але й формує активну громадянську позицію, необхідну для розвитку демократичного суспільства. У цьому контексті її завдання спрямовані на досягнення низки важливих цілей [7]: сприяти формуванню національної, культурної та громадянської ідентичності; забезпечувати розвиток і використання державної мови в усіх сферах суспільного життя, підвищувати духовний рівень українського народу та його усвідомлення моральних цінностей; формувати повагу до честі, гідності, прав і свобод людини, а також здатність їх відстоювати; розвивати громадянську відповідальність за суспільно-політичні процеси, набувати навичок демократичного управління на місцевому рівні та залучення громадян до державного управління; сприяти формуванню критичного мислення, медіаграмотності та їх практичного застосування; запроваджувати інклюзивні підходи до навчання; стимулювати активну життєву позицію, громадські ініціативи та волонтерську діяльність; розвивати навички конструктивної взаємодії в суспільстві, заснованої на взаємоповазі, співпраці, обміні досвідом, а також утверджувати принципи солідарності та турботи про спільне благо.

Основною метою громадянської освіти є розвиток і формування громадянських компетентностей, що базуються на загальнолюдських та суспільно-державних (національних) цінностях України. Це досягається через активну участь суб'єктів освітньої діяльності, які забезпечують реалізацію цієї мети. Зі свого боку, громадянська освіта в Україні орієнтована на розвиток громадянських компетентностей через різноманітні методи, серед яких: освітня діяльність, просвітницька робота, використання соціальної реклами, залучення громадян до участі в процесах розробки та реалізації державної, регіональної й місцевої політики, а також активна участь у масових просвітницьких заходах. Крім того, громадянська освіта охоплює всі види освіти – формальну, неформальну й інформальну, що забезпечує її доступність для всіх вікових груп і різних категорій населення. Насамкінець, основою громадянської освіти є не лише суспільно-державні (національні) цінності, але й цінності особистої ефективності, правдивості, критичного мислення, взаємоповаги, відкритого спілкування та ефективної співпраці [6].

Додатково зауважимо, що основними складовими державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності є [8]:

1. Національно-патріотичне виховання – спрямоване на формування в громадян України

почуття національної гордості, відповідальності за долю своєї держави та поваги до її історії, культури та традицій.

2. Військово-патріотичне виховання – акцентує на підготовці громадян до захисту своєї країни, розвиваючи їхню фізичну, моральну та психологічну готовність до участі в обороні держави.

3. Громадянська освіта – охоплює формування у громадян знань, умінь, навичок і цінностей, необхідних для активної участі у житті суспільства, демократичних процесах і розвитку громадянського суспільства.

Ці три складові є взаємопов'язаними та формують базис для розвитку громадянської свідомості, національної ідентичності та патріотизму, що є особливо важливим в умовах сучасних викликів для України.

Основні особливості розвитку громадянської освіти в Україні у сучасних умовах можна охарактеризувати через такі ключові аспекти, які визначені змінами, внесеними до Концепції розвитку громадянської освіти в Україні Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.10.2022 № 893-р. [5]:

1. Фрагментарність громадянської освіти. Українська система громадянської освіти залишається недостатньо інтегрованою через відсутність єдиного наскрізного підходу до формування структури громадянських компетентностей. Це породжує несистемність освітніх заходів, низьку координацію між зацікавленими сторонами та обмежену ефективність впровадження. Хоча з 2018 року громадянська освіта стала обов'язковою у закладах загальної середньої освіти, більшість ініціатив у цій сфері реалізуються громадськими організаціями та іншими суб'єктами поза офіційною освітньою системою.

2. Зміна освітньої парадигми. Зміна парадигми від «отримувача послуг держави» до «суб'єкта держави» є ключовим завданням громадянської освіти. Формування активної громадянської позиції передбачає розвиток не лише знань, але й ціннісних орієнтирів, відповідальності за власні дії та прийняття рішень на рівні громади та держави.

3. Недостатність стандартів та програм. Освітні стандарти та програми не враховують повною мірою структуру громадянських компетентностей. Відсутність сучасних стандартів у профільній середній, професійно-технічній та фаховій передвищій освіті ускладнює формування єдиного бачення громадянської освіти. Необхідне оновлення освітніх програм для всіх рівнів освіти.

4. Кадрове забезпечення. Низький рівень підготовки педагогів у сфері громадянської освіти залишається проблемою. Більшість освітян не мають достатніх знань та навичок для формування громадянських компетентностей. Водночас виникає потреба у розробці методик підготовки кадрів,

здатних працювати як у формальній, так і у неформальній системах освіти.

5. Роль інститутів громадянського суспільства. Інститути громадянського суспільства виконують важливу роль у впровадженні громадянської освіти. Це включає волонтерську діяльність, створення бібліотек на громадські простори, створення вуличних освітніх просторів та проведення акцій прямої демократії.

6. Необхідність матеріального забезпечення. Бракує навчальних і методичних матеріалів державною мовою, які б повністю задовольняли потреби громадянської освіти. Хоча освітні платформи відіграють важливу роль у цьому процесі, необхідно розширювати їхній доступ та якість.

7. Розвиток демократичного середовища. Ефективність громадянської освіти зростає через створення демократичного освітнього середовища, організацію діяльності учнівського самоврядування, гуртків, спецкурсів та інших форм громадської активності.

8. Інституційні зміни та моніторинг. Для досягнення цілісності громадянської освіти необхідно створити організаційно-правові умови. План заходів, розроблений Міністерством освіти і науки України у співпраці з іншими органами влади, інститутами громадянського суспільства та міжнародними організаціями, є ключовим інструментом цього процесу. Моніторинг ефективності реалізації плану заходів допоможе виявити слабкі місця та сприяти підвищенню якості громадянської освіти.

Тому, з огляду на зазначене вище, громадянська освіта в Україні перебуває на етапі активного розвитку та адаптації до сучасних викликів, таких як зміни в суспільно-політичному середовищі, інтеграція в європейський простір та протидія зовнішнім загрозам. Враховуючи такі важливі документи на державному рівні, як Концепція розвитку громадянської освіти в Україні (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 № 710-р), зміни до неї (Розпорядження від 08.10.2022 № 893-р), а також Стратегію утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року (Постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.2023 № 1322), можна визначити основні тенденції розвитку цієї сфери:

1. Інтеграція громадянської освіти в освітню систему. Один із ключових аспектів, що визначає подальший розвиток громадянської освіти в Україні, це її інтеграція в освітню систему. Концепція розвитку громадянської освіти передбачає її впровадження у заклади загальної середньої освіти, зокрема через підвищення якості викладання предметів, що формують громадянську свідомість. Проте, як показує практика, більшість ініціатив у цій сфері все ще реалізуються поза формальною освітньою системою, через громадські організації та інші неформальні структури.

2. Розвиток громадянських компетентностей. Громадянська освіта в Україні орієнтована на формування громадянських компетентностей, що охоплюють знання, навички та цінності, необхідні для активної участі у громадському та політичному житті. Це включає розуміння своїх прав і обов'язків, відповідальність за прийняття рішень, участь у громадських ініціативах, розвиток критичного мислення та медіаграмотності. Важливою є також активація процесу включення громадян у розробку та реалізацію політик на державному, регіональному та місцевому рівнях.

3. Систематизація та стандартизація освітніх програм. Внесення змін до Концепції громадянської освіти у 2022 році (Розпорядження № 893-р) вказує на необхідність розробки єдиних стандартів і освітніх програм для всіх рівнів освіти, що забезпечать цілісність та послідовність громадянської освіти. Проте сьогодні бракує єдиного підходу до формування структури громадянських компетентностей, що призводить до фрагментарності та несистемності в освітніх процесах.

4. Роль інститутів громадянського суспільства. Важливою складовою розвитку громадянської освіти є співпраця з інститутами громадянського суспільства, що мають значний вплив на процеси громадянського виховання. Волонтерська діяльність, організація вуличних освітніх просторів, проведення акцій прямої демократії – все це стає важливими аспектами формування активної громадянської позиції серед населення.

5. Підготовка педагогічних кадрів. Однією з серйозних проблем є недостатня підготовка педагогів у сфері громадянської освіти. Для ефективного формування громадянських компетентностей необхідно впроваджувати спеціалізовані програми підготовки вчителів, що зможуть успішно працювати як у формальній, так і в неформальній системах освіти.

6. Демократичне середовище та інституційні зміни. Створення демократичного середовища в закладах освіти є ще однією важливою тенденцією розвитку громадянської освіти. Це включає підтримку учнівського самоврядування, організацію громадських ініціатив та волонтерських програм. Окрім того, важливою є роль інституційних змін та моніторингу ефективності заходів, спрямованих на реалізацію громадянської освіти.

Водночас перспективи розвитку громадянської освіти в Україні зумовлені необхідністю глибшої інтеграції в освітню систему ключових тенденцій, що відображають сучасні виклики та потреби суспільства. Одним із головних напрямків є розробка та затвердження єдиних стандартів і програм громадянської освіти, які мають забезпечити єдність підходів і методів викладання на всіх рівнях освіти. Це дозволить створити узгоджену систему, що сприятиме однаково розумінню основних

принципів громадянської відповідальності та активної участі в суспільних процесах, адаптуючи ці знання до різних соціальних і культурних контекстів регіонів України.

Крім того, важливим аспектом є підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у сфері громадянської освіти. Це передбачає не лише оновлення навчальних матеріалів та освітніх програм, але й організацію спеціалізованих тренінгів, семінарів та курсів, що дозволять педагогам освоїти новітні методи та технології викладання, а також глибше розуміти роль громадянської освіти в розвитку демократичного суспільства. Оновлення вищої педагогічної освіти, зокрема впровадження відповідних курсів у програму підготовки майбутніх вчителів, сприятиме ефективному впровадженню громадянських цінностей у шкільну практику.

Наступним важливим кроком є активне залучення інститутів громадянського суспільства до освітніх процесів. Це включає співпрацю з неурядовими організаціями, громадськими рухами, правозахисними та екологічними організаціями, що зможуть внести додаткові перспективи у викладання громадянської освіти. Важливо також створити платформи для громадянських обговорень, дебатів, соціальних ініціатив, де здобувачі освіти зможуть застосовувати отримані знання на практиці, що допоможе формувати в них навички демократичного обговорення та конструктивної критики.

Поряд з тим, необхідно продовжити роботу з формування демократичного середовища в закладах освіти. Це має включати впровадження принципів участі в управлінні закладами освіти, розвиток молодіжних самоврядних організацій, а також створення умов для розвитку критичного мислення, вільного вираження думок та активної громадянської позиції. Таке середовище сприятиме формуванню у молоді почуття відповідальності за власну країну і бажання брати участь у її розвитку.

З огляду на прийняті державні документи, а також зазначені тенденції, громадянська освіта в Україні має всі шанси стати важливим елементом розвитку демократичного суспільства. Вона здатна сприяти формуванню активних, свідомих і відповідальних громадян, готових до участі у вирішенні соціальних та державних завдань, а також забезпечити міцний фундамент для стабільного розвитку країни в умовах сучасних політичних та економічних трансформацій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, відзначимо, що громадянська освіта в Україні є важливим інструментом формування активних громадян, здатних брати участь у суспільному житті та захисті демократії. Вона орієнтована на розвиток громадянських компетентностей через різноманітні методи,

включаючи освітні та просвітницькі заходи, залучення громадян до розробки політики та активну участь у масових заходах. Однією з головних проблем є недостатня інтеграція громадянської освіти в офіційну освітню систему, що обмежує її ефективність. Для її розвитку необхідно оновлення стандартів та освітніх програм, а також покращення підготовки педагогів у цій сфері. Важливим аспектом є також роль інститутів громадянського суспільства, які активно сприяють впровадженню громадянської освіти через волонтерську діяльність і громадські простори. Сьогодні громадянська освіта в Україні перебуває у стадії активного розвитку, що супроводжується значними викликами та можливостями. Тому подальший розвиток громадянської освіти вимагає системного підходу та залучення широкого кола учасників освітнього процесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Боренько Я. Громадянська освіта в Україні. Молодіжна політика. 2017. URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/171108_citizenship-education-Ukraine-ukr_YB.pdf
2. Бухун А. Г. Громадянська освіта української молоді: нормативні засади та неперервність розвитку. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2021. № 74. С. 66–71.
3. Кульбач Л. М. Передумови розвитку громадянської освіти в українській історико-педагогічній думці. Інноваційна педагогіка. 2022. Вип. 52. Т. 2. С. 9–13. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/52.2.1> URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2022/52/part_2/1.pdf
4. Окуньовська Ю. В. Становлення громадянської освіти в Україні. Політичне життя. 2023. № 2. С. 13–17.
5. Про внесення змін до Концепції розвитку громадянської освіти в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.10.2022 № 893-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/893-2022-%D1%80#Text>
6. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
7. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція, Перелік від 03.10.2018 № 710-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text>
8. Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках: Постанова Кабінету Міністрів України; Стратегія, План, Заходи від 15.12.2023 № 1322. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-%D0%BF#Text>
9. Ремех Т. О. Основні завдання громадянської освіти як складника освітньої галузі нового стандарту. Електронний збірник наукових праць ЗОІППО. 2021. № 3(45). URL: https://lib.iitta.gov.ua/728308/1/%D0%A0%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D1%85%20%D0%A2.%D0%9E_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО І НОВА УКРАЇНЬСЬКА ШКОЛА: У ДІАЛОЗІ ІЗ СУЧАСНІСТЮ

PEDAGOGICAL IDEAS OF V. O. SUKHOMLYNSKYI AND THE NEW UKRAINIAN SCHOOL: IN DIALOGUE WITH MODERNITY

Нова українська школа є однією з наймасштабніших освітніх реформ за останні часи. Однією з найважливіших її змін є побудова освітнього процесу на загальнолюдських цінностях. Визначаючи виховання не окремою частиною, а невід'ємною складовою освітнього процесу, Нова українська школа співзвучна з педагогічними ідеями В. О. Сухомлинського, які він теоретично розробив та успішно перевіряв на практиці.

Висвітлено дитиноцентризм як ключову ідею педагогіки В. О. Сухомлинського та НУШ, що передбачає максимальне врахування потреб та можливостей кожного учня. Необхідною умовою якісного функціонування освітнього середовища є психологізація освітнього процесу.

Схарактеризовано погляди В. О. Сухомлинського на готовність дитини до школи, яка включає в себе інтелектуальну, емоційну та соціальну зрілість.

Зазначено спільні ідеї у підходах до оцінювання досягнень учнів початкової школи – позитивна мотивація навчання, наявність оцінки виключно у старших класах, важливість оцінки для розвитку дитини, розмови з батьками учнів з приводу гарного вчинку дитини або її гарної успішності.

Підкреслено важливість формування компетенцій, а не окремих знань, вмінь, навичок, та виховання без покарань, що було обмірковано та апробовано В. О. Сухомлинським і зараз пропонується НУШ.

Показано погляди В. О. Сухомлинського на індивідуалізацію та диференціацію навчання – пробуджувати в кожній дитині інтерес до пізнання, не допускати працю обдарованих учнів нижче їхніх можливостей, кожна дитина розумна і талановита по-своєму, у кожній дитині думка розвивається своєрідними шляхами.

Наголошено на важливості всебічного виховання, що є невід'ємною частиною освітнього процесу, для розвитку соціальних і громадянських компетенцій учнів.

Сконцентровано увагу на активній участі батьків у освітньому процесі через спільні заходи, консультації, тренінги тощо.

Підкреслено важливість інтеграції дітей з особливими потребами до загальноосвітнього процесу і заперечення необхідності у спеціальному створенні шкіл або класів для таких дітей.

Ключові слова: В. О. Сухомлинський, Нова українська школа, дитиноцентризм, навчання, виховання, оцінювання, співпраця з батьками, інклюзивна освіта.

The New Ukrainian school is one of the most extensive educational reforms in recent times. One of its most important changes is the construction of the educational process based on universal human values. Determining education not as a separate part, but as an integral component of the educational process, the New Ukrainian school is consistent with the pedagogical ideas of V. O. Sukhomlynskyi, which he developed theoretically and successfully tested in practice.

Child-centrism is highlighted as a key idea of the pedagogy of V. O. Sukhomlynskyi and the New Ukrainian school, which provides for the maximum consideration of the needs and capabilities of each student. A necessary condition for the quality functioning of the educational environment is the psychologization of the educational process.

V. O. Sukhomlynskyi's views on the child's readiness for school, which includes intellectual, emotional and social maturity, are characterized.

Common ideas in the approaches to evaluating the achievements of elementary school students are noted – positive motivation for learning, the presence of evaluation only in senior classes, the importance of evaluation for the child's development, conversations with parents of students about a good deed of a child or his good performance.

The importance of the formation of competences, not separate knowledge, skills, and education without punishment, which was considered and tested by V. O. Sukhomlynskyi and is now offered by the New Ukrainian School, is emphasized.

The views of V. O. Sukhomlynskyi on individualization and differentiation of education are shown – to awaken in each child an interest in knowledge, not to allow the work of gifted students below their capabilities, each child is smart and talented in its own way, each child's thinking develops in unique ways. The importance of comprehensive education, which is an integral part of the educational process, for the development of social and civic competences of students is emphasized.

Attention is focused on the active participation of parents in the educational process through joint events, consultations, trainings, etc.

The importance of integrating children with special needs into the general education process and the denial of the need to create special schools or classes for such children are emphasized.

Key words: V. O. Sukhomlynskyi, New Ukrainian School, child-centeredness, learning, upbringing, assessment, cooperation with parents, inclusive education.

УДК 37.091.4(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.2>

Лавренко С.О.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри початкової
і професійної освіти
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасна освіта в Україні зазнає значних змін завдяки реформам, найважливішою з яких за останні роки є Нова українська школа (НУШ). Однією зі складових її формули є побудова освітнього процесу на загальнолюдських цінностях. Виховання виступає не окремою частиною, а невід'ємною складовою

освітнього процесу, який ґрунтується на повазі та демократії. Ці та інші ідеї були яскраво реалізовані у педагогічній діяльності видатного педагога В. О. Сухомлинського, відданого школі, якою жив, та учням, для яких творив. У зв'язку з цим вивчення його досвіду у контексті сучасних викликів освіти є важливим та актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз розвідок педагогів, які вивчали педагогічну систему В. О. Сухомлинського, дозволяє простежити його значний внесок у вітчизняну та світову педагогічну скарбницю в контексті реформування сучасної системи освіти.

Педагогічну концепцію В. О. Сухомлинського, його гуманістичні ідеї, методологічні принципи навчання та виховання дітей досліджували М. Антоненко, І. Бех, А. Богуш, Л. Бондар, І. Зязюн, О. Савченко, М. Сметанський, О. Сухомлинська та ін.

Практичну реалізацію ідей В. Сухомлинського у сучасній школі, особливості НУШ вивчали Т. Гавлітіна, Т. Гуркова, Т. Колупаєва, О. Соколовська, А. Черній, В. Шпак та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Натомість залишається відкритим для дослідження питання дієвих нових та творчо перероблених перевірених часом методів та ідей навчання та виховання учнів початкової школи в складних умовах сьогодення.

Мета статті. Метою даної статті є дослідження спільних точок перетину педагогічних ідей В. О. Сухомлинського та Нової української школи у зв'язку із трансформацією сучасної шкільної освіти і освітніх викликів сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського спонукає до роздумів та наукових пошуків. Звертаючись до його наукових напрацювань, можна знайти відповіді на запитання Нової української школи, основними складовими якої є зміст освіти, методика навчання та освітнє середовище: як виховати людину, чому навчати, як навчати? Незважаючи на нові часи та нові умови життя, рекомендації В. О. Сухомлинського в умовах сьогодення набувають нового змісту.

Центральною ідеєю педагогіки В. О. Сухомлинського, яка визначає дитину як головний суб'єкт освітнього процесу, є дитиноцентризм [2, 3]. У своїй діяльності В. О. Сухомлинський підкреслював важливість створення умов для повноцінного розвитку кожної дитини, враховуючи її індивідуальні особливості, інтереси та здібності. НУШ такий підхід зробила основою своєї реформи. Освітній процес у межах НУШ передбачає максимальне врахування потреб та можливостей кожного учня.

Як ми бачимо, сьогодні відбувається психологізація освітнього процесу. В. О. Сухомлинський визначив цей процес необхідною умовою якісного функціонування освітнього середовища. Слід зазначити, що всі твори Василя Олександровича пронизані популярними в сучасній педагогіці та психології ідеями позитивної Я-концепції. Педагог завжди наголошував на величезному значенні ситуації успіху у розвитку дитини, на самостановленні та на ролі самооцінки в реалізації дитини.

Важливим питанням початкової школи є готовність дитини до школи. В. О. Сухомлинський був переконаний, що готовність дитини до школи включає не тільки інтелектуальну, але й емоційну та соціальну зрілість. Він підкреслював важливість підготовки дітей до школи саме через гру, творчість та активну діяльність. НУШ також акцентує увагу на всебічному розвитку дітей у дошкільному періоді з метою забезпечення їхнього гармонійного переходу до шкільного життя [1].

Сучасна школа змінила підходи до оцінювання досягнень учнів. Традиційна система оцінювання у ХХ ст. фокусувалася на помилках і недоліках учнів. В. О. Сухомлинський був категорично проти цього. Він пропонував систему оцінювання, яка підтримувала б розвиток та мотивувала учнів, сприяла їхньому успіху: «Не ловить дітей на незнанні, оцінка – не покарання, оцінка – радість» [4, с. 203]. Видатний педагог вважав, що головне – не допустити відчуження дітьми своєї «неповноцінності», перешкодити появі в них байдужного ставлення до навчальної праці, не притупити відчуття честі та гідності. Подібний підхід до оцінювання пропонує НУШ у вигляді формульованого оцінювання, яке спрямоване на виявлення і розвиток сильних сторін кожного учня.

В. О. Сухомлинський підкреслював: «Лихо багатьох учителів у тому, що вони вимірюють і оцінюють духовний світ дитини тільки оцінками і балами, ділять усіх учнів на дві категорії залежно від того, вчать або не вчать діти уроки» [4, с. 210]. Говорячи про оцінку як інструмент покарання, оцінку В. О. Сухомлинський вважав допустимим тільки для учнів старших класів, оскільки в початкових класах покарання незадовільною оцінкою особливо боляче вражає дитину. Оцінка у В. О. Сухомлинського – це винагорода за працю, а не покарання за лінь, вона завжди оптимістична. Свідомість дитини – як річка, могутня, але повільна, і в кожній з цих річок – своя швидкість, і саме тому він поважав дитяче незнання. В. Сухомлинський наполегливо рекомендував батькам не вимагати від дітей обов'язково тільки відмінних оцінок, він рекомендував педагогам викликати в школу батьків тоді, коли дитина скоїла щось добре, нехай якусь дрібницю на перший погляд, але ця дрібниця є добрим вчинком, а не з приводу поганої успішності або дисципліни дитини.

Нова українська школа замість формування знань, умінь та навичок передбачає здобуття під час навчання учнями компетентностей. Подібні думки ми вбачаємо і у працях В. О. Сухомлинського. Вчитель повинен створювати такі умови, «...щоб дитина в початковій школі була думаючою, активним здобувачем знань, допитливим шукачем істини, мандрівником у світі пізнання. У школі, – зазначав Василь Олександрович, – навчають не

тільки читати, писати, рахувати, мислити, пізнавати світ, багатства науки й мистецтва. У школі учать жити» [5, с. 337].

Він радив не переобтяжувати дитину всією інформацією про предмет, а вміло відкривати перед нею в навколишньому світі щось одне, але так, щоб залишилось щось невідоме, щоб дитині захотілося повернутися до того, про що вона дізналася. Розгортання розумового пошуку розпочинається саме зі здатності школяра до знаходження невідомого у відомому, з постановки запитань, які фіксують невідоме.

Важливе місце у Павлівській школі відводилося проблемному навчанню. В. О. Сухомлинський стверджував, що розумова праця є не просто сидіння на уроці або дома за книжкою, це – зусилля думки [2]. Учні починають мислити там, де є потреба відповісти на запитання через поєднання праці мислення, душі і рук.

Одним із педагогічним принципом педагогічного колективу Павлівської школи було виховання без покарань. На початку своєї педагогічної діяльності В. О. Сухомлинський визнавав деяку доцільність покарань, але з часом рішуче наполягав на тому, що виховання несумісне з покараннями.

В. О. Сухомлинський завжди наголошував на індивідуалізації та диференціації навчання. Він підкреслює, що не можна допускати працю талановитих та обдарованих учнів нижче їхніх можливостей. Педагог радив пробуджувати в кожній дитині інтерес до пізнання, адже без нього немає радості наукового відкриття, радості у навчанні, немає нахилів, здібностей [4–5]. Неодноразово у своїх працях він наголошував, що слід вірити в те, що кожна дитина розумна і талановита по-своєму, що серед дітей немає жодної нездібної, однак слід пам'ятати, що у кожній дитині думка розвивається своєрідними шляхами.

В. О. Сухомлинський переконливо наголошував на важливості всебічного виховання – морального, етичного, розумового, естетичного, національно-патріотичного, фізичного та інших його напрямів. Він підкреслював, що виховання повинно бути невід'ємною частиною навчального процесу. Ці думки ми також вбачаємо і у концепції НУШ, де підкреслюється важливість виховання, в першу чергу, для розвитку соціальних і громадянських компетенцій, які є необхідними для успішної інтеграції учнів у суспільство.

Одним із ключових аспектів педагогіки В. О. Сухомлинського була тісна співпраця з батьками. Він підкреслював, що без активної участі батьків у навчально-виховному процесі неможливо досягти повноцінного розвитку дитини. НУШ також активно залучає батьків до освітнього процесу, організовуючи спільні заходи, консультації, тренінги для батьків тощо.

Нова українська школа активно впроваджує принципи інклюзії, створюючи умови для навчання дітей з різними потребами та забезпечуючи їх необхідною підтримкою [1]. Сучасна система освіти визначає за головне завдання педагогічної підтримки сім'ї, у якій є дитина з особливими потребами, допомогу батькам у баченні реальної перспективи розвитку своєї дитини, у з'ясуванні можливих труднощів соціального розвитку, які характерні для певних вікових періодів, в організації такого корекційного впливу, що дозволить оптимізувати подальший розвиток дитини.

Одним із перших педагогів, який підкреслював важливість інтеграції дітей з особливими потребами до загальноосвітнього процесу, був В. О. Сухомлинський. Він зазначав, що кожна дитина має право на освіту та розвиток у сприятливому середовищі: «Вчити і виховувати таких дітей треба у масовій загальноосвітній школі: створювати для них якісь спеціальні навчальні заклади немає потреби. Ці діти не є потворними, а найкрихітніші, найніжніші квіти в безмежно різноманітному квітнику людства» [4, с. 94].

Василь Сухомлинський зазначав, що до школи «... щороку приходять окремі діти зі зниженою здатністю до навчання; навчальний матеріал запам'ятовують вони погано, мислительні операції в них уповільнені. Фактичні дані про рівень їхнього розумового розвитку збираємо шляхом систематичних, щоденних спостережень – як навчаються ці діти, яких успіхів досягають. Спостереження приводять до природного висновку: для навчання і виховання таких дітей потрібні особливі заходи, тонкий, делікатний, індивідуальний підхід. Вчити і виховувати цих дітей треба у масовій загальноосвітній школі» [4, с. 267].

Висновки. Психолого-педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського є багатоаспектною, її пронизує проблема проєктування людини, яка ґрунтується на ідеї всебічного розвитку особистості. Дитиноцентризм, психологізація освітнього процесу, готовність дитини до школи, особливості оцінювання досягнень молодших школярів, виховання без покарань, індивідуалізація та диференціація навчання, всебічне виховання, співпраця з батьками, інклюзивна освіта – все це спрямовано на створення умов для всебічного розвитку кожної дитини. Як бачимо, ці основні питання є спільними для педагогічної діяльності В. О. Сухомлинського та Нової української школи. Впровадження вищезазваного сприяє підвищенню якості освіти в Україні та забезпечує гармонійний розвиток майбутніх поколінь.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у пошуках нового трактування психологічних,

дидактичних та виховних ідей В. О. Сухомлинського в складних умовах сьогодення Нової української школи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Нова українська школа: poradnik dla vchytel'ia / pid zag. red. N. M. Bibik. Kyiv : TOB «Vydavnychyy dim «Plyady», 2017. 206 s.
2. Pedagogichna spadshyna Vasylia Sухomlyn's'koho v suchasnomu osvith'nomu prostori: posib. / za zag. red. A. L. Cherniy. Rivne : Volyn's'kyi oberehy, 2019. 280 s.
3. Sokolov's'ka O. Nova ukraїн's'ka shkola – «shkola radosti» na zasadaх pedagogichnykh idey Vasylia Sухomlyn's'koho. *Nova pedagogichna dumka*. 2019. № 3 (99). S. 136–140.
4. Sухomlyn's'kyy V. O. Vyb'ranyi tvory : v 5 t. T. 4. Pavly's'ka serednya shkola. Rozmova z molodym dyrektorem. Kyiv : Radians'ka shkola, 1977. 640 s.
5. Sухomlyn's'kyy V. O. Vyb'ranyi tvory : v 5 t. T. 3. Serce viddaю dityam. Narodzhennya hromady-nyna. Lysty do syna. Kyiv : Radians'ka shkola, 1977. 670 s.

ФІЛОСОФІЯ Г. СКОВОРОДИ: ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ РЕФЛЕКСІЇ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ГУМАНІСТИЧНОЇ ОСВІТИ

THE ARTICLE IS DEVOTED TO ONE PHILOSOPHY OF G. SKOVORODA: FUNDAMENTALS OF PEDAGOGICAL REFLECTION IN THE CONTEXT OF MODERN HUMANITARIAN EDUCATION

Стаття присвячена одній з актуальних проблем підготовки майбутніх педагогів – питанням забезпечення ефективного впровадження особистісно орієнтованого навчання, яке повинно докорінно змінити зміст сучасного освітнього процесу в Україні. В умовах глобалізаційних світових процесів і переосмисленні ролі людини в епоху цифровізації важливим є розуміння подальшого розвитку педагогіки у формуванні особистості нового покоління, а також використання при цьому духовної національної спадщини українського народу.

Крім того, в аспекті реалізації Україною курсу євроінтеграції важливим є впровадження освітньої гуманістичної моделі, яка успішно функціонує у демократичних правових державах Європи. Ця модель орієнтована на різнобічний розвиток усіх творчих сил людини: навчальні заклади реалізують здійснення освітнього процесу в таких умовах, при яких учні можуть бути вільними від заборон та обмежень, що потенційно можуть деформувати їх як особистість.

З запровадженою освітньою гуманістичною моделлю у навчальному закладі панує атмосфера поваги, партнерства, співробітництва, а учні виступають не пасивним об'єктом впливу з боку педагогів, – вони набувають необхідні вміння, щоб постійно засвоювати нові знання та самовдосконалюватися протягом всього життя, мислити вільно та критично, навчаються любити світ і робити його гуманнішим, а також здійснювати свою практичну діяльність творчо та нестандартно.

Мета освітнього процесу на сучасному етапі – формування особистості, основним мотивом навчання якої є не просто формальне набуття знань і навичок, без уваги до морального аспекту майбутньої професії, а основою світогляду якої є гуманістичні цінності. У педагогічних ідеях Г. Сковороди можна знайти низку прикладів, які розкривають його розуміння сутності педагогічного процесу та взаємодію у ньому учня та вчителя, що відображають перераховані принципи в окресленій сфері. Першочергово мова йде про принцип гуманізму як своєрідного розуміння вчителем міркувань, переживань і прагнень учня, віру у благородне особистісне начало людської душі, неймовірний потенціал виховання.

Ключові слова: освітній процес, взаємодія вчителя та учня, педагогічна спадщина Г. Сковороди, моральне виховання і гумані-

стичні цінності, підготовка майбутніх педагогів.

The article is devoted to one of the urgent problems of training future teachers – the issue of ensuring the effective implementation of personally oriented learning, which should radically change the content of the modern educational process in Ukraine. In the context of globalization processes and rethinking the role of man in the era of digitalization, it is important to understand the further development of pedagogy in the formation of the personality of the new generation, as well as the use of the spiritual national heritage of the Ukrainian people.

In addition, in terms of Ukraine's implementation of the European integration course, it is important to implement the educational humanistic model, which successfully functions in democratic legal states of Europe. This model is focused on the versatile development of all creative forces of man: educational institutions implement the implementation of the educational process in such conditions, under which students can be free from prohibitions and restrictions that can potentially deform them as a person.

With the introduced educational humanistic model, an atmosphere of respect, partnership, and cooperation reigns in the educational institution, and students are not passive objects of influence from teachers – they acquire the necessary skills to constantly acquire new knowledge and self-improvement throughout their lives, think freely and critically, learn to love the world and make it more humane, and also carry out their practical activities creatively and non-standardly.

The goal of the educational process at the present stage is the formation of a personality, the main motive for which is not just the formal acquisition of knowledge and skills, without regard to the moral aspect of the future profession, but the basis of whose worldview is humanistic values. In the pedagogical ideas of G. Skovoroda, one can find a number of examples that reveal his understanding of the essence of the pedagogical process and the interaction of the student and teacher in it, reflecting the listed principles in the outlined area. First of all, we are talking about the principle of humanism as a kind of understanding by the teacher of the student's thoughts, experiences, and aspirations, faith in the noble personal beginning of the human soul, and the incredible potential of education.

Key words: educational process, teacher-student interaction, pedagogical heritage of G. Skovoroda, morality and humanistic values, training of future teachers.

УДК 37.091.4

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.3>

Ляленко В.В.,

аспірант кафедри педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін

Навчально-наукового інституту історії та суспільних дисциплін

імені О.М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Філософія та педагогіка Г. Сковороди має довготривалу історію, оскільки мислитель сприйняв і творчо переробив значну кількість наукових праць. Але при цьому Г. Сковорода створив своє оригінальне вчення, яке повністю відповідало викликам часу, збагатив філософію та педагогіку

власними роздумами, які є актуальними до практичного застосування й нині.

Творчість Г. Сковороди поза часом, тому що він глибоко відобразив проблеми свого суспільства та часу. У постановках споконвічних філософських та педагогічних проблем, які змушують задуматися наших сучасників, криється один із

феноменів Сковороди. Саме тому основою нашої наукової праці сьогодні є дослідження філософії Г. Сковороди через основи педагогічної рефлексії у контексті сучасної педагогічної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема творчого переосмислення педагогічної спадщини Г.С. Сковороди є досить актуальною та висвітлювалася у наукових працях відомих дослідників його життєвого шляху, а також філософських ідей в історико-педагогічній науці. Окремі питання педагогічної спадщини Г. Сковороди досліджували такі науковці як О. Крутенко, Н. Северин, Н. Білик та інші дослідники.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. За свого життя Г. Сковорода був чудовим педагогом, який умів глибоко та ефективно перевиховувати учнів у дусі ідей гуманізму, народності та спорідненого виховання. Видатний філософ одночасно був як педагогом-практиком, так і педагогом-теоретиком, а основою його педагогічної діяльності виступали чітко встановлені педагогічні принципи.

Педагогічний елемент творчості Г. Сковороди спочатку не виокремлювалася, а сприймалася та оцінювалася як моралізаторська філософія, моралізаторство. Дослідники часто не помічали інноваційних підходів Г. Сковороди, високого рівня їхньої новизни, оскільки намагалися вимірювати творчість мислителя, пропускаючи його крізь призму відомих ним і модних у певну історичну епоху в Європі філософських течій. Це своєю чергою спричинило появу великої кількості інтерпретацій змісту творчості Г. Сковороди, що з'явилися відразу після першого її оприлюднення до сучасних дискусій та обговорень.

Метою статті є висвітлення основних здобутків філософської спадщини Г. Сковороди в аспекті педагогічної рефлексії та з позиції головних засад гуманістичної освіти.

Виклад основного матеріалу. Як слушно зауважує О. Крутенко, «якщо розглядати концепцію Г. Сковороди в контексті визначення головних задач сучасної освіти, то першочергове завдання педагога полягає у вивченні індивідуальних особливостей вихованців і вихованок задля врахування їхніх здібностей та уподобань у подальшому розвитку» [1, с. 15]. Поступово педагогічна спадщина Г. Сковороди стала загальноновизнаною та почала вивчатися як самостійна лінія його творчості, що нерозривно пов'язана з філософією мислителя та ґрунтується на ній. Завдяки новим ідеям педагогіки Г. Сковороди гуманістичні тенденції у системі виховання та освіти на східноєвропейському просторі набули нової якості. Своєю чергою це обумовило необхідність пошуку нових її цілей, а саме – інноваційних методів виховання та освіти.

Вираженням гуманістичного змісту педагогіки Г. Сковороди є, перш за все, його твердження про

людину як об'єкт виховання, вивчення та самовиховання, про цілі та форми цієї діяльності. Людина, її думки, розум, серце, душа, дух, які взяті окремо й у цілому, є предметом аналізу філософії та педагогіки Г. Сковороди. У розумінні філософа людина – складна система, до якої необхідно ставитися з обережністю, щоб не їй не нашкодити. На думку Г. Сковороди, у світі не існує непізнаних явищ, все у ньому підлягає пізнанню та осмисленню.

Філософ вважав, що людина повинна знайти у собі сили для самопізнання, оскільки вища здатність людини – це логічне мислення. Важливу роль для Г. Сковороди відігравали проблеми моралі, а основна мета педагогіки у його розуміння полягала в ідеї трудового виховання та всебічного розвитку особистості дітей, незалежно від досягнення та становища батьків. Мислитель зауважував, що основними дидактичними вимогами є самостійне вивчення навчального матеріалу, його обдумування та засвоєння.

Основою світогляду Г. Сковороди був гуманізм, який впливав на всю його творчість. Г. Сковорода відстоював думку про те, що за своєю природою людина не зіпсована, добра, оскільки ані її розум, ані її серце не можуть бажати зла людям. На думку філософа, причинами, які породжують моральні вади та інші відхилення від норми у поведінці людини є суспільні умови, неправильно організоване виховання, а також недостатній рівень освіченості народу. Особливо важливим у формуванні особистості є правильне виховання, оскільки на думку Г. Сковороди воно може надати більше переваг, ніж, наприклад, такі як чин, багатство, походження та інші.

При цьому виховання необхідно починати якомога раніше, максимально враховуючи психофізіологічні особливості дітей. Попри те, що досить складно пізнати природу малюка, але вона може і повинна бути пізнана. Так, Г. Сковорода наголошував на необхідності вести щоденне спостереження за дитиною, її грою, відносинами з людьми, які його оточують, а також навколишнім середовищем, за його життям. Виключно у такий спосіб можливо глибоко вивчити задатки дитини, формувати та реалізовувати відповідно до них процес виховання.

Саме правильне виховання дитини з перших днів її життя, вважав Г. Сковорода, є основою профілактики відхилень у формуванні його особистості на майбутнє, вчинення ним протиправних дій. Тому, саме Г. Сковорода є одним з перших мислителів в історії педагогічної думки, хто сформулював та обґрунтував ідею всебічно розвиненої особистості: саме у його творах міститься значна кількість справедливих міркувань щодо морального, трудового, фізичного, естетичного, розумового виховання людини.

Для морального виховання найважливішим, на думку Г. Сковороди, є формування у дитини чесності, скромності, справедливості, комунікабельності. У дружбі він бачив фактор, який покликаний відіграти важливу роль як у моральному вдосконаленні людей, так й у суспільному прогресі. Крім того, дружба є джерелом щастя людини, як зазначає Г. Сковорода, оскільки людини, яка має багато друзів, найщасливіша за всіх інших. Важливими є такі питання як

Не залишилися поза увагою Г. Сковороди і такі питання як виховання патріотизму, любові до свободи, оптимістичного світовідчуття, а дії людини детерміновані постійними законами зовнішнього світу.

Проте ця детермінованість не має фатального характеру. На відміну від інших живих істот людина як особистість та індивід має свободу волі у визначенні лінії своєї поведінки під час вибору того чи того рішення. На думку філософа, свобода дій людини залежить від ступеня пізнання нею своєї природи та законів зовнішнього світу. Лише пізнавши свою природу, вона може вільно спрямовувати власні зусилля на досягнення гуманних цілей, зробити життя змістовним і високоморальним. Так, як зазначає Г. Сковорода, у моральному вихованні важливо навчити дітей бути вдячними. Причому саме поняття «подяка» філософ тлумачив дуже широко, а невдячність своєю чергою вважав джерелом багатьох моральних вад суспільства.

Як зазначає Н. Северин, «Основою морально-етичного вчення Г. Сковороди є питання нормативної етики як умови досягнення щастя, яке завжди поруч з нами, треба вірити у можливість його досягти, вірити в свої сили, творити добро» [2, 36]. Цікавою є також ідея Г. Сковороди щодо необхідності виховання у дітей вміння поєднувати особисті та суспільні інтереси. Основою цього філософ вважав особистий інтерес, проте одночасно з цим зауважував, що усвідомлений кожною людиною особистий інтерес є причиною поєднання інтересів окремої особистості та суспільства. Справжнє життя та щастя, на думку Г. Сковороди, значно залежать від здатності людини поєднувати особисте та суспільне. Це твердження близьке до принципу «розумного егоїзму», яке у розумінні Г. Сковороди передбачає тісний і нерозривний взаємозв'язок («сполучення») свідомого підпорядкування особистих інтересів інтересам суспільства.

Не менш важливим при аналізі педагогічної спадщини Г. Сковороди є аналіз його позиції щодо виховання «доброго серця». Під цим поняттям мислитель розумів людину, яка володіє високими моральними якостями, а її шлях до такого стану душі вбачав у розумовому вихованні, формуючи таким чином своєрідний і повністю логічний

зв'язок і перехід від інтелектуального до морального виховання.

На думку Г. Сковороди, високі моральні якості людини та добрі почуття та вчинки є результатом справжнього знання. Аморальність деяких молодих людей філософ пояснював відсутністю істинних знань, а також тим, що у них не сформовано належним чином розумні та правильні норми поведінки, критичне ставлення до своїх вчинків. Тому варто погодитися з Н. Білик про те, що на сучасному етапі важливо «поширювати гуманістичні ідеї творчої спадщини Григорія Сковороди з метою розвитку утвердження націєтворчої філософської думки в Україні та зарубіжних країнах» [3, с. 5].

Заслуговує на увагу застереження Г. Сковороди, яке не втратило актуальності і сучасному етапі для педагогів: розумове виховання – це не нагромадження знань, його мета – навчити дітей самостійно мислити, робити самостійні висновки, застосовувати набуті знання та вміння у житті. Одночасно з цим дискусійною є думка Г. Сковороди про те, що знання породжують добродієвість та інші моральні якості. Причиною такої суперечності у зазначеній позиції філософа слугує те, що освіченість ніяк не тотожна моральності, попри певний зв'язок між інтелектуальним і моральним вихованням. Так, знання, які перетворилися на стійкі переконання, визначають моральну поведінку людини.

Не можна цілком погодитися також з ідеєю Г. Сковороди про можливість однозначно пов'язувати моральне та фізичне виховання. Фізичне здоров'я, життєрадісність філософ вважав ознакою не враженою ніякими моральними вадами душі та зазначав, що веселість – це здоров'я гармонійної душі, а душа, вражена якимось вадами, не може бути веселою. Також Г. Сковорода підкреслював, що значну роль у формуванні особистості, запобіганні відхиленням у поведінці дітей повинні відіграти батьки.

Так, наприклад, батьки повинні дбати про фізичне здоров'я дітей, тому що від цього значно залежить процес формування особистості. Філософ надавав виняткового значення фізичному здоров'ю, схильний був навіть бачити зв'язок між «тілесним» (фізичним) станом та різними психічними захворюваннями. Така позиція Г. Сковороди вбачається необґрунтованою.

Висновки. В результаті проведеного дослідження, у статті приходимо до висновку, що правильне формування особистості, яке полягає у всебічному гармонійному розвитку кожної дитини з врахуванням її природних здібностей, здійснюється спільними зусиллями батьків, учителів, суспільства; починаючи з перших днів життя дитини. Відповідно до педагогічних вчень Г. Сковороди забезпечення такого розвитку є правильним методом виховання та формування особистості

дитини, а також є запорукою успішного запобігання відхиленням у поведінці молоді. У своїй освітній діяльності Г. Сковорода дотримувався принципу народності виховання.

Педагогічна спадщина Григорія Сковороди, мислителя та філософа, яскравого прихильника суспільного прогресу, є джерелом, з якого й на майбутнє педагоги будуть знаходити ефективні рішення для забезпечення гуманістичного підходу при здійсненні освітнього процесу. Для справжнього вчителя, на думку Г. Сковороди, характерною є чесність, скромність, безкомпромісність, кохання та повага до учня, служіння добру, освіченість. Крім того, порада Г. Сковороди щодо необхідності вчителям вдосконалювати свої знання, уміння та навички протягом всього їх життя, не втратила своєї актуальності й на сучасному етапі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Крутенко О. Філософська і педагогічна спадщина Григорія Сковороди у процесі сучасної освітньої діяльності. 2023. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewjXx5C5u6-KAxUB9bsIHRqRAf-oQFnoECBkQAQ&url=https%3A%2F%2Fznayshov.com%2FFFR%2F19615%2F1_2023-16-17.pdf&usg=AOvVaw0WJTinkRAkCGmqLgLFN7n4&opi=89978449

com%2FFFR%2F19615%2F1_2023-16-17.pdf&usg=AOvVaw0WJTinkRAkCGmqLgLFN7n4&opi=89978449

2. Severyn N., Severyn V. Pedagogical system and moral and ethical teachings of Hryhoriy Skovoroda through the prism of three centuries. *New Collegium*. 2022. Vol. 4, no. 109. P. 30–37. URL: <https://doi.org/10.30837/nc.2022.4.30> (date of access: 17.12.2024).

3. Bilyk N., Vovk M. Ціннісні пріоритети спадщини Григорія Сковороди у сфері неперервної освіти. *Herald of the national academy of educational sciences of Ukraine*. 2022. Т. 4, № 2. С. 1–5. URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4216> (дата звернення: 17.12.2024).

4. Розвиток гуманістичних ідей у неперервній освіті: від Григорія Сковороди до сучасного педагога-новатора: колект. наук. монографія / за заг. та наук. ред. д-ра пед. наук Н. І. Білик; редколегія: В. В. Зелюк, М. О. Кириченко, В. В. Пилипенко, З. В. Рябова та ін. Полтава; Київ: ПАНО ім. М. В. Остроградського, 2023. 542 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734771/1/monografiia_skovoroda_2023.pdf (дата звернення: 17.12.2024).

5. Алексейчук І.С., Загороднюк П., Мозговий Л.І., Абизова Л.В., Ємельяненко Г. Д., В.О. Дубініна. Філософія освіти і науки: навч. посіб. І. С. Алексейчук та ін. 2-ге вид. переробл. та доповн. Слов'янск, 2019. 365 с. URL: <https://repository.pdmu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cf1b72d5-d20a-4125-96b2-ff0b9695c9f7/content> (дата звернення: 17.12.2024).

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ ВЧЕНИХ НАПН УКРАЇНИ НА СТОРІНКАХ ЕЛЕКТРОННОГО РЕСУРСУ «ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ ТА СВІТУ»

REPRESENTATION OF THE SCIENTIFIC HERITAGE OF THE SCIENTISTS OF THE NAES OF UKRAINE ON THE PAGES OF THE ELECTRONIC RESOURCE "TEACHERS OF UKRAINE AND THE WORLD"

Статтю присвячено репрезентації творчої спадщини вчених Національної академії педагогічних наук України (далі НАПН України). Висвітлено результати бібліометричного дослідження відвідування сторінок електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу «Педагоги України та світу» Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського НАПН України. Розкрито діалог наукових інтересів учених НАПН, яким присвячено сторінки на сайті ресурсу, вплив їхньої діяльності на розвиток педагогічної освіти в Україні та на підвищення якості освіти і професійного рівня педагогічних працівників. Розглянуто відвідування сторінок, присвячених ученим НАПН, зокрема І. А. Зязюну, О. П. Рудницькій, О. Я. Савченко, Н. Ф. Скрипченко, М. Д. Ярмаченку. Проведено моніторинг сторінок ресурсу за різними параметрами: загальна кількість відвідувань, відвідування сторінок іноземними гостями та відвідування розділів сторінок ресурсу. З'ясовано, що у 2024 р. найчастіше відвідували сторінки вчених О. Я. Савченко, Н. Ф. Скрипченко – фахівців у галузі загальної педагогіки і початкової освіти. Було визначено, що відвідувачі з Індонезії, Польщі, Бельгії, Німеччини, Нідерландів, Нової Зеландії та США передовсім цікавляться розділами, які містять інформацію про біографії та бібліографії праць вчених. Отже, у сегменті ресурсу «Педагоги України та світу» ДНПБ зібрано джерела, які підтверджують важливість особистостей, зокрема вчених НАПН, та свідчать про їхні досягнення та значний внесок у педагогіку і розвиток освіти в Україні. Цей ресурс збагачує сучасних педагогів знаннями, надихаючи їх на продовження традицій та збереження спадщини попередніх поколінь освітян. Крім того, він допомагає створювати сприятливе середовище для нової генерації вчених, що стимулює їх на подальші дослідження та внесок у розвиток освіти.

Ключові слова: електронний інформаційно-бібліографічний ресурс, педагоги НАПН України, державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського.

The article is dedicated to the representation of the creative heritage of the scientists of the

National Academy of Educational Sciences of Ukraine (henceforth referred to as NAES of Ukraine). The findings of a bibliometric analysis of the usage patterns of the electronic information and bibliographic resource «Teachers of Ukraine and the World» of the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine, affiliated with the NAES of Ukraine. The article reveals the range of scientific interests of the NAES scientists, whom the pages on the resource website are devoted to, and the impact of their activities on the development of pedagogical education in Ukraine and on improving the quality of education and the professional level of teachers. The article presents an analysis of visits to the pages dedicated to NAES scientists, with a particular focus on I. A. Ziazun, O. P. Rudnytskii, O. Ya. Savchenko, N. F. Skrypchenko, M. D. Yarmachenko. The resource pages were monitored according to a variety of parameters, including the total number of visits, visits from international visitors, and visits to specific sections of the resource pages. It was found that in 2024, the pages of scientists O. Ya. Savchenko and N. F. Skrypchenko, specialists in the field of general pedagogy and primary education, were most often visited. It has been determined that visitors from Indonesia, Poland, Belgium, Germany, the Netherlands, New Zealand and the United States are primarily interested in sections containing information about biographies and bibliographies of scientists' works. Thus, in the resource segment «Teachers of Ukraine and the World» of the NAES contains sources that confirm the importance of individuals, in particular, NAES scientists, and testify to their achievements and significant contribution to pedagogy and the development of education in Ukraine. This resource enriches modern educators with knowledge, inspiring them to continue the traditions and preserve the heritage of previous generations of educators. In addition, it helps to create a favourable environment for a new generation of scientists, which encourages them to further research and contribute to the development of education.

Key words: electronic information and bibliographic resource, teachers of the NAES of Ukraine, the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine.

УДК 37:001.32](477)НАПНУ-051:004,774:[026:37](477.411)ДНПБ
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.4>

Павленко Т.С.,
науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В.О. Сухомлинського

Середа Х.В.,
науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В.О. Сухомлинського

Постановка проблеми. Найважливіший фактор інноваційного розвитку освіти та педагогічної науки – модернізація інформаційно-бібліотечного забезпечення, роль якої першорядна у цьому процесі. Завдяки доступу до різноманітних джерел знань дослідники, викладачі, вчителі та студенти дізнаються про останні наукові відкриття і тенденції у професійній сфері. Від рівня цього забезпечення залежить якість та повнота наукових джерел для теоретичних досліджень, а також ефективність практичної діяльності

освітян і педагогів. Це сприяє підвищенню фахового рівня, розвитку креативності та інноваційного мислення. Використання сучасних методів досліджень та навчання дає змогу ефективніше передавати знання та розвивати навички учнів, що вдосконалює освіту і педагогічну науку загалом. Одним із шляхів поглиблення й підвищення наукового рівня історико-біографічних розвідок, зокрема вивчення життя й творчості знаних освітян України, зосібна вчених НАПН України, є надання кваліфікованих довідкових тестів, які

допоможуть пошуковцям створити повноцінну джерельну базу досліджень.

Чільну роль в інформаційно-бібліотечному супроводі освіти і науки відіграє Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (далі – ДНПБ). Електронні ресурси ДНПБ стають провідними в інформаційному забезпеченні освітан.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Репрезентації спадщини відомих педагогів України, зокрема вчених НАПН України, це – предмет дослідження багатьох науковців.

Скажімо, життєвий і творчий шлях Миколи Дмитровича Ярмаченка (1928–2010) вивчали фахівці з історії педагогіки: Л. Березівська, Н. Дічек, Н. Ничкало, В. Шевченко. Питання розвитку теорії і історії сурдопедагогіки М. Д. Ярмаченка студіювали Н. Клишко, С. Кульбіда. Концептуальним ідеям наукової школи І. А. Зязюна присвятили публікації Г. Васянович, М. Вовк, Ю. Геращенко, О. Гнізділова, С. Гончаренко, В. Кремень, А. Кузьмінський, О. Лавріненко, Н. Ничкало, О. Романовський, Г. Філіпчук та ін. Основи та сучасні підходи до формування педагогічної майстерності І. А. Зязюна-викладача висвітлено у працях О. Огієнко, Л. Петренко, Л. Сліпчишин.

В. Черкасов аналізував проблеми загальної та мистецької педагогіки, методології, теорії і методики мистецької освіти О. Рудницької, а її досвід мистецько-педагогічної школи і здобутки наукової школи – С. Соломаха.

Л. Березівська та А. Краснікова досліджували внесок у розвиток історико-педагогічної науки України О. Я. Савченко, а її постать у контексті ідей сухомлиністики аналізувала О. Замашкіна.

Л. Березівська, Т. Бондаренко, О. Хорошковська студіювали важливі віхи життя Н. Ф. Скрипченко – фахівчині з початкової освіти, яка досліджувала актуальні проблеми навчання й виховання школярів-шестиліток в умовах педагогічного експерименту, авторки букварів та читанок для молодших школярів.

Метою статті є репрезентація наукової спадщини вчених НАПН України в електронному ресурсі «Педагоги України та світу», висвітлення сторінок контенту присвячених певним постатям.

Виклад основного матеріалу. У контексті викликів сьогодення особливого значення набуває питання репрезентації спадщини педагогів, оскільки це допомагає зберегти і передати унікальний досвід, знання і методи, розвивати та удосконалювати освітні практики на сучасних засадах. Успішна репрезентація наукової спадщини відомих педагогів сприяє якійсь освіті, розвиває сферу суспільного буття, стимулює інновації.

На веб-порталі ДНПБ створено електронний інформаційно-бібліографічний ресурс «Педагоги України та світу», який розробляють фахівці

в межах наукових досліджень (2008–2014 рр. – керівник П. І. Рогова, із 2015 р. – Л. Д. Березівська), який цілісно представляє життєвий шлях і науковий доробок певної відомої постаті й відображає ступінь її дослідженості в науковому просторі, а це зумовлює кількість інформаційних запитів віддалених користувачів, зокрема науковців, викладачів, студентів, аспірантів, докторантів України та світу, яких цікавлять проблеми історії національної і світової освіти [1].

Зазначений ресурс постійно доповнюється і містить 93 персоналії. Це відомі вітчизняні і закордонні педагоги та освітяни, які залишили слід у сфері освіти. Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» містить інтегровану інформацію: життєписні дані, список творів вченого і матеріалів про його наукову спадщину, повні тексти праць, візуальний контент, як-от фотографії, ілюстрації, відеоматеріали, а також інформацію про вшанування пам'яті (нагороди, пам'ятники, наукові конференції, заходи, присвячені особі) та інше.

Оскільки ДНПБ є частиною НАПН України, для нас важливо висвітлювати творчу спадщину вчених НАПН України. Отож, на ресурсі міститься інформація про вчених, чії ідеї та внесок суттєво вплинули на розвиток освіти, як-от згадані вже І. А. Зязюн, О. П. Рудницька, О. Я. Савченко, Н. Ф. Скрипченко, М. Д. Ярмаченко.

Сучасні педагоги, як науковці, так і практики, дуже цікавляться особистостями своїх колегопередників. Вивчення наукової спадщини допомагає глибше зрозуміти вплив діяльності конкретних людей на розвиток української педагогіки. Це сприятиме відтворенню історії наукового пошуку в системі педагогічної освіти.

Приміром – Микола Дмитрович Ярмаченко [1928–2010], відомий український вчений з високою науковою ерудицією, доктор педагогічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік, засновник і перший президент НАПН України. Він гідний чільного місця серед педагогів України. Адже йдеться про яскраву непересічну особистість, дефектолога сурдопедагога, знаного не лише в Україні, а й за її межами. Його дослідження та публікації в галузі дефектології та сурдопедагогіки визнані в науковому світі. Ярмаченко активно розвивав методики навчання та реабілітації людей з вадами слуху, покращуючи у такий спосіб їхнє життя. Його внесок у розвиток спеціальної педагогіки величезний і має значний вплив на сучасну практику роботи з людьми з особливими потребами. Творчий доробок ученого становить понад 300 праць у галузі педагогіки. Це і підручники, і навчальні посібники із сурдопедагогіки та педагогіки для вищих навчальних закладів і середніх шкіл, монографічні праці і численні статті, присвячені принципу поєднання навчання

з вихованням, продуктивною роботою в освітніх закладах України. М. Д. Ярмаченко стверджував, що «найважливіші педагогічні категорії – виховання, освіта і навчання. Вони охоплюють усю сукупність тих реальних явищ і всю суму тих теоретичних і практичних питань, що належать до предмета педагогічної науки. Правильне розуміння категорій виховання, освіти і навчання потрібне передусім для пізнання педагогічних закономірностей, бо закони і категорії науки нерозривно пов'язані між собою, перших немає без других і навпаки. Водночас від науково точного визначення категорій педагогіки залежить чітко й ясно розуміння і розв'язання всіх її конкретних проблем» [6. с. 7]. Науковий доробок вченого відображено на сторінці «Бібліографія праць». Привертає увагу користувачів, (за статистикою відвідування), контент сторінки «Біографія науковця» «Бібліографія праць про життя та діяльність» та «Ушанування пам'яті М. Д. Ярмаченка», де є фотоматеріали про урочисте відкриття Аудиторії-музею Миколи Ярмаченка в Українському державному університеті ім. Михайла Драгоманова, про відзначення 90-річчя від дня народження (2018 р.), матеріали про постать М. Д. Ярмаченка в онлайн-проєктах тощо <https://tinyurl.com/3b25sx37>.

Те само можна сказати і про Зязюна Івана Андрійовича [1938–2014]. Цьому українському вченому, філософу, педагогу, психологу, організаторові освіти, провіднику культури, фундатору нового напрямку педагогічної науки і засновнику наукової школи з проблем педагогічної майстерності, першому Міністру освіти і науки незалежної України (1990–1992), директору Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України теж присвячено окрему сторінку згаданого ресурсу ДНПБ <https://tinyurl.com/bdf5ywmp>. І. А. Зязюн добре відомий в Україні й за кордоном фундаментальними науковими пошуками з філософії освіти, теорії і методики професійної освіти, проблем естетичного виховання. Американський біографічний інститут у 1998 р. визнав Івана Андрійовича Зязюна «Людиною року». Вивчення багатой педагогічної спадщини вченого засвідчують наукову вагомість та важливість його педагогічного досвіду, різноманітність та оригінальність його педагогічних концепцій. Науковцеві належить понад 500 праць. У розділі «Бібліографія праць» чотири біобібліографічних покажчики: «Іван Андрійович Зязюн: Педагог. Вчений. Філософ», де зібрано його доробок. Заслугує окремої уваги розділ «Фотогалерея», де є світлини вченого разом із колегами, фото зроблені під час його виступів на конференціях, а також на відпочинку тощо. З огляду на відвідування сторінки «Бібліографія праць про життя та діяльність вченого» ми можемо зробити висновки, що контент сторінки цікавить користувачів, оскільки ідеї, висловлені вченим, актуальні

і сьогодні. До того ж цікавить не тільки українських дослідників, а і світових.

Сторінка «Рудницька Оксана Петрівна» [1946–2002] <https://tinyurl.com/bddatud> приурочена освітянці, експертці з музичної педагогіки, з формування особистості через мистецтво, з культурологічної підготовки студентів педагогічних університетів, професорці і завідувачці кафедри гри на музичних інструментах Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (1995–2000), завідувачці лабораторії мистецької освіти Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України (1995–2002) (нині – Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України). О. Рудницька досліджувала проблеми загальної та мистецької педагогіки, методологію, теорію і методику мистецької освіти, теорію музичного сприймання, художньо-естетичний розвиток особистості, інтеграцію мистецтв у контексті художньої освіти, художню культуру і мистецтво в Україні, підготовку вчителя до викладання мистецьких дисциплін та предметів у галузі «Культурознавство», методологію науково-педагогічних досліджень, етику науковця тощо. Її спадщина це – понад 200 наукових праць, зокрема 15 монографій, навчальних та навчально-методичних посібників, а також 9 навчальних програм та методичних рекомендацій. Також вона написала чимало наукових статей для журналів та збірників наукових праць, а ще вона автор матеріалів для конференцій. За навчальний посібник «Педагогіка: загальна та мистецька», виданий у 2003 р., її посмертно нагородили Першою премією і дипломом I ступеня АПН України у номінації «За кращу науково-методичну роботу для вчителів, викладачів». Передовсім відвідувачів цікавить біографія вченої.

Сторінка «Савченко Олександра Яківна» [1942–2020] <https://tinyurl.com/2s3ks8jv> розкриває багатогранну спадщину української педагогині, віце-президентки Національної академії педагогічних наук України, головної наукової співробітниці відділу початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України, академіка-засновниці Національної академії педагогічних наук України, докторки педагогічних наук, професорки, заслуженої працівниці освіти України, почесної професорки багатьох ВИШів України, фахівчині в галузі загальної педагогіки і дидактики початкової школи. Савченко упродовж п'яти років була заступницею Міністра освіти й науки України (1995–2000). Контент розділу «Бібліографія праць» вченої відображає різноманітність тем, які вона досліджувала, опрацьовувала та висвітлювала в контексті останніх вимог до розвитку освітньої сфери. Вона авторка майже 700 наукових праць. Науковий внесок О. Я. Савченко дослідники ще не повністю розкрили. Хоча актуальність ідей та поглядів ученої, а також

популярність опублікованих підручників та чинних програм вражає. Контент сторінки «Бібліографія праць про життя та діяльність вченої» потребує додаткового наповнення. Ми переконані, що оновлення контенту цієї сторінки є необхідним, оскільки ідеї, які висловлювала О. Я. Савченко, актуальні й сьогодні та потребують додаткових досліджень.

Сторінку «Скрипченко Надія Федорівна» [1931–1996] <https://tinyurl.com/5xtm4zet> присвячено відомій українській педагогині, фахівчині з початкової освіти, яка досліджувала актуальні проблеми навчання й виховання школярів-шестиліток в умовах педагогічного експерименту. Здійснила теоретичний аналіз навчання, виховання і розвитку шестирічних дітей, розробила серію діагностичних методик для визначення рівнів їхнього розвитку. Автор близько 400 наукових і науково-методичних праць. Найзатребуваніші у користувачів сторінки з бібліографічним контентом, зокрема «Бібліографія праць Н. Ф. Скрипченко». Сторінка структурована, праці представлено за видами навчальних видань: букварі, читанки, посібники з навчання та читання у початковій школі, методичні рекомендації.

Аналізуючи загальне відвідування сторінок, можна зробити висновок, що у 2024 р. найчастіше

відвідували сторінки вчених О. Я. Савченко та Н. Ф. Скрипченко – фахівчинь у галузі загальної педагогіки і початкової освіти. На мій погляд, це можна пояснити тим, що по-перше, сьогодні сучасні початкові школи перейшли на роботу за програмою Нової української школи (НУШ), а праці цих вчених адаптовано до цієї програми, по-друге – багато українців тимчасово переїхали до інших країн, де діти та батьки часто відвідують школи діаспори. Там українські вчителі викладають дітям початкової школи за підручниками та посібниками, які спільно створили О. Я. Савченко і Н. Ф. Скрипченко.

Спадщина науковців НАПН України привертає увагу іноземних відвідувачів, зокрема, сторінки ресурсу відвідують найбільше користувачів з Індонезії, Польщі, а також з Бельгії, Німеччини, Нідерландів, Нової Зеландії та США.

Під час аналізу відвідування розділів сторінок персоналій ми дійшли висновку, що індонезійці виявляють особливий інтерес до розділу «Біографія» та «Бібліографія праць про життя та діяльність» І. А. Зязюна. На сторінку «О. П. Рудницька» заходили вчені з Нідерландів, Німеччини та Бельгії, які також зацікавилися розділами «Біографія»

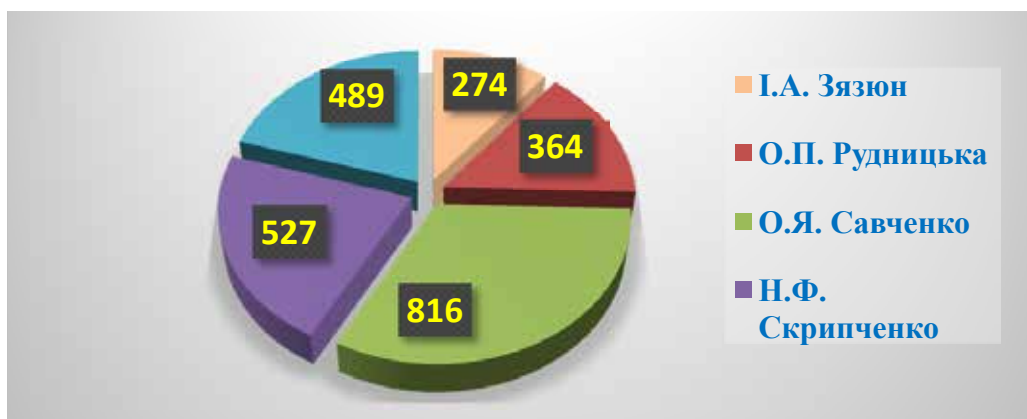

Рис. 1. Відвідування сторінок вчених НАПН України

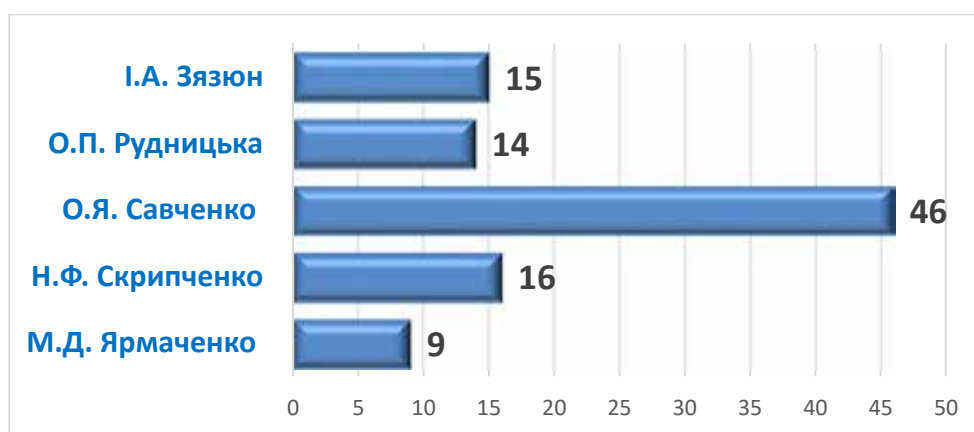

Рис. 2. Відвідування сторінок вчених НАПН України зарубіжними гостями

Відвідування іноземними гостями розділів сторінок вчених НАПН України

ПІБ вчених НАПН України	Загальна сторінка	Біографія	Бібліографія праць	Бібліографія праць про життя та діяльність	Повнотекстові документи	Фотогалерея	Ушанування пам'яті	Список літератури
І. А Зязюн	82	56	19	30	10	51	15	11
О. П. Рудницька	106	142	67	22	12		7	8
О. Я. Савченко	110	330	271	45	22	24	6	8
Н. Ф. Скрипченко	53	60	395	11	5	1	1	1
М. Д. Ярмаченко	74	175	73	102	14	15	31	5

та «Бібліографія праць». Відвідувачі з Нової Зеландії та Польщі зосередили увагу на розділі «Біографія О. Я. Савченко», натомість – з Німеччини, Польщі, Нідерландів та США вивчали розділи «Бібліографія праць» та «Повнотекстові документи» на сторінці «Н. Ф. Скрипченко». Сторінку «М. Д. Ярмаченка», зокрема розділи «Біографія» та «Повнотекстові документи» відвідали з Індонезії. Отож, іноземних користувачів найперше цікавлять біографія вчених та бібліографія їхніх праць.

Без сумніву, роль електронного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» дуже важлива, коли йдеться про вивчення історії педагогіки, аналіз світоглядних та гуманістичних цінностей педагогів Національної академії педагогічних наук України, а також про поширення демократичних ідей у галузі освіти. Цей ресурс допомагає сучасним педагогам здобути нові знання, спонукає вивчати і утверджувати традиції українського народу, відтак спадщина попередніх поколінь освітян не просто зберігається, а працює на сьогоднішній день. Окрім того, згаданий ресурс створює сприятливе середовище для нової генерації вчених, стимулюючи їх на подальші дослідження та внесок у розвиток освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Березівська Л. Д. Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» як форма представлення педагогічної біографіки в освітньо-науковому просторі. *Педагогічна біографіка та біографістика в сучасному науково-інформаційному просторі* : зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-методол. семінару з історії освіти, 20 трав. 2022 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 2022. С. 9–11. URL: <https://dnppb.gov.ua/ua/?ourpublications=31216>.

2. Березівська Л. Д. Микола Ярмаченко (1928–2010) в інформаційних освітніх ресурсах: історико-джерелознавчий аспект. *Сучасні проблеми підготовки та професійного удосконалення працівників сфери освіти* : зб. матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф. пам'яті акад. Миколи Ярмаченка / Нац. ун-т «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка,

Ін-т педагогіки НАПН України, Ін-т спец. педагогіки ім. Миколи Ярмаченка НАПН України та ін. Чернівці, 2023. С. 4–5. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/736559/>.

3. Березівська Л. Д. Внесок О. Я. Савченко в розвиток історико-педагогічної науки України. *Науковий простір академіка Олександри Савченко / НАПН України, Ін-т педагогіки НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського* ; [упоряд.: Кодлюк Я. П. та ін.]. Київ, 2012. С. 253–257.

4. Березівська Л. Д., Павленко Т. С. Сторінка «Олександра Яківна Савченко (1942–2020)» цифрового ресурсу «Видатні педагоги України та світу» як форма поширення педагогічної спадщини в освітньо-науковому просторі. *Збірник матеріалів II Міжнародних педагогічних читань пам'яті О. Я. Савченко «Контексти творчості Олександри Яківни Савченко. Уміння вчитися як ключова здатність здобувачів початкової освіти в реаліях воєнного стану»*. Київ, 2022. С. 20–24. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/733651/>.

5. Бондаренко Тетяна. Скрипченко Надія Федорівна. *Педагогічне краєзнавство* : офіц. сайт. URL: <https://kraeznavstvo.at.ua/news/2009-08-31-26> (дата звернення: 19.11.2024).

6. Нагрибельний Я. Роль академіка Івана Зязюна в розвитку педагогічної освіти в Україні. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2019. Т. 1(15). С. 89–98. DOI: [https://doi.org/10.35387/od.1\(15\).2019.89-98](https://doi.org/10.35387/od.1(15).2019.89-98)

7. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (X – поч. XX ст. : нариси / редкол.: М. Д. Ярмаченко та ін. Київ, 1991. 381 с.

8. Соломаха С. О. Досвід мистецько-педагогічної школи Оксани Рудницької. *Мистецтво та освіта*. 2016. № 1. С. 51–53.

9. Шевченко Світлана. Неоціненний шлях до сурдопедагогічної науки Миколи Дмитровича Ярмаченка – як історія життя. *VIII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми підготовки та професійного удосконалення працівників сфери освіти» пам'яті академіка Миколи Ярмаченка*: зб. наук. пр. 2023. С. 58–61. URL: <https://tinyurl.com/2p24axr8>

10. Цюняк О. П., Копчук-Кашецька М. С. Світоглядні ідеї Івана Андрійовича Зязюна у професійному становленні вчителя нової української школи. *Імідж сучасного педагога*. 2018. 2(179). С. 8–10. URL: <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/127304/123969>

РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ (З ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ)

ТЕОРІЯ ЗДОРОВ'Я З ОСНОВАМИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ HEALTH THEORY WITH THE BASICS OF HUMAN LIFE SAFETY

У статті висвітлено актуальні питання інтеграції знань із теорії здоров'я та безпеки життєдіяльності в сучасний освітній процес, які набули особливої актуальності в умовах зростання соціальних викликів, екологічних загроз і пандемій. Автори аналізують ключові аспекти впливу фізичної активності, культури здоров'я та здоров'язбережувальних технологій на формування фізичного й психоемоційного благополуччя здобувачів освіти. Здійснено ґрунтовний аналіз сучасних досліджень і публікацій, які підтверджують важливість формування культури здоров'я як одного з основних чинників забезпечення безпеки життєдіяльності. У статті детально описано розроблену методику самооцінки рівня культури здоров'я, яка включає оцінювання 40 показників за п'ятибальною шкалою. Такий підхід дозволяє визначати рівень культури здоров'я, виявляти слабкі місця й розробляти індивідуальні рекомендації для їх корекції. Методика рекомендована до використання як у навчальних закладах, так і в програмах професійної підготовки викладачів і тренерів. Результати дослідження свідчать, що інтеграція здоров'язбережувальних знань і навичок у навчальні програми сприяє підвищенню рівня усвідомленості здобувачів освіти щодо важливості здорового способу життя. Це, у свою чергу, позитивно впливає на ефективність освітнього процесу, поліпшення фізичного й психоемоційного стану учасників навчання, а також формує стійкі навички безпечної поведінки. Особливу увагу приділено аналізу переваг і недоліків дистанційного формату навчання з фізичної культури, який отримав широке застосування в останні роки. Визначено, що, попри певні переваги, такі як доступність освітніх матеріалів і можливість індивідуалізації навчання, дистанційний формат потребує впровадження додаткових заходів для підтримки мотивації та фізичної активності здобувачів освіти. Зроблено висновок про необхідність поширення здоров'язбережувальних технологій як базового елемента для підготовки молоді до безпечного, здорового та продуктивного життя в сучасних умовах.

Ключові слова: здоров'я, культура здоров'я, безпека життєдіяльності, освітній процес, фізична активність, здоров'язбережувальні технології, методика самооцінки, гармонійний розвиток.

The article highlights topical issues of integrating knowledge of the theory of health and life safety into the modern educational process, which have become especially relevant in the context of growing social challenges, environmental threats and pandemics. The authors analyze the key aspects of the impact of physical activity, health culture and health-saving technologies on the formation of physical and psycho-emotional well-being of students. A thorough analysis of current research and publications confirming the importance of health culture as one of the main factors in ensuring life safety is carried out. The article describes in detail the developed methodology for self-assessment of the level of health culture, which includes the assessment of 40 indicators on a five-point scale. This approach makes it possible to determine the level of health culture, identify weaknesses and develop individual recommendations for their correction. The methodology is recommended for use both in educational institutions and in professional training programs for teachers and coaches. The results of the study show that the integration of health-saving knowledge and skills into the curriculum helps to raise the level of awareness of students about the importance of a healthy lifestyle. This, in turn, has a positive impact on the effectiveness of the educational process, improves the physical and psycho-emotional state of students, and forms sustainable skills of safe behavior. Particular attention is paid to the analysis of the advantages and disadvantages of the distance learning format in physical education, which has been widely used in recent years. It is determined that, despite certain advantages, such as the availability of educational materials and the possibility of individualizing learning, the distance format requires the introduction of additional measures to support the motivation and physical activity of students. Prospects for further research are outlined, including the study of the long-term effects of the implementation of integrated methods, the development of digital tools for assessing health culture, and the analysis of the impact of various socio-cultural factors on the health-saving behavior of students. It is concluded that it is necessary to disseminate health-saving technologies as a basic element for preparing young people for a safe, healthy and productive life in modern conditions.

Key words: health, health culture, life safety, educational process, physical activity, health-saving technologies, self-assessment methodology, harmonious development.

УДК 614+613]

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.5>

Кобилюк Х.М.,

магістр,

асисент кафедри теорії та методики

фізичної культури

Чернівецького національного

університету імені Юрія Федьковича

Вишневська-Смірнова Т.І.,

магістр,

асисент кафедри теорії та методики

фізичної культури

Чернівецького національного

університету імені Юрія Федьковича

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Якість життя та здоров'я населення є одними із викликів, які постають перед сучасним суспільством. Виділяються проблеми малорухливого способу життя, стреси на роботі та збільшення кількості хронічних захворювань. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, однією з головних причин смертності у світі є поширення неінфекційних захворювань, пов'язаних із нездоровим способом життя. У зв'язку з підвищенням ризиків виникнення надзвичайних ситуацій, техногенних катастроф і стихійних лих питання безпеки життєдіяльності стають все більш актуальними. Забезпечення безпеки життєдіяльності є важливим завданням підвищення якості життя та збереження здоров'я кожної людини. Результатом навчально-виховного процесу є формування знань, умінь і навичок, необхідних для збереження здоров'я та забезпечення безпеки життєдіяльності. Принципи збереження фізичного, психічного, соціального та духовного благополуччя повинні бути включені в освітні програми. Це дозволить громадянам формувати свідоме ставлення до власного здоров'я, сприяти профілактиці захворювань, підвищувати рівень адаптації до соціальних та екологічних викликів. Розробка методів і технологій попередження загроз і зниження ризиків у повсякденному житті забезпечується безпекою життєдіяльності як науково-практичним напрямом. Інтеграція цих аспектів у навчальний процес дозволяє сформувати відповідальне ставлення до життя, розвинути критичне мислення, забезпечити готовність до дій у надзвичайних ситуаціях.

Дослідження взаємозв'язку між здоров'ям і безпекою життєдіяльності має важливе значення для розробки ефективних підходів до збереження здоров'я населення та підвищення загального рівня безпеки. Основні практичні аспекти цього напрямку включають: формування навичок здорового способу життя через навчання основам раціонального харчування, фізичної активності та психоемоційного благополуччя; попередження ризиків у повсякденному житті завдяки обізнаності у питаннях гігієни, безпеки в домашньому та робочому середовищі, а також навичок поведінки в екстремальних ситуаціях [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Останні дослідження та публікації свідчать про зростаючу увагу наукової спільноти до питань здоров'я та безпеки життєдіяльності людини. Значну роль у цьому напрямі відіграють роботи, які аналізують вплив сучасних умов життя на фізичний та психічний стан населення, розробляють стратегії профілактики захворювань та забезпечення безпеки. Це відображено у наукових дослідженнях таких авторів, як Герасименко О.О. [1], Іванова Т.В. [2], Ковальчук Н.П. [3], Сухомлин А.В. [4].

Дослідження питання здоров'я зберезувальних технологій та їхньої інтеграції в освітній процес широко висвітлені у роботах Мельничука П.О. [5] та Литвиненко В.Ю. [6]. Зокрема, вони акцентують увагу на необхідності формування у студентів базових навичок здорового способу життя та безпечної поведінки.

У публікаціях Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) [7] наголошується на важливості врахування фізичних, психосоціальних та екологічних чинників у розробці програм, спрямованих на покращення якості життя. Також питанням оцінки ризиків і підвищення готовності до надзвичайних ситуацій приділено значну увагу у звітах Європейського центру з профілактики та контролю захворювань (ECDC) [8].

У сучасній літературі питання здоров'я та безпеки розглядаються і в контексті нових підходів до освіти, особливо у зв'язку з використанням інтерактивних методів навчання. Ці аспекти висвітлені у роботах Михайленка А.О. [9] та Чорного Д.І. [10].

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, присвячених теорії здоров'я та безпеки життєдіяльності, існують аспекти, які залишаються недостатньо вивченими та вимагають додаткового наукового аналізу. Виділення таких аспектів є важливим для розвитку комплексного підходу до вирішення проблем, пов'язаних зі збереженням здоров'я та забезпеченням безпеки в сучасному суспільстві.

Сучасні освітні програми часто зосереджуються на теоретичному викладі питань здоров'я та безпеки, але недостатньо уваги приділяється їх інтеграції в реальні практичні ситуації. Зокрема, відсутні:

- Комплексні методики навчання, які б об'єднували теоретичні знання з практичними навичками для запобігання ризикам і управління ними.
- Врахування не лише фізичного та психічного здоров'я, а й соціальних, екологічних та економічних факторів що є міждисциплінарним підходом.

Це створює розрив між теоретичною підготовкою та практичною готовністю населення до дій у різних життєвих ситуаціях.

Існує обмежена кількість досліджень, у яких детально аналізується вплив різних видів фізичної активності на здоров'я молоді. Зокрема: вплив режимів рухової активності на основні показники здоров'я, такі як витривалість, серцево-судинна діяльність, імунітет, психоемоційний стан. Роль фізичної активності у розвитку навичок безпеки життєдіяльності та зниженні ризику травм.

Ці аспекти потребують детального аналізу з метою розробки персоналізованих рекомендацій для різних груп студентів залежно від їхніх індивідуальних особливостей та рівня фізичної підготовленості.

Таким чином, не вирішеними залишаються такі ключові аспекти:

1. Розробка комплексних методик, що інтегрують теорію та практику.
2. Дослідження впливу фізичної активності на різні аспекти здоров'я молоді.
3. Аналіз довгострокових ефектів інтеграції знань про здоров'я та безпеку у навчальні програми.
4. Розробка інструментів оцінки ефективності освітніх заходів.

Мета статті – розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо інтеграції основ теорії здоров'я та безпеки життєдіяльності в освітній процес, зокрема на рівні вищої освіти. У зв'язку з актуальністю та важливістю цієї теми, мета дослідження полягає в створенні комплексної стратегії для покращення фізичного та психічного здоров'я студентів, підвищення їхньої стійкості до стресів та соціальних ризиків, а також формуванні навичок забезпечення безпеки у повсякденному житті.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити низку завдань, що дозволять забезпечити глибоке розуміння теоретичних аспектів здоров'я та безпеки життєдіяльності, а також розробити практичні рекомендації для впровадження цих знань у навчальний процес.

Основні завдання дослідження включають:

1. Дослідження ключових аспектів взаємозв'язку між теорією здоров'я та безпекою життєдіяльності.
2. Оцінка впливу освітніх заходів на фізичну та психічну стійкість студентів.
3. Розробка рекомендацій для викладачів щодо викладання теми здоров'я та безпеки життєдіяльності.

Виклад основного матеріалу. У цьому розділі представлено результати дослідження, спрямованого на формування здоров'я збережувального середовища, інтеграцію теорії здоров'я в навчальні програми, аналіз впливу фізичної активності на здоров'я студентів, а також розробку методологічних рекомендацій для викладачів.

Здоров'язбережувальне середовище навчальних закладів має сприяти підтримці фізичного та психічного здоров'я студентів і забезпечувати умови для їхньої безпечної життєдіяльності. Основні принципи такого середовища:

- Превентивність, що передбачає запобігання захворюванням через профілактичні програми.
- Доступність ресурсів для підтримки здоров'я, зокрема фізичної активності та медичних послуг.
- Інклюзивність, яка враховує індивідуальні потреби кожного студента.
- Інтеграція, що забезпечує об'єднання знань із фізичного виховання, психології та медицини.

Саме ці принципи є основою створення сприятливих умов для навчання, розвитку та здоров'я студентів.

Враховуючи важливість здоров'язбережувального середовища, наступним кроком є його практична реалізація через інтеграцію теорії здоров'я в навчальні програми. Освітній процес має бути побудований таким чином, щоб теоретичні знання органічно поєднувалися з практичними навичками. Одним із ключових аспектів є впровадження спеціалізованих курсів, які не лише розкривають основи здоров'я та безпеки життєдіяльності, але й дають змогу студентам засвоювати принципи збереження психоемоційного стану. Практичні заняття на таких курсах допомагають опанувати навички ефективної реакції на стресові ситуації або потенційні загрози. Інтерактивний формат навчання, як-от симуляції, рольові ігри, дозволяє студентам розглядати реальні кейси та відпрацьовувати моделі поведінки. Наприклад, відпрацювання евакуації під час навчальної тривоги формує навички безпечної поведінки в екстрених ситуаціях.

Також важливим є розвиток фізичної активності як невід'ємної складової навчального процесу. Регулярні заняття спортом мають бути організовані з урахуванням не лише фізичної підготовки, але й забезпечення безпеки під час виконання вправ [3].

Попередні пункти статті підкреслили роль фізичної активності в контексті загального здоров'я. Подальший аналіз підтвердив, що фізична активність має багатомірний позитивний вплив на студентів. Фізичні вправи зміцнюють серцево-судинну систему, що є критично важливим для молодих людей, які часто стикаються з малорухливим способом життя. Регулярні тренування також покращують показники витривалості, що позитивно впливає на продуктивність навчання. Окрім фізичних переваг, фізична активність допомагає знизити рівень тривожності та депресії. Доведено, що заняття спортом стимулюють виділення ендорфінів, що сприяє покращенню психоемоційного стану студентів, особливо під час стресових періодів, таких як сесія.

Варто зазначити, що фізична активність також формує стійкі навички уникнення травматизму. Це досягається через навчання правильній техніці виконання вправ і дотримання правил безпеки під час занять спортом.

Для забезпечення успішного впровадження розглянутих аспектів у навчальний процес, викладачам рекомендовано використовувати адаптовані методики навчання. Індивідуалізований підхід дозволяє врахувати фізичний стан та особливості кожного студента. Наприклад, у групах з різними рівнями фізичної підготовленості слід використовувати диференційовані програми. Сучасні цифрові технології, такі як освітні платформи та симулятори, є корисним інструментом для викладання основ безпеки життєдіяльності. Вони дозволяють візуалізувати можливі

небезпечні ситуації та тренувати навички їхнього уникнення. Регулярний моніторинг ефективності навчальних заходів через тестування знань і оцінку фізичних показників студентів дозволяє викладачам коригувати програми відповідно до потреб і досягнень.

I.I. Брехман, засновник вчення про здоров'я, наголошував, що збереження і відтворення здоров'я безпосередньо залежать від рівня культури, яка визначає міру усвідомлення та опанування людиною свого ставлення до самої себе, суспільства і природи. Культура є особливим ставленням до себе, притаманним лише людині. Вона включає не тільки фізичне, а й емоційне, розумове, екологічне та інші аспекти розвитку. В освітньому процесі необхідно прагнути до формування таких знань і навичок щодо здоров'я, які стануть частиною буття, ввійдуть у культуру, побут і звички здобувачів освіти.

Для визначення рівня культури здоров'я здобувачів пропонується використовувати методiku самооцінки, що дозволяє оцінити різні аспекти здоров'я (табл. 1).

Кожен із 12 критеріїв оцінюється здобувачем за п'ятибальною шкалою (1 – низький рівень,

5 – високий рівень). Загальна сума балів визначає рівень культури здоров'я (табл. 2).

Високий рівень (51–60 балів) свідчить про гармонійний розвиток здобувача в аспектах фізичної, духовної, емоційної та соціальної культури. Вищий за середній рівень (41–50 балів) вказує на стабільний, але частково нерівномірний розвиток. Середній рівень (31–40 балів) вимагає посилення роботи у сфері фізичної активності, самоконтролю та здорового способу життя. Нижчий за середній (21–30 балів) та низький рівні (0–20 балів) сигналізують про потребу в комплексній підтримці та корекції у напрямках здоров'я і культури.

Запропонована методика дозволяє інтегрувати культуру здоров'я в освітній процес, формуючи відповідальність і усвідомлення важливості здорового способу життя.

Висновки. Здоров'я є одним із ключових ресурсів особистості, який визначає її життєздатність, працездатність і здатність до самореалізації. У ході дослідження було розкрито взаємозв'язок теорії здоров'я та культури здоров'язбереження з безпекою життєдіяльності, що є основою для гармонійного розвитку особистості. Здобуті результати дозволяють зробити наступні висновки.

Таблиця 1

Самооцінка культури здоров'я

№	Показники (критерії) культури здоров'я	Максимальна оцінка (бали)
1	Духовний розвиток	
2	Культура спілкування	
3	Культура поведінки	
4	Культура емоцій	
5	Розумова працездатність	
6	Фізичний розвиток	
7	Гігієнічна культура	
8	Екологічна культура	
9	Здоровий спосіб життя	
10	Руховий режим	
11	Раціональне харчування	
12	Загартування	
Загальна сума балів	60	

Таблиця 2

Шкала оцінки рівня культури здоров'я

Сума балів	Рівень культури здоров'я	Оцінка рівня культури здоров'я
51–60	Високий	Відмінно
41–50	Вищий за середній	Добре
31–40	Середній	Задовільно
21–30	Нижчий за середній	Незадовільно
0–20	Низький	Погано

По-перше, освітній процес відіграє вирішальну роль у формуванні культури здоров'я, яка повинна охоплювати не лише фізичний, а й духовний, емоційний і соціальний аспекти. Запропоновані методичні підходи сприяють формуванню усвідомленого ставлення до здоров'я та його збереження як життєвої цінності.

По-друге, впровадження інтегрованих методик, що базуються на взаємозв'язку між фізичною активністю, здоров'язбереженням та освітніми практиками, дозволяє суттєво підвищити рівень фізичного та психоемоційного здоров'я студентів. Застосування методик самооцінки культури здоров'я, таких як запропонована шкала оцінювання, є ефективним інструментом для моніторингу й аналізу особистого прогресу.

По-третє, запропонована методика оцінки рівня культури здоров'я може бути адаптована для використання в різних освітніх і професійних середовищах. Вона забезпечує можливість діагностики та корекції здоров'язбережувальної поведінки здобувачів освіти. Крім того, отримані результати можуть слугувати основою для розробки навчальних програм і тренінгів з метою зміцнення здоров'я та безпеки життєдіяльності.

Попри досягнуті результати, залишається ряд питань, що потребують глибшого вивчення: вплив довготривалого застосування інтегрованих підходів до здоров'язбереження на професійну діяльність випускників. Аналіз міжкультурних відмінностей у формуванні культури здоров'я та можливість інтеграції різних методик у міжнародному контексті. Розробка інноваційних цифрових інструментів для оцінки та моніторингу рівня культури здоров'я в освітніх установах.

Практичні результати роботи можуть бути використані для:

- Розробки нових програм підвищення кваліфікації для викладачів та тренерів.
- Вдосконалення навчальних планів у закладах освіти з акцентом на здоров'язбережувальні технології.

- Створення спеціалізованих курсів і тренінгів для здобувачів освіти, які спрямовані на формування здорового способу життя та безпеки життєдіяльності.

Таким чином, проведене дослідження відкриває широкі можливості для інтеграції знань про здоров'я в освітній процес та подальшого вдосконалення методик навчання, спрямованих на забезпечення фізичного й психічного благополуччя населення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Герасименко О.О. Основи безпеки життєдіяльності: навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Академія», 2019. 312 с.
2. Іванова Т.В. Формування здоров'язбережувальної компетентності: монографія. Харків: Ранок, 2018. 254 с.
3. Ковальчук Н.П. Організація та управління процесами охорони здоров'я: навчальний посібник. Львів: Світ, 2020. 176 с.
4. Сухомлин А.В. Актуальні аспекти безпеки життєдіяльності в сучасних умовах: монографія. Дніпро: Наука і освіта, 2021. 294 с.
5. Мельничук П.О. Технології здоров'язбереження в освітньому процесі: навчальний посібник. Одеса: Атлант, 2017. 208 с.
6. Литвиненко В.Ю. Безпека життєдіяльності: інноваційні підходи до викладання: монографія. Черкаси: Брама, 2022. 320 с.
7. World Health Organization. Health and safety in the 21st century: global report. Geneva: WHO Press, 2020. URL: <https://www.who.int/publications/> (дата звернення: 24.11.2024).
8. European Centre for Disease Prevention and Control (ECDC). Risk assessment and preparedness for emergencies: annual report. Stockholm: ECDC Publications, 2021. URL: <https://www.ecdc.europa.eu/> (дата звернення: 24.11.2024).
9. Михайленко А.О. Інтерактивні методи навчання у формуванні здорового способу життя: збірник наукових праць. Вінниця: Теза, 2018. 240 с.
10. Чорний Д.І. Основи безпеки життєдіяльності в умовах новітніх загроз: навчальний посібник. Харків: Основа, 2019. 186 с.

ДО ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ 5–6 КЛАСІВ
В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯTO THE ISSUE OF PHYSICAL EDUCATION OF 5TH–6TH GRADE STUDENTS
IN THE CONDITIONS OF BLENDED LEARNING

У статті здійснено огляд зарубіжних та українських науково-педагогічних розвідок щодо прикладних аспектів змішаного навчання під час проведення занять із фізичного виховання. Проаналізовано теоретичні підходи, інструменти оцінки ефективності, а також переваги й недоліки такого навчання. Розглянуто, як змішане навчання впливає на організацію фізичного виховання учнів закладів загальної середньої освіти, готовність учителів фізичної культури до гнучкості та креативності. Закцентовано на тому, що поєднання очних та дистанційних занять створило нові можливості для індивідуалізації освітнього процесу, залучення учнів до регулярних фізичних активностей. Важливою умовою фізичного виховання учнів 5–6 класів є корекція їх фізичного стану відповідно до рівня фізичної підготовленості та функціональних можливостей, адже стан здоров'я, фізичний розвиток, працездатність, успіхи у навчанні та спорті дітей напряму залежать від того, наскільки успішно вирішується питання фізичної підготовленості в шкільному віці.

Визначено, що одним із з головних викликів такого навчання є забезпечення мотивації учнів середнього шкільного віку до самостійних тренувань вдома з інтенсивним навантаженням не менше 60 хвилин з метою досягнення оптимальної користі для здоров'я. Це, у свою чергу, вимагає розробку ефективного освітнього контенту для початкових онлайн-платформ.

Змішане навчання відкриває нові перспективи для співпраці між школою та сім'єю у вихованні фізично здорового та молодого покоління. Важливою умовою змішаного навчання є дотримання безпеки учнів під час виконання фізичних вправ вдома, що вимагає детальних інструкцій та контролю з боку вчителя. Тому комбінування традиційних методів фізичного виховання з інноваційними технологіями дозволяє підвищити ефективність навчання та зацікавити учнів. З'ясовано, що змішане навчання є перспективним напрямом розвитку фізичного виховання, що дозволяє адаптувати освітній процес до індивідуальних потреб кожного учня та забезпечити його всебічний розвиток.

Ключові слова: змішане навчання у фізичному вихованні, очне та дистанційне заняття фізичною культурою, індивідуалізація навчання, фізична активність учня

середнього шкільного віку, мотивація учня середнього шкільного віку освітній контент.

The article reviews foreign and domestic scientific and pedagogical research on applied aspects of mixed learning during physical education classes. Theoretical approaches, tools for evaluating effectiveness, as well as advantages and disadvantages of such training are analyzed. The article considers how mixed learning affects the organization of physical education of students of general secondary education institutions, the readiness of physical education teachers for flexibility and creativity. It is emphasized that the combination of off-line and distance classes has created new opportunities for individualizing the educational process, attracting students to regular physical activities. An important condition for physical education of students in grades 5–6 is the correction of their physical condition in accordance with the level of physical fitness and functional capabilities, because the state of health, physical development, performance, success in education and sports of children directly depend on how successfully the issue of physical fitness at school age is solved.

It is determined that one of the main challenges of such training is to ensure the motivation of secondary school-age students to self-train at home with an intense load of at least 60 minutes in order to achieve optimal health benefits. This, in turn, requires the development of effective educational content for educational online platforms. Blended learning opens up new prospects for cooperation between the school and the family in raising a physically healthy young generation. An important condition for blended learning is to ensure the safety of students when performing physical exercises at home, which requires detailed instructions and supervision by the teacher. Therefore, combining traditional methods of physical education with innovative technologies can increase the effectiveness of training and interest students. It is found out that mixed learning is a promising direction for the development of physical education, which allows adapting the educational process to the individual needs of each student and ensuring its comprehensive development.

Key words: mixed learning in Physical Education, off-line and on-line (distance) physical education classes, individualization of learning, physical activity of a student of secondary school age, motivation of a student of secondary school age educational content.

УДК 796.011.3:37.018.4:37.011.3-52
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.6>

Кудрявцев Д.С.,
аспірант кафедри теорії та методики фізичної культури
Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського;
учитель фізичної культури
Спеціалізованої школи I–III ступенів № 61 з поглибленим вивченням інформаційних технологій
Шевченківського району міста Києва;
методист відділу розвитку особистості
Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Постановка проблеми у загальному вигляді. Величезним викликом для кожного мешканця нашої держави стало повномасштабне вторгнення російської федерації на нашу землю, запровадження воєнного стану в Україні. Багатьох українців війна змусила пережити руйнування будівель, постійні переїзди з міста до міста та в інші

держави. З початку війни багато дорослих залишилося без роботи, а діти, учні середнього шкільного віку закладів освіти, – без можливості якісно займатися фізичною культурою.

Згідно з Національною доктриною розвитку фізичної культури і спорту фізичне виховання «є важливим чинником здорового способу життя» [5],

має забезпечити набуття кожною людиною необхідних науково-обґрунтованих знань про здоров'я і засоби його зміцнення, шляхи й методи протидії хворобам, методики досягнення високої працездатності й тривалої творчої активності.

Основною формою фізичного виховання в школі є урок фізичної культури, який останнім часом зазнав значних перетворень, пов'язаних із подоланням освітніх стереотипів, упровадженням елементів інклюзивного навчання, розвитком сфери спортивного інвентарю та обладнання, стрімким технологічним розвитком суспільства, що спричинив залежність учнів від гаджетів, унаслідок чого погіршується їх здоров'я.

Традиційно фізичне виховання реалізується в очній формі навчання здобувачів освіти. Це дозволяє вчителю фізичної культури безпосередньо контролювати правильність виконання вправ, слідкувати за безпекою учнів під час занять. Очна форма навчання сприяє більш ефективному розвитку фізичних здібностей і соціальної взаємодії за допомогою командних ігор і спортивних заходів. За очної форми навчання учні мають доступ до спеціального обладнання та спортивних залів, що підвищує якість фізичного виховання. Безпосередня взаємодія учителя та учнів середнього шкільного віку також сприяє формуванню позитивного ставлення до фізичної активності та здорового способу життя.

Пандемія COVID-19 та воєнний стан у країні мали значний вплив на освітній процес, змусивши школи перейти на дистанційне та змішане навчання. Обмеження на проведення масштабних заходів і закриття спортивних залів скоротили можливості учнів займатися фізичною активністю. Тому світова та вітчизняна педагогічна наука стикнулася з проблемою адаптації фізичного виховання здобувачів освіти до нових умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зокрема, за результатами досліджень американських, португальських, польських і чеських науковців (J. Lourenço, C. Rodrigues, D. Soares, D. Groffik, J. Mitáš, F. Karel) та ін., здійсненого у багатьох країнах світу щодо фізичного стану підлітків під час занять на уроках фізичної культури, констатовано, що діти проводили більшу частину часу на заняттях фізкультурою в умовах малорухливого способу життя, а це нижче рекомендованих рівнів від помірному до інтенсивного, лише невеликий відсоток учнів веде здоровий спосіб життя. Такі висновки викликали занепокоєння фахівців, оскільки такий спосіб життя може призвести до проблем зі здоров'ям у майбутньому [13; 11]. Для порівняння, якісне щоденне або тричі на тиждень фізичне виховання позитивно впливає на фізичний та емоційний стан здобувачів освіти [14 с. 12].

За визначенням вітчизняного вченого-педагога О. Мозолева, фізичне виховання – це специфічна

навчальна дисципліна, метою викладання якої є поліпшення стану здоров'я здобувачів освіти, зняття емоційного навантаження, навчання нових рухових дій, розвиток фізичних якостей, оволодіння спеціальними фізкультурними знаннями, формування усвідомленої потреби до систематичних занять фізичними вправами [2], керований соціально педагогічний процес, спрямований на покращення здоров'я, розвиток рухових здібностей та досягнення фізичного вдосконалення учнівської молоді [1].

Українські науковці-педагоги І. Лапичак, А. Соловей, Н. Сороколіт, О. Римар зазначають, що рухова й фізична активність у пубертатному періоді є важливим, фундаментальним чинником формування, збереження, зміцнення здоров'я та розвитку дитині [7]. Завдяки здатності організму до саморегуляції відбувається його адаптація до змін зовнішнього середовища, організм стає стійкішим і життєздатнішим. Під час фізичних вправ у організмі дитині спрацьовують певні механізми, у результаті дії яких посилюються функції не тільки м'язів, але й дихальної, серцево-судинної, нервової та травної систем. Через зменшення рухової активності та збільшення часу проведення учнями перед моніторами страждають усі органи й системи дитячого організму (нестача кисню, патологічні зміни в серцево-судинній та дихальній системах; зниження обміну речовин; зниження якості зору), зниження рівня фізичної підготовленості та морфологічного стану. Тому важливою умовою фізичного виховання учнів 5–6 класів є корекція їх фізичного стану відповідно до стану фізичної підготовленості та функціональних можливостей. Важливо відзначити, що стан здоров'я, фізичний розвиток, працездатність, успіхи у навчанні та спорті дітей напряму залежать від того, наскільки успішно вирішується питання фізичної підготовленості в шкільному віці (І. Боднар, Т. Круцевич, Н. Москаленко, Н. Пангелова, О. Томенко та ін.).

Ці та інші висновки дають можливість окреслити проблему змішаного навчання учнів молодшого підліткового віку, проаналізувавши та систематизувавши кращі освітні практики.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У світовій педагогічній науці та практиці за роки пандемії коронавірусу, воєнного стану та інших факторів, що негативно впливають на організацію освітнього процесу, на сьогодні напрацьовано чимало праць, в яких концептуально розглядається питання кореляції форм та змісту навчання з урахуванням нових соціальних умов і технологій. Ця проблема не оминула й фізичне виховання учнів підліткового віку. Так, автори статті «Фізичне виховання в пост-COVID світі: змішаний гейміфікований підхід» D. Owen Blain, M. Standage, T. Curran зосередилися в першу чергу на ролі фізичної культури

в зміцненні здоров'я й добробуту. Фізичне виховання стосується перш за все будь-яких рухів тіла, що витрачає енергію. Задля досягнення оптимальної користі для здоров'я дітям та підліткам рекомендовано займатися щоденно фізкультурою середнього та інтенсивного ступеня – не менше 60 хв. Крім того, бажаними є інтенсивні фізичні навантаження, зокрема вправи для зміцнення м'язів – тричі на тиждень. Регулярне фізичне тренування в дитячому та підлітковому віці має як безпосередні, так і довгострокові переваги, сприяють формуванню позитивного фізичного стану в дорослому віці та захист від майбутніх супутніх захворювань [11 с. 770].

Автори статті «Шрами пандемії: Нові погляди на шкільне фізичне виховання» R. Stupp, R. R. Andreazza Macie стверджують, що в цілому пандемія COVID-19 висвітлила необхідність більш цілісного підходу до фізичного виховання. Надання пріоритету добробуту учнів, зміцнення соціальних зв'язків та адаптація діяльності, заняття фізкультурою можуть відігравати вирішальну роль у загальному розвитку та добробуті учнів у постпандемічному світі [16].

Науковці K. Mercier, E. Centeio, A. Garn, H. Erwin, R. Marttine, J. Foley у своїй статті «Досвід вчителів фізкультури з дистанційним навчанням на початковому етапі пандемії COVID-19» визначили, що досвід викладачів фізичного виховання, які перейшли на дистанційне навчання під час початку COVID-19, дав важливу інформацію про короткостроковий і, можливо, довгостроковий ландшафт фізичної культури. Не маючи фізичних можливостей викладати так, як це було раніше, вчителям важливо визначити альтернативні стратегії для підтримки навчання учнів на основі стандартів. Відсутність учителя призводить до проблем скеровування учнів до здорового рівня фізичної активності та фізичної форми, одночасно сприяючи отримуванию задоволення учнями від цих видів діяльності [15 с. 341].

Науковці C. Серданг, C. Wang, R. Dev Omar Dev, K. Geok Soh, N. J. Mohd Nasiruddin, Y. Yuan, Ji. Xueyan у своїй статті «Змішане навчання у фізичному вихованні: систематичний огляд» визначили, що змішане навчання потенційно може стати ефективним підходом до фізичного виховання, але важливо вирішити пов'язані з цим проблеми, щоб забезпечити його успішну реалізацію. У роботі представлено детальний огляд досліджень змішаного навчання у фізичному вихованні, включаючи переваги, проблеми, теоретичні основи та методи оцінки, що використовуються в наукових дослідженнях. У статті також висвітлюються обмеження поточних досліджень, такі як зосередженість на вищих навчальних закладах та відсутність досліджень щодо навчальної програми з теорії фізичного виховання [10].

Автори статті «Дослідження змішаного навчання у фізичному вихованні під час пандемії COVID-19: практичне дослідження китайських студентів» Wei Zheng, Hung-Lung Lin, Yu-Yu Ma дають деякі рекомендації щодо впровадження змішаного навчання. Пандемія COVID-19 висвітлила проблему браку онлайн-ресурсів з фізичної культури й необхідності підвищення інформаційної грамотності серед фахівців. Змішане навчання може вирішити ці проблеми, поєднуючи онлайн-лекції з самостійними навчальними ресурсами та інтерактивними елементами. Дослідження рекомендує збагатити зміст курсу за допомогою мультимедійних ресурсів, сприяти двосторонньому спілкуванню та включенню взаємодії зі студентами через такі платформи, як WeChat. Розроблення політики та ресурсів: органи управління освітою повинні розглянути можливість розроблення та просування інтернет-ресурсів, таких як платформа «МООС» для підтримки змішаного навчання. Адаптивність та індивідуалізація також є одними з рекомендацій цього дослідження. Хоча змішане навчання пропонує переваги, проте традиційні методи навчання все ще мають вирішальне значення. Викладачі повинні прагнути до створення відкритого, різноманітного та доступного навчального середовища, що включає індивідуальне навчання та зворотний зв'язок [17 с. 11].

Мета нашої статті – проаналізувати проблему щодо організації та проведення уроків фізичної культури для учнів 5–6 класів в умовах змішаного навчання та окреслити шляхи її вирішення.

Виклад основного матеріалу. Наказами МОН від 24.02.2023 № 201 та від 22.03.2023 № 333 внесено зміни до Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти. У документі оновлено категорії учнів, які мають право навчатися за дистанційною формою (як окремою формою здобуття освіти). Як зазначила українська науковець О. Пономаренко, дистанційна та змішана форми навчання є важливим кроком у розвитку ефективних та доступних програм фізичного розвитку для учнів у сучасному освітньому середовищі, де учні можуть дізнаватися багато цікавого та поповнювати свої знання [4, с. 32].

У традиційних системах освіти фізичне виховання включає різноманітні фізичні вправи, спортивні ігри, гімнастику та інші активні рухи. Ці заходи спрямовані на розвиток фізичної витривалості, м'язової сили, координації та інших фізичних якостей. Важливим компонентом цього процесу є планування занять і систематичне та поступове збільшення навантаження.

Українські дослідники Л. Котенджи, Л. Соколенко та Х. Шавель у праці «Щодо модифікації традиційних методів фізичного виховання для використання на платформах дистанційної освіти в Україні» – спрямували дослідження на вивчення можливостей модифікації традиційних

методів фізичного виховання для ефективного їх використання на платформах дистанційної освіти в Україні.

Модифікація традиційних методів фізичного виховання для ефективного використання на українських платформах дистанційного навчання передбачає розроблення відеоуроків, які демонструють вправи та техніку. Вчителі можуть використовувати відеоконференції для безпосереднього спілкування з учнями та створювати інтерактивні уроки, які модифікують техніку виконання вправ. Важливо також впроваджувати фітнес-трекери та мобільні додатки для моніторингу фізичної активності та прогресу учнів. Учні середнього шкільного віку можуть вести онлайн-щоденник виконання фізичних вправ, записувати результати та отримувати зворотний зв'язок від учителів. Можна організовувати віртуальні змагання та виклики, організовані через соціальні мережі та онлайн-платформи, щоб підтримувати мотивацію, залученість учнів та підвищити їхній інтерес до активного способу життя. Учителі консультують учнів і батьків щодо того, як створити безпечне навчальне середовище вдома. Регулярне спілкування між учителями, учнями та батьками є запорукою успішного фізичного виховання в умовах дистанційного навчання. Однак сучасний етап розвитку шкільної освіти запровадив не лише очну, а й заочну та змішану форми навчання з фізичної культури.

Розвиток комп'ютерних технологій є однією з найперспективніших платформ для розвитку фізичного виховання в сучасній системі дистанційної освіти. Учні середнього шкільного віку можуть брати участь у тренуваннях у режимі реального часу та отримувати негайний зворотний зв'язок від учителя щодо своїх рухових навичок. Віртуальні змагання та виклики, організовані через соціальні мережі та онлайн-платформи, мотивують учнів та підвищують їхній інтерес до активного способу життя. Відеоуроки містять детальні демонстрації вправ та рекомендації щодо їх виконання, що полегшує самостійні тренування вдома. Спеціальні платформи дозволяють вчителям створювати індивідуальні програми тренувань, які враховують фізичні здібності та рівень фізичної підготовленості учнів. Завдяки розвитку комп'ютерних технологій фізична культура стала доступною навіть у віддалених районах, де немає спортивних залів. Інтеграція комп'ютерних технологій в освітній процес сприяє розвитку цифрової грамотності учнів, що є важливим аспектом сучасної освіти. Впровадження інноваційних технологій у фізичну культуру покращує загальний рівень здоров'я та фізичної підготовленості молодого покоління.

Змішане навчання у фізичному вихованні поєднує очні та онлайн-уроки, задля забезпечення гнучкості навчального процесу. Змішане навчання – це форма освіти, за якої учень частково отримує

та виконує фізичні вправи самостійно у домашніх умовах за допомогою електронних ресурсів, а іноді – в спортивному залі закладу освіти. Під час проведення онлайн уроків з'явилась можливість більше використовувати відеоматеріали для вивчення теоретично-методичних знань та сприяти підвищенню функціональних можливостей організму і гармонійного розвитку протягом кожного уроку, вивчення техніки виконання основних елементів і прийомів гри модуля. Учні середнього шкільного віку можуть виконувати вправи вдома, користуючись відеоуроками та порадами вчителів. Це дозволяє учням середнього шкільного віку підтримувати регулярну фізичну активність, навіть якщо вони не мають можливостей відвідувати школу. Учителі відстежують прогрес учнів і надають індивідуальні поради через онлайн-платформу. Змішане навчання може допомогти учням адаптуватися до сучасних ситуацій, таких як: пандемія, війна та інші обмеження.

На думку М. Мар'єнко, А. Сухих використання змішаного навчання спроможне якісно змінити процес підготовки учнів в закладах загальної середньої освіти, сприяє активному впровадженню та оновленню цифрових технологій [8]. За визначенням А. Донця, В. Гогоця, Ю. Єлфімової, О. Пасічник, О. Согоконь, Х. Чушак, О. Шинаровської та ін. у середовищі українських освітян домінує прагматичне бачення: змішане навчання – це поєднання безпосередньої (на місці) та опосередкованої (через можливості онлайн-навчання) форм взаємодії здобувачів освіти й педагогічних працівників. Змішане навчання відрізняється від дистанційної форми здобування освіти, оскільки передбачає, що освітній процес відбувається з очним спілкуванням здобувачів освіти з їхніми наставниками. Відповідно, це сприяє максимальному використанню сильних сторін безпосереднього й онлайн-навчання. У змішаному навчанні потрібно так спланувати використання реального і цифрового середовищ, щоб вони найефективніше забезпечували потреби здобувачів освіти. Наприклад, під час дистанційного опрацювання теоретичного матеріалу здобувачі можуть витратити на це стільки часу, скільки потрібно кожному з них [3, 6, с. 7].

Висновки. Таким чином, змішане навчання призвело до суттєвих змін в організації фізичного виховання учнів закладів загальної середньої освіти, вимагаючи від учителів фізичної культури гнучкості та креативності. Поєднання очних та дистанційних занять створило нові можливості для індивідуалізації навчального процесу та залучення учнів до регулярних фізичних активностей. Через зменшення рухової активності та збільшення часу проведення учнями за гаджетами страждають усі органи й системи дитячого організму, відбувається зниження рівня фізичної підготовленості та морфологічного стану.

Одним з головних викликів є забезпечення мотивації учнів середнього шкільного віку до самостійних тренувань вдома з інтенсивним навантаженням не менше 60 хвилин для досягнення оптимальної користі для здоров'я. Також це потребує розробки цікавих та різноманітних онлайн-платформ, відеоуроків, які демонструють вправи та техніки виконання.

Важливим аспектом змішаного навчання є забезпечення безпеки учнів під час виконання фізичних вправ вдома, що вимагає детальних інструкцій та контролю з боку вчителя. Комбінування традиційних методів фізичного виховання з інноваційними технологіями дозволяє підвищити ефективність навчання та зацікавити учнів.

Результати дослідження свідчать про необхідність постійного професійного розвитку вчителів фізичної культури для ефективної роботи в умовах змішаного навчання. Змішане навчання відкриває нові перспективи для співпраці між школою та сім'єю у вихованні фізично здорового молодого покоління. Для успішної реалізації змішаного навчання у фізичному вихованні необхідно забезпечити школи сучасним обладнанням. Отримані результати дослідження можуть бути використані для розробки рекомендацій щодо вдосконалення програм фізичного виховання в умовах змішаного навчання. Змішане навчання є перспективним напрямом розвитку фізичного виховання, який дозволяє адаптувати навчальний процес до індивідуальних потреб кожного учня та забезпечити його всебічний розвиток.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мозолев О. Управління розвитком освіти у сфері фізичної культури і спорту в Україні: європейський вимір. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки», (5).
2. Мозолєв О. Фізичне виховання студентів в період впровадження дистанційної та змішаної форм навчання. *Scientific paradigm in the context of technologies and society development*. № 118. С. 339–344.
3. Пасічник О., Єлфімова Ю., Чушак Х., Шинаровська О., Донець А. Змішане навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Навчально-методичний посібник. – К.: 2021. – 92 с.
4. Пономаренко О. Роль легкоатлетичних вправ в оптимізації фізичного виховання в умовах дистанційного та змішаного навчання. *Наука та освіта в дослідженнях молодих учених*. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції для студентів, аспірантів, докторантів, молодих учених 16 травня 2024 року.
5. Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1148/2004#Text>.
6. Согоконь О., Донець О., Гогоць В. Фізичне виховання – дистанційна форма навчання : навч.

метод. посіб. Полтав. нац. пед. ун-т імені ВГКоролєнка, Полтава : Сімон; 2021. 120 с.

7. Сороколит Н., Римар О., Соловей А., Лапчик І. Особливості застосування варіативної складової модульної навчальної програми з фізичної культури у міській і сільській місцевості. *Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура*. 2019. т. 31. С.153–159.

8. Сухих А.С., Мар'єнко М.В. Ефективне та безпечне використання цифрових технологій під час змішаного навчання в закладах загальної середньої освіти. *Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, м. Київ*.

9. Шавель Х.Є. Котенджи Л.В., Соколенко Л.С. Щодо модифікації традиційних методів фізичного виховання для використання на платформах дистанційної освіти в Україні <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/15/14>

10. ChenWang, Roxana Dev Omar Dev, Kim Geok Soh Blended learning in physical education: A systematic review. *Nasnoor Juzaily Mohd Nasiruddin, Yubin Yuanand Xueyan Ji*. <https://www.frontiersin.org/journals/public-health/articles/10.3389/fpubh.2023.1073423/full>

11. Dylan Owen Blain, Martyn Standage, Physical education in a post-COVID world: A blended-gamified approach. *Thomas Curran European Physical Education Review* 28(3) <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1356336X221080372>

12. Frömel Karel, Dorota Groffik, and Josef Mitáš. 2023. Adolescents' Participation in School Physical Activity before and during the COVID-19 Pandemic: An Educational Priority «Adolescents' Participation in School Physical Activity before and during the COVID-19 Pandemic: An Educational Priority» *Education Sciences* 13, no. 3: 304. <https://doi.org/10.3390/educsci13030304> <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/21582440211058196>

13. Joana Lourenço, Catarina Rodrigues Denise Soares. Physical Activity Time and Intensity in Physical Education During the COVID-19 Pandemic <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35421321/>

14. João Martins, Adilson Marques, Élvio Rúbio Gouveia, Francisco Carvalho, Participation in Physical Education Classes and Health-Related Behaviours among Adolescents from 67 Countries. *Hugo Sarmento, Miguel González Valeiro Int. J. Environ. Res. Public Health* 2022, <https://www.mdpi.com/1660-4601/19/2/955>

15. Kevin Mercier, Erin Centeio, Alex Garn, Heather Erwin, Risto Martinen, John Foley. Physical Education Teachers' Experiences With Remote Instruction During the Initial Phase of the COVID-19 Pandemic *Journal of Teaching in Physical Education*, 2021, 40, 337–342. <https://journals.humankinetics.com/view/journals/jtpe/40/2/article-p337.xml>

16. Rosinei Stupp, Rochele Rita Andrezza Macie. Synergies Scars of the pandemic: New perspectives on school physical education *Harmony of Knowledge Exploring Interdisciplinary* https://www.researchgate.net/publication/376512659_Scars_of_the_pandemic_New_perspectives_on_school_physical_education

17. Wei Zheng, Yu-Yu Ma, Hung-Lung Lin Research on Blended Learning in Physical Education During the COVID-19 Pandemic: A Case Study of Chinese Students.

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ ПРОДУКТИВНОГО НАВЧАННЯ КУРСАНТІВ ЗАСТОСУВАННЮ АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ ТА ЗАСОБІВ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ

PEDAGOGICAL TECHNOLOGY OF PRODUCTIVE TRAINING OF CADETS IN THE APPLICATION OF AUTOMATED SYSTEMS AND MEANS OF BORDER CONTROL

У статті розглянуто сутність та особливості продуктивного навчання у ЗВО, наведено опис педагогічної технології продуктивного навчання курсантів дисципліни «Прикордонний контроль», що спрямована на навчання курсантів застосовувати автоматизовані комплекси та технічні засоби прикордонного контролю. Основою проектування технології визнано суб'єктно-діяльнісний, комунікативний підходи та продуктивне навчання. Технологію побудовано на науковому, теоретико-методичному та практико-логічному рівнях.

Було враховано, що основними ознаками педагогічних технологій і відповідні показники їх реалізації є: системність (наявність наукової психолого-педагогічної основи, цілісної теорії або набору окремих наукових положень); відтворюваність та гарантованість результату (наявність діагностичних цілей, наявність логічно пов'язаної системи етапів, які ведуть від цілей до задач і результатів; система зворотного зв'язку (наявність системи контрольних завдань, адекватним цілям, наявність алгоритму контролю (види, цілі, частота, засоби контролю тощо).

Педагогічними умовами забезпечення якості навчального процесу було запропоновано: формування настанови на активні навчальні дії та створення атмосфери зацікавленості курсантів на заняттях; створення та використання проблемних ситуаційних завдань для покращення професійно-орієнтованого контексту навчального матеріалу; створення атмосфери креативності, довіри, відкритості та співпраці у системі взаємодії «викладач-курсант».

Педагогічну технологію визначено як сукупність науково обґрунтованих та спроектованих цілей, змісту, принципів навчання, педагогічних умов, методів, форм, засобів, спрямованих на формування і розвиток компетентностей курсантів з використанням автоматизованих та технічних засобів прикордонного контролю. Визначено завдання цієї технології та основні навчальні продукти, що створюють курсанти. Основними методами навчання стали когнітивні методи, що надають змогу курсантам пізнати навколишній світ та явища дійсності, та креативні методи, коли курсанти створюють власну освітню продукцію.

Ключові слова: майбутні офіцери-прикордонники, професійна компетентність, прикордонний контроль, педагогічна технологія продуктивного навчання.

The article considers the essence and features of productive training in higher education institutions, provides a description of the pedagogical technology of productive training of cadets in the discipline «Border Control», which is aimed at teaching cadets to use automated complexes and technical means of border control. The basis for the design of the technology is recognized as the subject-activity, communicative approaches and productive training. The technology is built on the scientific, theoretical-methodological and praxeological levels. It was taken into account that the main features of pedagogical technologies and the corresponding indicators of their implementation are: systematicity; reproducibility and guarantee of the result (the presence of diagnostic goals, the presence of a logically connected system of stages leading from goals to tasks and results; a feedback system (the presence of a system of control tasks, adequate to the goals, the presence of a control algorithm (types, goals, frequency, means of control)). The following pedagogical conditions for ensuring the quality of the educational process were proposed: the formation of guidelines for active educational actions and the creation of an atmosphere of interest for cadets in classes; the creation and use of problem-solving situational tasks to improve the professionally oriented context of the educational material; the creation of an atmosphere of creativity, trust, openness and cooperation in the system of interaction «teacher-cadet». Pedagogical technology is defined as a set of scientifically substantiated and designed goals, content, principles of learning, pedagogical conditions, methods, forms, means aimed at the formation and development of cadets' competencies in the use of automated and technical means of border control. The main teaching methods are cognitive methods that allow cadets to learn about the world around them and the phenomena of reality, and creative methods when cadets create their own educational products.

Key words: future border guard officers, professional competence, border control, pedagogical technology of productive learning.

УДК 378.2
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.7>

Кузь Ю.М.,
канд. пед. наук,
професор кафедри прикордонного контролю
Національної академії Державної прикордонної служби України

Сичевський Ю.О.,
канд. пед. наук, доцент,
заступник начальника кафедри прикордонного контролю
Національної академії Державної прикордонної служби України

Постановка проблеми. Агресія РФ проти незалежної України вимагає швидкого реагування як державних органів, військово-політичного керівництва України, суспільства, так і освітян. Основне завдання ВВНЗ України у таких умовах залишається незмінним – випускник повинен бути всебічно підготовлений до виконання своїх функціональних

обов'язків у будь-яких умовах, у тому числі бойових [1]. Завдання ж ВВНЗ, що готує офіцерів-прикордонників сьогодні – це проектування нових концепцій і технологій підготовки курсантів щодо використання автоматизованих систем та засобів прикордонного контролю, бо злочинні елементи намагаються все активніше використовувати нові

досягнення в галузі науки і техніки для виготовлення та підробки документів з метою незаконного перетину державного кордону України.

Першочергового розв'язання, на нашу думку, потребують суперечності, що наявні сьогодні у системі підготовки майбутніх офіцерів у ВВНЗ: між настановами системи військової освіти та її нормативними документами, що вимагають ієрархії та дисципліни та стандартами підготовки країн НАТО; між складністю сучасних завдань, що необхідно вирішувати офіцерам ДПСУ на кордоні та неповною їх підготовленістю до дій у бойових умовах; між вимогами держави до професійної компетентності офіцера-прикордонника та недостатньою ефективністю традиційних технологій їх підготовки у ВВНЗ.

До того ж важливим є те, щоб науково-педагогічні працівники ВВНЗ долучалися до розробки нових педагогічних технологій навчання курсантів освітніх компонентів ОПП, відходили від репродуктивних методів та традиційних теорій навчання майбутніх офіцерів. Тому ефективне викладання дисципліни «Прикордонний контроль» вимагає сьогодні впровадження науково обґрунтованих технологій навчання майбутніх офіцерів-прикордонників, серед яких доволі цікавими для курсантів вважаються технології продуктивного навчання.

Аналіз наукових джерел і публікацій. Організаційно-наукові аспекти становлення і розвитку військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів в Україні досліджували науковці М. Нещадим, В. Ягупов, О. Бойко, Й. Варій та інші. Методичні питання підготовки курсантів у ВВНЗ розроблялися О. Діденком, О. Керницьким, О. Міршуком, О. Данильченком та іншими.

Дослідження військово-професійних проблем здійснюється зараз вченими за такими основними напрямками: філософський (В. Мандрагеля, В. Серебрянников та ін.), психологічний (М. Варій, Т. Мацевко та ін.), соціологічний (В. Галєєв, Ю. Яременко, Ю. Калагін та ін.), педагогічний (М. Козяр, В. Ягупов та ін.), історичний (М. Голик, Г. Костаков та ін.), політологічний (Ч. Москос, В. Смолянук та ін.), культурологічний (Г. Аванесова, Є. Мануйлов та ін.) та економічний (В. Змійов, М. Требін та ін.) та інші.

У дисертаціях України останніх років досліджувались такі аспекти проблеми підготовки офіцерів для підрозділів сил оборони: формування готовності майбутніх офіцерів до миротворчої діяльності (А. Савицька), технології формування педагогічної компетентності магістрів військово-соціального управління в процесі професійної підготовки (О. Міршук), підвищення управлінської компетентності військових керівників (О. Бойко), формування соціально-правової компетентності майбутніх офіцерів Національної гвардії України (О. Данильченко) тощо.

При цьому особливості застосування технологій продуктивного навчання у підготовці курсантів у наукових дослідженнях розкрито не зовсім повно.

Мета статті – розглянути сутність та особливості продуктивного навчання курсантів, компоненти та переваги педагогічної технології продуктивного навчання курсантів ВВНЗ дисципліні «Прикордонний контроль».

Виклад основного матеріалу. При навчанні курсантів дисципліні «Прикордонний контроль» основою було обрано суб'єктно-діяльнісний, комунікативний підходи та продуктивне навчання, реалізацію яких під час підготовки курсантів до застосування автоматизованих систем та засобів прикордонного контролю схарактеризуємо нижче.

На думку професора В. Ягупова, суб'єктно-діяльнісний підхід дає змогу визначити теоретичні основи підготовки конкурентоспроможного фахівця в системі вищої професійної освіти; проаналізувати сучасний стан проблеми формування та розвитку професіоналізму фахівців, визначити перспективи їх самореалізації у професії [2].

Комунікативний підхід спрямований на практику спілкування і реалізується, коли НПП мотивує та стимулює курсантів висловлювати свої думки, пропозиції, плани, заохочує їх креативність, пропонує до розгляду проблемні ситуації тощо [3].

Залучити творчість курсантів в освітньому процесі покликані технології продуктивного навчання, коли з навчально-розвивальною метою відбувається створення ними навчальної продукції: програм, проектів, винаходів, схем, таблиць тощо. Головний задум щодо статусу суб'єктів взаємодії під час навчання такий: позиція викладача в системі продуктивного навчання – особистий радник, науковий керівник, наставник; позиція курсанта – партнер, співробітник, рівноцінний учасник проекту, дослідник проблеми тощо.

Науковці вважають, що педагогічна технологія на основі продуктивного навчання – це технологія, яка дає змогу одержати продукт максимальної якості та досягти нового результату при оптимально збалансованому сполученні індивідуального навчання з груповим [4]. А у даному конкретному випадку – набути визначених в ОПП програмних результатів та компетентностей з дисципліни «Прикордонний контроль». При цьому, на нашу думку, головним тут є саме цілеспрямована, доцільна, оптимально організована, керована педагогічна взаємодія, що спрямована на оволодіння курсантами визначеними в ОПП компетентностями на основі принципів та методів продуктивного навчання.

У контексті теми нашої статті розроблювану педагогічну технологію визначаємо як сукупність

науково обґрунтованих та спроектованих цілей, змісту, принципів навчання, педагогічних умов, методів, форм, засобів, спрямованих на формування і розвиток компетентностей курсантів з використання автоматизованих та технічних засобів прикордонного контролю. При цьому така технологія має бути детально обґрунтована і продумана, побудовано модель педагогічної діяльності НПП з проектування, організації та проведення занять з дисципліни «Прикордонний контроль» і забезпеченні комфортні умови взаємодії суб'єктів навчального процесу, толерантне освітнє середовище тощо.

Цілі та зміст цієї технології формулювалися відповідно до вимог робочої навчальної програми з дисципліни «Прикордонний контроль». Педагогічну технологію було побудовано на трьох рівнях її побудови: науковому, теоретико-методичному та практикологічному.

Було враховано, що основними ознаками педагогічних технологій і відповідні показники їх реалізації є: системність (наявність наукової психолого-педагогічної основи, цілісної теорії або набору окремих наукових положень); відтворюваність та гарантованість результату (наявність діагностичних цілей, наявність логічно пов'язаної системи етапів, які ведуть від цілей до задач і результатів; система зворотного зв'язку (наявність системи контрольних завдань, адекватним цілям, наявність алгоритму контролю (види, цілі, частота, засоби контролю тощо) [5].

Педагогічними умовами забезпечення якості навчального процесу було запропоновано: формування настанови на активні навчальні дії та створення атмосфери зацікавленості курсантів на заняттях; створення та використання проблемних ситуаційних завдань для покращення професійно-орієнтованого контексту навчального матеріалу; створення атмосфери креативності, довіри, відкритості та співпраці у системі взаємодії «викладач-курсант» тощо.

При реалізації технології було враховано, що основними методами продуктивної технології виступають когнітивні методи та креативні методи. Когнітивні методи допомагають курсантам пізнати навколишній світ, ситуацію на державному кордоні (пунктах пропуску через держаний кордон), креативні ж методи реалізують створення курсантами власної освітньої продукції, формулювання гіпотез, пошук фактів, евристичне спостереження за явищами на кордоні, прогнозування, конструювання понять і правил, теорій, пошук помилок тощо. Креативні методи включали метод «мозкового штурму», гіперболізації, метод «якби», метод придумування тощо.

Згідно положень продуктивної педагогіки, заняття з дисципліни «Прикордонний контроль» (практична частина) були присвячені

формуванню умінь та навичок щодо застосування технічних засобів прикордонного контролю (80% усього часу) [6]. Тому під час занять курсантами творчо створювались такі навчальні продукти:

- складання списку основних проблем, пов'язаних з організацією служби прикордонних нарядів у пунктах пропуску через державний кордон та формулювання основних шляхів їх вирішення;

- складання схем, таблиць, що порівнюють організацію служби прикордонних нарядів у пунктах пропуску у країнах-сусідах України;

- сформулювати ключові словосполучення, які складають зміст усієї дисципліни «Прикордонний контроль» та за окремими темами;

- сформулювати висновки за матеріалами теми, що стосується огляду транспортних засобів на кордоні;

- ранжування фактів, формулювання головної думки навчального матеріалу (наприклад, тема «Прикордонний контроль у пунктах пропуску через державний кордон»;

- зробити комплексну композицію, презентацію або малюнок в якості інформаційного супроводження заняття з теми організації служби прикордонних нарядів у пунктах пропуску через державний кордон;

- порівняння тактико-технічних характеристик приладів та засобів контролю, що використовуються на кордоні при організації служби прикордонних нарядів у пунктах пропуску через державний кордон;

- складання таблиць щодо порядку роботи з технічними засобами та їх основними технічними параметрами;

- формулювання запитань критичного характеру щодо особливостей застосування автоматизованих систем та засобів прикордонного контролю;

- складання щоденнику із самооцінкою успішності у засвоєнні тем з застосування автоматизованих систем та засобів прикордонного контролю та формування потрібних навичок у роботі з ними;

- створення курсантами планів проведення тренінгів з іншими курсантами щодо використання автоматизованих систем та засобів прикордонного контролю.

Також курсанти заохочувалися до пошуку та використання відеоматеріалів, які надають інформацію до проблемних питань щодо використання автоматизованих систем та засобів прикордонного контролю у сьогоdnішніх умовах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті розглянуто сутність та особливості продуктивного навчання у ЗВО, наведено опис педагогічної технології продуктивного навчання курсантів дисципліни «Прикордонний контроль»,

що спрямована на навчання курсантів застосовувати автоматизовані комплекси та технічні засоби прикордонного контролю. Технологію побудовано на таких рівнях: науковому, теоретико-методичному та практиологічному.

Педагогічними умовами забезпечення якості навчального процесу запропоновано: формування настанови на активні навчальні дії та створення атмосфери зацікавленості курсантів на заняттях; створення та використання проблемних ситуаційних завдань для покращення професійно-орієнтованого контексту навчального матеріалу; створення атмосфери креативності, довіри, відкритості та співпраці у системі взаємодії «викладач-курсант».

Педагогічну технологію визначено як сукупність науково обґрунтованих та спроектованих цілей, змісту, принципів навчання, педагогічних умов, методів, форм, засобів, спрямованих на формування і розвиток компетентностей курсантів з використання автоматизованих та технічних засобів прикордонного контролю. Визначено завдання цієї технології та основні навчальні продукти, що створюють курсанти.

У подальшому планується розробка завдань для застосування методу кейс-стаді у підготовці курсантів дисциплінам прикордонного контролю.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Данильченко О.А. Модель формування соціально-правової компетентності майбутніх офіцерів Національної гвардії України. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. Вип. 82. 2022. С. 36–40.
2. Ягупов В.В., Кортенко В.А. Актуальні проблеми підготовки військових фахівців у контексті європейської інтеграції системи вищої освіти. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. Збірник наукових праць. Випуск 11. Харків, УІПА, 2011. С. 53.
3. Керницький О.М. Формування готовності курсантів льотних навчальних закладів до професійної діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2015. Вип. 41. С. 155.
4. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: моногр. / С.О. Сисоева, А. М. Алексюк, П. М. Воловик, О. Кульчицька, Л. Є. Сігаєва, Я. В. Цехмістер та ін.; За ред. С. О. Сисоевої. К.: ВІПОЛ, 2001. 502 с.
5. Дніпровська Т.В. Дидактичні можливості технології продуктивного навчання студентів іноземної мови. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2017. № 2. С. 180–185.
6. Тадеуш О. М. Метод проектів як форма продуктивного навчання студентів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16 : Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. 2017. Вип. 29. С. 142–146.

CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES TO LAW STUDENTS

ІНТЕГРОВАНЕ ПРЕДМЕТНО-МОВНЕ НАВЧАННЯ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ СТУДЕНТАМ-ПРАВНИКАМ

Content and Language Integrated Learning (CLIL) is a modern approach to learning that harmoniously combines the development of language skills with the acquisition of professional knowledge. Its use in teaching foreign languages to law students allows solving several tasks at once: formation of professionally oriented foreign language competence, deepening of knowledge of law and development of intercultural communication.

In the process of applying CLIL, the main focus is on the integration of specialized content of academic disciplines (for example, the basics of jurisprudence, international law or law enforcement) with language learning. This contributes to the formation of students' ability to analyze professional texts in a foreign language, participate in discussions on legal topics, draw up legal documents and present their positions at the international level.

CLIL's distinctive feature in teaching law students is its emphasis on integrating key legal concepts such as «rule of law», «human rights», «legal responsibility» etc. with the development of language skills such as listening, speaking, reading and writing. This approach is based on the «4C» principle: Content, Communication, Cognition, Culture.

The implementation of CLIL requires careful development of teaching materials that meet the needs of law students. For example, the analysis of international law cases, the study of treaties, court decisions and official correspondence provide students not only with knowledge, but also with practical skills.

Among the advantages of CLIL, it is possible to highlight the increase of student motivation, deepening of understanding of professional disciplines, development of critical thinking and readiness to work in a global professional environment. At the same time, the success of the method depends on the teacher's qualifications, because he must possess both professional knowledge and methods of teaching a foreign language.

Thus, integrated subject-language training is an effective tool in the preparation of competitive lawyers capable of operating in the conditions of globalization.

Key words: *integrated education, foreign language, legal education, professionally oriented education, foreign language competence.*

Інтегроване предметно-мовне навчання (Content and Language Integrated Learning,

CLIL) є сучасним підходом до навчання, що гармонійно поєднує розвиток мовних навичок із засвоєнням фахових знань. Його використання у викладанні іноземних мов студентам-правникам дозволяє вирішувати одразу кілька завдань: формування професійно орієнтованої іноземної компетенції, поглиблення знань із права та розвиток міжкультурної комунікації.

У процесі застосування CLIL основна увага приділяється інтеграції спеціалізованого змісту навчальних дисциплін (наприклад, основ правознавства, міжнародного права чи правозастосування) з вивченням мови. Це сприяє формуванню у студентів здатності аналізувати професійні тексти іноземною мовою, брати участь у дискусіях на юридичні теми, укладати правові документи та представляти свої позиції на міжнародному рівні.

Особливість CLIL у викладанні студентам-правникам полягає в акценті на інтеграцію ключових концепцій права, таких як «верховенство закону», «права людини», «юридична відповідальність» тощо, із розвитком таких мовних навичок, як аудіювання, говоріння, читання та письмо. Цей підхід базується на принципі «4С»: Content (зміст), Communication (комунікація), Cognition (мислення), Culture (культура).

Реалізація CLIL потребує ретельної роботи навчальних матеріалів, які відповідають потребам студентів-правників. Наприклад, аналіз кейсів міжнародного права, вивчення договорів, судових рішень та офіційної кореспонденції забезпечують студентів не лише знаннями, а й практичними навичками.

Серед переваг CLIL можна виділити підвищення мотивації студентів, поглиблення розуміння фахових дисциплін, розвиток критичного мислення та готовність до роботи в глобальному професійному середовищі. Водночас успішність методу залежить від кваліфікації викладача, адже він повинен володіти як фаховими знаннями, так і методиками викладання іноземної мови.

Таким чином, інтегроване предметно-мовне навчання є ефективним інструментом у підготовці конкурентоспроможних правників, здатних діяти в умовах глобалізації.

Ключові слова: *інтегроване навчання, іноземна мова, юридична освіта, професійно-орієнтоване навчання, іноземна компетенція.*

UDC 378.016
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.8>

Samoilova Yu.I.,
PhD,
Professor at the Department
of Humanities
Sumy Branch of Kharkiv National
University of Internal Affairs

Vasylenko V.A.,
PhD,
Head at the Department of Humanities
Sumy Branch of Kharkiv National
University of Internal Affairs

Formulation of the problem. Globalization and international integration of legal processes require from future lawyers not only knowledge of law, but also a high level of command of a foreign language in a professional context. Content and Language Integrated Learning (CLIL) is a modern approach that combines learning a foreign language and mastering professional content. For law students, this

method allows for the simultaneous development of professional terminology and language competence, which is necessary for work in the conditions of globalization.

The issue of subject-language integrated learning (CLIL – Content and Language Integrated Learning) is already popular in the countries of the European Union and the United States of America, and is

gradually gaining popularity in Ukraine. Although the CLIL approach is recognized as new, it should be noted that in some European countries (Malta and others), subject-language integrated education began to be applied in the 19th century, in Bulgaria from the 50s of the last century, in the Baltic countries from the 60s. David Marsh, a scientist in the field of multilingual education, first applied the approach of subject-language learning in the 90s of the last century in the field of business, finding a number of positive responses. As a result, the CLIL approach began to gain popularity in various European countries. In addition, such communicative approaches as blended-learning and language immersion became the basis for subject-language integrated learning.

Analysis of recent research and publications.

The issue of subject-language integrated education has been the subject of study and research by many scientists. Thus, the methodological substantiation of ways of introducing integration and integrated learning into the educational process was carried out by Ye. Boyko, O. Horbatiuk, O. Rafalska, G. Yukhimovych, T. Kutsenko. The use of the communicative aspect of integrated education in the modernization of the content of foreign language education became the subject of scientific investigations by O. Zhdanova-Nedilko, D. Poltavchenko, L. Halyavka-Vasylijevoi, O. Yaremenko-Hasyuk. Research scientists L. Anthony, T. Brik, N. Lebochina, L. Morska, L. Kupchik, A. Litvinchuk, S. Bortnyk studied the use in the formation and development of foreign language professional communication skills in higher education institutions. Scientist S. Konovalchuk paid attention to the definition of the concept of integrated training of professional activity by means of a foreign language. N. Burmakina and O. Rudychuk investigated the characteristics of the problems of implementation of professional disciplines with the English language of instruction in the training program for students of higher education and studied integrated training as a means of increasing motivation to study, etc.

Despite the significant interest of both domestic and foreign scientists in the problem of applying subject-language teaching in learning a foreign language, the issue of applying this approach and its importance in the context of training future law students is not sufficiently studied and disclosed.

Formulation of the goals of the article.

The purpose of the article is to analyze the main aspects of the use of subject-language training for future lawyers, its advantages, role in the formation of a modern specialist, challenges and practical recommendations for implementation.

Presentation of the main research material.

Modern conditions of the development of law are characterized by close interaction of national and international legal systems. Lawyers are increasingly faced with the need to work with international treaties,

negotiate in a foreign language or participate in multinational legal teams. Traditional methods of teaching foreign languages do not always meet the needs of law students, as they are often separated from practical legal activities. In this context, the CLIL method itself becomes an integral element of the training of law students. Subject-language integrated learning (CLIL) offers a solution to this problem by combining the study of legal disciplines and a foreign language in one educational process.

The term CLIL was first proposed in 1994 by David Marsh and Anna Malers (Finland) as a methodology for teaching non-language subjects in a foreign language. This approach includes various forms of using a foreign language as a means of learning, provides an effective opportunity for students to apply their new language skills in practice now, without waiting for a suitable opportunity in the future. Thus, learning English has an interdisciplinary character and is closely related to other subjects from the school curriculum.

The purpose of using the method of problem-language integrated learning in a higher education institution is to simultaneously study a specialized subject and master a foreign language. That is, the language ceases to be an object of learning, and becomes a means of obtaining professional knowledge. In this way, two tasks of CLIL are implemented: learning through a foreign language and foreign language through the content of the specialized discipline being studied.

CLIL is different from all other approaches to language learning and teaching. Many researchers emphasize that the CLIL method contributes not only to the improvement of students' knowledge, but also to the acquisition of intercultural knowledge. Promoting the development of various educational strategies and the use of innovative teaching methods, teaching aids contribute to the development of cognitive development and learning in general. In addition, CLIL provides another advantage to a higher education institution, namely better time management [6, p. 136].

In the context of training future lawyers, subject-language integrated education undoubtedly has a number of advantages. In particular:

1. Development of professional terminology. CLIL allows students to learn legal terminology in a foreign language, which ensures their readiness to work with international documents, contracts and court cases.

2. Improving language skills. The use of a foreign language in real legal contexts contributes to the development of not only passive, but also active language skills, in particular in written and oral forms of communication.

3. Interdisciplinary thinking. Subject-language training forms the ability to analyze and solve legal issues through the lens of a foreign culture, developing critical thinking skills.

4. Preparation for an international career. For law students who aspire to work in international companies, knowledge of a foreign language in a professional context is a competitive advantage [4, p. 42].

The implementation of the method of problem-based language integrated learning (CLIL) in higher education involves the implementation of the following key principles:

- studying a foreign language involves the assimilation of professional knowledge;
- professional subjects are partly taught in a foreign language;
- integration of language and profile disciplines takes place through joint planning of educational content.

The peculiarities of CLIL educational materials are the integration of the subject content and the new language, the development of learning skills. At the same time, language learning necessarily includes subject content (legal, for example), and therefore involves transforming information in such a way as to facilitate its understanding by students. With this in mind, depending on the specifics of the subject (or subjects), diagrams, drawings or maps are widely implemented.

The choice of topics and tasks of the course is determined by the specifics of the activity of future lawyers. At each lesson, students study the theoretical and practical aspects of a professional subject through reading, writing and oral communication. For the successful application of the technique, it is important to follow certain rules [2, p. 70].

Learning according to this method provides opportunities for meaningful interaction and active learning, the use of communication and literacy skills, and the formation of subject and language competencies. CLIL not only allows you to communicate effectively using a foreign language in various areas of life, but also improves all language skills. This approach develops critical thinking, creative potential, increases students' motivation and self-esteem. CLIL does not require additional study hours and can be part of the general education program.

According to the CLIL method, students gain knowledge of the subject from the curriculum while simultaneously studying and using a foreign language. CLIL has the advantage of solving the problem of «overcrowded curriculum» because it allows to combine one or more aspects of the curriculum and increases the time for language learning. However, there are important factors that need to be considered before implementing CLIL programs, which include: the need for collaboration between teachers from different disciplines; availability of qualified teaching staff; providing students with key terms and concepts in a foreign language; the possibility of changing the schedules necessary for the implementation

of the CLIL program (including the planning time of educational programs) [5].

Classes that use the method of problem-based language integrated learning (CLIL) should include the following components: communication – practical use of a foreign language in the learning process: students communicate in a foreign language in professional situations; content – acquisition of new knowledge, formation of abilities and skills in the subject area; cognition – development of cognitive and mental abilities to form ideas about the subject of study; culture – respect for one's own and other cultures, development of outlook.

These components have a purpose. «Communication» defines the working language of education: creating a dictionary, choosing types of communication, taking into account the need to use polylogical discussion forms of interaction. «Content» determines the learning goals: what new students will learn; what will be the learning outcome. «Cognition» highlights thinking skills, types of questions that allow you to find the right answers; task for discussion. «Culture» involves the selection of the socio-cultural meaning of the topic and unites all the educational material of the lesson [1, p. 39].

For each of these components, tasks should be developed that take into account the gradual acquisition of knowledge. Scientists distinguish the following didactic principles that define CLIL: 1. the principle of duality (relying on native and foreign languages); 2. the principle of integration of a foreign language and the content of an educational subject; 3. the principle of gradually complicating the content; 4. the principle of focusing on mastering knowledge in a specific discipline with the help of two languages (native and foreign); 5. the principle of developing motivation and willingness to use a foreign language for special purposes; 6. the principle of using authentic material [1, p. 39].

Based on the communicative principle of learning (the language must be taught and applied in a meaningful context), the CLIL method is based on the following aspects of the foreign language teaching method: 1. situational learning; 2. language acquisition; 3. natural approach; 4. Motivation; 5. current FLT practice [3, p. 80].

However, the introduction of CLIL in the training of lawyers has certain difficulties, in particular:

1. Insufficient training of teachers. Teachers must possess not only a foreign language, but also specialized knowledge in the field of law. This requires additional training and professional development. Складність матеріалів. Розробка навчальних ресурсів, які одночасно враховують юридичний зміст і мовну адаптацію, може бути трудомісткою.

2. Psychological barrier among students. Studying complex legal topics in a foreign language can cause difficulties for students with an average level of language proficiency.

3. Evaluation of results. Combining assessment of language skills and understanding of professional content is a difficult task for teachers.

Thus, it is possible to highlight certain practical recommendations for the introduction of CLIL into the training system of future lawyers. First, there should be a phased implementation. Beginner courses may cover basic legal terminology in a foreign language, gradually increasing the difficulty of the material. Secondly, there should be cooperation between faculties. Law and foreign language teachers must work together to create teaching materials and programs. In addition, interactive teaching methods should be widely used. Modeling court processes, role-playing games, and case analysis help students apply knowledge in practice. Also, technological support plays an important role. Using online resources such as legal databases and language learning platforms greatly simplifies the learning process.

Conclusions and prospects for further research. Thus, we can conclude that subject-language training is an effective tool in training future lawyers. It contributes to the formation of both language and professional competence, which makes students competitive in the international labor market. Despite the challenges, the implementation of CLIL in legal education is a promising direction that

needs the support of teachers, administrations and students.

REFERENCES:

1. Байша К.М., Стеценко Н.М. Використання предметно-мовного інтегрованого навчання у професійній підготовці менеджерів. *Інноваційна педагогіка*. 2021. № 32, т. 1. С. 37–41.
2. Євтушенко Н. І. Особливості використання методики предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL) при підготовці студентів-філологів педагогічних вузів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2019. Т. 1. № 26. С. 77–82.
3. Павлова О.О., Монастирська Л.В. Перспективи методики предметно-мовного навчання в немовних вишах України. *Інноваційна педагогіка*. 2019. № 18, т. 3. С. 78–85.
4. Стиркіна Ю. С. Переваги та проблеми предметно-мовного інтегрованого навчання. *Scientific World Journal*. 2020. № 4. С. 39–46.
5. Ходаковська О. О. Особливості методики предметно-мовного інтегрованого навчання. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/63.pdf> (дата звернення: 15.11.2024)
6. Яременко Н. В. Сутність предметно-мовного інтегрованого навчання під час вивчення англійської мови немовних факультетів. *Проблеми теорії і методики навчання іноземних мов*. 2019. № 1. С. 134–139.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У ФАХОВУ ПЕРЕДВИЩУ ОСВІТУ В УКРАЇНІ ТА КИТАЇ

IMPLEMENTATION OF INTERNATIONAL STANDARDS IN PROFESSIONAL HIGHER EDUCATION IN UKRAINE AND CHINA

Статтю присвячено впливу міжнародних стандартів і глобалізації на фахову передвищу освіту в Україні та Китаї, дослідженню переваг і недоліків імплементації означених міжнародних стандартів у ці системи. Актуалізовано роль процесів глобалізації та інтернаціоналізації, нових економічних, соціальних, політичних трансформацій, важливих для адаптації та конкурентоспроможності закладів освіти, зокрема фахової передвищої. У дослідженні застосовано низку загальнонаукових і методів порівняльно-педагогічних досліджень. Зокрема, теоретичні методи аналізу, синтезу, узагальнення, систематизації та інтерпретації використано для обґрунтування теоретичної бази дослідження та узагальнення наукової літератури й нормативної документації. Порівняльно-педагогічними методами послуговувалися для зіставлення суті і результатів українського й китайського досвіду імплементації міжнародних стандартів у фахову передвищу освіту України та Китайської Народної Республіки, дослідження потенційних переваг і недоліків. Міжнародні стандарти у фаховій передвищій освіті визначають вимоги до якості освітніх програм, компетентностей випускників, методів навчання та оцінювання. Ці стандарти розробляються міжнародними організаціями й асоціаціями, а також національними агентствами із забезпечення якості освіти. Заклади фахової передвищої освіти України та вищої професійної освіти в Китаї активно долучаються до імплементації міжнародних стандартів. Здійснений аналіз міжнародної діяльності ЮНЕСКО засвідчує підтримку розвитку освіти на всіх рівнях включно з фаховою передвищою; ініціатив Європейського Союзу з розроблення Європейської рамки кваліфікацій як орієнтира для порівняння кваліфікацій різних країн; Міжнародної організації праці з розроблення рекомендацій і стандартів з професійної підготовки, які включають вимоги до змісту навчальних програм, методів навчання та оцінювання; ініціативи Всесвітньої організації охорони здоров'я щодо розвитку глобальної компетентності, спрямованої на розвиток особистості, використання нею знань, умінь і навичок для успішної діяльності в глобалізованому світі.

Ключові слова: глобалізація, заклад фахової передвищої освіти, якість освітніх програм, компетентність і конкурентоспроможність випускників, взаємне визнання кваліфікацій.

The article is devoted to the impact of international standards and globalization on professional higher education in Ukraine and China, and to the study of the advantages and disadvantages of implementing these international standards in these systems. The role of globalization and internationalization processes, new economic, social, and political transformations important for the adaptation and competitiveness of educational institutions, including professional higher education, is actualized. The study uses a number of general scientific and comparative pedagogical research methods. In particular, theoretical methods of analysis, synthesis, generalization, systematization and interpretation were used to substantiate the theoretical basis of the study and to summarize scientific literature and regulatory documents.

Comparative and pedagogical methods were used to compare the essence and results of the Ukrainian and Chinese experience of implementing international standards in professional higher education in Ukraine and the People's Republic of China, to study potential advantages and disadvantages. International standards in professional higher education define the requirements for the quality of educational programs, graduate competencies, teaching and assessment methods. These standards are developed by international organizations and associations, as well as national agencies for quality assurance. Higher education institutions in Ukraine and higher vocational education in China are actively involved in the implementation of international standards. The analysis of UNESCO's international activities shows support for the development of education at all levels, including higher education; initiatives of the European Union to develop the European Qualifications Framework as a benchmark for comparing qualifications of different countries; the International Labor Organization to develop recommendations and standards for vocational training, including requirements for the content of curricula, teaching methods and assessment; initiatives of the World Health Organization to develop global competence aimed at developing the individual, using knowledge, skills and abilities for successful activity in the globalized world.

Key words: globalization, professional higher education institution, quality of educational programs, competence and competitiveness of graduates, mutual recognition of qualifications.

УДК 371.14:502.1
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.9>

Цао Юе,
аспірантка кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Процес імплементації міжнародних стандартів у систему фахової передвищої освіти (ФПО) в Україні та Китаї є стратегічно важливим етапом інтеграції країни до світового освітнього простору. Україна здійснює адаптацію освітніх програм до вимог Європейського простору вищої освіти

(EHEA) та інших міжнародних ініціатив. Основою для змін стали документи, прийняті в рамках Болонського процесу, зокрема Європейська рамка кваліфікацій (EQF), стандарти і рекомендації для забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG) та ISO 21001. Це дослідження аналізує процеси впровадження міжнародних стандартів у ФПО в Україні з метою підвищення якості освіти.

Імплементация міжнародних стандартів охоплює кілька ключових напрямів: гармонізація нормативно-правової бази, уніфікація освітніх програм, впровадження інноваційних технологій навчання, інтеграція принципів забезпечення якості освіти, розвиток академічної мобільності та інтернаціоналізація. Цей процес є не лише інструментом модернізації, але й засобом інтеграції України у світовий освітній простір. Ця інтеграція сприяє підвищенню конкурентоспроможності випускників на глобальному ринку праці, стимулює академічну мобільність та вдосконалення навчальних програм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У сучасних педагогічних дослідженнях увага науковців зосереджувалася на різних аспектах процесу імплементації міжнародних стандартів у систему фахової передвищої освіти. Дослідження вченої Н. Авшенюк [1] є фундаментальною працею, що аналізує розвиток транснаціональної вищої освіти в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. Авторка детально описує основні тенденції, такі як розширення програм міжнародної академічної мобільності, створення спільних програм підготовки студентів, а також формування глобального освітнього простору. Значний акцент зроблено на впливі глобалізації на структуру та функції національних освітніх систем. Науковець М. Дебич [3] досліджує теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти, наголошуючи на міжнародному досвіді впровадження двосторонніх та багатосторонніх угод між університетами. Важливим аспектом її дослідження є необхідність інтеграції міжкультурної компетентності у програми професійної підготовки.

В. Зінченко [5] зі свого боку висвітлює інституційний вимір інтернаціоналізації, акцентуючи увагу на ролі університетів у формуванні партнерських мереж. Автор підкреслює значення стратегій інтернаціоналізації, таких як розвиток англійських програм та створення спільних дослідницьких платформ, що сприяють глобальним трансформаціям. Дослідження І. Грищенка [2] зосереджується на впливі євроінтеграційних процесів на професійну підготовку фахівців. Автор аналізує роль Болонського процесу у гармонізації освітніх стандартів України з європейськими, наголошуючи на викликах, таких як забезпечення якості освіти та адаптація національних систем до європейських вимог.

С. Котляренко [6] розглядає проблеми та перспективи євроінтеграційних процесів в Україні. Основну увагу приділено проблемам імплементації європейських стандартів якості освіти у контексті стійких реформ. Автор також висвітлює перспективи розвитку інтегрованих освітніх програм, які сприяють мобільності студентів та викладачів. Монографія під редакцією С. Вітвицької [7]

є значним внеском у дослідження моделювання професійної підготовки фахівців в умовах євроінтеграційних процесів. У праці розкрито концептуальні засади моделювання, підходи до розробки інтеграційних освітніх програм, а також запропоновано практичні рекомендації для їхньої реалізації.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Загалом проаналізовані публікації підтверджують, що інтернаціоналізація та євроінтеграція сприяють збагаченню освітніх систем, однак вони також супроводжуються значними викликами. Це стосується необхідності вдосконалення нормативно-правового забезпечення для ефективної інтеграції в європейський освітній простір; підвищення кваліфікації викладачів для роботи в умовах багатомовного й міжкультурного середовища; забезпечення доступності міжнародної академічної мобільності для широкого кола студентів.

З огляду на вищезначене **метою** статті є здійснити аналіз процесів імплементації міжнародних стандартів у ФПО України та Китаю, оцінка їхньої ефективності та розроблення практичних рекомендацій для вдосконалення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

- 1) проаналізувати сучасний стан здійснення імплементації міжнародних стандартів у систему фахової передвищої освіти в Україні та Китаї;
- 2) визначити та проаналізувати особливості імплементації міжнародних стандартів у систему фахової передвищої освіти в Україні та Китаї та розробити рекомендації щодо означеного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Імплементация міжнародних стандартів у ФПО в Україні є важливим і водночас складним завданням, яке має стратегічне значення для освітньої системи країни. Цей процес передбачає інтеграцію кращих світових практик у підготовку спеціалістів, що забезпечує їхню конкурентоспроможність на міжнародному ринку праці та сприяє розвитку суспільства в умовах глобалізації. У сучасному світі освіта стає інструментом не лише професійного зростання, але й формування нової генерації громадян, здатних вирішувати комплексні соціально-економічні проблеми.

Процеси глобалізації впливають на освітні системи багатьох країн, зокрема й України. Міжнародні стандарти освіти, такі як Європейська рамка кваліфікацій (EQF), стандарти ESG для забезпечення якості освіти, а також рекомендації ЮНЕСКО та Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), визначають ключові орієнтири, яких має дотримуватися кожна країна, інтегруючи свою освітню систему до глобального

простору. Стандарти, сформовані на міжнародному рівні, визначають сучасні підходи до формування навчальних програм. Основними принципами цих стандартів є компетентнісний підхід, прозорість освітніх програм, забезпечення якості освіти та розвиток міжнародної мобільності. Компетентнісний підхід, на нашу думку, наголошує на формуванні в студентів не лише знань, але й практичних навичок і компетенцій, необхідних для ефективного виконання професійних завдань. Прозорість освітніх програм забезпечує зрозумілий опис цілей, очікуваних результатів навчання та перспектив працевлаштування. Забезпечення якості освіти передбачає створення механізмів оцінювання ефективності освітнього процесу, що відповідають міжнародним критеріям. Нарешті, міжнародна мобільність створює можливості для студентів та викладачів долучатися до світових освітніх процесів, обмінюватися досвідом та підвищувати свій професійний рівень.

Попри очевидну значущість імплементації міжнародних стандартів цей процес супроводжується значними викликами. ФПО в Україні хоча й має певні досягнення, усе ще стикається із численними проблемами, які ускладнюють її адаптацію до сучасних глобальних вимог. Однією з основних перешкод є недостатня нормативно-правова база. Законодавство України хоча й поступово наближається до європейських стандартів, однак потребує суттєвого доопрацювання для забезпечення гармонізації з міжнародними нормами. Іншою проблемою є матеріально-технічна база багатьох закладів освіти, яка часто не відповідає сучасним вимогам, що обмежує можливості якісного впровадження новітніх освітніх технологій. Крім того, кваліфікація педагогічних працівників також є важливим чинником. Багато викладачів не мають достатнього досвіду роботи за міжнародними стандартами, що створює труднощі у впровадженні компетентнісного підходу та інтеграції інноваційних методик навчання. Недостатній рівень міжнародної співпраці також є бар'єром, адже лише невелика кількість закладів фахової передвищої освіти активно співпрацює із закордонними партнерами. Це обмежує можливості впровадження спільних програм, обміну студентами й викладачами, запозичення кращих світових практик.

Успішна імплементація міжнародних стандартів вимагає системного підходу, що охоплює кілька ключових аспектів. Насамперед необхідно розробити нові освітні програми, які відповідатимуть вимогам ринку праці, міжнародним стандартам та потребам сучасного суспільства. Важливо також підвищити кваліфікацію педагогів, забезпечивши їх необхідними знаннями, навичками й інструментами для роботи в умовах інтегрованого освітнього простору. Забезпечення якості освіти є ще одним

пріоритетом, який включає впровадження ефективних систем внутрішнього та зовнішнього моніторингу навчального процесу. Крім того, важливо посилити міжнародну співпрацю, розширивши партнерські відносини із закордонними закладами освіти, що сприятиме реалізації спільних програм, розвитку мобільності й інтеграції української освіти у світовий простір.

Перспективи впровадження міжнародних стандартів у ФПО є надзвичайно обнадійливими. Вони відкривають нові можливості для забезпечення високої якості підготовки фахівців, створення умов для їхньої професійної реалізації та інтеграції України до глобального освітнього простору. Проте цей процес вимагає значних зусиль усіх зацікавлених сторін – держави, освітніх закладів, роботодавців і міжнародних партнерів. Лише завдяки активній співпраці та послідовному впровадженню змін можна досягти бажаних результатів. Україна, як учасник Болонського процесу, узяла на себе зобов'язання гармонізувати освітню систему відповідно до цих стандартів. Для ФПО це означає запровадження нових підходів до оцінювання знань, розробки результатів навчання та модернізації професійної підготовки, яка орієнтована на практичні навички [10].

Основні аспекти імплементації міжнародних стандартів включають нормативно-правове забезпечення. Прийняття Закону України «Про фахову передвищу освіту» (2019 рік) [9] стало важливим кроком у визначенні основних принципів розвитку цієї ланки освіти. Зокрема, у документі закріплено вимогу до узгодження освітніх стандартів із Національною рамкою кваліфікацій, яка адаптована до EQF [14]. Це дозволяє забезпечити прозорість і порівнюваність українських кваліфікацій із європейськими. На рівні підзаконних актів також передбачено механізми акредитації освітніх програм відповідно до стандартів ESG, що акцентують увагу на студентоцентрованому навчанні, участі роботодавців у формуванні програм і залученні незалежних експертів до оцінювання.

Інтернаціоналізація є одним із ключових напрямів модернізації ФПО в Україні. Участь у програмах Erasmus+ [13] дозволяє студентам і викладачам брати участь у міжнародних академічних обмінах, здобувати нові компетенції та запроваджувати кращі практики у вітчизняній системі освіти.

Звіт про виконання оперативного плану Міністерства освіти і науки України (МОН) на 2023 рік [4], зокрема ціль 5.4 Пріоритету 5: Вища, фахова передвища та освіта дорослих, пов'язана з визначенням пріоритетних заходів з вивчення англійської мови, гармонізацією структури та створенням можливостей для дистанційного вступу іноземців в українські заклади освіти. МОН, Мінцифра та Cambridge University спрямовують зусилля на перенесення курсу Cambridge Empower з вивчення

англійської мови дорослими для забезпечення безкоштовного доступу до нього громадянами України, зокрема для викладачів та здобувачів освіти. Відбувається реєстрація інтересу закладів освіти до курсу (лист МОН від 31.01.2023 № 1.1/1460-23). Означений інтерес до Курсів Empower у межах структурованого освітнього процесу в супроводі викладача/вчителя англійської мови виявили 538 суб'єктів освітньої діяльності, з них 35% ЗВО, 15% ЗФПО, 4,5% ЗП(ПТ)О, 42% ЗЗСО.

Згідно зі звітом Міністерства освіти і науки України (2023), кількість студентів ФПО, які беруть участь у міжнародних програмах мобільності, зросла на 25% у порівнянні з попередніми роками. Участь у таких програмах підвищує кваліфікацію викладачів, формує в студентів міжнародну перспективу. Для забезпечення якості освіти в закладах ФПО України активно використовуються міжнародні стандарти ESG, що включають низку аспектів.

1. Розроблення результатів навчання відповідно до потреб ринку праці та міжнародних вимог.

2. Оцінювання програм із залученням зовнішніх експертів.

3. Інтеграцію студентів у процес управління якістю через механізми зворотного зв'язку.

Так, Національне агентство із забезпечення якості освіти (НАЗЯВО) (<https://naqa.gov.ua/>) активно впроваджує нові підходи до акредитації програм. 2022 року понад 60% освітніх програм ФПО пройшли акредитацію за новими стандартами.

Цифровізація є важливою складовою модернізації освітнього процесу. Використання таких інструментів, як платформи Moodle та Google Classroom, дозволяє забезпечити доступність освіти для широкого кола студентів. Крім того, для підвищення ефективності професійної підготовки застосовуються симулятори, віртуальні лабораторії та інші технології, що дозволяють студентам отримувати практичні навички в умовах, максимально наближених до реальних.

Процес упровадження міжнародних стандартів супроводжується *низкою викликів*, до яких нами віднесено: *фінансові обмеження* (недостатність фінансування обмежує доступ до сучасного обладнання та програмного забезпечення); *кадровий потенціал* (викладачі не завжди мають можливість проходити міжнародне стажування); *регуляторні обмеження* (незважаючи на автономію закладів ФПО, багато процесів залишаються бюрократизованими).

Попри наявні виклики імплементація міжнародних стандартів відкриває нові *можливості* для розвитку ФПО в Україні. До таких нами віднесено: *розширення співпраці* із закордонними освітніми установами для створення спільних програм; *участь у міжнародних проєктах*, таких як Horizon

Europe; *інвестиції в інфраструктуру* через залучення грантових коштів і інвестицій від міжнародних організацій для модернізації матеріально-технічної бази; *підвищення цифрової грамотності* викладачів і студентів.

Успіх цього процесу залежить від підтримки держави, активної участі закладів освіти та співпраці з міжнародними партнерами. Тож імплементація міжнародних стандартів у фахову передвищу освіти України є необхідною умовою інтеграції у світовий освітній простір. Цей процес забезпечує підвищення якості освіти, сприяє розвитку економіки країни через підготовку конкурентоспроможних фахівців. Поглиблення інтернаціоналізації, модернізація освітніх програм і впровадження інноваційних технологій навчання є ключовими пріоритетами для подальшого вдосконалення.

Узагальнений огляд основних міжнародних стандартів, їхньої імплементації у фахову передвищу освіти України та переваг і викликів, з якими стикаються заклади освіти, уможливив укладання таблиці 1.

Імплементація міжнародних стандартів у вищу професійну освіту в Китаї є складним, але стратегічно важливим процесом, що відображає амбіції країни щодо інтеграції в глобальний освітній простір і посилення конкурентоспроможності своїх випускників на світовому ринку праці. Ураховуючи динамічні зміни, які відбуваються в економічній, технологічній та соціальній сферах, Китай прагне модернізувати систему вищої професійної освіти, орієнтуючись на передові світові стандарти. Міжнародні освітні стандарти пропонують широкий спектр підходів і практик, які можуть бути адаптовані до національних умов. До ключових компонентів цих стандартів належать компетентнісний підхід, забезпечення якості освітнього процесу, акредитація освітніх програм і міжнародна мобільність. У системі вищої професійної освіти (ВПО) Китаю ці принципи починають відігравати важливу роль, оскільки вони сприяють підвищенню рівня професійної підготовки та здатності адаптуватися до потреб сучасного глобалізованого ринку.

Китай упродовж останніх десятиліть активно працює над інтеграцією своєї освітньої системи у глобальний простір. Цей процес регулюється як внутрішніми нормативними актами, так і міжнародними угодами, які визначають пріоритети, стратегії та стандарти для реформування вищої професійної освіти.

Внутрішні нормативні документи Китаю

1. Закон КНР про освіту (1995, із поправками 2015 року) [8]. Цей базовий нормативний акт визначає загальні принципи функціонування освітньої системи країни. Закон передбачає необхідність модернізації професійної освіти відповідно до вимог ринку праці та міжнародних стандартів.

Таблиця 1

Імплементація міжнародних стандартів у фахову передвищу освіту в Україні

№	Інтернаціональний стандарт	Основні положення стандарту	Зміст імплементації в Україні	Переваги та виклики імплементації
1.	Болонський процес	Гармонізація вищої освіти Європи через спільні академічні та організаційні стандарти.	Введення двоциклової системи вищої освіти: бакалавр – магістр, єдиний кредитно-модульний система.	Переваги: покращення мобільності студентів та викладачів, спрощення процесу визнання дипломів. Виклики: адаптація старих навчальних планів до нових вимог.
2.	Стандарти Європейської асоціації забезпечення якості вищої освіти (ENQA)	Запровадження внутрішніх і зовнішніх механізмів забезпечення якості освіти.	Створення системи внутрішнього забезпечення якості в освітніх закладах, акредитація освітніх програм.	Переваги: покращення якості освіти, міжнародне визнання дипломів. Виклики: необхідність постійного моніторингу та аналізу якості.
3.	Європейська система кредитів ECTS	Універсальний механізм для вимірювання та порівняння академічних досягнень студентів.	Впровадження системи ECTS у вищих навчальних закладах для оцінки навчальних досягнень студентів і забезпечення мобільності.	Переваги: зручність порівняння навчальних досягнень, мобільність студентів. Виклики: потреба у стандартних оцінках та адаптації програм.
4.	Міжнародні стандарти з інклюзивної освіти	Створення умов для навчання осіб з особливими потребами.	Створення адаптованих освітніх програм, забезпечення доступу до навчальних матеріалів і інфраструктури.	Переваги: доступність освіти для всіх категорій студентів. Виклики: потреба у фінансуванні та спеціалізованому обладнанні.
5.	Стандарти WorldSkills	Розвиток стандартів професійної освіти в сфері компетенцій та навичок для міжнародних конкурсів.	Акредитація професійно-технічних навчальних закладів, участь у міжнародних конкурсах.	Переваги: підвищення рівня професійної підготовки, популяризація професійно-технічної освіти. Виклики: високі вимоги до технічного оснащення та підготовки викладачів.
6.	ISO 9001:2008 (якість в освіті)	Міжнародний стандарт, що регулює систему управління якістю в установах освіти.	Впровадження системи управління якістю в навчальних закладах для покращення освітнього процесу та результатів.	Переваги: покращення управлінських процесів, підвищення ефективності навчання. Виклики: високі витрати на впровадження та сертифікацію.
7.	Міжнародні стандарти цифрової освіти (наприклад, UNESCO ICT Competency Framework for Teachers)	Стандарти для використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті.	Впровадження цифрових технологій у навчальний процес, підготовка викладачів до роботи в цифровому середовищі.	Переваги: інтеграція новітніх технологій, підвищення ефективності навчання. Виклики: відсутність достатньої цифрової інфраструктури та технічної підтримки.
8.	Глобальні цілі сталого розвитку (SDGs)	Освіта для сталого розвитку, екологічна свідомість та соціальна відповідальність.	Впровадження програм, спрямованих на сталий розвиток, етичне навчання, екологічне виховання.	Переваги: соціальна відповідальність, розвиток глобального громадянства. Виклики: інтеграція сталого розвитку в усі навчальні програми.

2. План модернізації освіти Китаю до 2035 року [18]. Документ включає стратегію інтеграції міжнародних стандартів у систему освіти Китаю, зокрема в професійній сфері. Він акцентує увагу на інноваціях, якості підготовки кадрів і мобільності випускників.

3. План дій «Made in China 2025» [12]. Ця ініціатива націлена на модернізацію індустріального сектору Китаю через підготовку висококваліфікованих кадрів. Особливий акцент зроблено на адаптації міжнародних стандартів у технічній і професійній освіті для підтримки національних пріоритетів.

4. Рамковий план розвитку професійної освіти (2021–2025) [18]. Програма фокусується на посиленні міжнародного співробітництва, підвищенні якості викладання і впровадженні інновацій. Вона також сприяє створенню навчальних програм, які відповідають вимогам міжнародних ринків праці.

5. Стандарти якості професійної освіти (2018) [11]. Документ передбачає інтеграцію міжнародно визнаних критеріїв оцінювання якості освіти, включаючи акредитацію програм за моделлю ISO 21001 (системи менеджменту в освітніх організаціях).

Міжнародні документи та угоди

1. Угода між Китаєм і ЮНЕСКО щодо сприяння технічній і професійній освіті (2012) [16]. Ця угода акцентує увагу на підтримці китайських зусиль щодо імплементації міжнародних стандартів у професійну освіту. Вона передбачає обмін найкращими практиками, спільні дослідження та впровадження передових педагогічних підходів.

2. Програма «China's Belt and Road Initiative (BRI)» у сфері освіти (2016) (<https://eng.yidaiyilu.gov.cn/>). У межах цієї ініціативи Китай активно розвиває співпрацю з країнами-учасницями для гармонізації освітніх стандартів і підготовки кадрів для багатонаціональних компаній.

3. Угода Китай – ЄС у галузі освіти та професійного навчання (2018). Документ передбачає взаємну адаптацію освітніх програм, запровадження міжнародних сертифікацій і розвиток програм подвійних дипломів.

4. Сеульська декларація про технічну і професійну освіту (UNESCO, 2015). Китай є активним учасником цієї ініціативи, яка закликає до забезпечення доступності, якості та мобільності професійної освіти на основі міжнародних стандартів [16].

5. Сінгапурсько-китайська програма технічного співробітництва (2019). Ініціатива передбачає навчання китайських викладачів у Сінгапурі, де є передова система професійної освіти, що базується на міжнародних стандартах [17].

Однак, як і у випадку з іншими країнами, Китай стикається з низкою викликів на шляху до впровадження цих стандартів. Передусім система ВПО Китаю має значні розбіжності в якості підготовки між різними регіонами, що ускладнює гармонізацію навчальних програм на національному рівні. Незважаючи на те, що країна має одну з наймасштабніших систем освіти у світі, її здатність забезпечувати відповідність міжнародним стандартам вимагає суттєвих реформ і ресурсів. Крім того, інтеграція міжнародних стандартів потребує адаптації до національного контексту, що часто супроводжується труднощами в синтезі традиційних китайських освітніх підходів із сучасними глобальними тенденціями. Наприклад, система ВПО в Китаї традиційно орієнтована на чітко визначену спеціалізацію, тоді як міжнародні стандарти наголошують на розвитку гнучких і міждисциплінарних компетенцій.

Для вирішення цих проблем Китай активно інвестує в розвиток матеріально-технічної бази закладів освіти, удосконалення педагогічних практик та підвищення кваліфікації викладачів. Уряд країни ініціює програми, спрямовані на міжнародне партнерство між китайськими й іноземними університетами, залучення іноземних експертів до викладання, а також створення спільних освітніх програм. Такі ініціативи допомагають інтегрувати передовий досвід і знання в освітній процес.

Значну увагу також приділяють міжнародній мобільності студентів і викладачів. Китай активно стимулює участь у міжнародних програмах обміну, які дають змогу молоді отримувати досвід навчання за кордоном, ознайомлюватися з іншими освітніми культурами та адаптуватися до багатонаціонального професійного середовища. Водночас закордонні студенти, які приїжджають до Китаю, сприяють збагаченню освітнього середовища та підвищенню рівня культурного обміну.

Окремо варто згадати про роль інновацій у впровадженні міжнародних стандартів. Китай робить ставку на цифровізацію освіти, що дозволяє модернізувати освітній процес, забезпечити доступ до якісних навчальних матеріалів і підвищити ефективність викладання. Використання платформ онлайн-освіти та адаптація до нових технологій, зокрема, сприяють наближенню системи професійної освіти до міжнародних стандартів. Здійснений загальний огляд того, як міжнародні стандарти імплементуються у ВПО в Китаї для покращення якості освіти та підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку освіти, переваги та виклики в адаптації нових підходів, репрезентований у таблиці 2.

У наступній частині статті виокремимо спільне й відмінне в процесах імплементації міжнародних стандартів у ФПО в Україні й ВПО в Китаї та репрезентуємо методичні рекомендації.

Спільне в процесах імплементації

1. Глобалізаційний контекст. Обидві країни інтегрують свої освітні системи у глобальний простір, орієнтуючись на міжнародні стандарти якості, такі як ISO 21001, та освітні рамки ЮНЕСКО.

2. Модернізація змісту освіти. Україна й Китай адаптують навчальні програми відповідно до сучасних вимог ринку праці, зокрема у сферах технічної та професійної підготовки, забезпечуючи конкурентоспроможність випускників.

3. Розвиток дуальної освіти. У двох країнах активно впроваджується модель дуальної освіти, що дозволяє поєднувати теоретичне навчання у закладах освіти з практичною підготовкою на підприємствах.

4. Інтеграція цифрових технологій. Використання цифрових платформ для навчання (e-learning) є важливим елементом реформ обох країн. Освітні ресурси оцифровуються, а студенти отримують доступ до відкритих онлайн-курсів міжнародного рівня.

5. Участь у міжнародних програмах. Обидві країни беруть участь у програмах академічної мобільності, таких як Erasmus+ (Україна) та Belt and Road Initiative (Китай), що сприяє обміну найкращими практиками.

Відмінності в підходах до імплементації

1. Рівень державної підтримки. У Китаї спостерігається сильна централізація та значне

Імплементація міжнародних стандартів у вищу професійну освіту в Китаї

№	Інтернаціональний стандарт	Основні положення стандарту	Зміст імплементації в Китаї	Переваги та виклики імплементації
1.	Болонський процес	Гармонізація вищої професійної освіти через спільні академічні та організаційні стандарти.	Китай активно співпрацює з європейськими університетами через двосторонні програми обміну, створення спільних програм з європейськими університетами. Запровадження системи кредитів та дворівневої освіти (бакалавр та магістр) в деяких університетах	Китай активно співпрацює з європейськими університетами через двосторонні програми обміну, створення спільних програм з європейськими університетами. Запровадження системи кредитів та дворівневої освіти (бакалавр та магістр) в деяких університетах
2.	Стандарти Європейської асоціації забезпечення якості вищої освіти (ENQA)	Упровадження стандартів якості вищої освіти через акредитацію навчальних програм та внутрішню оцінку.	У Китаї створено національну систему акредитації та забезпечення якості, що орієнтується на міжнародні стандарти ENQA. Університети та коледжі, що бажають співпрацювати з міжнародними навчальними закладами, повинні відповідати стандартам якості.	Переваги: підвищення якості освіти, можливість визнання китайських дипломів за кордоном. Виклики: необхідність узгодження національної системи акредитації з міжнародними вимогами, недостатність кваліфікованих кадрів для проведення внутрішнього моніторингу якості.
3.	Європейська система кредитів ECTS	Система для вимірювання та порівняння академічних досягнень студентів за допомогою кредитів.	Китай інтегрує систему ECTS у деякі університети, особливо ті, які мають партнерські програми з європейськими університетами. Студенти, які беруть участь у програмах обміну, можуть використовувати кредити ECTS для переведення до китайських навчальних закладів.	Переваги: полегшення мобільності студентів, інтеграція з міжнародною освітою. Виклики: застосування системи ECTS на всіх рівнях освіти в країні, необхідність зміни навчальних планів для відповідності стандартам.
4.	Міжнародні стандарти з інклюзивної освіти	Розвиток умов для навчання студентів з особливими потребами, забезпечення рівних можливостей.	У Китаї впроваджуються програми підтримки студентів з обмеженими можливостями через адаптовані освітні ресурси та інфраструктуру. Деякі університети створюють спеціалізовані центри для таких студентів.	Переваги: забезпечення інклюзивності, підвищення соціальної відповідальності вищої освіти. Виклики: відсутність достатньої розвинутої інфраструктури, необхідність спеціалізованих тренінгів для викладачів.
5.	Стандарти WorldSkills	Стандарти для професійної освіти, спрямовані на розвиток навичок, що відповідають міжнародним вимогам.	Китай активно підтримує участь своїх студентів у міжнародних змаганнях WorldSkills, розвиваючи професійну підготовку через створення національних тренувальних центрів і підтримку міжнародних конкурсів для студентів технічних спеціальностей.	Переваги: підвищення рівня професійної освіти, можливості для студентів продемонструвати свої навички на міжнародному рівні. Виклики: високі вимоги до рівня підготовки викладачів і тренерів, необхідність адаптації програм до міжнародних стандартів.
6.	ISO 9001:2008 (якість в освіті)	Стандарт для створення та підтримки системи управління якістю в освітніх установах.	В Китаї багато університетів і коледжів сертифіковані за стандартом ISO 9001 для забезпечення високої якості навчального процесу та управління. Цей стандарт застосовується для покращення навчальних програм, адміністративних процесів та інфраструктури.	Переваги: покращення управлінських процесів, міжнародне визнання якості освіти. Виклики: витрати на сертифікацію та підтримку сертифікату, необхідність великих інвестицій в інфраструктуру.
7.	Міжнародні стандарти цифрової освіти (наприклад, UNESCO ICT Competency Framework for Teachers)	Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освіті для полегшення навчального процесу.	Китай активно інвестує в розвиток цифрової інфраструктури для освіти, впроваджуючи новітні технології для онлайн-навчання та підготовки викладачів. ІКТ активно інтегрується в програму навчання університетів, особливо в технічних і наукових спеціальностях.	Переваги: покращення доступу до освіти, сучасні методи навчання. Виклики: великий розрив між великими містами та віддаленими районами в доступі до цифрових технологій, потреба в підвищенні кваліфікації викладачів.
8.	Глобальні цілі сталого розвитку (SDGs)	Освіта для сталого розвитку, екологічна свідомість, соціальна відповідальність.	Китай активно інтегрує цілі сталого розвитку (SDGs) у свої програми освіти, особливо в контексті екологічної освіти та сталого управління ресурсами. Багато університетів додають ці теми в курси з управління, інженерії та екології.	Переваги: розвиток свідомості щодо сталого розвитку, підтримка екологічної освіти. Виклики: складність інтеграції SDGs у всі аспекти навчальних програм, необхідність значних змін у навчальних планах.

державне фінансування освітніх реформ, тоді як в Україні держава часто обмежується законодавчою підтримкою, а більшість ініціатив реалізується за рахунок міжнародних грантів і партнерств.

2. Пріоритетні галузі освіти. Україна орієнтується на гармонізацію освітньої сфери з європейськими гуманітарними стандартами, водночас у Китаї акцент робиться на технічній освіті для індустріального сектору.

3. Регуляторна база. В Україні домінує адаптація європейських стандартів, що визначається участю в Болонському процесі. Китай використовує багаторівневу систему стандартизації, яка включає як національні, так і міжнародні стандарти.

4. Підходи до мобільності. Україна акцентує увагу на мобільності своїх студентів у межах європейських програм. Китай надає пріоритет залученню іноземних студентів.

5. Швидкість реформ. У Китаї реформи впроваджуються швидко завдяки сильній політичній волі, тоді як в Україні цей процес гальмується через економічні та політичні виклики, особливо за нинішніх воєнних дій.

Здійснений нами аналіз уможливив розроблення методичних рекомендацій

Так, для України доцільним убачаємо здійснення низки вимог.

1. Зміцнення державної підтримки через збільшення фінансування освітніх реформ та створення сприятливих умов для залучення міжнародних партнерів.

2. Розширення цифрової інфраструктури завдяки впровадженню сучасних онлайн-платформ та забезпеченню доступу до інтернету для всіх студентів.

3. Інтернаціоналізація програм, тобто сприяння активнішій участі українських закладів освіти в міжнародних програмах академічної мобільності та партнерства.

4. Удосконалення законодавства через розроблення більш гнучких механізмів для інтеграції міжнародних стандартів у навчальні плани.

Для Китаю в контексті здійсненого дослідження можна рекомендувати виконання комплексу заходів.

1. Підвищення гнучкості програм шляхом розширення співпраці з європейськими країнами для адаптації гуманітарного компоненту освіти.

2. Акцент на мобільності, тобто створення програм для вихідної академічної мобільності китайських студентів і викладачів.

3. Оцінка ефективності реформ через регулярне проведення моніторингу і незалежного аудиту впровадження міжнародних стандартів.

4. Залучення незалежних партнерів завдяки розширенню співпраці з міжнародними агенціями для акредитації освітніх програм.

Обопільно і Україні, і Китаю варто впровадити в системи професійної освіти:

– обмін досвідом завдяки створенню спільних форумів для обговорення найкращих практик імплементації міжнародних стандартів у професійній освіті;

– міжнародну сертифікацію через упровадження програм навчання, сертифікованих міжнародними організаціями;

– підвищення кваліфікації викладачів, зокрема забезпечення участі педагогів у міжнародних тренінгах і конференціях.

Висновки і подальші перспективи в цьому напрямі. Таким чином, імплементація міжнародних стандартів у фахову передвищу освіту України є процесом, що забезпечує її інтеграцію у світовий освітній простір. Поглиблення співпраці з міжнародними освітніми організаціями, адаптація програм до потреб глобального ринку праці та підвищення якості освіти є ключовими чинниками успішності реформ.

Упровадження міжнародних стандартів у вищу професійну освіту в Китаї є складним багатовимірним процесом, який включає реформування освітніх програм, підвищення кваліфікації викладацького складу, розвиток інфраструктури та міжнародного партнерства. Цей процес має величезний потенціал, адже він сприяє не лише підвищенню якості освіти, але й створює умови для інноваційного розвитку країни, інтеграції її у світовий освітній простір і посилення ролі Китаю як глобального освітнього лідера.

Спільні та відмінні підходи України та Китаю до імплементації міжнародних стандартів у професійну освіту відкривають можливості для обміну досвідом і партнерства. Досвід України та Китаю у впровадженні міжнародних стандартів у фахову передвищу освіту свідчить про різні шляхи досягнення спільної мети – забезпечення високої якості освіти та конкурентоспроможності випускників. Україна орієнтується на європейські стандарти та інтеграцію в європейський освітній простір, тоді як Китай прагне стати світовим лідером у підготовці кадрів для економіки знань, активно поєднуючи міжнародні стандарти з національними пріоритетами. Виконання запропонованих рекомендацій дозволить оптимізувати освітні реформи, підвищуючи якість підготовки фахівців у глобальному контексті.

Подальші дослідження мають зосереджуватися на інтеграції найкращих світових практик з урахуванням національних особливостей і потреб суспільства в освітній процес.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Авшенюк Н.М. Тенденції розвитку транснаціональної вищої освіти у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.: монографія; за наук. ред. Лещенко М.П. Київ: Інститут обдарованої дитини, 2015 610 с.
2. Грищенко І.М. Освіта та професійна підготовка фахівців у світлі євроінтеграційних процесів. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. №7(109). С. 56–61.
3. Дебич М. А. Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід: монографія. Ніжин: ПП Лисенко. 2019. 408 с.
4. Звіт про виконання оперативного плану Міністерства освіти і науки України на 2023 рік. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/Planu.roboty/2023/Zvit.pro.vykon.operativn.planu.MON-2023.pdf>
5. Зінченко В. Інституційний вимір інтернаціоналізації вищої освіти в умовах глобальних трансформацій. *Культурно-гуманітарні стратегії розвитку університетської освіти в умовах динамічних суспільних трансформацій*. 2018. С. 43–78.
6. Котляренко С. В. Євроінтеграційні процеси України: проблеми та перспективи розвитку. *Інноваційна педагогіка*. 2024. № 67. Т. 2. С. 270–272.
7. Моделювання професійної підготовки фахівців в умовах євроінтеграційних процесів: монографія за ред. С. С. Вітвицької. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2019. 304 с.
8. Про професійну освіту : Закон Китайської Народної Республіки від 15.05.1996 року. URL: http://www.moe.gov.cn/jyb_sjzl/sjzl_zcfg/zcfg_jyfl/202204/t20220421_620064.html
9. Про фахову передвищу освіту: Закон України від 06 червня 2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>
10. The European Higher Education Area in 2020 Bologna Process Implementation Report. 2020. URL: https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/sites/default/files/2022-06/ehea_bologna_2020_chapter03.pdf
11. ISO 21001:2018. *Management Systems for Educational Organizations – Requirements*. 2018. URL: <https://www.iso.org/cookies.html>
12. Made in China 2025. BACKGROUND – June 2018. URL: <https://www.isdp.eu/wp-content/uploads/2018/06/Made-in-China-Backgrounder.pdf>
13. National Erasmus+ Office in Ukraine. URL: <https://erasmusplus.org.ua/en/about-us/national-erasmus-office-in-ukraine/>
14. National Qualifications Framework. *Integration of EQF with Ukrainian NQF*. 2021. URL: <https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2021-11/ukraine.pdf>
15. TUNING Project. Tuning Educational structures in Europe. 2003. https://tuningacademy.org/wp-content/uploads/2014/02/TuningEUI_Final-Report_EN.pdf
16. UNESCO. Leading Education 2030. 2015. URL: <https://en.unesco.org/education2030-sdg4>
17. Wong J. Lye L.F. China-Singapore Relations: Looking Back and Looking Forward. URL: https://www.worldscientific.com/page/9701-chap01?srsIid=AfmBOoqXUQFmx5azanPOksyrfyn6j2tIUwjfLqXzrVbPNQiQ5C6btfmR&srsIid=AfmBOoqe-Fsy9O8h5TFb_P1UGnjo4hZetSv_zeqGlhJU631X-k57NBVb
18. 中共中央、国务院印发《中国教育现代化2035》. 新华社. 2019.02.23. URL: http://www.gov.cn/xinwen/2019-02/23/content_5367987.htm
19. 中国国际教育行业的发展现状和前景如何. 2019. URL: <https://www.zhuhu.com/question/24964404>

ВПЛИВ ЗАНЯТЬ ПЛЯЖНИМ ВОЛЕЙБОЛОМ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ НА РІВЕНЬ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ

THE IMPACT OF BEACH VOLLEYBALL ACTIVITIES IN THE CONTEXT OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL ON THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' PHYSICAL QUALITIES

Стаття присвячена проблемі дослідження впливу занять пляжним волейболом в умовах Нової української школи на рівень розвитку фізичних якостей учнів середнього шкільного віку. Мета дослідження: вивчення впливу засобів варіативного модуля «Пляжний волейбол» на розвиток фізичних якостей учнів середнього шкільного віку.

За результатами проведеного педагогічного експерименту досліджено вплив застосування засобів пляжного волейболу на ефективність розвитку фізичних якостей як важливу складову виконання оздоровчих завдань фізичного виховання школярів. Встановлено, що за час проведення педагогічного експерименту під впливом занять фізичними вправами із варіативного модуля «Пляжний волейбол» відбулося підвищення рівня розвитку усіх рухових якостей учнів. У дівчат зафіксовано таку динаміку приросту фізичних якостей: гнучкості – на 17,7% ($p < 0,05$); сили – 6,3% ($p > 0,05$); спритності – 4,6% ($p > 0,05$); швидкості – 4,8% ($p > 0,05$); загальної витривалості – 3,9%. У хлопців під впливом занять пляжним волейболом зафіксовано також позитивну динаміку розвитку фізичних якостей: гнучкості – на 16,1% ($p < 0,05$); сили – 12,2% ($p > 0,05$); спритності – 5,6% ($p > 0,05$); швидкості – 4,9% ($p > 0,05$); загальної витривалості – 2,5% ($p > 0,05$).

Проведений порівняльний аналіз результатів спеціальної фізичної підготовки учасників експерименту вказує на достовірне зростання рухових якостей учнів, які є визначальними для успішної ігрової діяльності у пляжному волейболі. Дівчата найкращу динаміку результатів продемонстрували у вправах: «стрибок у висоту з місця» – на 9,1% ($p < 0,05$); «кидок набивного м'яча 2 кг двома руками з-за голови» – на 6,9% ($p < 0,01$). Дещо менші темпи зростання зафіксовано у інших тестових вправах: «стрибок у довжину з місця» – на 3,8% ($p < 0,05$); «біг 92 м «ялинкою»» – на 3,7% ($p < 0,01$). Хлопці найвищу динаміку результатів продемонстрували у двох тестових вправах: «стрибок у висоту з місця» – на 9,5% ($p < 0,01$); «кидок набивного м'яча 2 кг двома руками з-за голови» – на 11,1% ($p < 0,001$). У динаміці результатів у інших тестових вправах зафіксовано значно менші темпи зростання: «стрибок у довжину з місця» – на 4,3% ($p < 0,05$); «біг 92 м «ялинкою»» – на 2, % ($p < 0,05$).

Ключові слова: пляжний волейбол, учні, фізичні якості, фізичне виховання.

The article is devoted to the issue of studying the impact of beach volleyball activities in the context of the New Ukrainian School on the develop-

ment of physical qualities among middle school students. The aim of the study is to examine the influence of the tools of the variable module «Beach Volleyball» on the development of physical qualities in middle school students.

Based on the results of the pedagogical experiment, the study examined the impact of beach volleyball activities on the effectiveness of developing physical qualities as an important component of achieving the health objectives of physical education for schoolchildren. It was established that during the experiment, the use of physical exercises from the variable module «Beach Volleyball» led to an improvement in all motor qualities among the students. The following dynamics in the improvement of physical qualities were recorded for girls: flexibility increased by 17,7% ($p < 0,05$), strength by 6,3% ($p > 0,05$), agility by 4,6% ($p > 0,05$), speed by 4,8% ($p > 0,05$), and overall endurance by 3,9%. Among boys, the influence of beach volleyball activities also demonstrated positive dynamics in the development of their physical qualities: flexibility increased by 16,1% ($p < 0,05$), strength by 12,2% ($p > 0,05$), agility by 5,6% ($p > 0,05$), speed by 4,9% ($p > 0,05$), and overall endurance by 2,5% ($p > 0,05$).

The conducted comparative analysis of the results of specialized physical training among the participants of the experiment indicates a significant increase in the motor qualities of the students, which are crucial for successful performance in beach volleyball. The girls showed the greatest progress in the exercises «standing high jump» with an increase of 9,1% ($p < 0,05$), and «throwing a 2 kg stuffed ball with two hands from behind the head» with an increase of 6,9% ($p < 0,01$). Slightly lower growth rates were recorded in other test exercises: «standing long jump» by 3,8% ($p < 0,05$), and the «92-meter shuttle run in a tree pattern» by 3,7% ($p < 0,01$). The boys demonstrated the highest dynamics of results in two test exercises: «standing high jump» by 9,5% ($p < 0,01$); «throwing a 2 kg stuffed ball with two hands from behind the head» – by 11,1% ($p < 0,001$). Significantly lower growth rates were recorded in other test exercises: «standing long jump» by 4,3% ($p < 0,05$), and the «92-meter shuttle run in a tree pattern» by 2,7% ($p < 0,05$).

Key words: beach volleyball, students, physical qualities, physical education.

УДК 373.5.015.31:796.325
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.10>

Чопик Р.В.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри теорії та методики
фізичного виховання і спорту
Дрогобицького державного
педагогічного університету
імені Івана Франка

Змарзлова Н.В.,
студентка II курсу магістратури
факультету здоров'я людини
та природничих наук
Дрогобицького державного
педагогічного університету
імені Івана Франка

Постановка проблеми у загальному вигляді.
Складна безпекова ситуація та масштабні руйнування інфраструктури освітніх закладів

і спортивних споруд, спричинені війною, обмежують доступ значної кількості українських школярів до якісних освітніх послуг, тому числі й в царині

фізкультурно-оздоровчої діяльності. З іншого боку, зберігається значний негативний вплив на рівень рухової активності учнів масового і неконтрольованого використання сучасних засобів телекомунікації. Вказані фактори, разом із значним обсягом навантаження освітніх програм, потрібно розглядати як одні із ключових впливів на зменшення фізичної активності учнів, а відтак – ризиків зниження рівня здоров'я та життєвої спроможності підростаючого покоління. Тому актуальною проблемою є пошук ефективних методик застосування інноваційних видів рухової діяльності для вирішення оздоровчих завдань фізичного виховання школярів, у тому числі й розвитку фізичних якостей учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У контексті реформування середньої загальної освіти варто розглядати зміни нормативно-програмового забезпечення освітнього процесу, у тому числі й з фізкультурної освітньої галузі. Однією із особливостей змісту навчальних програм із предмету «Фізична культура», укладених для учнів середніх класів Нової української школи, є неухильне збільшення кількості варіативних модулів. Зазначені варіативні модулі представляють велику кількість різноманітних видів спорту та рухової активності, які мають свою самобутність і неповторність [1]. Такий підхід дає змогу значно розширити вибір учнями улюблених видів рухової активності на уроках фізичної культури з урахуванням як інтересів школярів, так і можливостей закладу середньої освіти.

Серед пропонованих модельними програмами з фізичної культури варіативних модулів інтерес представляє «Пляжний волейбол». Заняття вказаним видом спорту не потребує значних матеріальних ресурсів, а особливості змагальної діяльності дають змогу його успішно застосовувати у малочисельних групах. З огляду на вказані чинники та значну популярність волейболу, його різновид – пляжний волейбол розпочинає активно застосовуватися у фізичному вихованні школярів у відповідності до розробленої програми [1].

У науково-методичній літературі представлено результати досліджень щодо вирішення окремих завдань у підготовці з пляжного волейболу. Однак вони стосуються особливостей навчально-тренувального процесу з пляжного волейболу у групах спортивної підготовки різного рівня. Так особливості розвитку фізичних якостей у групах початкової підготовки з пляжного волейболу досліджено у роботах Л. В. Почерніла, Т. О. Лоза [4; 5], специфіку процесу техніко-тактичної фізичної підготовки пляжних волейболісток групи спеціалізованої базової підготовки вивчали І. Власенко, О. Міщенко [3], результати дослідження рівня фізичної підготовленості дівчат, які займаються пляжним волейболом представлено у роботі І. Ю. Самохвалової,

В. О. Кисельова, С. М. Харченко [7], особливості ігрової спортивної діяльності у пляжному волейболі вивчено В. І. Самодай [6], інноваційні підходи до удосконалення тренувального процесу пляжних волейболісток запропоновано у дослідженні І. О. Власенко [2], аналіз ефективності результатів змагальної діяльності у пляжному волейболі здійснено О. Соловей [8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. За результатами теоретичного дослідження літературних джерел нами не виявлено ґрунтовних наукових розвідок, спрямованих на вивчення особливостей застосування засобів пляжного волейболу в умовах Нової української школи для виконання оздоровчих завдань фізичного виховання школярів.

Відсутність науково обґрунтованих підходів щодо застосування засобів пляжного волейболу у фізичному вихованні школярів з одного боку, та значні можливості впливу пляжного волейболу на психофізичний розвиток учнів у процесі фізичного виховання – з іншого, визначили вибір і актуальність теми магістерської роботи.

Мета дослідження полягає у вивченні впливу засобів варіативного модуля «Пляжний волейбол» на розвиток фізичних якостей учнів середнього шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Для виконання завдань дослідження застосовувалися теоретичні та практичні методи. З допомогою теоретичних методів вивчено стан досліджуваної проблеми, виявлено питання, що потребують подальшого дослідження. З допомогою методів математичної статистики та порівняльного аналізу обґрунтовано ефективність програми удосконалення фізичних якостей учнів середнього шкільного віку засобами пляжного волейболу, як невід'ємної складової вирішення освітніх завдань фізичного виховання школярів.

Для вивчення ефективності впливу застосування засобів пляжного волейболу на повноту виконання оздоровчих завдань фізичного виховання учнів середніх класів нами було організовано і проведено педагогічний експеримент. У дослідженні брали участь учні 7-го класу (8 дівчат, 12 хлопців), які мали попередній досвід занять пляжним волейболом і сформовані елементарні вміння виконувати основні технічні прийоми гри у стандартних умовах та були спроможні брати участь у навчальних іграх.

Педагогічний експеримент тривав упродовж першої чверті 2024–2025 навчального року. У зазначений період учні експериментальної групи відповідно до програмних вимог на уроках фізичної культури вивчали один обов'язковий і два варіативні модулі. Окрім пляжного волейболу, іншим варіативним модулем було обрано «Волейбол». З огляду на те, що кліматичні і погодні умови

у осінній період дозволяють проводити заняття на відкритих майданчиках, відповідно до вимог модельної програми, переважну більшість часу було відведено на застосування на уроках фізичної культури засобів пляжного волейболу.

Оскільки технічні прийоми пляжного волейболу і класичного суттєво не відрізняються, вказані особливості організації педагогічного експерименту дають нам підстави вважати, що саме вони виступають експериментальним чинником впродовж дослідження.

Вивчення впливу занять пляжним волейболом на рівень розвитку рухових якостей учнів здійснювалося на основі порівняння результатів тестових випробувань на початковій та завершальній стадії дослідження. Динаміка показників рівня загальної фізичної підготовленості дівчат упродовж педагогічного експерименту представлено у таблиці 1.

Аналізуючи отримані результати на початку експерименту, можна констатувати, що вихідний рівень показників фізичної підготовленості дівчат досліджуваного класу загалом є низьким або нижчим за середній. Впродовж тривалості експерименту під впливом занять фізичними вправами із варіативного модуля «Пляжний волейбол» відбулося підвищення рівня розвитку усіх рухових якостей. Найвищу динаміку зафіксовано у вправі «нахил тулуба з положення сидячи», яка характеризує загальний рівень розвитку гнучкості. Для даної якості зафіксовано достовірне поліпшення показників аж на 17,7% ($p < 0,05$). Дещо нижчі темпи зростання виявлено для силових якостей. Зростання середньогрупових результатів у вправі «згинання і розгинання в упорі лежачи» становить 6,3%, втім воно не є достовірним ($p > 0,05$).

На початку дослідження у дівчат виявлено середній рівень розвитку спритності, у вправі «човниковий біг 3x10 м» зафіксовано результат (8,9±0,13) с (див. табл. 1). За час проведення педагогічного експерименту відбулося поліпшення показників спритності дівчат досліджуваного класу, а величина приросту склала 4,6% ($p > 0,05$).

Середні значення показників розвитку швидкісних якостей на початку експерименту у дівчат

досліджуваної групи перебували на низькому рівні і складали (6,4±0,49) с. За час експерименту виявлено поліпшення результатів у бігу на 30 м до середнього рівня, а приріст становить 4,8% ($p > 0,05$) (див. табл. 1). Аналогічну динаміку продемонстрували середньогрупові результати у бігу на 400 м. Витривалість досліджуваного контингенту дівчат перебувала на низькому рівні, але за період експерименту поліпшилася до рівня вище середнього, а її відносний приріст склав 3,9%.

Отже, аналіз динаміки показників загальної фізичної підготовленості дівчат, які брали участь у дослідженні, вказує на позитивну динаміку. За час проведення педагогічного експерименту відбулося поліпшення середньогрупових показників з усіх тестових вправ, що вказує на удосконалення показників загальної фізичної підготовленості. Оскільки експериментальним чинником був вплив засобів пляжного волейболу, вважаємо його одним із основних факторів впливу на позитивну динаміку рівня розвитку рухових якостей учениць, які брали участь у дослідженні. Невелику відносну величину приросту за більшістю показників можемо обґрунтувати короткими термінами тривалості експерименту, що обумовлено з одного боку термінами виконання магістерського дослідження, а з іншого – організаційними особливостями побудови процесу фізичного виховання у Новій українській школі.

Динаміка показників рівня спеціальної фізичної підготовленості дівчат упродовж педагогічного експерименту представлено у таблиці 2.

Аналіз отриманих результатів вказує на наявність ряду особливостей, основною з яких є достовірний приріст усіх показників спеціальної фізичної підготовленості за період експерименту. Найкращу динаміку результатів учениці, які брали участь у дослідженні, продемонстрували двох тестових вправах: «стрибок у висоту з місця» – достовірний приріст становить 9,1% ($p < 0,05$); «кидок набивного м'яча 2 кг двома руками з-за голови» – результати достовірно зросли на 6,9% ($p < 0,01$) (див. табл. 2).

Варто наголосити, що вихідні показники у вказаних вправах перебували на рівні, який можна

Таблиця 1

Динаміка зміни показників рівня загальної фізичної підготовленості дівчат упродовж педагогічного експерименту

Назва тесту	$\bar{X} \pm m$		Приріст показника, %	P
	початок експерименту	кінець експерименту		
Біг 30 м, с	6,4 ± 0,49	6,1 ± 0,43	4,8	p>0,05
Біг 400 м, хв	1,30 ± 0,14	1,25 ± 0,12	3,9	p>0,05
Човниковий біг 3x10 м, с	8,9 ± 0,13	8,5 ± 0,12	4,6	p<0,05
Згинання і розгинання рук в упорі лежачи, разів	10,7 ± 1,65	11,4 ± 1,21	6,3	p>0,05
Нахил тулуба з положення сидячи, см	7,2 ± 0,50	8,6 ± 0,41	17,7	p<0,05

вважати низькими. На завершальній стадії експерименту учасниками тестування у вправах, які вимагають проявів вибухової сили верхніх і нижніх кінцівок, продемонстровано результати вищого, ніж середній рівня. Деяко менші темпи зростання зафіксовано в поліпшенні результатів у інших тестових вправах: «стрибок у довжину з місця» – приріст становить 3,8% ($p < 0,05$); «біг 92 м «ялинкою»» – покращення складо 3,7% ($p < 0,01$) (див. табл. 2).

Динаміку показників рівня загальної фізичної підготовленості хлопців упродовж педагогічного експерименту представлено у таблиці 3.

Аналіз результатів тестування на початку експерименту вказує на, загалом низький вихідний рівень показників фізичної підготовленості хлопців досліджуваного класу. За час проведення педагогічного експерименту зафіксовано підвищення рівня розвитку усіх рухових якостей. Вважаємо, що виявлене зростання відбулося під дією занять фізичними вправами із варіативного модуля «Пляжний волейбол». Найвищий приріст результатів спостерігався у вправі «нахил тулуба з положення сидячи», яка характеризує загальний рівень розвитку гнучкості. Показник рівня розвитку активної гнучкості у хлопців достовірно поліпшився аж на 16,1% ($p < 0,05$). Нижчі показники зростання виявлено у підтягуванні, яке характеризує прояв силових якостей. Зростання середньогрупових результатів хлопців у підтягуванні становить 12,2%, втім воно не є достовірним ($p > 0,05$).

На початку дослідження у хлопців виявлено низький рівень розвитку спритності, у вправі «човниковий біг 3x10 м» зафіксовано результат ($9,1 \pm 0,12$) с (див. табл. 3). За час проведення педагогічного експерименту відбулося поліпшення показників спритності хлопців досліджуваного класу, до середнього рівня, а величина приросту середньо групового показника становить 5,6% ($p > 0,05$).

Середні значення показників розвитку швидкісних якостей на початку експерименту у хлопців досліджуваної групи перебували на низькому рівні і складали ($6,3 \pm 0,36$) с. За час експерименту виявлено поліпшення результатів у бігу на 30 м до середнього рівня, а приріст складає 4,9% ($p > 0,05$). Аналогічну динаміку продемонстрували середньогрупові результати у бігу на 400 м. Витривалість досліджуваного контингенту хлопців перебувала на низькому рівні, однак упродовж експерименту відбулося поліпшення вказаної якості до середнього рівня, а її відносний приріст склав 2,5% ($p > 0,05$).

Отже, аналіз динаміки показників загальної фізичної підготовленості хлопців, які брали участь у дослідженні, вказує на позитивну динаміку. За час проведення педагогічного експерименту середньогрупові показники з усіх тестових вправ покращилися, що вказує на удосконалення рівня загальної фізичної підготовленості. Оскільки одним із ключових експериментальних чинників був вплив засобів пляжного волейболу, вважаємо

Таблиця 2

Динаміка зміни показників рівня спеціальної фізичної підготовленості дівчат упродовж педагогічного експерименту

Назва тесту	$\bar{X} \pm m$		Приріст показника, %	P
	початок експерименту	кінець експерименту		
Біг 92 м «ялинкою», с	30,6±0,28	29,5±0,24	3,7	$p < 0,01$
Стрибок у довжину з місця, см	174,4±2,23	181,2±2,15	3,8	$p < 0,05$
Стрибок у висоту з місця, см	27,2±0,89	29,8±0,81	9,1	$p < 0,05$
Кидок набивного м'яча 2 кг двома руками з-за голови, м	267,1±3,83	286,3±3,57	6,9	$p < 0,01$

Таблиця 3

Динаміка зміни показників рівня загальної фізичної підготовленості хлопців упродовж педагогічного експерименту

Назва тесту	$\bar{X} \pm m$		Приріст показника, %	P
	початок експерименту	кінець експерименту		
Біг 30 м, с	6,3±0,36	6,0±0,32	4,9	$p > 0,05$
Біг 400 м, хв	1,22±0,09	1,19±0,08	2,5	$p > 0,05$
Човниковий біг 3x10 м, с	9,1±0,12	8,6±0,11	5,6	$p < 0,01$
Підтягування на перекладині, разів	5,4±0,48	6,1±0,44	12,2	$p > 0,05$
Нахил тулуба в положенні сидячи, см	6,3±0,46	7,4±0,39	16,1	$p > 0,05$

його одним із основних факторів позитивної динаміки рівня розвитку рухових якостей учнів, які брали участь у дослідженні. Низькі відносні величини приросту за більшістю показників, як і у випадку із дівчатами, обґрунтовуємо коротким терміном тривалості експерименту.

Динаміка показників рівня спеціальної фізичної підготовленості хлопців упродовж педагогічного експерименту представлено у таблиці 4.

Аналіз отриманих результатів засвідчує наявність подібної динаміки із показниками спеціальної фізичної підготовленості дівчат (див. табл. 2 і табл. 4). Тут також зафіксовано достовірний приріст усіх показників спеціальної фізичної підготовленості за період експерименту. Найвищу динаміку результатів хлопці, які брали участь у дослідженні, продемонстрували двох тестових вправах: «стрибок у висоту з місця» – достовірний приріст становить 9,5% ($p < 0,01$); «кидок набивного м'яча 2 кг двома руками з-за голови» – результати достовірно зросли на 11,1% ($p < 0,001$) (див. табл. 4). Варто наголосити, що вихідні показники

у вказаних вправах перебували на низькому рівні, який можна вважати низькими. На завершальній стадії експерименту учасниками тестування у вправах, які вимагають проявів вибухової сили верхніх і нижніх кінцівок, продемонстровано результати середнього рівня.

Значно менші темпи зростання зафіксовано в динаміці результатів у інших тестових вправах: «стрибок у довжину з місця» – приріст складає 4,3% ($p < 0,05$); «біг 92 м «ялинкою»» – поліпшення становило лише 2,7% ($p < 0,05$).

Проведений порівняльний аналіз результатів спеціальної фізичної підготовки учнів, які брали участь у дослідженні, вказує на достовірне зростання рухових якостей (спеціальна витривалість, вибухова сила нижніх і верхніх кінцівок), що є визначальними для успішної ігрової діяльності у пляжному волейболі. На підставі цього можемо стверджувати, що саме завдяки впливу застосування засобів пляжного волейболу зафіксовано достовірне зростання рівня спеціальної фізичної підготовленості учнів, які брали участь

Таблиця 4

Динаміка зміни показників рівня спеціальної фізичної підготовленості хлопців упродовж педагогічного експерименту

Назва тесту	$\bar{X} \pm m$		Приріст показника, %	P
	початок експерименту	кінець експерименту		
Біг 92 м «ялинкою», с	30,1±0,26	29,3±0,23	2,7	$p < 0,05$
Стрибок у довжину з місця, см	171,6±2,18	179,2±2,03	4,3	$p < 0,05$
Стрибок у висоту з місця, см	28,1±0,76	30,9±0,64	9,5	$p < 0,01$
Кидок набивного м'яча 2 кг двома руками з-за голови, м	314,7±3,48	351,8±3,28	11,1	$p < 0,001$

у дослідженні, а відтак – доведено ефективність засобів пляжного волейболу у виконанні оздоровчих завдань школярів.

Висновки. Таким чином, за результатами проведеного нами дослідження вивчено особливості впливу занять пляжним волейболом в умовах Нової української школи на рівень розвитку фізичних якостей учнів. Встановлено, що за час проведення педагогічного експерименту під впливом занять фізичними вправами із варіативного модуля «Пляжний волейбол» відбулося підвищення рівня розвитку усіх рухових якостей учнів. Проведений порівняльний аналіз результатів спеціальної фізичної підготовки учасників експерименту вказує на достовірне зростання рухових якостей учнів (спеціальна витривалість, вибухова сила нижніх і верхніх кінцівок), які є визначальними для успішної ігрової діяльності у пляжному волейболі.

Отримані результати у подальшому можуть стати передумовою побудови ефективних методик

розвитку рухових якостей учнів у процесі фізичного виховання школярів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Власенко І. О. Інноваційні підходи до удосконалення тренувального процесу пляжних волейболісток. *Європейський університет: імідж, мобільність та соціальні перспективи*: матеріали II Міжнародної наук.-практ. конф. для студентів та молодих учених, (20–21 квітня 2017 р., м. Суми). Суми: ФОП Цьома С. П., 2017. С. 83–86.
2. Власенко І., Міщенко О. *Особливості фізичної підготовки пляжних волейболісток групи спеціалізованої базової підготовки. Фізична культура, спорт та здоров'я нації*: зб. наук. праць. / гол. ред. В. М. Костюкевич. 2016. № 2. С. 129–134.
3. Модельна навчальна програма «Фізична культура. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2024/Model.navch.prohr.5-9.klas-2024/fizkult-5-9-kl-bazhenkov-ta-in-22-08-2024.pdf> (дата звернення: 28.12.2024).

4. Почерніла Л. В. Особливості розвитку фізичних якостей у групах початкової підготовки з пляжного волейболу. Зб. наук. пр.: у 2-х ч. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2006. Ч. 2. С. 179–182.

5. Почерніла Л. В., Лоза Т. О. Особливості розвитку фізичних якостей в групах початкової підготовки з пляжного волейболу. *Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів та студентів України* : матеріали VI Всеукраїнської студентської конференції, (20–21 квітня 2006 р., м. Суми). Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2006. С. 452–456.

6. Самодай В. І. Особливості ігрової спортивної діяльності у пляжному волейболі. *Матеріали науко-*

вої конференції за підсумками науково-дослідної і науково-методичної роботи кафедр Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка у 2010 р. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. С. 173–174.

7. Самохвалова І. Ю., Кисельов В. О. Харченко С. М. Дослідження фізичної підготовленості дівчат, які займаються пляжним волейболом. *Фізичне виховання та спорт*. 2022. № 2. С. 55–60.

8. Соловей О. Аналіз ефективності результатів змагальної діяльності у пляжному волейболі. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2018. № 3. С. 126–130.

РОЗДІЛ 3. КОРЕКЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

ЄДНІСТЬ ПСИХОЛОГО-МЕДИКО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПІДХОДУ ДО КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕНЬ КОГНІТИВНОГО РОЗВИТКУ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

UNITY OF PSYCHOLOGICAL-MEDICO-PEDAGOGICAL APPROACH TO CORRECTION OF COGNITIVE DEVELOPMENT DISORDERS IN CHILDREN WITH INTELLECTUAL DEVELOPMENT DISORDERS

У поданих матеріалах визначено та науково обґрунтовано сучасні науково-методичні напрями організації спеціальної та інклюзивної освіти дітей дошкільного та молодшого шкільного віку із порушеннями когнітивного розвитку: створення сприятливих соціальних умов для розвитку дітей з особливими освітніми потребами; проведення комплексних корекційно-реабілітаційних заходів, спрямованих як на подолання (корекцію, реабілітацію) наявних порушень розвитку, так і на пропедевтику можливих вторинних порушень; нівелювання наслідків пізнавальної, соціальної і емоційної депривації, формування у їх здорових однолітків адекватних уявлень про товаришів із психофізичними порушеннями, а також забезпечення усім здобувачам освіти, без виключення, рівних прав на отримання якісних освітніх послуг.

Автором надано корисні методичні поради фахівцям щодо практичної організації освітнього процесу дітей з когнітивними порушеннями (із затримкою психічного розвитку, розладами аутистичного спектра, із гіперактивним розладом із дефіцитом уваги та легкими порушеннями інтелекту); окреслено бар'єри в навчанні та участі таких дітей; охарактеризовано особливості оцінювання та психолого-педагогічного супроводу учнів; запропоновано корекційні технології, методики та методи роботи з дітьми з порушеннями когнітивного розвитку та інше.

Поряд з цим, названо ряд проблем у реалізації означених завдань: недостатня кількість спеціальних та інклюзивних закладів освіти які здатні реалізовувати завдання надання ранньої фахової консультативної, пропедевтичної, корекційної допомоги дітям з порушеннями когнітивного розвитку за місцем їх проживання, недостатнє кадрове забезпечення, неготовність закладів освіти до інклюзії (психологічна та професійна неготовність педагогів до сприйняття та роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, відсутність матеріально-технічного обладнання тощо).

Ключові слова: діти з порушеннями когнітивного розвитку, інклюзивна освіта, спе-

ціальна освіта, психолого-медико-педагогічний супровід, легкі порушення інтелекту.

The materials presented define and scientifically substantiate modern scientific and methodological directions of organizing special and inclusive education for children of preschool and primary school age with cognitive development disorders: creating favorable social conditions for the development of children with special educational needs; conducting comprehensive correctional and rehabilitation measures aimed both at overcoming (correction, rehabilitation) of existing developmental disorders and at propaedeutics of possible secondary disorders; evening the consequences of cognitive, social and emotional deprivation, forming adequate perceptions among their healthy peers about their peers with psychophysical disorders, and ensuring that all education seekers, without exception, have equal rights to receive quality educational services.

The author provides useful methodological advice to specialists on the practical organization of the educational process of children with cognitive disabilities (with mental retardation, autism spectrum disorders, with attention deficit hyperactivity disorder and mild intellectual disabilities); outlines barriers to learning and participation of such children; characterizes the features of assessment and psychological and pedagogical support of students; proposes corrective technologies, techniques and methods of working with children with cognitive disabilities, etc.

Along with this, a number of problems in the implementation of the above tasks were identified: an insufficient number of special and inclusive educational institutions capable of implementing the tasks of providing early professional advisory, propaedeutic, and corrective assistance to children with cognitive developmental disorders at their place of residence, insufficient staffing, unpreparedness of educational institutions for inclusion (psychological and professional unpreparedness of teachers to perceive and work with children with special educational needs, lack of material and technical equipment, etc.).

Key words: children with cognitive developmental disorders, inclusive education, special education, psychological, medical and pedagogical support, mild intellectual disabilities.

УДК 376-056.2/3]:159.922.76+615.851.4
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.11>

Луканьова Л.О.,
вчитель-дефектолог,
ст. викладач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Волинського національного
університету імені Лесі Українки

Постановка проблеми в загальному вигляді.

На сучасному етапі впровадження нової концепції розбудови спеціальної та інклюзивної освіти в Україні сконцентрувало увагу науковців на більш глибокому вивченні особливостей когнітивного розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями з метою

забезпечення індивідуального підходу до кожної особистості на засадах дитиноцентризму, з урахуванням її психофізичних особливостей. Про це свідчать новітні дослідження науковців, багаточисельні публікації у спеціалізованих фахових виданнях, на цьому акцентують увагу спеціальні педагоги-практики.

Когнітивні функції включають здатність розуміти, вивчати, пізнавати, сприймати, усвідомлювати і переробляти зовнішню інформацію, і в результаті їх взаємодії дають можливість отримувати, обробляти, зберігати і відтворювати як сенсорну інформацію, отриману з навколишнього світу, так і результати здатності творчо переосмислювати ті дані які накопичені в процесі індивідуального розвитку.

Рушійними силами формування психіки та інтелектуальних здібностей дитини дошкільного та молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку є протиріччя, які виникають у розвитку її потреб. Найважливішими з них є потреба в спілкуванні, з допомогою якої засвоюється соціальний досвід; потреба в зовнішньому самовираженні, що стимулює розвиток пізнавальних здібностей; потреба в рухах, яка призводить до оволодіння цілою системою різноманітних навичок та вмій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз науково-теоретичних досліджень дає змогу стверджувати, що дошкільний і молодший шкільний вік є своєрідним періодом у психофізичному розвитку дитини, який є основою для подальшого набуття спеціальних знань і вмій, засвоєння різноманітних видів діяльності.

С. Кулачківська стверджує, що дитинство є періодом інтенсивного розвитку спілкування дитини з навколишнім світом, розквіту образних форм навчання (засвоєння сенсорних норм, розвиток пізнавальних дій, створення наочних образів тощо), як основи для подальшого формування здатності дитини до творчості, становлення первинного світогляду, усвідомлення свого «Я» і тощо [4, с. 5].

Л. Прохоренко, О. Бабяк, Н. Баташева. у своїх дослідженнях стверджують, що найчисленнішу групу серед дітей з особливими освітніми потребами становлять діти з порушеннями когнітивного розвитку: із затримкою психічного розвитку, розладами аутистичного спектра, гіперактивності із дефіцитом уваги, легкими порушеннями інтелектуального розвитку. Більшість з цих дітей мають різною мірою порушення у розвитку мовлення, що виявляється не тільки в усному мовленні, але й у формуванні навичок читання і письма [6, с. 5].

У своїх наукових працях О. Бабяк, Н. Баташева, А. Душка, Н. Недозим наголошують на негнучкості структур та програм, які пропонуються для таких учнів (відставання учнів у школі пов'язано як з навчальними проблемами, так і з адаптацією дитини до шкільного середовища) та нездатністю їх належним чином відповісти на підвищене розміртя освітніх потреб учнів з особливими потребами [1, с. 8].

Л. Луканьова, акцентує увагу на констатації необхідності застосування у корек-

ційно-відновлювальному процесі єдиного клініко-психолого-педагогічного підходу на принципах міждисциплінарної взаємодії та максимальної індивідуалізації освітньо-корекційного процесу [5, с. 76].

Спираючись на ґрунтовний аналіз науково-практичних досліджень сутності поняття «порушення когнітивного розвитку», можна зробити висновок, що це збірний комплекс порушень інтелектуального розвитку, які мають різну природу походження, різну структуру та глибину дефекту та, можуть відрізнятися, як відносно легкістю так і складністю перебігу.

Мета статті – обґрунтувати необхідність застосування комплексного психолого-медико-педагогічного підходу в корекційній роботі з дітьми з порушеннями пізнавального розвитку на основі міжпредметної взаємодії та індивідуалізації навчально-виховного та корекційного процесу в спеціальному (інклюзивному) навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. Сучасні дослідження особливих форм, видів та структури порушень у дітей в умовах дизонтогенезу розвитку, починаючи з раннього дитячого віку, дають підстави констатувати наявність мультисиндромних порушень та складної симптоматики у мовленнєвій, психічній і моторній сферах функціонування таких дітей та спонукають до необхідності актуалізації особистісних аспектів освіти і виховання дітей з порушеннями розвитку на ранніх періодах онтогенезу. Акцентуючи увагу на механізмах виникнення порушень розвитку, серед яких є органічні ураження мозкових структур, окремою категорією порушень є порушення розвитку мови та мовлення.

Сучасні дослідження особливих форм, типів і структури порушень у дітей в умовах дизонтогенезу розвитку, починаючи з раннього дитинства, дають підстави стверджувати про наявність полісиндромних порушень і комплексної симптоматики в інтелектуальній, психічній та руховій сферах функціонування таких дітей та спонукають до необхідності оновлення особистісних аспектів навчання та виховання дітей з порушеннями розвитку в ранні періоди онтогенезу. Зупиняючись на механізмах виникнення порушень розвитку, серед яких органічні ураження структур головного мозку, окремою категорією порушень є порушення когнітивного розвитку.

Когнітивні (лат. *cognitio* – пізнання) функції включають здатність розуміти, розпізнавати, вивчати, усвідомлювати, сприймати та обробляти (запам'ятовувати, передавати, використовувати) зовнішню інформацію. Розрізняють 3 ступені когнітивної дисфункції:

- легку (незначне зниження пам'яті);
- помірну (невеликі труднощі в нових, складних видах діяльності);

– тяжку (виражена соціальна та побутова дезадаптація).

Згідно з науковими дослідженнями, у 21% дітей спостерігається стійке зниження уваги. Дефіцитом уваги вважається нездатність зосередитися на вивченні навчального матеріалу протягом певного часу. Тому когнітивна дисфункція найчастіше супроводжується порушенням розвитку навчальних навичок, рухових функцій, змішаними специфічними порушеннями розвитку. Серед основних причин когнітивної дисфункції велике значення мають перинатальні ураження центральної нервової системи (ЦНС) або асфіксія, фактори зовнішнього середовища, черепно-мозкові травми тощо, тобто когнітивна дисфункція є проявом залишкових органічних змін у ЦНС.

Когнітивна дисфункція часто є компонентом синдрому дефіциту уваги та гіперактивності (СДУГ), тоді як дефіцит уваги може супроводжуватися гіперактивністю з поганим контролем поведінки. СДУГ дуже часто є супутнім захворюванням і поєднується зі шкільною дезадаптованістю та тривожними станами. У значній кількості дітей СДУГ зберігається і в дорослому віці.

За даними наукових досліджень, скарг батьків і самих дітей, візуального динамічного спостереження за ними, найбільш частими є такі розлади когнітивних функцій:

- труднощі під час навчальної діяльності і швидка розумова стомлюваність;
- розлади короткочасної і довготривалої пам'яті;
- порушення уваги і зниження здатності тривалий час її концентрувати;
- зниження швидкості реакції на зовнішні стимули;
- розлади мовленнєвої активності;
- розлади осмислення завдання і розробки стратегій;
- труднощі переходу з одного етапу когнітивної діяльності на наступний;
- труднощі при здійсненні складних повсякденних дій, що сприяло порушенню соціальної, побутової адаптації.

Кількість дітей у яких констатують зниження, або порушення когнітивної функції, невпинно, зростає у геометричній прогресії. Багато дітей відчуває розчарування в процесі навчання, вважаючи його надто складним, і все тому, що насправді вони не мають належних когнітивних навичок, необхідних для обробки інформації, тобто тих конкретних базових навичок, які забезпечують успішне навчання. Додаткове навантаження в школі, виконання домашніх завдань та відсутність належної уваги до не сформованості у них цих навичок поглиблюють їхню фрустрацію та ще більше загострюють проблеми в навчальній діяльності. **Когнітивні етапи розвитку дитини – етапи навчальної**

діяльності. Навчання – це складний процес, який розвивається поетапно. В його основі лежать природні здібності, успадковані та генетично закодовані при народженні. Але мало хто з нас навчається з максимальною генетично обумовленою ефективністю. Ось чому певні зусилля та практика сприяють покращенню здатності до навчання та підвищенню продуктивності більшості людей.

Розвиток нашого вміння навчатись проходить через певні етапи та вдосконалення сенсорних і моторних навичок, когнітивних функцій і, нарешті, реалізується у здатності засвоювати інструкції. Недостатність на будь-якій з цих стадій автоматично призводить до складнощів на наступних залежних стадіях.

Природні здібності. Природні здібності людини – це основа процесу навчання. Вони є генетично визначеними можливостями та обмеженнями, якими володіє дитина від народження.

Сенсорні й моторні навички. Сенсорні та моторні навички розвиваються на основі вроджених здібностей. Сенсорні навички включають зір, слух і дотик. Вони відповідають за отримання інформації. Рухові навички відображають отриману та оброблену інформацію. І сенсорні, і моторні навички частково визначаються генетичним кодом, а частково набуваються під час постійної взаємодії з навколишнім середовищем. Майже всі люди можуть вдосконалити ці навички за допомогою правильної цілеспрямованої практики.

Когнітивні навички. Когнітивні (когнітивні) здібності дозволяють нам обробляти сенсорну інформацію. Вони синтезують процеси аналізу, оцінки, зберігання інформації, порівняння та визначення лінії дій. Хоча когнітивні навички є частково вродженими, основна їх частина є набутою. Якщо їх розвиток не відбувається природним шляхом, формується когнітивний дефіцит, який знижує навчальний потенціал і важко виправляється без спеціального відповідного (часто медичного) втручання. Слабкі когнітивні навички можна зміцнити, а звичайні когнітивні навички можна покращити, тим самим полегшуючи та підвищуючи продуктивність процесу навчання.

Сприйняття інструкцій. Формальне прийняття та дотримання інструкцій є остаточним і найбільш неоднорідним рівнем навчання. Він передбачає вивчення навчальних предметів. Ці предмети вивчаються через формальну освіту, і успіх залежить від основних когнітивних навичок людини. Базу знань з кожного предмета можна розширити, але без належної основи у вигляді вже сформованих ефективних пізнавальних умінь висока успішність неможлива.

Якщо у дитини спостерігаються труднощі у навчальній діяльності, причина може полягати в недостатньому розвитку однієї або кількох базових когнітивних навичок, які підлягають

коригуванню за допомогою адаптації (модифікації) навчальних програм, створенню спеціальних навчальних програм, максимальній індивідуалізації корекційного процесу.

Таким чином, когнітивний розвиток вивчається в його різноманітних проявах і сутнісних характеристиках. Когнітивний розвиток виступає як природний процес, що відбувається під впливом різних соціокультурних і педагогічних детермінант. У міру дорослішання дитини та ускладнення розумових завдань дуже важливо, щоб базові навички для їх вирішення були присутні та правильно функціонували, тому слід пам'ятати, що розвиток когнітивних здібностей є запорукою високих досягнень у навчанні.

Корекція пізнавальних порушень – це тривалий процес, який потребує від корекційного педагога системного підходу, який ґрунтується на принципі «від простого до складного» з урахуванням провідного виду діяльності дітей даної вікової категорії та формування активної позиції як педагогів, так і батьків. Від цього залежить успішність закріплення набутих умінь і навичок у повсякденному житті дитини, а також стійкість корекційного ефекту та подальша динаміка розвитку дитини.

Висновки. Аналіз проведеного науково-теоретичного дослідження проблеми проявів когнітивних дисфункцій у дітей із інтелектуальними та мовленнєвими порушеннями дозволяє стверджувати, що легкі когнітивні порушення у дітей, як правило, можуть бути повністю усунені за допомогою психологічної допомоги, занять з корекційними педагогами; помірно виражені когнітивні порушення при послідовному та систематичному корекційному впливі дають позитивні результати; у корекції важких когнітивних порушень акцент робиться на роботі із симптомами, підвищенні якості життя дитини та її близьких.

Встановлено необхідність використання єдиного психолого-медико-педагогічного підходу в корекційно-відновлювальному процесі на основі

принципів міждисциплінарної взаємодії та максимальної індивідуалізації навчально-виховного та корекційного процесу, а також важливість ранньої діагностики порушень пізнавального розвитку, раннього втручання (рання корекція), корекції наявних та попередженні можливих віддалених наслідків порушень когнітивного розвитку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Чим раніше розпочато корекційну роботу з дитиною, тим більше гарантій, що позитивні зміни будуть глибшими, а результат незворотним.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бабяк О. О., Баташева Н. І., Душка А. М., Недозим Н. В. Стандартизація навчання школярів з порушеннями когнітивного розвитку: навчально-методичний посібник, за ред. Засенко В. В., Прохоренко Л. І., 2019, 332 с.
2. Боряк О. Теорія і практика формування мовленнєвої діяльності розумово відсталих дітей молодшого шкільного віку. Київ, 2019. 568 с. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4e1cc303-305c-4ae5-a861-c53a75f51866/content>
3. Кузава І. Б., Луканьова Л. О. Науково-практичні засади організації дошкільної інклюзивної освіти. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти*. 2023. № 2. С. 84–89. DOI <https://doi.org/10.54891/2786-7013-2023-2-19>
4. Кулачківська С. Є., Ладивір С. О. Я – дошкільник (вікові та індивідуальні аспекти психічного розвитку). Київ: Нора-прінт, 1996. 108 с.
5. Луканьова, Л. Єдність клініко-психолого-педагогічної складової у корекції розладів праксису у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального та мовленнєвого розвитку. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2024, 3. С. 76–80, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.3.11>
6. Прохоренко Л. І., Бабяк О. О., Баташева Н. І., Душка А. М. Навчання дітей з порушеннями когнітивного розвитку в умовах компетентнісного підходу: навчально-методичний посібник, за ред. Засенко В. В., Прохоренко Л. І., 2020, 435 с.

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА СТРЕСУ В СІМ'ЯХ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

MAIN SOURCES OF STRESS IN FAMILIES RAISING CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

В умовах сучасної інклюзивної системи освіти вивчення стресу в сім'ях, які виховують дітей з особливими освітніми потребами (ООП), стає важливим завданням для ефективного інтеграції таких дітей у суспільство. Стаття присвячена аналізу ключових факторів, що викликають стрес у батьків, і їх впливу на взаємодію з педагогами, освітніми установами та громадськими інститутами. Стрес батьків, що виникає у відповідь на потреби дитини з ООП, впливає на їх емоційний стан, сімейні стосунки та соціальну активність.

Автор розглядає явище батьківського стресу як міждисциплінарну проблему, що стосується психологічних, педагогічних, соціальних та медичних аспектів. У роботі проаналізовано дослідження зарубіжних і вітчизняних вчених, включаючи Р. Лазаруса, К. Діттер-Деккарда, І. Сухіну та інших, присвячені емоційним і когнітивним аспектам переживань батьків. Виділяються основні причини стресу, пов'язані як з особливостями дитини (труднощі адаптації, гіперактивність, порушення комунікації), так і з внутрішніми переживаннями батьків (відчуття некомпетентності, депресія, ізоляція).

Стаття акцентує увагу на стадії прийняття діагнозу, які проходять батьки, починаючи з етапу шоку і заперечення до стадії прийняття і активних дій. Підкреслюється вплив зовнішніх стресорів, таких як військові конфлікти, соціальна нестабільність і стигматизація, що погіршують стан батьків. Окремо аналізуються гендерні відмінності в сприйнятті стресу: матері частіше відчувають підвищений рівень тривожності і емоційного вигорання через високу залученості в догляд за дитиною.

На підставі аналізу наукових даних автор приходять до висновку про необхідність розробки комплексної системи підтримки сімей з дітьми з ООП, що включає психологічну допомогу, освітні програми та соціокультурні ініціативи. Багатогранність проблеми вимагає міждисциплінарного підходу, спрямованого на зниження рівня стресу і поліпшення якості життя сімей.

Дослідження носить актуальний характер в умовах зростаючої уваги до інклюзивної освіти і його ролі у формуванні толерантного суспільства.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, родини, що виховують

дітей з ООП, батьківський стрес, типи стресів, родинні стосунки.

In the context of the modern inclusive education system, studying stress in families raising children with special educational needs (SEN) has become a critical task for the effective integration of such children into society. This article is dedicated to analyzing the key factors causing stress in parents and their impact on interactions with educators, educational institutions, and community organizations. Parental stress, arising in response to the needs of a child with SEN, affects their emotional state, family relationships, and social activity.

The author examines parental stress as an interdisciplinary issue encompassing psychological, pedagogical, social, and medical aspects. The study reviews research by both international and domestic scholars, including R. Lazarus, K. Deater-Deckard, I. Sukhina, and others, focusing on the emotional and cognitive dimensions of parental experiences. Key causes of stress are highlighted, including child-related factors (adaptation difficulties, hyperactivity, communication disorders) as well as internal parental struggles (feelings of incompetence, depression, isolation). The article emphasizes the stages of diagnosis acceptance that parents undergo, from the initial shock and denial to acceptance and active problem-solving. External stressors such as military conflicts, social instability, and stigmatization are also discussed for their compounding effects on parents' well-being. Gender differences in stress perception are separately analyzed: mothers are more likely to experience heightened levels of anxiety and emotional burnout due to their intensive involvement in caregiving.

Based on an analysis of scientific data, the author concludes the necessity of developing a comprehensive support system for families with children with SEN, which includes psychological assistance, educational programs, and socio-cultural initiatives. The multifaceted nature of the issue requires an interdisciplinary approach aimed at reducing stress levels and improving families' quality of life.

This research is particularly relevant in light of the growing focus on inclusive education and its role in shaping a tolerant society.

Key words: children with special educational needs, families raising children with SEN, parental stress, types of stress, family relationships.

УДК 159.944.4:37.081.1-053.5-056.26
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.12>

Меліхова В.В.,
канд. пед. наук,
доцентка кафедри спеціальної освіти
Херсонського державного університету

У сучасній інклюзивній освіті стрес у сім'ях, які виховують дітей з особливими освітніми потребами (ООП), відіграє ключову роль у формуванні якісних та продуктивних відносин між батьками й дітьми, що є основою для успішної інтеграції останніх у суспільство, оскільки впливає не лише на родинне виховання, але й на взаємодію із закладами освіти та педагогічним колективом. Це обумовлено тим, що негативний досвід батьків

часто породжує опір інклюзивній освіті, підтримці з боку фахівців та терапевтичним практикам, спрямованим на допомогу дітям з інвалідністю.

В останні роки в клінічній психології зростає інтерес до вивчення зв'язку між вихованням дітей з особливими освітніми потребами та емоційним станом їх батьків та інших учасників процесу виховання. У зарубіжних роботах, присвячених питанням спеціальної педагогіки та

психології, активно досліджують феномен батьківського стресу, який розглядається як одна з ключових тем в медичному, психологічному і педагогічному контекстах.

Дане питання особливо стає актуальним в сучасних умовах. Виклики війни виступають своєрідним додатковим стресором, який провокує вироблення людиною захисних реакцій. Життя у потенційно небезпечній і нестабільній ситуації з невизначеною тривалістю особливо має психологічний вплив на родини, які виховують дітей з особливими освітніми потребами.

Отже, вивчення ситуацій, які викликають найбільший стрес у зазначеної вище категорії батьків, є необхідним для створення сприятливішого інклюзивного середовища, особливо в сучасних умовах постійного зовнішнього стресу. Тому напрям нашого дослідження є актуальним і спрямований на вивчення таких ситуацій та факторів, які є передумовою найбільшого стресу, а також особливості психологічного стресу у батьків дітей з особливими освітніми потребами.

Зазначена проблематика була предметом досліджень багатьох відомих психологів і психіатрів, серед яких Р. Лазарус, К. Діттер-Деккард, К. Крнік, М. Грінберг і Р. Абідін, D. Levterova, M. Fyodorova-Radicheva, I. Сухіна та інші.

Серед проаналізованих наукових досліджень можна виділити такі напрями дослідження, як психологічний, що розглядає вплив стресу на емоційний стан батьків (тривогу, вигорання і т.п.), педагогічний – аналізуються особливості організації співпраці членів родин із закладами освіти та вплив стресу на ефективність цієї взаємодії. Науковці, що досліджують соціальний аспект питання, яке ми розглядаємо в межах цієї статті, спрямовували своє дослідження на вплив стигматизації та соціальної ізоляції на батьків дітей з ООП. А також окремим напрямом можна виділити вивчення оцінки виникнення соматичних і психологічних труднощів у дітей, як реакція на стрес батьків, що вивчається в межах медичного аспекту.

Загалом ці дослідження показують, що стрес у батьків дітей з ООП є багатогранною проблемою, яка потребує міждисциплінарного підходу для розробки ефективних методів підтримки.

Мета статті – вивчення та систематизація наукових досліджень спрямованих на вивчення стресу у батьків дітей з особливими освітніми потребами.

Реакція батьків на народження дитини з особливостями розвитку часто супроводжується почуттями безнадії, втрати та роздратування. Ці емоції можуть заважати батькам прийняти дитину (Van Riper & Selder).

Е. Шухардт виділила 8 етапів, через які проходять батьки під час прийняття дитини з ООП [11]:

1. Етап невизначеності – цей етап є спільним для всіх батьків, які стикаються з діагнозом

дитини. Він супроводжується станом розгубленості та невизначеності.

2. Усвідомлення – на початкових стадіях батьки перебувають у стані фрустрації, не до кінця розуміючи, що з ними відбувається, та намагаючись осмислити ситуацію.

3. Агресії – з приходом усвідомлення ситуації виникає агресія, спрямована на хворобу, себе, суспільство, оточуючих, медичних працівників та навіть здорових дітей того ж віку, які слугують тригером, нагадуючи батькам про можливе альтернативне майбутнє.

4. Етап пошуку – батьки починають активно шукати інформацію, нові підходи та можливості, які допоможуть їм краще розуміти ситуацію та ухвалювати ефективні рішення.

5. Депресії – у деяких випадках цей період супроводжується глибоким емоційним занепадом, прийомом седативних препаратів, втратою інтересу до життя та, у найважчих ситуаціях, навіть суїцидальними думками чи спробами.

6. Примирення – на цьому етапі батьки починають приймати нову реальність, адаптують своє життя, шукають підтримки та допомоги. Вони відокремлюють особистість дитини від її хвороби, створюючи умови для повноцінного та радісного життя.

7. Етап активності – відбувається переоцінка цінностей, яка дає поштовх до активних дій, спрямованих на покращення життя дитини. Батьки шукають спеціалізовані послуги або ініціюють створення нових для підтримки потреб дитини.

8. Солідарності – цей етап пов'язаний із соціальною інтеграцією дитини в суспільство та формуванням суспільного ставлення до дітей з інвалідністю.

Звісно процес зміни статусу майже у всіх родин, де народилась дитина, є складним для всіх її членів і потребує адаптації, оскільки з'являються додаткові обов'язки. Проте, багато досліджень показують, що батьки дітей з ООП стикаються з більшим рівнем стресу, ніж батьки дітей без порушень розвитку [10]. Оскільки вони можуть потребувати госпіталізації, медичної допомоги, послуг розвитку та базової підтримки, яка перевищує потреби звичайних дітей. Для батьків це часто стає довготривалим викликом, адже їм доводиться справлятися з фінансовими витратами, обмеженням часу, сильними емоціями та почуттям неспроможності задовольнити потреби дитини (Blacher). Farzanekia зазначав, що виховання дитини з порушеннями розвитку може бути обтяжливим, стресовим, фруструючим і викликати відчуття відчуження у батьків. Догляд за такими дітьми створює стрес, який впливає на фізичний, когнітивний та емоційний розвиток усіх членів сім'ї [10].

Перший тип стресорів включає повсякденні завдання, пов'язані з доглядом за дитиною, такі

як годування, підготовка до школи, прибирання, прання тощо. Другий тип охоплює труднощі, викликані проблемною поведінкою дитини, наприклад, сварки, плач, непослух тощо [4].

Р. Абідін трактує батьківський стрес як негативну реакцію, спрямовану на себе або дитину, яка виникає в результаті оцінки рівня навантаження, пов'язаного з виконанням батьківських обов'язків [1]. Він також розглядає батьківський стрес як невідповідність між сприйняттям вимог батьківства та доступністю ресурсів для їх виконання [1].

Науковець виділяє два типи батьківського стресу: стрес, пов'язаний з дитиною, і стрес, пов'язаний з батьком. До факторів, що відносяться до стресу, викликаного дитиною, відносяться розлади уваги і гіперактивності, труднощі адаптації або поведінки, надмірна вимогливість, негативний емоційний фон, неприйняття батьків і особливості розвитку. У свою чергу, стрес, пов'язаний з батьком, може включати такі аспекти, як відчуття некомпетентності у вихованні, почуття ізоляції, низький рівень прихильності до дитини, проблеми зі здоров'ям, обмеження життєвих інтересів роллю батька, депресія, а також труднощі у відносинах з чоловіком або партнером [1].

Високий рівень батьківського стресу пов'язаний з інтелектуальними та комунікативними порушеннями, а також з наявністю больових відчуттів у дітей, як мають фізичні патології. Такі порушення ускладнюють батькам розуміння потреб і бажань дитини. У свою чергу, дитина, стикаючись з нерозумінням, відчуває стрес, який проявляється в проблемах з поведінкою, що підсилює рівень стресу у батьків. Крім того, наприклад, догляд за дитиною з ДЦП, що має інтелектуальні та комунікативні порушення, вимагає від батьків освоєння специфічних знань, що створює додаткове навантаження і сприяє посиленню стресу [4].

У свою чергу, К. Діттер-Деккард визначає батьківський стрес як емоційні переживання, спрямовані як на себе, так і на дитину. Він зазначає, що рівень стресу безпосередньо залежить від вимог, які батьки висувають до себе. Тому, на думку науковця, стрес – це не окрема одиниця, що виникає у певній категорії, а він властивий усім, незалежно від їхнього соціально-економічного статусу, рівня освіти або наявності соціальної підтримки [3].

Тобто стрес пов'язаний з тим, що один із батьків, або рідше обидва, постійно залежать від потреб дитини і змушені підтримувати надзвичайно високий рівень самоконтролю для забезпечення належного догляду та виховання. Виконуючи такі завдання, як годування, догляд за гігієною, одягання та допомога в пересуванні як вдома, так і на вулиці, їм доводиться повністю підлаштовувати свій графік під потреби дитини, що вимагає відмови від особистого часу [6].

Продовжуючи дослідження у цьому напрямі R.S. Lazarus виділяє чотири ключові компоненти стресу у батьків: зовнішня подія як джерело стресу, когнітивну оцінку цієї події, копінг-механізми, що допомагають з ним справлятися, і наслідки стресової реакції, що відбуваються на фізичному і психологічному стані батька [5].

Проте, незважаючи на тип стресів, перерахованих вище, можна виділити фактори прояву стресу: стать батьків, пов'язані з діагнозом проблеми подолання, соціально-економічні характеристики та соціальна ізоляція батьків [4].

Сприйняття себе як батька зазнає змін вже на етапі постановки діагнозу дитині. Матері, які дізналися про діагноз, часто переживають шок і глибоке почуття безпорадності. Їхні уявлення про майбутнє сім'ї руйнуються, а батьківство починає сприйматися як нескінченне випробування. Крім того, нерідко виникає сильне почуття провини перед партнером і родичами [4].

Для догляду за дитиною одному з батьків доводиться прикладати значні зусилля: планувати день, шукати баланс між потребами дитини і власними. Постійний контроль над розкладом стає джерелом сильної тривоги. При цьому матері, на відміну від батьків, частіше відчувають підвищені рівні тривоги і депресії, що пов'язано з тим, що основне навантаження по догляду за дитиною, як правило, лягає на них.

У матерів, які бачать свою дитину залежною і нездатною до адаптації, спостерігається високий рівень тривоги [7]. Також батьки схильні занижувати оцінку моторних і навичок самообслуговування своїх дітей в порівнянні з професійними оцінками фахівців. Це посилює їх почуття безпорадності й безнадійності, що призводить до зростання рівня стресу [7].

Високий рівень батьківського стресу часто супроводжується симптомами депресії. Це пов'язано з відсутністю віри в благополучне майбутнє дитини. Очікування, що життя дитини буде наповнене труднощами і обмеженнями, і сумніваються в її здатності знайти своє місце в суспільстві і забезпечити себе. Такі думки посилюють почуття безнадійності та безпорадності, які залишаються з батьками протягом усього процесу виховання [7].

Тривога батьків при високому рівні стресу пов'язана з рядом факторів. Одним з них є суперечливість інформації про особливості розвитку дитини з ООП, що ускладнює формування чіткого уявлення про правильні способи супроводу дитини і виборі необхідних фахівців. Це створює відчуття невизначеності та посилює безпорадність. Додатково тривога обумовлена думками про майбутнє дитини, особливо про те, хто буде піклуватися про неї у подальшому. Часто батьки відчувають недовіру до системи охорони здоров'я

і фахівцям, вважаючи, що ті не зможуть забезпечити дитині настільки ж якісний догляд.

Аналізуючи це питання, науковці вводять поняття «ресурсного дисбалансу». Цей підхід акцентує увагу на тому, що рівень батьківського стресу визначається не тільки сильними стресовими подіями і стомлювальною рутинною, але і доступністю ресурсів, а також підтримки, яку вони отримують.

Особливу практичну значимість для спеціалістів, які працюють з родинами, що виховують дітей з ООП, представляють дослідження, присвячені класифікації та систематизації ресурсів, доступних зазначеним сім'ям. Їх умовно можна ділять на індивідуальні (особисті переконання і копінг-стратегії), сімейні (внутрішньосімейна підтримка і згуртованість) і соціальні (зовнішня підтримка і допомога фахівців). Крім того, вивчаються взаємозв'язки між цими групами ресурсів [9].

Розглядаючи особливості стресу в родині, що виховують дітей з ООП, науковці до окремої категорії відносять батьків дітей із розладами аутистичного спектра (РАС). Зазначається, що у них виявлено статистично значно вищий рівень стресу, причому цей рівень зростає зі збільшенням тяжкості розладу. Тобто, можна говорити про те, що вербальний інтелект дитини є ключовим предиктором рівня батьківського стресу у всіх сім'ях, тоді як робочий інтелект виявляє статистичну значущість лише у батьків дітей з РАС [8].

Ці дані підкреслюють важливість комунікації та взаємодії для зниження батьківського стресу, а також необхідність надання адекватної підтримки родині, які виховують дітей з особливостями розвитку [8].

Діти з менш розвиненим робочим інтелектом потребують більшої допомоги, оскільки цей аспект когнітивних здібностей безпосередньо пов'язаний із виконанням повсякденних завдань. У таких випадках батьки надають суттєву і тривалу підтримку, яка включає базові дії – прийом їжі, одягання, особистий догляд. Але, через те, що в деяких ситуаціях діти не можуть самостійно піклуватися про себе тривалий час, батьки зазнають стресу, який зумовлений розчаруванням, відчуттям безвиході та фізичним виснаженням. Усе це значно впливає на рівень їхнього задоволення процесом виховання дитини.

У цьому контексті К. Крнік та М. Грінберг розглядали його як частину щоденного стресу. На їхню думку, рівень стресу у батьків зростає через незначні стресові ситуації, пов'язані з доглядом за дитиною, а також через типову, але проблемну їх поведінку [2].

Виховання відповідно до соціальних норм є важливою складовою батьківської діяльності. Однак діти з обмеженими можливостями часто стикаються зі значними труднощами у засвоєнні та

застосуванні цих норм до своєї поведінки. Через це їхні батьки нерідко зазнають критики з боку суспільства за поведінку своїх дітей, що спричиняє додатковий стрес і страх соціального відторгнення або виключення з громади.

Роль суспільної підтримки в забезпеченні задоволення батьків своїм життям та його безпосередній вплив на їхнє здоров'я і рівень стресу, хоч і вивчалися в загальному контексті, залишаються недостатньо дослідженими щодо сімей, які виховують дітей з особливими освітніми потребами. Водночас існуючі дослідження, що не враховують специфіку виховання дітей з інвалідністю, вказують на високий рівень кореляції між обсягом зовнішньої підтримки родини та інтенсивністю батьківського стресу [10].

Для ефективного виховання дитини з ООП батьки повинні володіти спеціалізованими знаннями і навичками. Процес їх освоєння являє собою серйозне випробування, оскільки вимагає одночасного вивчення декількох дисциплін, таких як педагогіка, психологія, логопедія і медицина. Таке інтенсивне інтелектуальне навантаження, безумовно, стає додатковим джерелом стресу для батьків, що може призвести до емоційного вигорання.

Виділяють три стадії емоційного вигорання [12]:

1. Стадія напруження – характеризується відчуттям емоційної втоми та виснаженості, що виникають унаслідок професійної діяльності.

2. Стадія резистенції – проявляється надмірним емоційним виснаженням, яке провокує захисні реакції, що змушують людину ставати емоційно закритою, відстороненою й байдужою.

3. Стадія виснаження – це стан психофізичної перевтоми, емоційного спустошення, втрати значущості професійних досягнень, погіршення професійної комунікації та розвиток психосоматичних порушень.

Ці симптоми є універсальними та проявляються у різних соціальних ситуаціях, однак особливого значення вони набувають у батьків, які виховують дітей з особливими освітніми потребами в умовах дистанційного навчання. У таких обставинах батьки можуть переживати втому, роздратування, злість або агресію як стосовно дітей, так і до інших членів сім'ї.

Аналізуючи теоретичні та методологічні підходи до вивчення емоційного вигорання, можна зробити висновок, що цей феномен визначається як загальне психічне виснаження. Воно проявляється у зниженні зацікавленості батьків життям дитини, поступовій втраті мотивації до взаємодії з нею, зниженні ефективності виконання батьківських обов'язків та розвитку психосоматичних симптомів.

Емоційне вигорання батьків дітей з ООП можна описати як психічне виснаження, що виникає

внаслідок хронічного стресу, спричиненого складнощами внутрішньо-сімейного спілкування та адаптацією до нових умов організації побуту. Воно проявляється у зниженні здатності пристосовуватися до сімейних змін, емоційному незадоволенні, постійній напрузі, спустошеності та виснаженні емоційних ресурсів [12].

Узагальнюючи вище сказане, ми можемо зробити висновок, що наслідки постійного стресу у батьків дітей з ООП мають три основні стадії: напруження, резистенції та виснаження. Для кожної з них характерні прояви, від емоційної втоми до повного виснаження фізичних та психічних ресурсів: вплив сімейних умов виховання і залучення інших членів родини та спеціалісти до цього процесу; з труднощами в організації сімейного побуту, внутрішньо-сімейним спілкуванням і необхідністю адаптації до змін; у зниженні мотивації до взаємодії з дитиною, втраті зацікавленості її життям та погіршенні здатності виконувати батьківські обов'язки. Тому одним із ключових процесів, на наш погляд, є необхідність підтримки батьків. Для запобігання розвитку емоційного вигорання важливо забезпечити батькам дітей з ООП доступ до психологічної, соціальної та педагогічної підтримки, а також сприяти їх адаптації до нових сімейних умов.

Описане вище спонукає нас до пошуку оптимальних психолого-педагогічних умов зниження негативного впливу стресу у батьків, які виховують дітей з ООП та напрямів адаптації та корекції негативного його наслідку. Вивчення цього питання є одним з напрямів нашого подальшого дослідження.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Abidin R.R. The Parenting Stress Index. 3rd ed. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, 1995. 76 p.
2. Crnic K., Greenberg M. Minor parenting stresses with young children. *Child Development*. 1990. Vol. 61, № 5. P. 1628–1637.
3. Deater-Deckard K. Parenting stress and child adjustment: Some old hypotheses and new questions. *Clinical Psychology: Science and Practice*. 1998. Vol. 5, № 3. P. 314–332.
4. Farajzadeh A., Dehghanizadeh M., Maroufizadeh S. et al. Predictors of mental health among parents of children with cerebral palsy during the COVID-19 pandemic in Iran: A web-based cross-sectional study. *Research in Developmental Disabilities*. 2021. Vol. 112.
5. Lazarus R.S. From psychological stress to the emotions: A history of changing outlooks. *Annual Review of Psychology*. 1993. Vol. 44. P. 1–21.
6. Park E.Y. Relationship among gross motor function, parenting stress, sense of control, and depression in mothers of children with cerebral palsy. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2021. Vol. 18, № 17.
7. Smith M., Blamires J. Mothers' experience of having a child with cerebral palsy. A systematic review. *Journal of Pediatric Nursing*. 2022. Vol. 64. P. 64–73.
8. The specifics of parental stress in parents of children with disabilities enrolled in inclusive education. URL: <https://www.researchgate.net/publication/382336853> (дата звернення: 23.12.2024).
9. Villeneuve M., Chatenoud C., Minnes P.M. et al. The experience of parents as their children with developmental disabilities transition from early intervention to kindergarten. *Canadian Journal of Education*. 2013. Vol. 36, № 1. P. 4–43.
10. Woods S., Sebastian J., Herman K., Huang F.L., Reinke W., Thompson A. The relationship between teacher stress and job satisfaction as moderated by coping. *Psychology in the Schools*. 2023. Vol. 60, № 4. P. 2237–2256.
11. Навчальний курс «Школа батьків». URL: <https://kmcss.kyiv.ua/wp-content/uploads/2022/02/%D0%A8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0-%D0%B1%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%BA%D1%96%D0%B2.pdf> (дата звернення: 13.12.2024).
12. Сухіна І. Емоційне вигорання у батьків дітей з особливими освітніми потребами: реалії та шляхи подолання. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. Вип. 17. 2020. С. 86–95.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

DEVELOPING OF SOCIO-EMOTIONAL SKILLS IN CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Стаття присвячена важливості розвитку соціально-емоційних навичок у дітей з особливими освітніми потребами. У статті детально розглядаються теоретичні основи та практичні аспекти цього процесу. Розкрито важливість розвитку соціально-емоційних навичок у дітей з особливими освітніми потребами. Зазначено, що цей аспект розвитку відіграє ключову роль у повноцінному і успішному житті цієї категорії дітей.

У статті розкрито сутність поняття «особа з особливими освітніми потребами» згідно чинного законодавства України та обґрунтовано поняття «дитина з особливими освітніми потребами». Особлива увага приділяється визначенню «соціально-емоційних навичок», яке включає в себе широкий спектр компетенцій, необхідних для успішної взаємодії з оточенням. У статті дано визначення «соціально-емоційні навички», яке включає в себе такі компоненти як емпатія, співпраця, саморегуляція, комунікація та інші.

Розкрито роль соціально-емоційних навичок у розвитку дітей з особливими освітніми потребами. У статті охарактеризовано, як ці навички впливають на якість життя дитини, її здатність до навчання, побудову міжособистісних відносин та успішну адаптацію в суспільстві. Стаття демонструє, як розвиток емпатії, співпраці, саморегуляції та інших соціальних навичок допомагає дітям з особливими освітніми потребами подолати труднощі та успішно інтегруватися в сучасному суспільстві.

Визначено основні аспекти, які варто враховувати при розвитку соціально-емоційних навичок у цієї категорії дітей, такі як: сприяння соціальній взаємодії, підвищення самосвідомості, зменшення стресу та конфліктів, покращення навчальних досягнень, підвищення благополуччя та інші.

Обґрунтовано шляхи формування соціально-емоційні навичок у розвитку дітей з особливими освітніми потребами. До основних шляхів віднесено: індивідуальний підхід, використання різноманітних технік та методів навчання, підтримка вчителів, батьків та інших фахівців, практики з розвитку соціально-емоційних навичок. Окреслено важливість використання в освітньому процесі рольових ігор, групової роботи, соціальних історій, арт-терапевтичних технік та вправ з формування соціально-емоційних навичок, які сприяють розвитку емпатії, співпраці, саморегуляції та інших важливих навичок. Надано рекомендації щодо ефективних стратегій та підходів до розвитку соціально-емоційних навичок у дітей з особливими освітніми потребами. У статті розкрито аспект врахування важливості індивідуального підходу та особливостей кожної дитини та створення сприятливого освітнього середовища.

Ключові слова: соціально-емоційні навички, особливі освітні потреби, діти з особливими

освітніми потребами, розвиток дитини, інклюзивна освіта.

The article is devoted to the importance of developing socio-emotional skills in children with special educational needs. The article examines in detail the theoretical foundations and practical aspects of this process. It reveals the importance of developing socio-emotional skills in children with special educational needs. It is noted that this aspect of development plays a key role in the full and successful life of this category of children. The article reveals the essence of the concept of "a person with special educational needs" according to the current legislation of Ukraine and substantiates the concept of "a child with special educational needs". Particular attention is paid to the definition of "socio-emotional skills", which includes a wide range of competencies necessary for successful interaction with the environment. The article defines "socio-emotional skills", which include components such as empathy, cooperation, self-regulation, communication, and others.

The role of socio-emotional skills in the development of children with special educational needs is revealed. The article describes how these skills affect a child's quality of life, their ability to learn, build interpersonal relationships, and successfully adapt to society. The article demonstrates how the development of empathy, cooperation, self-regulation, and other social skills helps children with special educational needs overcome difficulties and successfully integrate into modern society.

The main aspects that should be considered when developing socio-emotional skills in this category of children are identified, such as: promoting social interaction, increasing self-awareness, reducing stress and conflict, improving academic achievement, and increasing well-being. The ways of forming socio-emotional skills in the development of children with special educational needs are substantiated. The main ways include an individual approach, the use of various teaching techniques and methods, support from teachers, parents and other specialists, and practices for developing socio-emotional skills. The importance of using role-playing games, group work, social stories, art therapy techniques, and exercises for developing socio-emotional skills in the educational process is outlined, which contribute to the development of empathy, cooperation, self-regulation, and other important skills. Recommendations are given on effective strategies and approaches to developing socio-emotional skills in children with special educational needs. The article reveals the aspect of taking into account the importance of an individual approach and the characteristics of each child, as well as creating a supportive learning environment.

Key words: socio-emotional skills, special educational needs, children with special educational needs, child development, inclusive education.

УДК 376.091.8:159.922.7
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.13>

Черкасова О.В.,
вчитель-методист вищої кваліфікаційної категорії,
вчитель дефектолог
Комунального закладу
«Богодучівська спеціалізована школа»
Харківської обласної ради

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Трансформаційні зміни та глобальні виклики в сучасному світі вимагають від освіти кардинальної перебудови. Відійшовши від традиційної моделі, зосередженої на передачі знань, сучасна школа повинна стати простором для всебічного розвитку особистості, окрім академічних знань, здобувачі освіти мають опановувати широкий спектр життєвих навичок, таких як критичне мислення, креативність, комунікація, співпраця та емоційний інтелект. Це особливо актуально для дітей з особливими освітніми потребами, які часто відчувають соціальну ізоляцію. Формування позитивних соціальних зв'язків, соціальних та емоційних компетентностей та вміння співпрацювати є ключовими факторами успішної інтеграції таких дітей у суспільство. Розвиток соціальних навичок є невід'ємною частиною інклюзивної освіти, що допомагає подолати соціальну ізоляцію та сприяє формуванню важливих життєвих навичок, необхідних для успішної адаптації в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти корекційної педагогіки та інклюзивної освіти розкрито в наукових працях таких українських дослідників, як Г. Білавич, В. Бойко, О. Борейко, Л. Будяк, І. Гевко, С. Миронової, О. Передмови-Главацької, С. Сидоренко, З. Шевців, С. Шевченко та інших; питання важливості формування соціально-емоційних навичок в осіб з особливими освітніми потребами порушено в наукових розвідках: Т. Дучимінської, Г. Дьоміної, М. Коць, І. Кравцової, А. Кульчицької, А. Любащенко, Л. Руденко та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, незважаючи на значний обсяг досліджень в галузі інклюзивної освіти, залишається недостатньо вивченим питання розвитку соціально-емоційних навичок у дітей з особливими освітніми потребами, особливо в сучасних умовах.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні особливостей розвитку соціально-емоційних навичок у дітей з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. Розвиток соціально-емоційних навичок в сучасному світі є фундаментальним аспектом розвитку кожної дитини, незалежно від її особливостей. Для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) цей аспект набуває особливої актуальності, оскільки допомагає їм успішно інтегруватися в суспільство. Керуючись Законом України «Про освіту» розглянемо детально, що означає термін особа з особливими освітніми потребами. У статті 23, що регулює забезпечення реалізації права на освіту осіб з особливими освітніми потребами, зазначено, що «особа з особливими освітніми потребами – це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової

підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення права на освіту, сприяння розвитку особистості, поліпшення стану здоров'я та якості життя, підвищення рівня участі у житті громади» [2].

Тоді керуючись чинним законодавством можемо зазначити, що «дитина з особливими освітніми потребами» – це особа до 18 років, що потребує постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі. Погоджуємося з твердженням колективу авторів Н. Ярмоли, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець та інших, що діти з особливими освітніми потребами – це особи до 18 років, які мають різні відхилення у фізичному, розумовому або психічному розвитку, що ускладнюють процес навчання. Ці відхилення можуть бути пов'язані з порушеннями зору, слуху, мовлення, рухів, інтелекту, емоцій тощо. Такі діти потребують спеціальних умов навчання та індивідуального підходу, щоб максимально реалізувати свій потенціал [1, с. 15]. Зазначимо, що відхилення можуть бути як постійними, так і тимчасовими. Сучасний підхід до освіти таких дітей базується на принципах інклюзії та передбачає створення індивідуальних навчальних програм, використання різних методів і прийомів навчання, а також надання необхідної додаткової підтримки. Крім того, важливо розвивати соціальні навички та сприяти соціальній інтеграції дітей з особливими освітніми потребами.

Таким чином, діти з особливими освітніми потребами мають різноманітні потреби, які вимагають комплексного підходу, що включають не лише адаптацію до навчального процесу, а й розвиток соціально-емоційних навичок.

Соціально-емоційні навички грають важливу роль у розвитку дітей з особливими освітніми потребами, так як вони допомагають взаємодіяти з іншими людьми, вирішувати конфлікти, регулювати емоції та швидко адаптувати до нових умов. Діти з особливими потребами можуть мати складнощі у розвитку цих навичок, тому важливо надавати їм підтримку та сприяти їхньому розвитку.

Згідно з визначенням ОЕСР, соціально-емоційні навички – це сукупність особистісних якостей та вмінь, які розвиваються протягом життя і є ключовими для успішного навчання, міцних соціальних зв'язків, професійної реалізації та особистого благополуччя [3].

Соціально-емоційні навички включають в себе різні аспекти, такі як спілкування, емпатія, самоконтроль, вміння співпрацювати та вирішувати конфлікти. Ці навички допомагають дітям будувати стосунки з іншими людьми, розвивати взаєморозуміння та вирішувати проблеми шляхом спільних зусиль.

Розвиток соціально-емоційних навичок у дітей з особливими освітніми потребами є надзвичайно важливим, оскільки ці навички впливають на їхнє загальне благополуччя, успішність у навчанні та

соціальну адаптацію. Окреслимо деякі аспекти, які підкреслюють важливість цього процесу: сприяння соціальній взаємодії (допомагають дітям з особливими потребами легше спілкуватися, встановлювати контакти з оточуючими та взаємодіяти з ними, що сприяє їхній соціалізації та відчуттю приналежності до відповідної соціальної групи); підвищення самосвідомості (допомагають дітям розуміти свої власні емоції, вміти керувати ними та адекватно реагувати на них, що сприяє підвищенню їхньої самосвідомості та впевненості); зменшення стресу та конфліктів (соціально-емоційні навички допомагають дітям з особливими потребами краще управляти стресом, вирішувати конфлікти та встановлювати позитивні взаємини з іншими людьми); покращення навчальних досягнень (розвинуті соціально-емоційні навички допомагають зосередитися на навчанні, сприймати інформацію краще та співпрацювати з однокласниками та вчителями); підвищення благополуччя (соціально-емоційні навички допомагають дітям з особливими освітніми потребами краще адаптуватися до змін, вирішувати проблеми та досягати своїх цілей) тощо.

Таким чином, розвиток соціально-емоційних навичок у дітей з особливими освітніми потребами є ключовим елементом їхнього успішного розвитку та адаптації у суспільстві.

Важливо стимулювати розвиток цих навичок у дітей з особливими освітніми потребами, окреслимо деякі шляхи формування цих навичок з означеної категорії:

По-перше важливо пам'ятати про індивідуальний підхід. Кожна дитина унікальна, тому важливо розуміти її потреби та можливості, розробляти індивідуальні програм та стратегій, спрямованих на розвиток конкретних соціально-емоційних навичок.

По-друге в освітньому процесі використовувати рольові ігри та симуляції: Ці методи дозволяють дітям відтворювати реальні ситуації та вправлятися у спілкуванні, вирішенні конфліктів та виявленні емоцій. За допомогою рольових ігор можна відпрацьовувати різні соціальні ситуації, вчити дітей адекватно реагувати на них.

По-третє використовувати у освітній діяльності соціальні історії, що є ефективним інструментом, який допомагає дітям зрозуміти соціальні ситуації та навчитися правильно поводитися в них. Соціальні історії допомагають дітям зрозуміти соціальні норми та правила поведінки, а також розвивають у них здатність до передбачення ситуацій.

По-четверте використовувати групову роботу. Групові заняття сприяють розвитку навичок співпраці, комунікації та взаємодопомоги. Спільні завдання можуть сприяти розвитку співпраці, емпатії та комунікаційних навичок у дітей з особливими потребами. Важливо створювати атмосферу довіри та підтримки в групі.

По-п'яте важливо використовувати різноманітні методи навчання. Використання різноманітних підходів допомагає кожній дитині знайти оптимальний спосіб засвоєння матеріалу. Наприклад на заняттях можна використовувати елементи арт-терапевтичних технік, картки емоцій та інші техніки та вправи на розвиток соціально-емоційних навичок.

По-шосте підтримка вчителів, батьків та інших фахівців. Важливо, щоб педагоги та батьки були підтримкою для дітей у їхньому розвитку соціально-емоційних навичок. Спільна робота з дітьми, похвала за досягнення та позитивне ставлення можуть стимулювати їхній прогрес. Спільна робота, позитивне підкріплення та створення сприятливої атмосфери сприяють досягненню позитивних результатів.

По-сьоме, практикувати розвиток емпатії, прислухатися до власних емоцій, тіла тощо. Важливо вчити дітей з особливими потребами сприймати та розуміти власні почуття, емоції та інших людей. Це допомагає розвивати емпатію та краще взаєморозуміння з оточуючими. Важливо вчити дітей розпізнавати свої емоції, реагувати на них та вміти керувати ними.

Загалом, розвиток соціально-емоційних навичок у дітей з особливими освітніми потребами вимагає індивідуального підходу та підтримки з боку оточуючих. Ці навички є важливими для успішного взаємодії у суспільстві та досягнення особистого розвитку.

Висновки. Отже, розвиток соціально-емоційних навичок у дітей з особливими освітніми потребами є одним із важливих завдань сучасної освіти. В умовах постійних змін і викликів сучасності, формування вміння ефективно взаємодіяти з оточенням, керувати своїми емоціями, реагувати на емоції інших та адаптуватися до нових ситуацій набуває особливої актуальності. Розвиток соціально-емоційних навичок тісно пов'язаний з усіма іншими аспектами розвитку дитини, включаючи когнітивний, фізичний та мовленнєвий. Для дітей з особливими освітніми потребами, формування цих навичок є особливо важливим, оскільки допомагає їм компенсувати певні труднощі та досягти більшої самостійності. Вміння ефективно спілкуватися, співпрацювати та керувати своїми емоціями є ключовим фактором їхнього успіху в навчанні та житті. Індивідуальний підхід, врахування специфічних потреб кожної дитини та створення сприятливого освітнього середовища є ключовими факторами успішного розвитку цих навичок.

Перспективами подальших досліджень в цій галузі стане розробка більш ефективних стратегій та індивідуальних методик розвитку соціальних навичок у дітей з особливими освітніми потребами у спеціалізованих школах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі / навчально-методичний посібник / авт.: Н. Ярмола, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, Н. Квітка, А. Лапін. Київ: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 208 с.
2. Закон України «Про освіту» від 16.07.2019 р. № 2145-VIII. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text18> (дата звернення: 15.12.2024).
3. Що таке соціально-емоційні навички? URL: <https://www.edcamp.ua/shcho-take-sotsialno-emotsijni-navychky/> (дата звернення: 15.12.2024).

РОЗДІЛ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

MICROLEARNING IN THE CONTEXT OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE IN HIGHER PROFESSIONAL EDUCATION INSTITUTIONS

МІКРОНАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

The article examines the innovative educational technology of microteaching as an effective strategy for teaching a foreign language in the context of higher professional education, considering the latest requirements to educational content and the current conditions. The advantages of microteaching as a pedagogical strategy and its relevance for Z generation students who have a lower average concentration time, perception fragmentation, increased suggestibility and insufficient communication skills have been considered. The paper suggests that microcontent prevents cognitive overload and provides better foreign language information retention; it also has such advantages as accessibility, feasibility, obvious goal setting, and reflection. This technology is relevant and effective in teaching a foreign language at a university, where the educational process faces certain pedagogical problems (time constraints, lack of motivation to learn a foreign language). The study emphasizes that to ensure effective foreign language learning, microcontent should be goal-oriented, logically structured, brief, carefully designed and organically integrated by the teacher into the general structure of learning. In the article, the author also identifies the means of implementing foreign language microteaching (technologies and tools to be used in developing micro-lessons) in the context of the university academic process.

The author concludes that this approach to organizing students' foreign language activities enhances their motivation and involvement in the learning process, as well as is effective in the process of consolidating foreign language material and retaining it in students' memory. Therefore, microlearning is a perspective area of research in the context of teaching foreign languages at higher education institutions in the present-day context.

Key words: Generation Z, microcontent, micro-tasks, microlearning, foreign language teaching, innovation.

У статті досліджується інноваційна освітня технологія мікронавчання як ефек-

тивна стратегія викладання іноземної мови в контексті вищого професійного навчання з урахуванням нинішніх вимог до змісту освіти та сучасних умов. Розглядаються переваги мікронавчання як педагогічної стратегії та її актуальність для студентів Z покоління, у яких знижена середня тривалість концентрації, спостерігається фрагментація сприйняття, вони мають підвищену сугестивність і недостатні комунікативні навички. У роботі припускається, що мікроконтент запобігає когнітивному перевантаженню і забезпечує краще утримання інформації іноземною мовою; він також має такі переваги, як доступність, здійсненність, очевидне цілепокладання і рефлексія. Дана технологія актуальна та ефективна у викладанні іноземної мови в університеті, де освітній процес стикається з певними педагогічними проблемами (часові обмеження, недостатня мотивація до вивчення іноземної мови). У дослідженні наголошується, що задля ефективного опанування іноземної мови мікроконтент має бути орієнтований на конкретну мету, логічно побудований, стислий, ретельно продуманий та органічно вписаний викладачем у загальну структуру навчання. У статті авторка також визначає засоби реалізації мікронавчання іноземної мови (технології та інструменти, які можна використовувати під час розроблення мікроуроків) в умовах університетського академічного процесу.

Авторка підсумовує, що зазначений підхід до організації іншомовної діяльності студентів посилює їхню мотивацію та залученість у навчальний процес, а також є ефективним у процесі закріплення іншомовного матеріалу й утриманні його в пам'яті студентів. Таким чином, мікронавчання є перспективним напрямом роботи в контексті викладання іноземних мов у ЗВО в сучасних умовах.

Ключові слова: Покоління Z, мікроконтент, мікрозадачі, мікронавчання, викладання іноземних мов, інновації.

UDC 811.378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.14>

Mudryk O.V.,

Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages
National Academy of the National Guard of Ukraine

Pavlova O.O.,

Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages
National Academy of the National Guard of Ukraine

Formulation of the problem. Ukrainian society is seeing new forms of social communication, lifestyle, mentality, and thinking emerging today. Today, virtually all spheres of human life and activity take place in both real and virtual environments. Growing informatization and complication of socio-economic realities form a new social order and make new demands on higher professional education. Researchers increasingly speak of the need for accelerated learning programs that help to innovate, develop students' creative and critical thinking, and encourage them

to learn new things. Generation Z, today's students according to William Strauss and Neil Howe's generational theory, has distinct cognitive traits that set them apart from earlier generations. These traits require customized educational strategies and psychological support to meet their specific needs and learning styles. It is essential for educators and mental health professionals to understand and respond to these characteristics in order to create a more effective learning environment. Acknowledging these differences can lead to more effective teaching methods

and better mental health support for these students. They are the first generation to grow up in the era of smartphones, social media, and constant internet connectivity. They easily master new technologies, use digital tools for work and communication, and more actively seek information online. But this generation of students has lower average attention span, less selective attention, short-term memory, difficulties with critical perception of information, increased suggestibility and poor communication skills. They are used to rapidly consuming information, frequently juggling multiple applications at once and processing data in a fragmented way. This has led to the development of clique thinking – the perception of information in short and intense fragments. The overwhelming flood of information and the incessant barrage of distracting notifications that Generation Z faces on a daily basis contribute significantly to their decreasing ability to concentrate. As a result, many individuals within this age group find it particularly challenging to focus on and effectively process large amounts of data that require sustained attention and deep thinking. This phenomenon not only affects their academic performance but also extends to their professional lives, making it increasingly difficult to navigate complex tasks that demand logical reasoning and long-term focus. In this fast-paced digital environment, the struggle to maintain concentration has become a defining characteristic of their interactions with information. Moreover, students nowadays perceive technology as a natural part of their life and are used to visual effects. Therefore, they expect university education to be interactive, with a variety of tasks and gamification elements. The new generation needs an engaging, modern, and visual learning process that offers practical and relevant information. The vocational education system needs to evolve to better adapt to the diverse needs of students. Educational pathways should cater to the individual needs, interests, and learning styles of each person for a more personalized experience. It is essential to uphold a universal framework that guarantees consistent standards and quality throughout the entire system. This dual approach will better prepare students for the challenges of the modern workforce while respecting their individuality. Understanding the specifics of the new generation requires the development of effective methods of interaction and learning. Interest in microlearning is influenced by several factors: advancements in mobile communication technologies, the rise of mobile pedagogy, the increasing complexity of socio-economic issues, the need for lifelong learning, and the psychological traits of digital generation students. Microlearning is an effective tool for meeting the needs of Generation Z, making information more engaging and the learning process dynamic.

Analysis of the latest research. Researchers and educators are increasingly focusing on understanding

the theoretical frameworks and practical uses of “microlearning” technology. This growing interest shows the potential to improve learning by simplifying complex information into smaller, easier segments. As a result, both academic and professional environments are looking into how microlearning can be effectively integrated into teaching methodologies and training programs. This focus aims to improve learner engagement and retention by leveraging the unique advantages that microlearning offers. In his works, Souza M.I. [1] explores microlearning as a nuanced approach to education that emphasizes the micro level, particularly through the use of microcontents or micro media – media resources that are compact. This method of learning is centered around succinct learning units and short-term educational activities, making it an effective strategy for modern education. Hug T. [5] defines microlearning as a method that unfolds through a series of engaging episodes, delivered to students progressively. According to Hug T., learning information should be given in small portions within narrow topics and accompanied by short periods of assimilation. The emphasis on microcontent is due to the fact that a small amount of learning material concentrates the core of necessary and important information to maximize its retention in the memory of the learner. The human brain then naturally assimilates the information without additional effort on the part of the individual. Bruck P.A., Lindner M., Hug T emphasize that educational content in the form of sequential micro interactions will allow students to learn without information overload [6]. Also, Hug T. talks about microlearning in the context of e-learning process as a short-term learning activity with microcontent, which includes learning with the use of digital media that ensure that the educational process meets the requirements of the rapidly changing world of technology. Most researchers support the idea of defining microlearning as a form of working with microcontent in small fragmented learning units quickly learned through short-term learning activities from web resources [4].

Thus, researchers often associate microlearning with digital didactics or a new stage of mobile learning development. Microlearning is a key principle of mobile learning (m-learning) that enhances the effectiveness of education by transforming educational content. Microlearning can be understood within a broader context, extending beyond just technical tools. This perspective helps us recognize it as a unique teaching method with its own ideas, goals, and effective techniques. Understanding different models and tools related to this approach helps us recognize the broad impact of learning on education and personal growth. This broader context helps us see earnings as more than just transactions; they become an essential part of the learning process. The implementation of microlearning can take on various

forms. It is used in distance learning, as well as in traditional face-to-face classes or within a mixed model.

All approaches to the definition of the concept of “Microlearning” have one thing in common – this technology allows training students promptly in an easy-to-understand and flexible learning format. Thus, microlearning allows solving a number of problems, such as lack of time, improving the quality of learning, increasing motivation and others.

The purposes of the article: to consider the essence of the term “microlearning” as a technology of teaching a foreign language in the context of higher professional education; to describe the advantages and disadvantages of this technology on the basis of analyzing scientific and methodological literature, as well as personal teaching experience; to determine the means of implementing microlearning in the university environment.

Presentation of the main research material.

The analysis of educational and psychological literature shows that microlearning is a new trend in formal education, especially in higher education, that has received considerable attention. Despite its novelty, there have already been numerous studies conducted that confirm the convenience and cost-effectiveness of implementing microlearning strategies. These studies collectively demonstrate the positive impact that microcontent can have on the successful retention of information among learners, thus indicating that microlearning may revolutionize traditional educational approaches. Furthermore, the evidence suggests that by utilizing microlearning techniques, educators can enhance student engagement and comprehension, leading to more effective learning outcomes [7]. Buchem I. and Hamelmann H. have established essential principles for microcontent design and created microlearning modules that are self-sufficient, easily digestible, focused, and dedicated to specific topics and ideas [3]. However, it's important to highlight that the majority of existing research concentrates on subjects typically taught through lectures. This makes it crucial to explore the effectiveness of microlearning specifically in the realm of foreign language instruction.

Considering the psychological traits of Generation Z, teachers use strategies that include micro-content, frequent repetition, and visualization. It can be assumed that microlearning can improve and enrich linguodidactics in the context of modern educational space, where foreign language teaching faces many difficulties (time constraints, low language proficiency, lack of motivation, etc.).

Microlearning can become an effective learning strategy for students learning a foreign language in the system of additional non-core education, in the system of continuing professional education, as a tool for the main profession, for career opportunities and expansion of the range of their main professional

activity. In higher education foreign language teaching, the use of microlearning is characterized by a number of positive aspects, since this way of organizing the educational process can:

Facilitate immediate feedback and enhance overall understanding for learners, enabling them to grasp concepts more effectively.

Enhance learner engagement and retention. Small training modules that incorporate a variety of formats such as short videos, engaging infographics, and interactive online quizzes significantly aid in reducing the rigidity typically associated with traditional learning processes. By delivering educational microcontent tailored to each individual's preferred style of information acquisition, learners can engage more effectively and retain information better. This personalized approach not only caters to diverse learning preferences but also makes the overall educational experience more enjoyable and impactful. Consequently, this innovative method creates a more flexible and adaptable learning environment for everyone involved.

Utilize multimedia technologies that resonate with and are easily comprehensible for today's students.

Adapt to the short attention span of Generation Z, as the idea of transmitting information in small blocks ensures its long-term retention in the memory of learners without distractions.

Deliver immediate feedback. The interactive format of training sessions fosters a dynamic environment that enables both instructors and students to provide and receive immediate, real-time feedback. This ongoing exchange of insights enables immediate adjustments, creating a more engaging and enjoyable overall learning experience. By encouraging dialogue and participation, participants are more likely to stay focused and invested in the material being presented. Ultimately, this collaborative atmosphere enhances understanding and retention of the information shared during the training.

Allow the application of gamification elements to activate the cognitive function. Adding gamification to microlearning boosts learner motivation by sparking competition, making the learning process enjoyable and engaging. The use of game mechanics with a well-written story, progression to a new level when mastering the previous one, leaderboards, points system and badges causes learners to associate with a familiar virtual environment of pleasant pastime, which internally “energizes” them to be effective.

Support experiential learning (learning through experience). The concept of experiential learning is realized through the implementation of scenarios, case studies and simulations. Students are actively engaged in the process of engaging and technologically advanced learning activities.

The effectiveness of microlearning relies not only on small learning units but also on the repetition of

these units over time for better information retention. Researchers have dedicated significant effort to exploring the phenomenon of information forgetting, revealing that the key to overcoming this challenge lies in reviewing material at strategically selected intervals. This method is crucial for effectively learning foreign languages, as it requires consistent exposure to more intricate vocabulary, grammar rules, and idiomatic expressions, enabling mastery and memorization over time. Such consistent engagement not only helps reinforce what has been learned but also builds a solid foundation for understanding the nuances of the language. By gradually introducing more challenging content, learners can effectively enhance their comprehension and communication skills. Ultimately, this method supports a deeper and more meaningful acquisition of the language. Repetition is considered an important part of language learning, especially in grammatical aspects. Short online grammar quizzes will help in mastering grammar through constant practice. Utilizing mobile apps featuring quick five-minute games to practice grammar structures helps learners reinforce and recall the material they've mastered. Additionally, the inclusion of rankings and challenges ensures that the learning process remains engaging and motivating. For example, there are separate apps for learning irregular verbs in English, which can make life easier for many students. Thus, one of the great benefits of microlearning is the ability to provide repeatable intervals and revision of learning content. Microblocks can be viewed anywhere and anytime through a variety of mobile apps, messengers, and social media. Microcontent is multimedia and highly visual, which enhances learning by being easily accessible and mobile, supporting a learner-centered approach. In addition, micro-elements can be assimilated at the learner's own pace, depending on the level of language proficiency and individual learning style. There are many micro or mini style foreign language learning resources in the online media space: mini-lessons, mini-videos, mini-texts and mini-quizzes. However, most of them do not fit the principles of microlearning. The main criterion of a micro format is consistent learning mini-content that the student has to memorize and practice in class. A short lesson without a clear focus, a short video (4–7 minutes) but with 20 vocabulary units or a short text without a micro-assignment is not microlearning.

Thus, microcontent should be autonomous and self-sufficient with the possibility of replacing individual fragments. Microcontent learning units should seamlessly fit into the broader course structure, ensuring they align with its cohesive goal. Furthermore, they should offer a diverse array of methods for delivering educational content and techniques to reinforce newly acquired knowledge and skills. For example, the visual form of microcontent

in the form of infographics rather than traditional text allows the learner to understand at a glance the essence of the topic covered and makes the material more memorable.

In the age of digitalization, foreign language teachers have unlimited opportunities to transform available information into microcontent. Social media platforms support microlearning by providing easily readable and accessible content, making it simple to create and incorporate into lessons.

The practice of using microlearning shows that this method is highly effective in learning absolutely all aspects of a foreign language. When developing microlearning lessons for language learning, the following technologies and tools can be used:

1. *Mobile applications and platforms for microlearning.* Duolingo, Babbel, Lingvist offer short tasks that can be completed in a few minutes. They include translation, listening, reading and word repetition exercises. Quizlet, Anki allow you to create sets of cards for memorizing words and phrases that are ideal for microlearning. Memrise, in addition to cards and texts, uses videos with native speakers to help reinforce real phrases and intonation.

2. *Microformat video and audio lessons.* Many teachers and native speakers create short videos of phrases, expressions, grammatical constructions and post them on TikTok and YouTube Shorts. There are many podcasts for language learners where topics are discussed for 5-10 minutes.

3. *Chatbots for language practice.* Replika, HelloTalk, Tandem allow you to interact with native speakers or AI assistants that support conversation in the target language. Bots can simulate communication by asking questions and checking answers. ChatGPT allows asking questions, getting explanations of grammatical constructions and translations, and practicing dialogs.

4. *Language learning applications* such as Duolingo and Quizlet often use notifications to remind you to repeat material. For example, push notifications can contain mini-assignments, reminders of the words of the day, or even simple phrases to repeat. Duolingo and Memrise use a system of levels, points, and daily goals to help not only keep attention but also maintain regularity. Lingodeer offers mini-vocabulary and grammar learning games that help you internalize complex topics in a playful format.

6. *Virtual assistants and voice assistants.* Google Assistant, Siri, Alexa help you practice speaking. You can ask questions, ask them to translate phrases, or even practice pronunciation by speaking to them in a foreign language.

7. *Augmented and virtual reality (AR and VR) technologies.* Mondly VR, ImmerseMe – applications that use virtual reality to immerse in a language environment where you can practice the language in simulations of real-life situations. AR technologies can be

used to view foreign language captions to surrounding objects (e.g., with Google Translate).

8. *AI technologies to analyze speech and pronunciation.* Elsa Speak, Speechling use AI to analyze pronunciation and give feedback, pointing out mistakes and suggesting how to improve the accent. Google Translate has speech recognition, which helps to check the correct pronunciation of individual words and phrases.

9. *Using interactive tests, quizzes, crossword puzzles.* Such engaging resources like Kahoot and Quizizz can be seamlessly integrated into micro-lessons, which provide an interactive and enjoyable way for students to enhance their learning experience. By incorporating these tools, educators can offer students numerous opportunities to practice essential elements such as vocabulary, grammar, and various cultural aspects of a foreign language. This not only reinforces the material being taught but also fosters a more dynamic and participatory classroom environment. Ultimately, leveraging these interactive platforms can significantly boost students' motivation and retention of the language they are learning [2].

Most students who took part in the comprehensive survey on the impact of microlearning principles in foreign language classes strongly agree that this innovative method of organizing learning activities greatly boosts their capacity to retain information effectively. Furthermore, they feel that it promotes better long-term retention of the information acquired during these lessons, making the learning process more efficient and impactful. Ultimately, these insights suggest that microlearning may play a crucial role in improving educational experiences for language learners. The high efficiency of learning was achieved by concentrating on small, targeted fragments of information, which minimized cognitive load. Leveraging interval repetition and various microcontent strategies, learners were able to effectively reinforce their retention of new material. Using engaging questions and quizzes in a game format effectively helps students retain material in a small learning segment. The repeated activation of this information not only reinforced their memory but also facilitated the internalization of specific knowledge.

Conclusions. Microlearning is well-suited for teaching Generation Z students. It accommodates their cognitive abilities, communication styles,

attention spans, multitasking skills, and varying task completion speeds in foreign language classes. However, to be effective, the content of foreign language microlearning in the context of higher professional education should meet the following requirements: to be purposeful, self-sufficient and logical, short and easily perceivable, carefully planned and repetitive. Micro-content and micro-tasks boost confidence by showing students the results of their efforts. Moreover, it facilitates reflection, which is an integral part of any skill development.

Prospects for Further Research may be related to the development and implementation of tools for automated monitoring and analysis of students' progress when using microlearning, which will allow for more precise adaptation of the learning process to their individual needs, as well as the evaluation of the long-term effectiveness of microlearning in the development of professional and academic skills, especially in the context of higher education.

REFERENCES:

1. Amaral S., Souza M. Educational Microcontent for Mobile Learning Virtual Environments. *Creative Education*. 2014. #5. pp. 672–681. DOI: 10.4236/ce.2014.59079.
2. Bryntseva O.V. Monitoring techniques in foreign language learning at engineering universities. *Problems of Engineer-Pedagogical Education*. Kharkiv: UEPA. № 73, 2021. p. 104–110.
3. Buchem I., Hamelmann H. Microlearning: a strategy for ongoing professional development. 2010. URL: <https://www.openeducationeuropa.eu/sites/default/files/old/media23707.pdf>
4. Cao Y., Kovachev, D., Klamma, R., Lau, R.W.H. Enhancing Personal Learning Environments by Context-Aware Tagging. In: Luo X., Spaniol M., Wang L., Li Q., Nejd W., Zhang W. (eds.) *ICWL 2010*. LNCS, Vol. 6483. Springer, Heidelberg. pp. 11–20.
5. Hug T. *Didactics of Microlearning: Concepts, Discourses and Examples*. Münster: Waxmann Verlag. 2007. 424 p.
6. Hug T., Lindner M. & Bruck P.A. *Microlearning: Emerging concepts practices and technologies after e-learning* In *Proceedings of Microlearning*. Innsbruck: Innsbruck University Press. 2006.
7. Wakil K., Muhamad D., Sardar K., Jalal S. The Impact of Teaching ICT for Developing Education Systems. *International Journal of Advanced Research (IJAR)*. #5 (7). 2017. Pp. 873–879. doi: 10.21474/IJAR01/4793.

ГОТОВНІСТЬ ПСИХОЛОГІВ ДО КОУЧИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

PSYCHOLOGIST'S READINESS FOR COACHING

Стаття присвячена одній з актуальних проблем сучасності – готовності психолога до коучингу. Увагу зосереджено на означенні основних елементів означеної готовності: знаннях з психоаналізу (робота з підсвідомим, проясненням сенсів, які клієнт вкладає у поняття і дії, розширення меж усвідомлення дійсності); консультування (здатність регулювати шлях клієнта до цілі, спрямовувати його до вибору найбільш ефективних стратегій самозміни); організації тренінгової діяльності (допомога клієнтові добирати методики актуалізації необхідних особистісних якостей або техніки розслаблення організму тощо); нейролінгвістичного програмування (використання у роботі з клієнтом технік м'якої сугестії – для розвитку його впевненості у власній спроможності досягти мети); уміннях психолога, що позначаються на особливостях використання певних актів взаємодії із клієнтом: коактивності – як рівноактивної взаємодії коуча і клієнта, що представлено синхронізацією дій суб'єкта, спрямованого на розвиток, і впливів середовища, яке коуч допомагає означити як поле реалізації клієнта; збудження критичного мислення клієнта, що актуалізується через задоволення допитливості клієнта шляхом його орієнтації на різні джерела інформації, що стосуються досягнення мети; фасилітації – як підтримки і супроводу групової взаємодії, яка має допомогти клієнтові самовиявлятися у колективній роботі; налаштування клієнта на позитивне ставлення до результатів самозміни, основою якого є особистісний підхід у організації взаємодії; здатності психолога організувати особливим способом комунікацію із клієнтом, що представлено уміннями ставити спрямовані запитання, ефективного слухання, здатністю організувати зворотний зв'язок із клієнтом і брати до уваги його зміст, увагою до ресурсності клієнта, що виявляється у балансі цілей і особистісних можливостей та толерантності до особливостей вибору клієнтом способів і джерел самовдосконалення.

Ключові слова: психолог, коучинг, діяльність, ресурс, комунікація, взаємодія, тренінг, усвідомленість, діалог.

The article is devoted to one of the topical issues of our time – psychologist's readiness for coaching. The attention is focused on defining the main elements of this readiness: knowledge of psychoanalysis (working with the subconscious, clarifying the meanings that the client puts into concepts and actions, expanding the boundaries of awareness of reality); counselling (the ability to regulate the client's path to the goal, to guide him/her to choose the most effective strategies of self-changing); organisation of training activities (helping the client to choose methods of actualising the necessary personal qualities or techniques for relaxing the body, etc.); neuro-linguistic programming (using soft suggestion techniques in working with the client to develop their confidence in their own ability to achieve the goal); psychologist's skills, which affect the peculiarities of using certain acts of interaction with the client: co-activity – as an equally active interaction between the coach and the client, represented by the synchronisation of the actions of the subject aimed at development and the influences of the environment, which the coach helps to define as the field of the client's realisation; stimulation of the client's critical thinking, which is actualised through satisfying the client's curiosity by focusing on various sources of information related to the achievement of the goal; facilitation – as support and maintenance of group interaction, which should help the client to express themselves in teamwork; setting the client up for a positive attitude towards the results of self-changing, based on a personal approach to organising interaction; the psychologist's ability to organise communication with the client in a special way, which is represented by the ability to ask directed questions, effective listening, the ability to organise feedback from the client and take into account its content, attention to the client's resourcefulness, which is manifested in the balance of goals and personal capabilities and tolerance to the client's choice of ways and sources of self-improvement.

Key words: psychologist, coaching, activity, resource, communication, interaction, training, awareness, dialogue.

УДК 378.159
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.15>

Прусак П.В.,
аспірант кафедри психології і педагогіки
Університету імені Альфреда Нобеля

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Коучинг – як метод допомоги людині у досягненні конкретних цілей в особистому або професійному житті – найбільш активно застосовується у галузі навчання дорослих (андрологічній едукації), що потребує особливих впливів на особистість, яка вже є сформованою і усвідомлює власні динамічні потреби в інформаційному, технологічному мовленнєвому оновленні, яке дозволить їй більш якісно реалізовуватись у діяльності. З огляду на означене, коуч – спеціальна людина, що організовує та реалізує коучинг, має бути підготовленим до здійснення м'якого впливу на особистість разом із планованим і системним досягненням цілей, нею самою означених. Отже, діяльність коуча потребує психологічних компетенцій, а відповідно – коучинг

можемо розглядати як один із видів професійної реалізації психолога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У науковому дискурсі тема готовності до коучингу розкривається з огляду на психологічні фактори впливу на особистість (Ю. Гичко) [2], психолого-акмеологічні основи професійного та особистісного самовдосконалення людини (В. Сідак, О. Сафін) [5], складова особистісно-орієнтованого навчання (О. Єфімова, С. Жицька) [3], фактор менеджерського впливу на професійну групу (Clutterbuck, D and Megginson, D) [7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на достатньо широке коло практичного висвітлення проблеми коучингу, маємо акцентувати увагу на важливості

усвідомлення елементів коучингу, що дає можливість орієнтування на аспекти підготовки психологів до коучингової діяльності.

Мета статті: визначити елементи готовності психолога до коучингової діяльності.

Виклад основного матеріалу. Для розуміння змісту коучингу звернулись до інформативної джерельної бази. Так, у короткому оксфордському словникові коучинг (в пер. з англ. «coaching») – наставляти, надихати, тренувати. Етимологічний аналіз слова «коучинг» дозволяє означити поєднання тренінгових форм для закріплення конкретних моделей поведінки із особливими лініями наставництва та фасилітації, що забезпечують актуалізацію внутрішніх сил і можливостей особистості [2, с. 73]. Батько терміну «коучинг» (coaching) Тімоті Голві визначає його як мистецтво створення за допомогою бесіди і поведінки середовища, яке полегшує рух людини до бажаних цілей, так, щоб воно приносило задоволення [8].

У наукових дослідженнях коучинг означається як технологія, що виникає на стику психотерапії і консультування, тренінгу та фасилітації [2]; метод (складова частини авторської програми, поряд із достатньо традиційними способами і прийомами), форма (особливостей організації групової та індивідуальної роботи) та засіб реалізації поставлених завдань [1]; індивідуальне тренування людини для досягнення значущих для неї цілей, підвищення ефективності планування, мобілізації внутрішнього потенціалу, розвитку необхідних здібностей і навичок, освоєння передових стратегій отримання результату; методика, призначена для розширення можливостей людей, які усвідомили потребу у змінах і що ставлять перед собою завдання професійного та особистісного зростання [5].

Звернення до філософії реалізації коучингу як інтерактивної технології дозволяє виокремити таку її особливість як рівноактивність взаємодії – тобто взаємодії наставника (коуча) і співробітника, що здійснюється на правах партнерства у виявленні ініціативи. У дослідженні І. Вахоцької знаходимо підтвердження означеної особливості коучингу як його коактивності [1], за якої актуальності набувають ресурсність коуча, його обізнаність в усіх аспектах життя клієнта, ініціатива клієнта щодо завдань самозміни, винесених на взаємодію із коучем. Отже, коучинг вміщує у собі психотерапевтичну (прийняття людини такою, якою вона є – із її розумінням моделі світу, цінностей та рух за цілями клієнта – із неможливістю нав'язування йому цілей коуча) та тренерської (стимулювання активних змін клієнта, підтримка його ініціативи, організація коучем сприятливої атмосфери для досягнення клієнтом поточних ситуацій успіху тощо) функції взаємодії коуча і клієнта.

Оцінюючи ефективність коучингу, маємо орієнтуватись на авторську формулу, запропоновану Т. Голві (Gallwey, W. Timothy) [8], у якій представлено залежність ефективності від потенціалу клієнта та перешкод, які трапляються на його шляху до цілі: *Performance (ефективність) = potential (потенціал) – interference (перешкода)*. Ці перешкоди можуть визначати внутрішні страхи, припущення, стереотипи людини або загрози зовнішнього середовища, в якому реалізується життєдіяльність людини.

Для досягнення усвідомлених і означених цілей людині необхідно зробити дві речі: максимізувати власний потенціал (актуалізувати кращі риси характеру, ресурси, уміння) та навчитись усувати перешкоди. І якщо із зовнішніми перешкодами людина може справитись самостійно – шляхом зміни середовища, прийняття нових умов і пристосування до нього, то робота з внутрішніми є частиною коуч-допомоги, оскільки навчити клієнта усвідомлювати власні стереотипи мислення, що заважають досягати мети; проявляти у свідомості страхи, укорінені на підсвідомості; працювати із негативними припущеннями щодо поганого сценарію розвитку подій – є актуальними завданнями коучингу. Із вище означеного маємо зробити висновок, що готовність психолога до коучингової діяльності лежить у площині його вмінь використовувати **ЗНАННЯ** з *психоаналізу* (робота з підсвідомим, проясненням сенсів, які клієнт вкладає у поняття і дії, розширення меж усвідомлення дійсності); *консультування* (здатність регулювати шлях клієнта до цілі, спрямовувати його до вибору найбільш ефективних стратегій самозміни); *організації тренінгової діяльності* (допомога клієнтові добирати методики актуалізації необхідних особистісних якостей або техніки розслаблення організму тощо); *нейролінгвістичного програмування* (використання у роботі з клієнтом технік м'якої сугестії – для розвитку його упевненості у власній спроможності досягти мети).

Діяльнісний аспект готовності психолога до коучингу звернений на аспекти, що позначаються на особливостях використання певних актів взаємодії із клієнтом: *коактивності* – як рівноактивної взаємодії коуча і клієнта, що представлено синхронізацією дій суб'єкта, спрямованого на розвиток, і впливів середовища, яке коуч допомагає означити як поле реалізації клієнта; *збудження критичного мислення* клієнта, що актуалізується через задоволення допитливості клієнта шляхом його орієнтації на різні джерела інформації, що стосуються досягнення мети; *фасилітації* – як підтримки і супроводу групової взаємодії, яка має допомогти клієнтові самовиявлятися у колективній роботі; налаштування клієнта на *позитивне ставлення до результатів* самозміни, основою якого є особистісний підхід у організації взаємодії.

Ще одним актуальним чинником готовності психолога до коучингу є особливість **організації його комунікації з клієнтом**, що представлено *уміннями ставити спрямовані запитання, ефективного слухання, здатністю організувати зворотний зв'язок* із клієнтом і брати до уваги його зміст, увагою до *ресурсності* клієнта, що виявляється у балансі цілей і особистісних можливостей та *толерантності* до особливостей вибору клієнтом способів і джерел самовдосконалення.

Уміння ставити спрямовані запитання у коучинговій діяльності пов'язані із так званими «сократівськими питаннями», в яких ведучий бесіди («сократ») за допомогою поступових питань, що логічно пов'язані одне з наступним, веде співрозмовника від незнання до знання, дозволяючи йому самому дійти до істини і отримати від того задоволення. М. Сорокін пояснює таку природу сократівського діалогу засадами маевтики – науки повивального мистецтва, за якого у ході положів повитусі слід не заважати природному ходу речей, а допомагати породіллі, зауважуючи на обставини, що змінюються [6]. У сократівському діалозі бесіда побудована на засадах «від загального – до конкретного»: задаючи загальне питання і отримавши на нього відповідь, коуч має поставити наступне питання таке, щоб уточнити попередню відповідь, а отже, значущості набуває уміння психолога-коуча вибудовувати конструктивний щодо цілі діалог із постійним його модеруванням.

Обов'язковим елементом ефективної комунікації із клієнтом у коуч-сесіях є *ефективне слухання*, що через механізми уваги й емпатії дозволяє коучу краще зрозуміти клієнта, його потреби, і сприяє створенню довірливої атмосфери для роботи над досягненням цілей. Активне слухання реалізується через конкретні комунікативно-психологічні інструменти: підтвердження – повторення або підтвердження сказаного співрозмовником; перефразування – переформулювання сказаного для підтвердження розуміння; емпатію – розуміння і співпереживання почуттів і переживань співрозмовника; невербальні сигнали – увагу до жестів, міміки та тону голосу; відкриті питання – запитання, що стимулюють розмову та відкриття думок співрозмовника; узагальнення і підсумовування – коротке викладення ключових моментів розмови.

Неабиякого значення у частині коучингової комунікації набуває *організація зворотного зв'язку* із клієнтом, який має базуватись на попередніх домовленостях, бути неанонімним, ситуативним (не накопичуваним), вчасним і добровільним. Кожна із означених умов організації зворотного зв'язку є органічною саме для коучингової діяльності. Так, у домовленостях між психологом і клієнтом мають бути означені умови зв'язку, які стосуються комфортності спілкування для обох сторін: допустимий час комунікації,

режиму спілкування, теми, що не можуть бути обговорюваними (так звані «червоні прапорці»), ресурси, на яких комунікація визнається як комфортна для обох сторін. Неанонімність зворотного зв'язку стає важливим фактором комунікації, якщо запит стосується групової роботи – тоді до домовленостей має бути додано усвідомлення того, що проблема, винесена на коуч-сесію, стосується низки клієнтів, а отже кожен із них має право на власну «порцію» роботи з коучем і – відповідно – психолог має знати про результативність кожного клієнта. Вимога організації зворотного зв'язку, що стосується ситуативності і вчасності, спрямована на основний закон коучингу – *непередбачуваність результатів розвитку клієнта*, що виявляється у його бажанні або навіть необхідності поділитись думками або результатами із коучем тоді, коли вони є актуальними – звісно, із дотриманням першої умови (домовленостей щодо режиму спілкування). Варто зазначити, що актуальність поточної думки обумовлена ще й її емоційним навантаженням для клієнта, а отже, коуч, крім основного запиту взаємодії, стає провідником формування у клієнта емоційного інтелекту.

Організація комунікації коуча і клієнта відбувається із урахуванням *ресурсності* клієнта, що виявляється у балансі його цілей і особистісних можливостей. Процес усвідомлення власної ресурсності клієнтом має відбуватись на засадах пізнання власної особистості в аспекті її мотивації та спроможності, що передусім стосується роботи з власними упередженнями (чого я хочу і чого від мене хочуть); усвідомлення свого фізичного та емоційного стану; розпізнавання звичок та страхів. Користь для клієнта в аспекті збудження його ресурсності мають практики радикального прощення й прийняття себе, наповнення енергією позитиву, усвідомлення життєвих опор, а також адреналінової підзарядки організму. За думкою Л. Ніколаєва та І. Горбоконь, коучингова сесія сприяє: відкриттю власних ресурсів, умінню їх оновлювати, вміщувати, підсилювати; рефлексуванню щодо власного досвіду долаття труднощів; сприйманню певних завдань як шанс реалізувати себе, трансформування обмеження в опори; усвідомлення значущості у будь-якому завданні; налагодженню зв'язку між бажаною самозміною та виконанням завдання [4].

З огляду на проблему різноманіття шляхів самозміни особистості маємо означити, що якість комунікації коуча і клієнта залежить від *толерантності* коуча до особливостей вибору клієнтом способів і джерел самовдосконалення. Звісно, що коуч – як фахівець – може рекомендувати клієнтові звернути увагу на конкретний захід або ресурс, однак його вибір має бути здійсненим клієнтом – тоді збільшується усвідомленість щодо

відповідальності за вибір особистого шляху до самозмін. У комунікації із клієнтом коуч має бути готовим до едукції клієнта за темами визначення особливостей роботи його особистісних пізнавальних процесів, режиму діяльності, екстра- або інтравертованості, виду хронотипу тощо – усього, що може стати в нагоді для усвідомленого вибору клієнтом способів самовдосконалення, які будуть найбільш зручними та ефективними.

Висновки. Готовність психологів до коучингової діяльності представляє взаємодію **знань** з основних психологічних теорій і практик: психоаналізу, консультування, організації тренінгової діяльності, нейролінгвістичного програмування; умінь, що дозволяють організувати взаємодію із клієнтом: коактивності, збудження критичного мислення, фасилітації, позитивного ставлення до результатів самозміни; здатності до ефективної комунікації: уміння ставити спрямовані запитання, ефективного слухання, організацію зворотного зв'язку, увагу до ресурсності клієнта та толерантності до його виборів шляхів самозміни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вахоцька І. Інноваційний потенціал коактивного коучингу в процесі підготовки майбутнього психолога. Вісник Національного університету оборони України, 2021, № 63(5), 20–26. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2021-63-5-20-26>
2. Гичко Ю.В. Формування емоційної компетентності майбутніх психологів засобами коуч-технологій. дис. доктора філософії спец. 053 Психологія. – Умань, 2021. – 240 с.
3. Єфімова О.М., Жицька С.А. Коучинг як складова особистісно-орієнтованого навчання у професійній підготовці студентів вищих навчальних закладів. Журнал «Науковий огляд». No 4(36), 2017. С. 1–10.
4. Ніколаєв Л.О., Горбоконь І.В. Шляхи активізації ресурсів особистості засобами коучингу / Психологія особистості. Габітус. Вип. 42, 2022. С. 193–196 URL <http://habitus.od.ua/journals/2022/42-2022/33.pdf>
5. Сідак В.С., Сафін О.Д. Психолого-акмеологічні основи професійного та особистісного самовдосконалення співробітників правоохоронних органів України. Монографія. К.: НА СБУ, 2004. 124 с.
6. Сорокін Михайло не стріляйте в піаніста або коучинг, яким він має бути URL <https://iib.com.ua/ua/novosti-mib/item/4885-ne-strilyayte-v-pianista-abo-kouching-yakim-vin-mae-buti.html>
7. Clutterbuck, D and Megginson, D (2010) Coach maturity: An emerging concept. International Journal of Mentoring and Coaching, 2010, 8(1).
8. Gallwey, W. Timothy. The Inner Game of Stress: Outsmart Life's Challenges, Fulfill Your Potential, Enjoy Yourself (англ.). – New York: Random House, 2009. – ISBN 1-4000-6791-X

РОЗВИТОК SOFT SKILLS ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

DEVELOPMENT OF SOFT SKILLS AS A PEDAGOGICAL CONDITION FORMATION OF ENVIRONMENTAL AWARENESS OF FUTURE SPECIALISTS IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM

У статті проведено аналіз проблеми формування екологічної свідомості майбутніх фахівців у ЗВО, поглядів учених на сутність поняття «екологічна свідомість» у психологічних, педагогічних та філософських працях.

Проаналізовано вимоги державної політики та нормотворчі документи, основні засади державної екологічної політики України, де зазначені питання модернізації системи вищої освіти, що пов'язані з охороною екології та збереженням довкілля. Констатовано, що попри наявність досліджень, присвячених екологічній освіті майбутніх фахівців, проблеми формування екологічної свідомості майбутніх фахівців у ЗВО залишаються недостатньо розробленими.

Визначено основні типи екологічної свідомості та зазначено, що трансформація освіти в умовах сьогодення підвищує потребу не лише у професійних знаннях з екології, але й у м'яких навичках (soft skills), які фахівцями вважаються важливою умовою для забезпечення успішної роботи на ринку праці будь якої передової країни. До таких навичок віднесено: навички комунікації, емоційний інтелект, навички роботи в команді, навички креативного підходу до роботи, навички знаходити оптимальні шляхи вирішення проблем, адаптивність, лідерство, тайм-менеджмент тощо.

Наголошено, що під час навчання у ЗВО потрібно впроваджувати таку педагогічну умову для забезпечення успішності підготовки курсантів, як розвиток «м'яких» навичок, які є надзвичайно важливими для успіху фахівця. Розвиток же «м'яких» навичок відбувається через виконання численних письмових та усних завдань, виконання курсових проєктів, кваліфікаційних робіт, самостійних робіт, завдань у групах, командах, підготовки до іспитів, семінарів, заліків, через спілкування з НПП та однокурсниками, роботу на конференціях і семінарах тощо.

Напрацьовано та наведено основні напрями реалізації такої педагогічної умови при формуванні екологічної свідомості майбутніх фахівців у системі вищої освіти як розвиток soft skills.

Ключові слова: екологічна свідомість, професійна підготовка, майбутні фахівці,

заклади вищої освіти, розвиток soft skills як педагогічна умова.

The article analyzes the problem of forming the environmental consciousness of future specialists in higher education institutions, the views of scientists on the essence of the concept of «environmental consciousness» in psychological, pedagogical and philosophical works. The requirements of state policy and regulatory documents, the main principles of the state environmental policy of Ukraine, which indicate the issues of modernization of the higher education system related to environmental protection and environmental preservation, are analyzed. It is stated that despite the existence of research devoted to the environmental education of future specialists, the problems of forming the environmental consciousness of future specialists in higher education institutions remain insufficiently developed. The main types of environmental consciousness are identified and it is noted that the transformation of education in today's conditions increases the need not only for professional knowledge of ecology, but also for soft skills. Such skills include: communication skills, emotional intelligence, teamwork skills, creative approach to work skills, skills to find optimal ways to solve problems, adaptability, leadership, time management, etc. It is emphasized that during training in higher education institutions, it is necessary to implement such a pedagogical condition to ensure the success of cadets' training as the development of soft skills, which are extremely important for the success of a specialist. The development of soft skills occurs through the completion of numerous written and oral tasks, the completion of course projects, qualification works, independent work, tasks in groups, teams, preparation for exams, seminars, tests, through communication and fellow students, work at conferences and seminars, etc. The main directions for implementing such a pedagogical condition in the formation of environmental awareness of future specialists in the higher education system as the development of soft skills have been developed and presented.

Key words: environmental awareness, professional training, future specialists, higher education institutions, development of soft skills as a pedagogical condition.

УДК 37.211.24

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.16>

Пухальська Г.А.,

канд. пед. наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки вищої школи

та соціально-гуманітарних дисциплін

Української державної льотної академії

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сьогодні у багатьох країнах та їх суспільствах викликає суттєву занепокоєність стан навколишнього природного середовища, бо здоров'я людини, комфортність умов її життя багато в чому залежать саме від цього. Однак, науково-технічний прогрес призводить до появи екогенних катастроф – небезпечних явищ, що пов'язані з забрудненням природи та ареалу існування людини [1].

Отже, гострота цієї проблеми відчувається усіма людьми та виникає важливе завдання – берегти природу, встановити гармонічні взаємовідносини суспільства та природи і формувати екологічну свідомість (ЕС) населення нашої планети.

До того ж у Законі України «Про освіту», Законі України «Про вищу освіту», «Концепції екологічної освіти України», програмному документі «Про основні засади (стратегію) державної екологічної

політики України на період до 2030 року» зазначаються питання модернізації системи вищої освіти, що пов'язані з охороною екології та збереженням довкілля. Зміст Законів України «Про рослинний світ» (2022), «Про тваринний світ» (2022), «Про оцінку впливу на довкілля (2017 зі змінами 2019–2022)» включає питання необхідності розвитку екологічної культури населення, формування поглядів, переконань і знань людей щодо пріоритетності вимог екологічної безпеки, неухильного дотримання екологічних нормативів тощо.

Держава підтримує та визнає особливу роль у підготовці фахівців у ЗВО, які під час здійснення професійної діяльності і керівництва галузями виробництва, підприємствами повинні розуміти та приймати важливі рішення, що спрямовані на збереження довкілля, отже – мати сформовану екологічну свідомість.

Аналіз наукових джерел, засадничих документів у галузі збереження довкілля та здоров'я населення, матеріалів конференцій, недоліків підготовки майбутніх фахівців засвідчує, що вони після закінчення ЗВО не мають ще достатньої екологічної компетентності [2, 3].

Отже, зазначені проблемні питання актуалізують тему нашого дослідження, що визначається недостатнім рівнем науково-теоретичного та методичного розроблення проблеми сформованості екологічної свідомості майбутніх фахівців у ЗВО.

Аналіз наукових джерел і публікацій. Проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців у ЗВО порушували такі відомі науковці, як В. Кремень, Г. Васянович, Н. Ничкало, І. Зязюн, В. Семиченко, В. Сухомлинська, О. Романовський, Т. Сущенко та ін.

Наукові аспекти екологізації освіти майбутніх фахівців досліджували М. Білянська, С. Дерябо, І. Коренева, В. Боголюбов, О. Вернік, В. Карамушка, Л. Курняк, О. Матеюк, О. Паламарчук та інші.

Питання виникнення, розвитку й значення екологічної свідомості в регулюванні відносин суспільства й природи розглядає Є. Коваленко, який зазначає, що екологічне виховання це процес формування позитивного і дбайливого ставлення до природи [4]. Цікавою є думка Н. Пустовіт, яка визначає мету екологічного виховання, як становлення початку екологічної культури у молоді, розвиток їхньої екологічної свідомості, мислення [5].

Проблеми екологічної підготовки фахівців досліджено у дисертаційних роботах О. Варго, С. Іващенко, М. Колесник, С. Совгір та ін. Проте означена проблема і на сьогодні ще не достатньо досліджена.

Мета статті – провести аналіз проблеми формування екологічної свідомості майбутніх фахівців у ЗВО, проаналізувати тлумачення дефініції «екологічна свідомість» у наукових джерелах та

схарактеризувати розвиток soft skills як педагогічну умову формування такої свідомості.

Виклад основного матеріалу. Свідомість є одним з основних понять психології, філософії, соціології тощо. Її часто потрактовують як вищу форму психічного відображення і саморегуляції, що властива людині як суспільно-історичній істоті. Свідомість як психологічний і психофізіологічний феномен у різних контекстах широко використовується в повсякденній мові і науковій літературі. Можна виділити два основних розуміння терміну «свідомість». У першому, найбільш простому розумінні вона являє собою стан бадьорості, можливість контакту з зовнішнім світом і адекватною реакцією на його події. Науковці ж розуміють під свідомістю вищий прояв психіки, пов'язаний з абстракцією, відділенням себе від навколишнього середовища і соціальних контактів з іншими людьми [6]. Визначення свідомості пов'язане з такими поняттями як суб'єктивність, усвідомлення, здатність до переживань чи почуттів, самоконтроль тощо.

У філософському вимірі концепт «свідомість» є суспільно-історичним продуктом, вищим рівнем духовної активності людини як соціальної істоти, що відзначається відображенням реальності у формі почуттів і мисленневих образів, практичних дій особистості, уявлень, думок, ідей тощо [7].

На сьогодні проблеми екологічної свідомості активно піднімаються в дослідженнях проблем вищої школи, підготовки фахівців у ЗВО. Так, екологічна свідомість вважається специфічною формою суспільної та індивідуальної свідомості, особливістю якої є психічне відображення штучного довкілля та природного середовища, внутрішніх світів (власного та Іншого); рефлексії, переживання щодо місця і ролі людини в світі Природи; здатність до відповідних саморегуляцій та побудови ставлень у системі «Я – світ» [8].

Деякі науковці вважають, що поняття екологічна свідомість є формою суспільної свідомості, світоглядного феномена, пов'язаного з пошуком виходу з екологічної кризи (позиція філософів). Психологи ж вважають, що це вищий рівень психічного відображення природного і штучного середовища, свого внутрішнього світу, рефлексії місця і ролі людини в біологічному світі.

Аналіз наукових праць показав, що дослідники виокремлюють три типи екологічної свідомості: 1. Антропоцентрична екосвідомість (людина визнається найбільшою цінністю); 2. Природоцентрична екосвідомість (найбільшою цінністю є природа); 3. Екоцентрична екосвідомість (гармонійний взаємозв'язок людини та природи тощо).

Зазвичай це визначення науковцями формулюється через когнітивний компонент (психічне відображення природного, соціального, штучного та внутрішнього середовища), конотивний

компоненти (поведінковий – саморефлексія та саморегуляція в навколишньому середовищі, стратегії та технології взаємодії) та емотивний компонент (ставлення до середовища) тощо.

Трансформація освіти в умовах сьогодення підвищує потребу не лише у професійних знаннях з екології, але й у м'яких навичках (soft skills), які фахівцями вважаються важливою умовою для забезпечення успішної роботи на ринку праці будь якої передової країни.

На думку науковців, м'які навички включають в себе переважно міжособистісні навички, які можуть бути застосовані в різних сферах людської діяльності. Аналіз досліджень з цієї проблематики засвідчив, що це такі навички [9, 10]:

1. Навички комунікації: активно слухати та розуміти інших; вміння чітко та лаконічно висловлювати свої думки, як усно, так і письмово. Навчання цим навичкам повинно бути зосереджено на вдосконаленні навичок усного та письмового спілкування, що допоможе чітко висловлювати ідеї, активно слухати та передавати інформацію. Отже, комунікативні навички сприяють створенню позитивного та продуктивного робочого середовища.

2. Емоційний інтелект: розуміти інших, себе та керувати своїми емоціями, співпереживати та будувати міцні стосунки, емпатію тощо.

3. Навички роботи в команді: ділитися знаннями та досвідом, йти на компроміс задля співпраці з іншими, досягати спільних цілей. Їх розвиток надає інструменти для запобігання конфліктам, орієнтації в груповій динаміці, для підвищення культури співпраці на виробництві тощо.

4. Навички креативного підходу до роботи: пропонувати нове у роботі, бачити проблеми та перспективи, генерувати нові ідеї, вирішувати завдання нестандартними способами та вдосконалювати традиційне тощо.

5. Навички знаходити оптимальні шляхи вирішення проблем. М'які навички сприяють здатності здобувачам критично мислити і розв'язанню проблем.

6. Адаптивність: навички швидко навчатися новому, ефективно пристосовуватися до змін, орієнтуватися в обстановці, залишатися стійким при потрясіннях. Роботодавці цінують людей, які можуть прийняти зміни та активно сприяти зростанню та адаптивності організації.

7. Лідерство: мотивувати інших людей, делегувати завдання, спрямовувати команду на шляху до досягнення цілей.

8. Наполегливість та відповідальність: відповідати за свої дії та вчинки, дотримуватися зобов'язань, вміння ставити цілі, переборювати труднощі.

9. Тайм-менеджмент: вміння ефективно розподіляти свій час, планувати справи та виконувати їх (це суттєво впливає на продуктивність праці людини).

Отже, під час навчання у ЗВО потрібно впроваджувати таку педагогічну умову для забезпечення успішності підготовки курсантів – це розвиток «м'яких» навичок, які є надзвичайно важливими для успіху фахівця. Розвиток же «м'яких» навичок відбувається через виконання численних письмових та усних завдань, виконання курсових проєктів, кваліфікаційних робіт, самостійних робіт, завдань у групах, командах, підготовки до іспитів, семінарів, заліків, через спілкування з НПП та однокурсниками, роботу на конференціях і семінарах тощо. Отже, можна виділити основні напрями реалізації такої педагогічної умови при формуванні екологічної свідомості майбутніх фахівців у системі вищої освіти як розвиток soft skills, а це такі:

1. Підтримка креативності, ініціативності та участі в інноваційних проєктах: мотивування та заохочення здобувачів до участі в молодіжних стартапах, наукових дослідженнях, інноваційних проєктах тощо.

2. Наставництво молоді через залучення досвідчених фахівців-практиків, що сприяє знайомству з сучасним виробництвом, його професійним середовищем, на основі менторства дозволяє проявляти лідерські якості, розширювати мережу професійних контактів тощо.

3. Широке упровадження методів інтерактивного навчання: застосування в освітньому процесі ЗВО активних методів навчання, що спираються на принципи інтерактивності (мозковий штурм, дискусії, дебати, рольові ігри), сприяють розвитку комунікативних навичок, взаємодії, гнучкості та критичності мислення та інше.

4. Здобуття практичного досвіду через організацію виробничих практик та стажувань на сучасних виробництвах, волонтерських програм. Це сприяє майбутнім фахівцям розвивати професійні навички, орієнтуватися в умовах сьогодення, застосовувати знання на практиці тощо.

5. Сприяння культурному та особистісному зростанню через упровадження культурно-просвітніх проєктів, вебінарів за участю іноземних фахівців, семінарів та тренінгів з особистісного розвитку, програм обміну, що розвивають міжкультурні комунікаційні навички (сьогодні активно до цього залучені такі країни як Польща, США, Німеччина та інші).

6. Розвиток емоційного інтелекту через залучення здобувачів до проєктів та програм, соціально-психологічних тренінгів згуртування команд, тренінгів з управління емоціями, конфліктами та стресом тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті проведено аналіз проблеми формування екологічної свідомості майбутніх фахівців під час навчання у ЗВО. Проаналізовано вимоги державної політики та нормотворчі документи, основні засади державної екологічної політики

України. Визначено основні типи екологічної свідомості та зазначено, що трансформація освіти в умовах сьогодення підвищує потребу не лише у професійних знаннях з екології, але й у м'яких навичках (soft skills). До таких навичок віднесено: навички комунікації, емоційний інтелект, навички роботи в команді, навички креативного підходу до роботи, навички знаходити оптимальні шляхи вирішення проблем, адаптивність, лідерство, тайм-менеджмент тощо.

Розвиток «м'яких» навичок відбувається через виконання численних письмових та усних завдань, виконання курсових проєктів, кваліфікаційних робіт, самостійних робіт, завдань у групах, командах, підготовки до іспитів, семінарів, заліків, через спілкування з НПП та однокурсниками, роботу на конференціях і семінарах тощо. Напрацьовано та наведено основні напрями реалізації такої педагогічної умови при формуванні екологічної свідомості майбутніх фахівців у системі вищої освіти як розвиток soft skills. У подальшому планується визначення основних методів навчання, що найбільше сприяють розвитку таких навичок у ЗВО.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Лузан П.Г., Пасічник І.П. Розвиток екологічної культури майбутніх фахівців морського транспорту: системний підхід. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2023. № 4 (128). С. 393–406.

2. Найдьонова Г.Г., Фурдуй Я.О. Формування екологічної компетентності студентської молоді. Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. : Педагогічні науки, 2018. № 161. С. 124–129.

3. Лободинська О.М., Магазинщикова І.П. Роль екологічних практик у формуванні екологічної компетентності фахівця з вищою освітою. Науковий вісник НЛТУ України, 2018. № 28(2). С. 167–171.

4. Щербань Є.І., Коваленко Т.Д. Екологічне виховання учнів. Вид-во. НДПУ, 2003. 238 с.

5. Пустовіт Н.А., Пруцакова О.Л., Руденко Л.Д. Формування екологічної компетентності школярів. Київ: Педагогічна думка. 2008. 64 с.

6. Ягупов В. В. Військова психологія. Київ: ТанDEM, 2004. 656 с.

7. Жур'ян В. Модель формування екологічної компетентності в процесі фахової підготовки судноводіїв. Перспективи та інновації науки. 2022. № 6(11). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/1534>

8. Романова М.К. Психологічні умови розвитку екологічної свідомості у дорослому віці : дис.. к.психол.н. : 19.00.07 / Житомирський національний агроекологічний університет. 2015. 288 с.

9. Коваль К.О. Розвиток «soft skills» у здобувачів – один з важливіших чинників працевлаштування. Вісник Вінницького політехнічного університету. 2015. No 2. С. 162–167.

10. Керницький О. М. Організаційно-педагогічні проблеми формування правової культури курсантів льотних навчальних закладів у сучасних умовах. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2016. Вип. 50. С. 409–415.

ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «СИСТЕМНА ІНЖЕНЕРІЯ» В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

FORMATION OF SELF-EDUCATIONAL COMPETENCE OF STUDENTS MAJORING IN “SYSTEMS ENGINEERING” IN DISTANCE LEARNING

У статті представлено досвід формування самоосвітньої компетентності студентів спеціальності «системна інженерія» в умовах дистанційного навчання. Розглянуто основні авторські концепції щодо змісту самоосвітньої компетентності студента, означено особливості її формування в умовах дистанційного навчання. Акцентовано увагу на ролі сучасних освітніх технологій, що дозволяють досягти формування фахових компетенцій студентів інженерних спеціальностей через актуалізацію їхньої самостійності у роботі з хмарним середовищем та машинному навчанні. Визначено особливості організації проведення лабораторних та практичних робіт для студентів інженерного профілю, пов'язані з актуалізацією студентами мотивації самостійно опанувати нові сервіси та програмні устаткування, що дозволятимуть у віртуальній формі отримати фахові компетенції, пов'язані із застосуванням складного обладнання, вимірювальних приладів. Представлено досвід Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова у використанні машинного навчання для формування у майбутніх інженерів основних практичних умінь, пов'язаних із застосуванням технічних приладів та устаткування, зокрема електронних лабораторних робіт та лабораторних робіт із віддаленим доступом, віртуальних лабораторій, застосування хмарних ресурсів, технології машинного навчання Microsoft Azure Machine Learning. Представлено результати наукової роботи колективу студентів і викладачів з розширення можливостей ресурсів машинного навчання, що актуалізує самостійність навчання студентів: створення гібридної лабораторії нового типу «Інтерактивної лабораторії з віддаленим доступом (ІЛВД)», удосконалення модулів на мові Python, які здатні в повністю автоматичному режимі виконувати проєктування електричних машин з їхньою подальшою оптимізацією засобами машинного навчання.

Ключові слова: самоосвітня компетентність, студенти, системна інженерія, дистанційне навчання, машинне навчання, хмарне середовище.

The article presents the experience of forming self-educational competence of students majoring in systems engineering in the context of distance learning. The main author's concepts of the content of student's self-educational competence are considered, the peculiarities of its formation in the conditions of distance learning are outlined. Attention is focused on the role of modern educational technologies that allow to achieve the formation of professional competences of engineering students through the actualisation of their independence in working with the cloud environment and machine learning. The peculiarities of the organization of laboratory and practical work for engineering students have been determined, related to the actualization of students' motivation to independently master new services and software, which allows in virtual form to obtain professional competences related to the use of complex equipment and measuring devices. The article presents the experience of O.M. Beketov Kharkiv National University of Urban Economy in using machine learning to develop basic practical skills of future engineers related to the use of technical devices and equipment, in particular, electronic laboratory work and laboratory work with remote access, virtual laboratories, use of cloud resources, and Microsoft Azure Machine Learning technology. The article presents the results of the scientific work of a team of students and teachers to expand the capabilities of machine learning resources, which actualises students' independent learning: the creation of a new type of hybrid laboratory, «The Interactive Laboratory with Remote Access (ILR)», and the improvement of Python modules that can fully automatically design electrical machines with their subsequent optimisation by means of machine learning.

Key words: self-educational competence, students, systems engineering, distance learning, machine learning, cloud environment.

УДК 378.004.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.17>

Резван О.О.,

докт. пед. наук, професор,
завідувач кафедри психології,
педагогіки та мовної підготовки
Харківського національного
університету міського господарства
імені О.М. Бекетова

Воронько В.В.,

докт. техн. наук, професор,
проректор з науково-педагогічної
роботи та міжнародних зв'язків
Харківського національного
університету міського господарства
імені О.М. Бекетова

Постановка проблеми у загальному вигляді. Спрямованість вищої освіти на практичний результат підготовки фахівців обумовлює необхідність застосування компетентнісного підходу, що якісно позначається на рівні конкурентоспроможності випускників. Визначення у державних освітніх стандартах змісту ключових компетентностей фахівців дозволяє авторам освітніх програм орієнтуватись на конкретні особистісні утворення, що стають підґрунтям для формування спеціальних фахових компетентностей. З огляду на означене – самоосвітня компетентність розглядається як ключова компетентність студента, що дозволяє йому

усвідомлено організувати процес учіння, здобувати інформацію із різних джерел, здійснювати рефлексію власного рівня готовності до професійної діяльності і знаходити можливості для підвищення кваліфікації, розподіляти власні ресурси так, щоб їх вистачало на самостійну роботу з кожної навчальної дисципліни та пошукову роботу, обумовлену пізнавальним інтересом тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Наукові аспекти формування самоосвітньої компетентності досліджували І. Федь, І. Вікторенко, Н. Вовк [4]; Н. Бухлова [1], І. Мося, А. Каленський [3] та інші. Визначено, що

самоосвітню компетентність слід розглядати як фактор соціальної конкурентоспроможності випускника, оскільки вона дозволяє одержати якісну освіту, опанувати професією, досягти необхідної кваліфікації, при необхідності переміняти спеціальність. Водночас з огляду на розвиток освітніх Інтернет-технологій, що відображають зміну пріоритетних форм і методів навчання, невирішеними постають питання формування самоосвітньої компетентності студентів в умовах онлайн-навчання.

Метою статті є представлення досвіду формування самоосвітньої компетентності студентів інженерного профілю в умовах дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні І. Федь, І. Вікторенко, Н. Вовк компетенцію професійної самоосвіти представлено у вигляді сукупності низки компонентів: мотиваційно-особистісного, що відображає характеристику налаштованості на професійну самоосвіту; когнітивного, що складається із актуальних знань про різні способи здобуття інформації, законів спілкування, процеси управління своєю діяльністю; інформаційно-комунікативного – як навички самостійної роботи з інформацією, володіння її різними видами та джерелами, інформаційними технологіями; уміння знаходити, переробляти й використовувати інформацію для вирішення стандартних і нестандартних професійних завдань; культуру її сприйняття й засвоєння; здатність критичного судження щодо інформації; діяльнісного – як низки умінь організувати власну діяльність, обирати типові методи та способи виконання освітніх і професійних завдань, оцінювати їх ефективність і якість; управлінсько-регулятивного, що складається з умінь, які забезпечують самостійне цілепокладання, планування, організацію, контроль, аналіз, рефлексію, самооцінку, корекцію власної навчальної діяльності учнями, уміння керувати власною поведінкою [4]. Дослідниця Н. Бухлова пропонує розглядати самоосвітню діяльність як сукупність декількох «само»: самооцінки – вміння оцінювати свої можливості; самообліку – вміння брати до уваги наявність своїх якостей; самовизначення – вміння вибирати своє місце в житті, в суспільстві, усвідомити свої інтереси; самоорганізацію – вміння знайти джерело пізнання й адекватні своїм можливостям форми самоосвіти, планувати, організувати робоче місце та діяльність; самореалізацію – реалізацію особистістю своїх можливостей; самокритичність – вміння критично оцінювати переваги та недоліки власної роботи; самоконтроль – здатність контролювати свою діяльність; саморозвиток – результат самоосвіти [1].

Спираючись на означені висновки, маємо зауважити, що формування самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців багато в чому залежить від якісного застосування сучасних освітніх

технологій, що забезпечують їхню готовність до безперервної самоосвіти, продуктивної творчої діяльності. У сучасний період розвитку освіти, обумовлений низкою глобальних викликів – як от: пандемія, війна, самоосвітня компетентність студентів має відбивати їхню спроможність навчатись в умовах дистанційного навчання, зокрема у його формах: змішаного, онлайн-навчання, асинхронного навчання тощо.

Найбільш актуальними викликами щодо використання умінь самостійного навчання позначається система навчання студентів інженерних спеціальностей, оскільки саме у цій галузі актуалізується необхідність формувати практичні уміння, пов'язані із застосуванням технічних приладів та устаткування.

Прикладом актуалізації самостійної компетентності студентів в умовах дистанційного навчання є система організації машинного навчання майбутніх інженерів у Харківському національному університеті міського господарства імені О.М. Бекетова (ХНУМГ імені О.М. Бекетова). Якщо для проведення лекцій та семінарських занять у режимі дистанційного навчання зрозумілими є платформи Zoom, Microsoft Teams та інші, то в організації проведення лабораторних та практичних робіт для студентів інженерного профілю мали відбутись істотні зміни, пов'язані з актуалізацією студентами мотивації самостійно опановувати нові сервіси та програмні устаткування, що дозволятимуть у віртуальній формі отримати фахові компетенції, пов'язані із застосуванням складного обладнання, вимірвальних приладів тощо.

На сучасному етапі розвитку науки і техніки інформаційні технології дозволяють розробити дистанційні лабораторні практикуми для студентів, використовуючи вже існуючі в науці механізми реалізації. Електронні системи навчання, засновані на застосуванні цих механізмів можна розділити на три групи:

- електронні лабораторні роботи з використанням програм-симуляторів;
- електронні лабораторні роботи з використанням систем моделювання;
- віртуальні лабораторії.

Лабораторії з віртуальним середовищем є програмним комплексом, який дозволяє проводити дослідження за допомогою моделі, що замінює реальний пристрій: справжня лабораторна установка замінена на відповідну модель, а всі процеси управління моделюються за допомогою комп'ютера. Прикладом такої лабораторії є Labster, лабораторні роботи на базі Unity 3D та Unreal Engine, при цьому деякі лабораторні роботи можуть бути реалізовані через проведення віртуальної гри.

Альтернативним підходом до організації дистанційного проведення лабораторних робіт

є перехід до реалізації так званого «віддаленого навчання». При цьому підході виконується управління реальним лабораторним через віддалений термінал, а за спостереженням експерименту долучаються відеокамера та мікрофон.

Лабораторні роботи з віддаленим доступом вирішують більшу частину проблем, пов'язаних з реалізацією дистанційних лабораторних практикумів із застосуванням програм – симуляторів, систем моделювання або віртуальних лабораторій з комп'ютерними моделями, які замінюють реальні пристрої, наділяючи майбутніх інженерів необхідними практичними навичками і знаннями. Вони дозволяють працювати з реальним обладнанням, не піддаючи його будь-яким пошкодженням.

Перевагою віддалених лабораторних робіт є оперування реальними даними приладів, а головним недоліком – відсутність контакту студента з лабораторним устаткуванням.

Розширення можливостей організації лабораторних робіт відбувалось шляхом застосування у навчальному процесі хмарних ресурсів. Варто зауважити, що їхня класифікація для підготовки майбутніх інженерів включає: академічні ресурси та масові відкриті онлайн курси для самостійного освоєння навчального матеріалу; платформи, автоматизовані системи, онлайн лабораторії для формування практичних навичок з програмування; сервіси та ресурси для організації колективної роботи; платформи для розробки програмного забезпечення; професійні спільноти.

Під поняттям гібридного хмаро орієнтованого навчального середовища (ГХОНС) слід розуміти ІКТ середовище, що функціонує на основі технологій хмарних обчислень і поєднує дидактично обґрунтоване використання навчальних ресурсів та сервісів академічної хмари закладу освіти та загальнодоступних хмар [2].

У Харківському національному університеті міського господарства імені О. М. Бекетова процес упровадження хмарних сервісів Microsoft Azure for students розпочався в 2016/2017 навчальному році. Для студентів усіх спеціальностей було сформовано облікові записи в Office 365, а студентам спеціальностей «комп'ютерна наука» і «системна інженерія» було надано доступ до програми Microsoft Imagine. Як результат – на сьогодні більше ніж 150 студентів другого і третього курсів комп'ютерних та інших спеціальностей одержали можливість роботи в хмарному середовищі Microsoft Azure.

У 2017/2018 навчальному році з використанням хмарних сервісів Microsoft Azure було організовано роботу по упровадженню технології машинного навчання Microsoft Azure Machine Learning в навчальний процес за спеціальностями «Комп'ютерні науки» і «Системна інженерія» з дисциплін «Інтелектуальний аналіз даних» і «Методи

та системи штучного інтелекту» – на рівні бакалавра і дисциплін «Технологія обробки великих даних» і «Теорія систем в machine learning» – на рівні магістра. У 2023/2024 навчальному році прогностичні сервіси машинного навчання було упроваджено в навчальний процес за спеціальністю «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка» у дисципліні «Прогнозування в електроенергетиці» на рівні магістра.

Практичне використання технології машинного навчання Azure Machine Learning (надалі AML) втілено також у рамках науково-дослідних робіт магістрів-науковців, у курсі «Системи автоматизованого проектування об'єктів електроенергетики» і в темах магістерських робіт студентів кафедри систем електропостачання та електроспоживання міст.

Мета робіт, виконаних студентами, полягала в розробці інноваційного підходу до оптимізації електричних машин та об'єктів електроенергетики. Окрім того, команда дослідників Університету (у складі двох професорів, двох студентів-магістрів та двох аспірантів першого року навчання) приймала участь у всесвітньому конкурсі Microsoft "The Next AI Guardians" з проектом по впровадженню в базу стандартних розрахункових блоків Microsoft AML Studio власних модулів на мові Python, які здатні в повністю автоматичному режимі виконувати проектування електричних машин з їхньою подальшою оптимізацією засобами машинного навчання. Мотивує те, що робота, виконана здобувачами освіти має перспективу продовження і вже є затребуваною у професійному середовищі фахівців з системної інженерії. Подальші дослідження будуть спрямовані на створення власних розрахункових блоків на мові Python і скриптів R з метою перенесення на платформу Microsoft Azure не тільки оптимізації готової вибірки, а й створення популяції вихідних даних на основі вектору параметрів базової машини.

У ХНУМГ імені О.М. Бекетова хмарні технології дозволили створити лабораторію нового типу «Інтерактивну лабораторію з віддаленим доступом (ІЛВД)». Основними характеристиками цієї лабораторії є її гібридність: від віртуальної інтерактивної лабораторії у 3D середовищі вона забезпечує ефект присутності, а від лабораторних робіт із віддаленим доступом – дозволяє використовувати технологію доступу до даних приладів. Наприклад, якщо студент взаємодіє з регулятором напруги на віртуальному стенді, рівень зміни напруги реєструє скрипт C#, який вбудований в Unity 3D. Отриманий сигнал передається з Unity 3D через COM-порт серверного ПК на вхідний COM-порт контролера Arduino. Водночас зміна вказаного параметру сприймається завдяки синхронізації скетчем Processing і поступає на порт плати Arduino, де відбувається конвертація цифрового

сигналу в аналоговий і подається команда зміни напруги на лабораторному стенді. Завершенням алгоритму є зміна студентом напруги на домашньому ПК і відповідно зміна напруги на стенді в університеті. У зворотному напрямку функціонує передавання значень вимірювальних приладів з лабораторного стенду на віртуальний стенд-дубль в Unity 3D. Отже, ІЛВД дозволяє швидко і безпечно отримати віддалений доступ через Інтернет від комп'ютера до лабораторного стенду та керувати ними в режимі реального часу.

Виходячи з отриманих результатів проєкту можна визначити, що необхідність в розробці та реалізації лабораторій і лабораторних практикумів з віддаленим доступом, які повинні відповідати навчальним планом підготовки студентів залишається актуальною. Незважаючи на різноманітність існуючих рішень в даній області, їх вбудовування в необхідний освітній процес не є складним, тому що велика частина складових базується на обладнанні, що вже існує, а додаткові зміни більшою частиною стосуються роботи з програмним кодом та 3D-графікою. Винятком є розробка модуля-посередника на базі контролера Arduino, який має низьку вартість. Реалізація інтерактивної лабораторії з віддаленим доступом дозволяє уникнути більшості недоліків, з якими вимушено довелося зіштовхнутись під час переходу на дистанційне навчання.

Висновки. Самоосвітня компетентність студентів спеціальності «системна інженерія»

потребує особливих умов її формування в умовах дистанційного навчання, оскільки базові фахові компетенції фахівців означеного профілю пов'язані із уміннями роботи з устаткуванням. Саме тому використання хмарного середовища у різних його аспектах дозволяє досягти майбутнім інженерам достатнього рівня якості профільної освіти, а високий рівень самостійності у процес включення до симуляційних практичних робіт обумовлює сформованість основних фахових компетенцій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бухлова Н.В. Сутнісний зміст поняття «Самоосвітня компетентність». *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. 2008. № 1. С. 4.
2. Волошина Т.В. Використання гібридного хмарно орієнтованого навчального середовища для формування самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.10. Київ, 2018. 24 с.
3. Мося́ І.А., Каленський А.А. Розвиток самоосвітньої компетентності студентів закладів фахової передвищої освіти: методичні рекомендації. Київ, Інститут ПТО НАПН України, 2019. 109 с.
4. Федь І.Є., Вікторенко І.Л., Вовк Н.В. Формування самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців у сучасному освітньому просторі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 75, Т. 3. С. 106–110. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/75/part_3/23.pdf (дата звернення 20.12.2024)

EFFECTIVE STRATEGIES FOR TEACHING ENGLISH:
FOCUSING ON STUDENT NEEDSЕФЕКТИВНІ СТРАТЕГІЇ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ,
СПРЯМОВАНІ НА ПОТРЕБИ СТУДЕНТІВ

Teaching English as a Second Language (ESL) or Foreign Language (EFL) requires more than following a textbook. It involves understanding the different needs of students, which can vary based on age, culture, language ability, learning styles, and personal goals. This article explores the importance of recognizing and addressing these needs to improve learning and student engagement.

Research shows that when lessons are tailored to students' specific goals, they are more motivated and learn better. For example, academic students may focus on reading and writing skills, while those learning English for everyday conversation may need speaking and listening practice. Experts like Richards and Rodgers and Hutchinson and Waters suggest that teaching based on student goals makes learning more relevant. Motivation, whether from personal interest or external rewards, also plays a big role in how students engage with lessons, as explained by Dörnyei. The article outlines different types of needs that students have in language learning: linguistic (language skills like speaking, listening, reading, and writing), cultural (understanding idioms, accents, and social norms), personal and professional goals (like studying abroad or getting a job), and psychological/emotional needs (building confidence and reducing anxiety). Teachers need to identify these needs to provide effective teaching.

Teachers can identify student needs using methods like needs analysis, classroom observation, and regular feedback. This helps them design lessons that match students' goals and abilities. Strategies like differentiated instruction (tailoring lessons for different levels), communicative language teaching (focusing on real-world communication), task-based learning (doing tasks that simulate real-life situations), and using technology can all help meet students' diverse needs. Culturally responsive teaching ensures that lessons are relevant to students' backgrounds and experiences.

Challenges exist, such as diverse classrooms, limited resources, and time constraints. Some students may also resist new teaching methods. However, teachers can still overcome these challenges by setting clear goals, using various learning materials, encouraging collaboration, and promoting self-directed learning.

In conclusion, understanding and addressing students' needs is crucial for successful ESL/EFL teaching. Teachers can create an engaging and supportive learning environment that improves student outcomes by identifying these needs and using appropriate strategies.

Key words: students' needs, strategy, communicative language teaching, needs analysis.

Викладання англійської мови як другої (ESL) або іноземної (EFL) вимагає більше, ніж просто слідування підручнику. Це передбачає розуміння різноманітних потреб учнів, які можуть змінюватися залежно від віку, культури, мовних навичок, стилів навчання та особистих цілей. Ця стаття розглядає

важливість виявлення та задоволення цих потреб для покращення навчання та залучення учнів.

Дослідження показують, що коли уроки адаптовані до конкретних цілей учнів, вони стають більш мотивованими і навчаються ефективніше. Наприклад, студенти, які навчаються для академічних цілей, можуть зосереджуватися на навичках читання та письма, тоді як ті, хто вивчає англійську для повсякденного спілкування, можуть потребувати практики розмови та слухання. Експерти, такі як Річардс і Роджерс та Хатчинсон і Уотерс, стверджують, що навчання, орієнтоване на цілі учнів, робить навчальний процес більш релевантним. Мотивація, яка може бути як внутрішньою (особистий інтерес), так і зовнішньою (зовнішні винагороди), також відіграє велику роль у тому, як учні взаємодіють з уроками, як пояснює Дьорней.

У статті розглядаються різні типи потреб учнів у мовному навчанні: лінгвістичні (мовні навички, такі як говоріння, слухання, читання та письмо), культурні (розуміння ідіом, акцентів та соціальних норм), особисті та професійні цілі (наприклад, навчання за кордоном чи пошук роботи) та психологічні/емоційні потреби (підвищення впевненості та зменшення тривожності). Учителям необхідно виявляти ці потреби для ефективного викладання.

Учителі можуть визначати потреби учнів за допомогою таких методів, як аналіз потреб, спостереження в класі та регулярний зворотний зв'язок. Це допомагає їм розробляти уроки, що відповідають цілям і можливостям учнів. Стратегії, такі як диференційоване навчання (адаптація уроків для різних рівнів), комунікативне навчання мовам (орієнтація на реальне спілкування), навчання на основі завдань (виконання завдань, що імітують реальні ситуації), та використання технологій, можуть допомогти задовольнити різноманітні потреби учнів. Культурно-орієнтоване навчання забезпечує відповідність уроків до фона та досвіду учнів.

Існують певні труднощі, такі як різноманітність класів, обмежені ресурси та часові обмеження. Деякі учні можуть також бути опірними до нових методів навчання. Однак вчителі можуть подолати ці труднощі, встановлюючи чіткі цілі, використовуючи різноманітні навчальні матеріали, заохочуючи співпрацю та сприяючи самостійному навчанню.

На завершення, розуміння та задоволення потреб учнів є важливим для успішного викладання ESL/EFL. Учителі можуть створити захоплююче та підтримуюче навчальне середовище, що покращить результати учнів, якщо вони виявлять ці потреби та застосують відповідні стратегії.

Ключові слова: потреби студентів, стратегія, комунікативне навчання, аналіз потреб.

UDC 811.111:371.3

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.18>

Ryzhenko M.V.,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Foreign Philology and Translation O. M. Beketov National University of the Urban economy in Kharkiv

Anisenko O.V.,

Senior Lecturer at the Department of Foreign Philology and Translation O. M. Beketov National University of the Urban economy in Kharkiv

Statement of the problem in general terms.

Teaching English as a second language (ESL) or foreign language (EFL) requires more than delivering lessons from a textbook. It involves understanding the diverse needs of students, which vary depending on their age, cultural background, language proficiency, learning styles, and personal goals. Educators can design more effective lessons by focusing on these needs and foster better engagement and outcomes. This article explores the key aspects of understanding students' needs in English learning and offers practical strategies to meet these needs effectively.

Review of recent research and publications.

Students come to English language classes with unique goals and challenges, which makes understanding their needs essential for effective teaching. Research shows that tailoring lessons to individual student goals improves learning and keeps students motivated.

Experts like Richards and Rodgers highlight how goal-focused teaching makes lessons more relevant, boosting student interest (Richards, Rodgers, 2001: 56).

For example, students aiming for academic success often need help with reading and writing, while those learning English for daily life benefit from speaking and listening practice. stress the importance of identifying these goals through needs analysis to create targeted lessons (Hutchinson, Waters, 1987: 123).

Motivation is key to learning a language. According to Dörnyei (2001), motivation can come from personal interest (intrinsic) or external rewards (extrinsic). Lessons that match students' needs, like role-playing travel situations for travelers, make learning more engaging (Ellis, 2003). Using materials connecting to students' goals or interests helps keep them committed to learning. In this way, motivation grows through positive classroom experiences.

Identification of previously unresolved aspects of the general problem. Research shows the importance of adapting English lessons to students' goals, but some issues are still unsolved. Teachers struggle to address cultural and emotional needs, especially in diverse or resource-limited classrooms. There are also a few simple strategies to use for analysis in daily teaching.

The aim of the article is to help teachers understand the different needs of students learning English and provide practical ways to meet these needs. It focuses on how factors like language skills, culture, personal goals, and emotions affect learning. By reviewing research and teaching strategies, the article shows how tailoring lessons to students' goals can make learning more effective and engaging.

Presentation of the main material. Types of Needs in English Learning

Understanding students' needs involves examining various aspects of their language-learning journey. These include:

a) Linguistic Needs

Linguistic needs pertain to the specific language skills that students wish to improve, such as speaking, listening, reading, or writing. For example:

- beginners often need foundational vocabulary and grammar.
- intermediate learners may focus on fluency and comprehension.
- advanced students might aim to refine their academic writing or professional communication.

b) Cultural Needs

Language is closely tied to culture. Students may need exposure to cultural contexts to use English appropriately in real-life situations. For example:

- understanding idioms and slang.
- learning about social norms, politeness, and nonverbal communication.
- adapting to different English accents and dialects.

c) Personal and Professional Needs

Students often learn English to achieve personal or professional goals, such as:

- gaining admission to an English-speaking university.
- qualifying for a job or promotion.
- traveling or immigrating to an English-speaking country.

d) Psychological and Emotional Needs

Language learning can be intimidating, especially for students who lack confidence or have had negative past experiences. Teachers need to:

- build students' confidence.
- reduce anxiety through supportive classroom interactions.
- encourage a growth mindset.

To address students' needs, teachers must first identify them. Here are some strategies:

a) Needs Analysis

Needs analysis is a process of gathering information about students' goals, preferences, and challenges. This can be done through:

- questionnaires or surveys.
- interviews or group discussions.
- placement tests to assess language proficiency.

b) Observation

Teachers can observe students' behavior in the classroom to identify:

- preferred learning styles (visual, auditory, kinesthetic, etc.).
- areas of difficulty, such as grammar, pronunciation, or vocabulary.
- social dynamics include whether students prefer group work or individual tasks.

c) Continuous Feedback

Regular feedback from students helps teachers understand their evolving needs. This can include:

- informal conversations about what students find helpful or challenging.

- mid-term or end-of-term feedback forms.
- class discussions about learning preferences.

Once teachers understand their students' needs, they can implement targeted strategies to address them.

a) Differentiated Instruction

Differentiated instruction involves tailoring lessons to meet students' varying abilities and interests. For example:

- providing beginner students with simple vocabulary exercises while giving advanced students more complex reading tasks.
- offering visual aids for visual learners and audio recordings for auditory learners.

b) Communicative Language Teaching (CLT)

CLT focuses on real-life communication. To meet students' conversational needs:

- include role-plays, group discussions, and interviews.
- encourage students to practice speaking in pairs or small groups.
- use real-world materials, such as news articles or podcasts.

c) Task-Based Learning

In task-based learning, students complete tasks that mimic real-life situations. For instance:

- writing a formal email for professional purposes.
- preparing a presentation to improve public speaking.
- participating in a simulated job interview.

d) Incorporating Technology

Technology can address diverse learning needs by providing access to a wide range of resources:

- language learning apps like Duolingo or Memrise for vocabulary practice.
- online videos and podcasts for listening comprehension.
- virtual reality tools for immersive language practice.

e) Culturally Responsive Teaching

To meet students' cultural needs, teachers can:

- integrate content from different cultures into lessons.
- encourage students to share their own cultural experiences.
- discuss how cultural context influences language use.

While understanding and addressing students' needs is essential, it comes with challenges:

a) Diverse Classrooms

In multicultural classrooms, students may have different levels of proficiency and learning styles, making it difficult to cater to everyone.

b) Limited Resources

Some schools may lack resources like modern technology or specialized materials, limiting the ability to provide tailored instruction.

c) Time Constraints

Teachers often face tight schedules, leaving little room to design individualized lessons.

d) Resistance to Change

Some students may be reluctant to try new learning methods or leave their comfort zones.

Practical Tips for Teachers

Despite these challenges, teachers can adopt practical strategies to address students' needs effectively:

Set clear goals: work with students to set realistic and measurable learning objectives.

Use diverse materials: incorporate books, videos, games, and interactive activities to engage different learners.

Encourage collaboration: pair students with peers who can complement their strengths and weaknesses.

Provide regular feedback: offer constructive feedback to guide students' progress.

Promote self-learning: encourage students to explore online resources and practice outside the classroom.

Conclusions. Understanding students' needs is key to creating an effective and engaging English learning environment. Every student has different goals, backgrounds, and challenges, so teachers must adapt their teaching methods to meet these needs. By using strategies like needs analysis, observation, and feedback, teachers can design lessons that fit students' objectives and preferences.

Approaches like differentiated instruction, task-based learning, and culturally responsive teaching help keep students motivated and supported. Although challenges like diverse classrooms and limited resources may arise, teachers can still find ways to meet students' needs. In the end, focusing on these needs leads to better engagement and improved student learning outcomes.

REFERENCES:

1. Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів. Київ, 2013. 590 с.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2004. 351 с.
3. Dörnyei Z. Motivational Strategies in the Language Classroom. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 153 p.
4. Ellis R. Language Teaching Research and Language Pedagogy. Wiley-Blackwell, 2012. 387 p.
5. Hutchinson T., & Waters A. English for Specific Purposes: A Learner-Centered Approach. Cambridge : Cambridge University Press, 1987. 183 p.
6. Richards J., & Rodgers Th. Approaches and Methods in Language Teaching: a description and analysis. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 169 p.

ФОРМУВАННЯ СЛОВОТВОРЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПМР

FORMATION OF WORD FORMATION IN PRESCHOOL CHILDREN WITH SPEECH LITERATURE

У статті аналізується ефективність методів удосконалення фонетичних, граматичних і синтаксичних навичок дітей із загальним недорозвиненням мовлення. ПМР, або порушення мовленнєвого розвитку, є поширеною проблемою, яка може вплинути на здатність дитини спілкуватися. Розуміння особливостей розвитку мовлення дітей з ПМР має ключове значення для надання своєчасної допомоги та створення сприятливих умов для їхнього розвитку.

Обґрунтовано принципи онтогенетичного підходу в формуванні словотворення: відтворення звуків (навчання вимовляти звуки та їх поєднання), складання слів (складання слів із окремих звуків та їх використання в мовленні), вивчення морфем (розуміння значення префіксів, суфіксів, коренів). Досліджено етапи формування словотворення у дітей з ПМР: імітація, визначення звуків, складання слів, формування понять. Зазначено, що особливостями розвитку мовлення дітей з ПМР виступають: затримка мовного розвитку (діти з ПМР часто мають затримку мовного розвитку, що впливає на успішне оволодіння мовленням), порушення артикуляції (проблеми з вимовою звуків можуть впливати на якість та зрозумілість мовлення дитини).

Сучасними підходами до діагностики та корекції ПМР у дітей виступають: комплексна діагностика, яка спрямована на виявлення причин ПМР, оцінку мовленнєвих, когнітивних та психомоторних здібностей; індивідуальний підхід, що передбачає визначення індивідуальних потреб дитини та розробка програми корекції, яка враховує особливості її розвитку; інноваційні методи, тобто застосування новітніх технологій та методів, які дозволяють покращити ефективність корекційної роботи.

У дослідженні було проведено діагностування мовленнєвого розвитку дітей з порушеннями мовного розвитку в ЗДО № 9 м. Луцька. Експериментальна група складалася з дітей 5–6 років із порушенням мовлення (вісім дітей). Одним із першочергових завдань логопеда було зрозуміти ключові проблеми словотворення дитини та провести аналіз ефективності логопедичних занять, методів і вправ. Особливостями навчальної діяльності дітей з ПМР виступали: індивідуалізація (використання різних методів навчання, що враховують особливості дитини), візуалізація (застосування картинок, схем, відеоматеріалів для кращого розуміння інформації), ігрові методи (застосування ігор для залучення уваги дитини, розвитку її пізнавальних та мовленнєвих навичок).

Ключові слова: порушення мовлення, діти дошкільного віку, словотворення, мовленнєве середовище.

The article analyzes the effectiveness of methods for improving phonetic, grammatical and syntactic skills of children with general speech underdevelopment. SPEECH LITERATURE, or speech development disorders, is a common problem that can affect a child's ability to communicate. Understanding the features of speech development in children with SPEECH LITERATURE is key to providing timely assistance and creating favorable conditions for their development.

The principles of the ontogenetic approach to the formation of word formation are substantiated: reproduction of sounds (learning to pronounce sounds and their combinations), word formation (composing words from individual sounds and their use in speech), study of morphemes (understanding the meaning of prefixes, suffixes, roots). The stages of word formation in children with PMR are studied: imitation, definition of sounds, word formation, formation of concepts. It is noted that the features of speech development of children with PMR are: delayed speech development (children with PMR often have delayed speech development, which affects the successful acquisition of speech), impaired articulation (problems with the pronunciation of sounds can affect the quality and intelligibility of the child's speech).

Modern approaches to the diagnosis and correction of PMR in children are: comprehensive diagnostics, which is aimed at identifying the causes of PMR, assessing speech, cognitive and psychomotor abilities; individual approach, which involves determining the individual needs of the child and developing a correction program that takes into account the peculiarities of its development; innovative methods, i.e. the use of the latest technologies and methods that allow improving the effectiveness of correctional work.

The study conducted a diagnosis of speech development of children with speech disorders in ZDO No. 9 of Lutsk. The experimental group consisted of children aged 5–6 with speech disorders (eight children). One of the primary tasks of the speech therapist was to understand the key problems of the child's word formation and to analyze the effectiveness of speech therapy classes, methods and exercises. The features of the educational activities of children with TPM were: individualization (the use of various teaching methods that take into account the characteristics of the child), visualization (the use of pictures, diagrams, video materials for better understanding of information), game methods (the use of games to attract the child's attention, develop his cognitive and speech skills).

Key words: speech disorders, preschool children, word formation, speech environment.

УДК 364.048
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.19>

Сакір Н.О.,
викладачка кафедри теорії та методики дошкільної освіти Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Порушення мовного розвитку є поширеною проблемою в усьому світі, що перешкоджають здатності дитини ефективно спілкуватися, що призводить до труднощів у соціальній взаємодії,

академічних досягненнях і загальному розвитку. У експресивній мові ми використовуємо багато різних слів і різних форм цих слів. Морфологія відноситься до правил, які керують різними формами слів і утворенням різних слів. Труднощі зі

словотворенням можуть викликати плутанину, коли діти намагаються висловитися. Дослідження науковців (А. Богуш, І. Брушневської, Г. Васьківська, А. Душка, Н. Гавриш, Г. Гримашевич, І. Денисовець, В. Іванової, А. Єлік, К. Крутій, І. Мартиненко, Ю. Рібцун, Т. Руденко та ін.) підкреслюють, що порушення мовного розвитку та спілкування є одними з найпоширеніших у направленні для оцінки розвитку дитини в ранньому дитинстві, вказуючи на сильну кореляцію з соціальними, емоційними та академічними труднощами.

Зокрема, І. Мартиненко зазначає, що в процесі словотворення у дітей дошкільного віку з порушеннями мовного розвитку діти повинні зрозуміти механізми словотворення і навчитися ними користуватися. Суть цієї моделі формування полягає в тому, щоб подати словотвірну систему мови саме дітям як найзагальніше правило побудови і вживання творчих одиниць. Діти зосереджуються на тому, як утворюються слова за допомогою суфіксів і префіксів, на основі чого за аналогією формують словотворчі навички [5].

Науковці, Г. Гримашевич, І. Денисовець вказують на важливість морфологічного способу творення нових слів, називаючи його основним способом словотворення. У дослідженнях А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій, І. Мартиненко зазначено, що діти дошкільного віку використовують морфологічний спосіб творення нових слів; І. Брушневської, В. Іванової, А. Єлік, К. Крутій, І. Мартиненко, Ю. Рібцун, Т. Руденко діти дошкільного віку набувають навичок словотворення, та підкреслюють, що в цьому процесі необхідна певна діяльність, а саме: аналізувати звуки мовлення та навколишнє середовище, виділяти морфеми, розуміти їх семантику та правила вживання, утворювати нові слова шляхом комбінування твірних основ і морфем.

Таким чином, діти виконують завдання аналізу та синтезу, які вимагають певного рівня розвитку мисленевих процесів. Крім того, дітям важливо оволодіти фонологічними процесами, щоб правильно відокремлювати морфеми від словоформ, щоб розрізнити морфеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У дітей дошкільного віку з порушеннями мовного розвитку процес словотворення розглядається науковцями (М. Пентиліук, М. Овчиннікова, Р. Подгорна,) та під час вивчення мовленнєвої діяльності (О. Мілевська, О. Ткач), у спеціальній методиці з розвитку мовлення описувались методи та прийоми, що направлені на формування словотворчих вмій у цієї категорії дітей (А. Єлік, І. Мартиненко, Ю. Рібцун, Т. Руденко).

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розкриття основних проблем формування словотворення у дітей дошкільного віку з ПМР.

Методи дослідження. Ми застосовували сукупність наступних методів дослідження: аналіз філософської, психолого-педагогічної, науково-методичної літератури, навчальної та нормативної документації в системі початкової освіти для з'ясування стану окресленої проблеми; систематизація, синтез, узагальнення, що уможливили розкриття сутності проблеми, формулювання понятійно-термінологічного апарату.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Дослідження (Г. Васьківської, А. Душка, А. Єлік) показують, що словотвір є засобом, за допомогою якого діти дошкільного віку легко і швидко запам'ятовують і розуміють нові слова [1; 2; 3]. До шкільного віку діти значною мірою опановують словотворення за аналогією. Однак не всі діти володіють цим словотвірним механізмом на достатньому рівні. Без утворення слів за аналогією діти як з розвиненим, так і з недорозвиненим стандартним мовленням не звертають уваги на слова.

Так, Ю. Рібцун, зазначає, що граматична будова мови складається з морфології, словотвору та синтаксису [6]; на думку Т. Руденко, словотвір є одним із джерел, що поповнює та розширює лексику і має творчий характер, на відміну від морфології та синтаксису [7].

Серед методів та прийомів формування словотворення визначаємо: ігрові методи (використання дидактичних ігор (залучення (ігри роблять

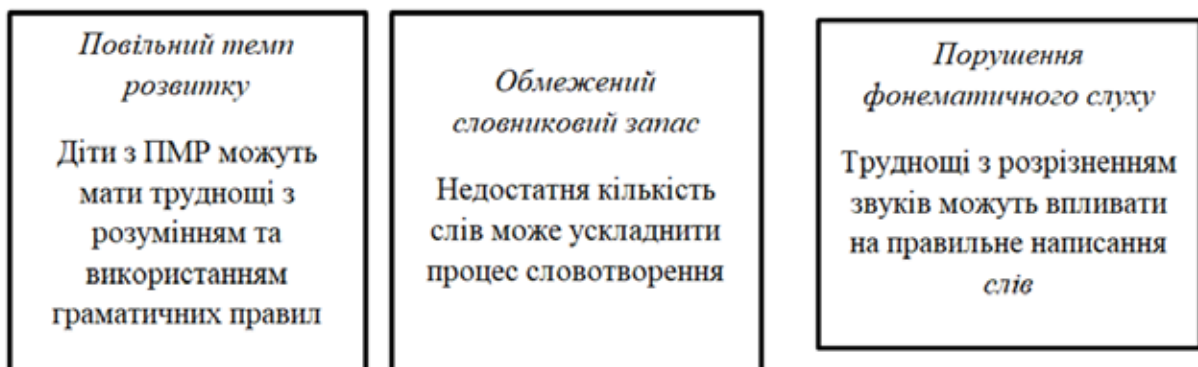

Рис. 1. Особливості словотворення у дітей з ПМР

процес навчання цікавим та захоплюючим), *розвиток* (вправи допомагають вдосконалювати граматичні навички), *мотивація* (досягнення успіху в грі підвищує самооцінку дитини)) та вправ для залучення дітей), *наочні методи* (застосування картинок, предметів, моделей для кращого розуміння), *практичні методи* (завдання на складання слів, перефразування фраз, придумування розповідей).

Розвиток словотворення у дітей з порушеннями мовного розвитку (ПМР) вимагає систематичної та цілеспрямованої роботи. Сучасні технології у процесі формування словотворення передбачають використання: *онлайн-ресурсів* (доступні онлайн-платформи та програми для навчання),

мультимедіа (використання відео, аудіо, ігор для залучення).

Розглянемо кілька конкретних методик та вправ, які допоможуть у цьому процесі:

– *ігри та вправи на утворення нових слів*: «Чарівна скринька»: у скриньку складають картинки з зображенням предметів. Дитина дістає картинку і підбирає до неї якомога більше слів, що характеризують цей предмет (колір, розмір, матеріал тощо); «Сімейка слів»: до заданого слова підбираються слова одного кореня (наприклад, книга – книжка, книжковий, книгарня); «Хто більше?»: діти по черзі називають слова, що відносяться до однієї тематичної групи (овочі, фрукти, меблі); «Перетвори слово»: до слова додають

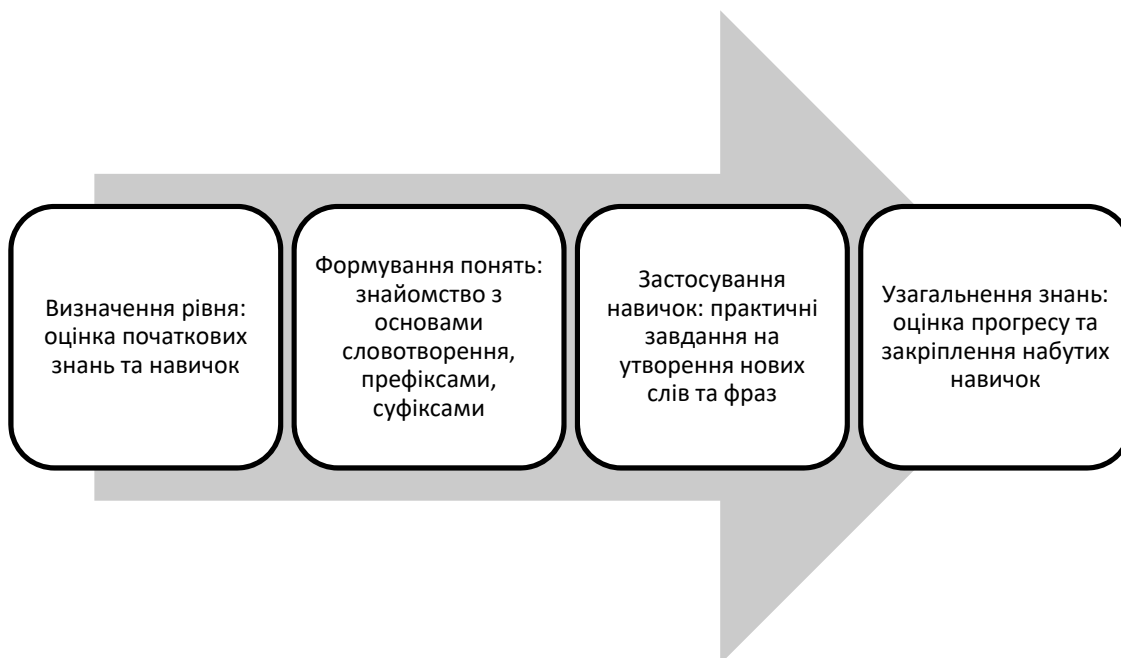

Рис. 2. Покрокова методика формування словотворення

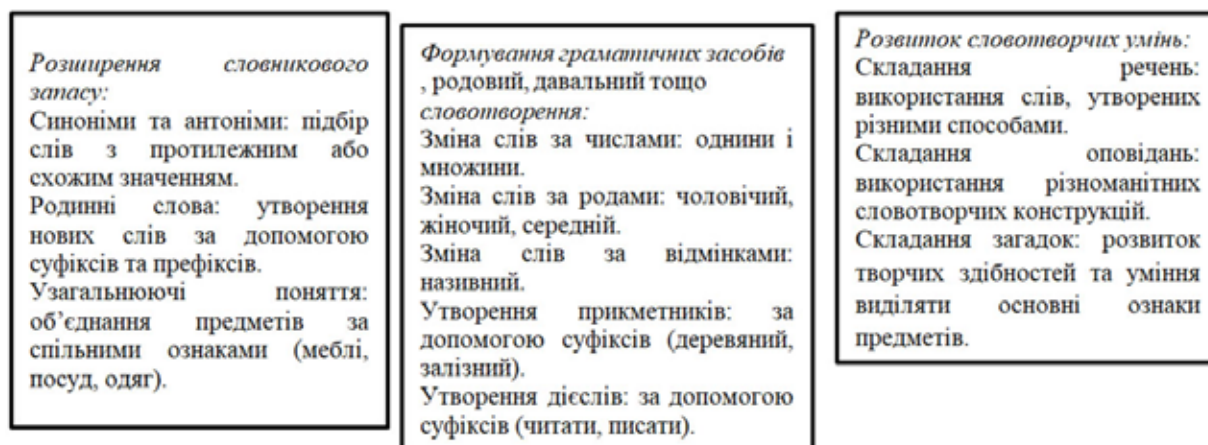

Рис. 3. Основні напрямки роботи над словотворенням у дітей з ПМР

префікс або суфікс, утворюючи нове слово (іти – піти, бігти, підбігти);

– *вправи на утворення речень*: «Склади речення»: дітям пропонуються слова, з яких вони мають скласти речення; «Доповни речення»: дітям пропонуються незавершені речення, які вони повинні доповнити; «Розповідь за картинкою»: за картинкою дитина складає розповідь, використовуючи різноманітні граматичні конструкції;

– *вправи на розвиток граматичних категорій*: «Один – багато»: утворення множини іменників; «Хто що робить?»: утворення дієслів; «Який? Яка? Яке?»: утворення прикметників; «Чий? Чия? Чие?»: утворення присвійних прикметників;

– *вправи на розвиток фонематичного слуху і звукового аналізу*: «Порахуй звуки»: визначення кількості звуків у слові; «Який звук перший?»: визначення першого звуку в слові; «Який звук останній?»: визначення останнього звуку в слові.

Корекція порушень словотворення у дітей з ПМР передбачає: *діагностика* (визначення причин та характеру порушень), *корекційні вправи* (спеціальні вправи для подолання труднощів), *моніторинг прогресу* (регулярна оцінка ефективності корекції).

Щоб забезпечити ефективну логопедичну допомогу дитині, необхідно: *своєчасно виявити мовленнєві труднощі та правильно спланувати корекційно-розвивальну логопедичну роботу*. Для того, щоб зрозуміти та ефективно вплинути на мовленнєвий розлад, дитині необхідно своєчасно надати логопедичну допомогу. Розвиток діагностичних методів корекційно-розвивальної логопедичної роботи сприяє більш глибокому та детальному вивченню мовленнєвого розвитку кожної дитини та допомагає окреслити найбільш ефективні методи корекційного та індивідуалізованого лікування для подолання мовленнєвих порушень.

Так, діагностування мовленнєвого розвитку дітей з порушеннями мовного розвитку проводилося в ЗДО № 9 м. Луцька. Експериментальна група складалася з дітей 5–6 років із порушенням мовлення (вісім дітей). Одним із першочергових завдань логопеда було зрозуміти ключові проблеми словотворення дитини та провести аналіз ефективності логопедичних занять, методів і вправ.

Зокрема, ефективними виявилися: логоритміка (танцювальні вправи, ходьба в різних напрямках, ігри з використанням звуконаслідування); музикотерапія (слухання музики, спів); ізотерапія та кольоротерапія (створення малюнків та аплікацій, складання пазлів та конструкторів).

Основою для логопедичних занять виступали:

– практичні (артикуляційні вправи, сюжетно-рольові, рухливі ігри);

– наочні (використання малюнків, макетів для засвоєння інформації);

– словесні (бесіди, описи картинок);

– моделювання (побудова речень за картками).

Усі діти продемонстрували труднощі з висловленням цілісної думки. Тому логопедичні вправи були спрямовані на формування словотворення у дітей дошкільного віку. Використовувалися картки із зображенням людей і предметів; дитина повинна була назвати їх і побудувати з них речення з поданими лексемами. Наприклад, наводилися слова «дівчина» і «чоботи» («дівчина носить чоботи»). При вивченні взуття були виявлені лексичні помилки в назвах у професії: «На кондитерській фабриці шують чоботи» (правильно «взуттєва фабрика»). Також використовувався метод побудови речення. По черзі діти брали вирізаний предмет (наприклад, сонце, дерево чи тварину) і приклеювали його до полотна, щоб створити загальну картину. Після завершення такої роботи діти описували свої враження від заняття. Робота над переходом слів із пасивного стану в активний словниковий запас проводилася за допомогою ігрових та інтерактивних методів. Таке спілкування сприяло поповненню словникового запасу та засвоєнню формування комунікативних навичок дошкільників з порушеннями мовлення.

Під час логопедичних занять спостерігалися помітні зрушення у кількох вимірах мовного розвитку дітей-учасників. Зокрема, виявлено значні покращення у словниковому запасі, морфологічному розумінні, можливості словотворення та фонетичній точності.

Застосування ігрової діяльності та музикотерапії сприяло зміцненню мовних навичок і вдосконалення, залучення та мотивацію:

– *артикуляційна гімнастика*: вправа «Курчата» (дитина відкриває рот широко, язик і губи в напруженому стані, рахунок від 1 до 4–6);

– *вправи для розвитку ротового видиху*: вправа «Метелики» (дитина дує на метелики з паперу, стежачи за тим, щоб плечі не піднімалися під час видиху);

– *вправи для розвитку мовного дихання*: вправа «Нюхання квітки» (дитина піднімається на носочки, вдихає носом і потім опускається у вихідне положення, вимовляючи «А!» під час видиху);

– *сила голосу*: вправа «Ехо» (вимовляється певний звук голосно або тихо).

Зокрема, дослідження показало, що використання картинок, предметів, іграшок, ігор; систематичність, комплексний підхід, залучення батьків до занять сприяє тому, що діти з ПМР активно оволодівають мовленням, розширюють словниковий запас і впевненіше спілкуються: *покращення* (набуття дітьми необхідних навичок), *розширення* (збільшення словникового запасу), *продовження* (розвиток та вдосконалення навичок).

Таким чином, робота з дітьми, які мають порушення мовлення, вимагає індивідуального підходу, який враховує як вік дитини, так і конкретний вид мовленнєвого порушення.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок. Формування словотворення у дітей дошкільного віку з ПМР відбувається у взаємодії спеціалістів: *логопед* (проводить корекцію мовленнєвих порушень), *психолог* (допомагає з розвитку пізнавальних здібностей), *вихователь* (створює комфортне середовище для навчання).

Робота над словотворенням на заняттях та в повсякденному житті передбачає: *читання* (використання текстів, які містять різні типи слів), *ігри*, що стимулюють словотворення; *письмо* (письмові завдання, що вимагають творчого використання слів).

Перспективи подальших наукових розвідок пов'язуємо з дослідженням того, як розлади мовлення та мови впливають на навчання дітей дошкільного віку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Васьківська Г. Формування комунікативної компетентності особистості як основна проблема сучасної лінгводидактики. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2016. С. 33–38.
2. Душка А. Проблеми корекції недоліків розвитку у дітей із загальним недорозвитком мовлення в умовах дошкільної спеціальної освітньої установи. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально педагогічна*. 2013. №. 23 (2). С. 210–218.

3. Єлік А. Прийоми стимуляції мовленнєвої активності у дітей дошкільного віку з порушенням мовленнєвого розвитку. *Магістерські студії: альманах*. Херсон : ХДУ, 2021. Вип. 21. С. 229–231.

4. Луцан Н. Мовленнєвий розвиток дитини в контексті багатовимірності освітнього середовища. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2015. № 2(49). С. 118–121.

5. Мартиненко І. Характеристика комунікативних рис особистості дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2015. №. 4. С. 33–42.

6. Рібцун Ю. Дитина з порушеннями мовленнєвого розвитку Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру». 2018. 40 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711352/1>

7. Руденко Т. Особливості мовлення дітей із загальним недорозвитком мовлення. *Теоретичні основи педагогіки й сучасні аспекти виховання*. Матеріали науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 13–14 травня 2022 р.). Херсон: Видавництво «Молодий вчений». 2022. С. 49–53.

8. Archibald L. SLP-educator classroom collaboration: A review to inform reason-based practice. *Autism & Developmental Language Impairments*. 2017. № 2, pp. 327–335 <https://doi.org/10.1177/2396941516680369>

9. Bishop D., Snowling M., Thompson P., Greenhalgh T., & The CATALISE Consortium. CATALISE: a multinational and multidisciplinary Delphi consensus study. *Identifying language impairments in children*. PLOS One, July 8, 2016. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0158753>

10. Bishop D., Snowling M., Thompson P., Greenhalgh T., & The CATALISE Consortium. Phase 2 of CATALISE: a multinational and multidisciplinary Delphi consensus study of problems with language development: *Terminology*. *Journal of Child Psychology & Psychiatry*. 2017. pp. 1068–1080 doi: 10.1371/journal.pone.0158753

ПІДХОДИ ДО ОПРАЦЮВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ ЗІ СТУДЕНТАМИ НЕМОВНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

APPROACHES TO GENERAL VOCABULARY PROCESSING WITH STUDENTS OF NON-LINGUISTIC SCHOOLS

Стаття присвячена висвітленню підходів до опрацювання загальної лексики зі студентами немовних факультетів. Не зважаючи на те, що особливу увагу під час викладання англійської мови приділяють вивченню іноземної мови професійного спрямування, необхідно опрацювати й лексику загального вжитку, що підвищує мотивацію та інтерес студентів до вивчення предмета. Установлено, що робота з лексикою є складним і тривалим процесом, під час якого необхідно враховувати цілі навчання, відповідність лексичних одиниць рівню знань студентів та наявному словниковому запасу, забезпечувати багаторазове повторення лексичних одиниць у процесі навчання. Під час роботи над лексичним матеріалом зі студентами необхідно розуміти особливості функціонування короткочасної (запам'ятовування значного обсягу інформації, але лише протягом короткого проміжку часу), робочої (більш тривала робота з лексичними одиницями) та тривалої видів пам'яті. Для того, щоб слова потрапили до довготривалої пам'яті необхідно повторювати лексичні одиниці, що вивчаються багато разів; вживати одну і ту ж лексичну одиницю в різних контекстах; дозувати вивчення нових лексичних одиниць невеликими частинами; проводити контроль та самоконтроль вивчення лексичних одиниць; враховувати когнітивну глибину лексичних одиниць; візуалізувати лексичні одиниці, що вивчаються. Рекомендовано працювати з лексичними одиницями на рівні слів та словосполучень, автоматизувати дії студентів під час опрацювання вправ або текстів, які містять активні лексичні одиниці та стимулювати студентів до самостійного вживання лексичних одиниць під час письмового або усного мовлення. Проілюстровано підходи до роботи з лексикою загального вжитку на прикладі вивчення теми «Travelling».

Ключові слова: лексика загального вжитку, студенти немовних факультетів, англійська мова.

The article is devoted to highlighting approaches to the study of general vocabulary with students of non-linguistic schools. Despite the fact that special attention is paid to the study of a foreign language for professional purposes during the teaching of English, it is necessary to pay attention to the study of general vocabulary, which increases the motivation and interest of students in studying the subject. It is established that working with vocabulary is a complex and long-term process, during which it is necessary to take into account the goals of learning, the correspondence of lexical units to the level of students' knowledge, and to ensure multiple repetition of lexical units in the learning process. When working on lexical material with students, it is necessary to understand the peculiarities of the functioning of short-term (retaining and memorizing a significant amount of information, but only for a short period of time), working (longer work with lexical units), and long-term types of memory. In order for words to enter long-term memory, it is necessary to repeat the lexical units many times; use the same lexical unit in different contexts; dose the study of new units in small portions; control and self-control the study of lexical units; take into account the cognitive depth of lexical units; and visualize the lexical units being studied. It is found that to achieve positive results, it is necessary to divide the vocabulary into separate parts. It is recommended to work with lexical units at the level of words and phrases, automate students' actions during completing exercises or texts with active lexical units, and stimulate students to independently use lexical units during written or oral speech. Approaches to working with general vocabulary are illustrated on the topic «Travelling».

Key words: general vocabulary, students of non-linguistic schools, English.

УДК 378.016:811.111
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.20>

Скиба О.М.,
ст. викладач кафедри мовної підготовки
Національного інституту
Національної гвардії України

Постановка проблеми. Сучасного конкурентоспроможного спеціаліста неможливо уявити без знання англійської мови, адже спілкування іноземною мовою дозволяє брати участь в міжнародних конференціях, ознайомлюватися з найсучаснішими науковими доробками та спілкуватися з колегами з різних країн. Саме тому, під час роботи зі студентами немовних факультетів ми приділяємо значну увагу розвитку навичок спілкування англійською мовою як на професійні, так і загальні теми.

Усне мовлення дозволяє застосовувати мову в реальних умовах, вступати в комунікацію з іноземцями та реалізовувати різноманітні соціальні проекти. У зв'язку з цим викладачам необхідно створювати умови для спілкування, максимально наближеного до реальних ситуацій.

Водночас слід зазначити, що ефективність спілкування іноземною мовою залежить від мовного рівня студентів та уміння використовувати мовні одиниці під час спілкування.

На основі аналізу останніх досліджень і публікацій можна стверджувати, що до питань роботи з лексичним матеріалом під час вивчення іноземної мови неодноразово зверталися науковці. Так, В. Борщовецькою розкрито когнітивні основи навчання іншомовної фахової лексики, Т. Гончаренко досліджувалися проблеми формування мотивації вивчення іноземної мови, С. Жицькою висвітлено підходи до підготовки курсантів вищих навчальних закладів до професійно-комунікативної діяльності за допомогою комунікативних завдань, Н. Лешньою та О. Кобзар висвітлювалися шляхи активізації пізнавальної

діяльності студентів на заняттях з англійської мови тощо.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Разом із тим, вважаємо, що педагогічну літературу збагатить висвітлення досвіду роботи із нефаховою лексикою під час викладання англійської мови студентам немовних факультетів.

Отже, **метою** публікації є висвітлення досвіду роботи із загальною лексикою зі студентами Національного інституту Національної гвардії України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зазвичай робота з лексикою на немовних факультетах має свою специфіку і орієнтоване насамперед на вивчення фахової лексики та професійно спрямовані розмови [2]. Водночас, спілкуючись з представниками інших країн, не менш важливим є вміння вести спілкування на загальні теми, тому під час викладання англійської мови студентам Національного інституту Національної гвардії України ми приділяємо цьому питанню значну увагу.

Вважаємо, що робота з лексичним матеріалом та його засвоєння є досить складним і тривалим процесом, під час якого необхідно враховувати такі аспекти як:

- цілі навчання (визначення сфери спілкування з урахуванням рівня підготовки здобувачів освіти);
- відповідність лексичних одиниць рівню знань студентів та наявному словниковому запасу;
- забезпечення багаторазового повторення лексичних одиниць у процесі навчання [2; 3].

На відміну від граматичного матеріалу, який базується на чітких і зрозумілих правилах, робота з лексичним матеріалом орієнтована більш на запам'ятовування інформації, ніж на її логічну обробку. Тому необхідно розуміти особливості функціонування короткочасної, робочої та тривалої видів пам'яті.

Короткочасна пам'ять здатна утримувати значний обсяг інформації, але лише протягом короткого проміжку часу. Цей тип пам'яті є необхідним для первинного засвоєння слів та їх повторення. Однак, щоб лексика залишалася в пам'яті надовго, необхідно постійно її вживати та повторювати. Робоча пам'ять фокусується на більш тривалу роботу з лексичними одиницями. У цьому випадку велику роль відіграють зовнішні джерела інформації і лексика запам'ятовується на більш тривалий проміжок часу. Цей вид пам'яті працює за аналогією з аудіо записом, який має повторюватися знову і знову. Уміння утримувати лексичні одиниці в робочій пам'яті є запорукою ефективного процесу вивчення нових слів [5; 9].

Разом із тим, вважають, що лексична одиниця є вивченою, коли вона потрапляє до довготривалої пам'яті, яка на відміну від інших видів пам'яті, зберігає великий обсяг інформації тривалий час.

Разом із тим, для того, щоб слова потрапили до довготривалої пам'яті необхідно :

- повторювати лексичні одиниці, що вивчаються багато разів;
- вживати одну і ту ж лексичну одиницю в різних контекстах;
- дозувати вивчення нових одиниць невеликими частинами;
- проводити контроль та самоконтроль вивчення лексичних одиниць;
- враховувати когнітивну глибину лексичних одиниць;
- візуалізувати лексичні одиниці, що вивчаються.

Зазначимо, що дозування вивчення лексичних одиниць означає, що процес навчання має бути поділений на невеликі блоки, оскільки одночасне засвоєння великої кількості слів є малоефективним. Особливу увагу слід приділяти когнітивній глибині, тому що чим частіше використовується лексична одиниця, тим скоріше і на більш тривалий термін воно запам'ятовується. Щодо візуалізації, це стосується формування у свідомості студента яскравих образів, які асоціюються з новою лексикою [1].

З досвіду роботи можна стверджувати, що працюючи над розширенням словникового запасу студентів немовних спеціальностей необхідно також враховувати такі фактори як:

- кількість студентів в академічній групі та можливості викладача приділити кожному з них увагу;
- неможливість у більшості випадків поділити студентів на групи з однаковим рівнем володіння іноземною мовою (в академічних групах можуть навчатися студенти з різними рівнями);
- досить великий обсяг інформації та відносна невелика кількість годин на її опрацювання [4].

Отже, під час роботи з загальною лексикою ми намагаємося впроваджувати вправи та види діяльності, які залучають всі види пам'яті, намагаючись перевести лексичні одиниці до довготривалої пам'яті.

Ми погоджуємося з твердженням А. Синявської та О. Березюк, що опрацювання лексичних одиниць необхідно починати з:

- роботи с лексикою на рівні слів та словосполучень;
- автоматизації дій студентів під час опрацювання вправ або текстів, які містять активні лексичні одиниці;
- автоматизації самостійного вживання лексичних одиниць під час письмового або усного мовлення [6; 7].

Проілюструємо алгоритм роботи над темою "Travelling" зі студентами першого року навчання. Для вивчення та обговорення цієї теми ми користуємося навчально-методичним посібником "Get Talking", який було розроблено спеціально для

студентів немовних спеціальностей. Починаємо роботу над темою з *warming-up activity*, яка дозволяє налаштувати студентів на вивчення та обговорення теми. Так, спочатку ми просимо студентів сказати погоджуються вони чи не погоджуються з наступними висловами:

Travel is the only thing you buy, that makes you richer;

I haven't been anywhere, but it is on my list;

When you travel, everything balances.

З досвіду роботи можна стверджувати, що такий вступ до теми є ефективним та цікавим для здобувачів освіти, адже у більшості з них з'являються приємні спогади та асоціації. Після цього ми пропонуємо в парах або малих групах обговорити такі питання:

Are you easily bitten by a travel bug? Why? Why not?

Do your expectations always play a positive role? Give some examples.

Необхідно зазначити, що якщо у студентів рівень знань англійської мови нижче ніж B2, їм часто не вистачає словникового запасу, щоб виразити свої враження та відчуття, тому після виконання цих двох завдань ми переходимо до роботи з лексичними одиницями. Для вивчення цієї теми автори посібника пропонують обрати такі лексичні одиниці як *soothing and comfortable, pastoral view, closeness to nature, gorgeous scenery, twittering of birds, amusement park, stroll along the boardwalk, admire huge cliffs, gain new experience, stunning beautiful architecture* та інші [10, с. 22].

Після первинного ознайомлення зі словами, ми пропонуємо студентам попрацювати з картинками та співвіднести їх з наочним матеріалом. Увазі студентів пропонується різні краєвиди та пейзажі (горні, морські, або урбаністичні). Причому ми просимо не тільки співвіднести слова зі списку, але й добрати до картинок ще по п'ять інших слів, які б описували картинку.

Після обговорення краєвидів ми переходимо до обговорення видів транспорту та пропонуємо студентам висловити власну думку яким видом транспорту найкраще (або найгірше) подорожувати. Під час обговорення цього пункту також вводяться нові лексичні одиниці (*reach the destination as fast as you can, stick in a traffic jam, have some privacy, move round, have safe and secure journey тощо*).

Зазначимо, що лексичні одиниці вводяться поступово під час вивчення тієї чи іншої підтеми, що дозволяє студентам опрацювати та запам'ятати нову інформацію та вживати її під час усного мовлення [8]. Зі студентами, які працюють у швидкому темпі ми обговорюємо не тільки переваги та недоліки різних видів транспорту взагалі, але занурюємося більш детально у переваги та недоліки кожного з них. Наприклад, обговорюючи

тему "Travelling by air" просимо студентів прокоментувати такі висловлювання як:

- The risk is too big – there are a lot of air crashes every year;
- Modern airplanes are often hijacked;
- Flying is too expensive;
- You can't see anything but clouds when you fly тощо.

Наприкінці вивчення теми пропонуємо написати есе на тему Travelling. Важливим уточненням для написання роботи – є використання великої кількості активних лексичних одиниць, що дозволяє студентам закріпити отримані знання та відчуття особливості їх використання в мові.

Висновки. Робота з лексичним матеріалом є дуже важливою під час роботи зі студентами немовних спеціальностей, адже спілкування на загальні теми є невіддільною частиною та є цікавими для студентів, дозволяють розвивати усне та письмове мовлення здобувачів освіти. Під час добору вправ та видів діяльності на опрацювання та запам'ятовування лексики необхідно враховувати типи пам'яті, які залучені до цього.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Борщовецька В. Д. Когнітивні основи навчання іншомовної фахової лексики. *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ Серія Філологія. Педагогіка. Психологія*. Вип. 29. 2014. С. 204–209.
2. Гончаренко Т. Є. Мотивація вивчення іноземної мови як соціальна функція освіти. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2010. № 4. С. 47–54.
3. Жицька С.А. Підготовка курсантів вищих військових навчальних закладів до професійно-комунікативної діяльності за допомогою методу комунікативних завдань. *Advanced education*. 2014. Вип. 1. С. 13–20.
4. Кобзар О. І., Лешньова Н. О. Шляхи активізації пізнавальної діяльності студентів на заняттях з англійської мови. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки*. 2013. Вип. 22. С. 141–148.
5. Крашевська С. М. Прийоми запам'ятовування іноземних слів студентами немовних ЗВО. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. № 64, Т. 1. С. 135–138.
6. Русанова О. О. Елементи індивідуалізації навчання іноземній мові через рольові ігри. *Вісник Житомирського державного університету : сер. Пед. науки*. 2009. Вип. 44. С. 55–58.
7. Синявська А. М., Березюк О. А. Вивчення термінологічної лексики в курсі викладання англійської мови професійного спрямування. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій та загальноосвітній школах*. 2013. Вип 28 (81). С. 314–318.
8. Стрельникова О. В. Інтерактивні методи викладання англійської мови на неспеціальних факультетах ВНЗ. *Наукові записки. (Сер. Філологічна)*. 2009. Вип. 11. С. 568–575.

9. Удовенко І. В., Котова А. В. Використання ігрових ситуацій під час вивчення англійської мови на немовних факультетах. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові*

дослідження. Досвід. Пошуки. 2013. Вип. 23. С. 102–108.

10. Червінко Є. О. *Get Talking* / Є. О. Червінко, Е. Ф. Беляєва, О. І. Скриль та інші. Х. : ХНУ ім. В. Каразіна, 2015. 120 с.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ: ЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PSYCHOLOGISTS: ETHICAL AND LEGAL ASPECT

Професійна підготовка майбутніх психологів сьогодні ототожнюється з формуванням професійної самосвідомості під час освітнього процесу у закладі вищої освіти. Професійна самосвідомість – це усвідомлення студентами їхньої власної професійно-суспільної ролі в якості психолога, включаючи її емоційний, моральний, етичний та правовий аспекти. В роботі подаються висновки провідних вітчизняних науковців щодо професійної підготовки майбутніх психологів із різних ракурсів. Етико-правовий аспект професійної підготовки репрезентовано через призму формування етико-правової культури майбутніх психологів. Обґрунтовано недостатній рівень дослідженості проблеми щодо формування етико-правової культури майбутніх психологів. Виокремлено, що формування етико-правової культури майбутніх психологів передбачає підготовку нових кадрів, вільних та ініціативних, морально-розвинених, оскільки лише психолог такого формату може надати необхідну психологічну підтримку іншій людині чи громаді загалом. Метою статті є розкриття особливостей професійної підготовки психологів шляхом формування етико-правової культури. Зроблено висновок про те, що етико-правова культура майбутнього психолога є системним утворенням професійної підготовки, де кожен компонент взаємопов'язаний з іншими і водночас нагороджений індивідуальними характеристиками задля виконання необхідних функцій фахівцем у майбутньому. В статті підкреслено, що етико-правова культура займає особливе місце в професійній підготовці майбутнього психолога. Сформована етико-правова культура у майбутніх психологів уможливить формування навичок самостійного навчання задля створення власного стилю професійної діяльності, розвитку схильності до дослідницької та практичної роботи на задекларованих урядом нормах і правилах. Досліджуючи рівні формування етико-правової культури можна констатувати придатність майбутнього фахівця до психологічної діяльності через мотиваційну й діяльнісну сфери професійної підготовки. Етико-правова культура є яскравою ознакою професійної кваліфікації майбутніх психологів.

Ключові слова: професійна підготовка, професійна підготовка майбутніх психологів, етико-правовий аспект професійної під-

готовки, етико-правова культура майбутніх психологів.

Professional training of future psychologists today is identified with the formation of professional self-awareness during the educational process in a higher education institution. Professional self-awareness is the awareness by students of their own professional and social role as a psychologist, including its emotional, moral, ethical and legal aspects. The paper presents the conclusions of leading domestic scientists on the professional training of future psychologists from various perspectives. The ethical and legal aspect of professional training is represented through the prism of the formation of the ethical and legal culture of future psychologists. The insufficient level of research into the problem of the formation of the ethical and legal culture of future psychologists is substantiated. It is emphasized that the formation of the ethical and legal culture of future psychologists involves the training of new personnel, free and proactive, morally developed, since only a psychologist of this format can provide the necessary psychological support to another person or the community as a whole. The purpose of the article is to reveal the features of the professional training of psychologists through the formation of an ethical and legal culture. The conclusion is made that the ethical and legal culture of a future psychologist is a systemic formation of professional training, where each component is interconnected with others and at the same time is awarded with individual characteristics to perform the necessary functions. The article emphasizes that the ethical and legal culture occupies a special place in the professional training of a future psychologist. The formed ethical and legal culture in future psychologists will enable the formation of self-study skills in order to create their own style of professional activity, develop a tendency to research and practical work on the norms and rules declared by the government. By studying the levels of formation of ethical and legal culture, it is possible to state the suitability of a future specialist for psychological activity through the motivational and activity sphere of professional training. Ethical and legal culture is a clear sign of the professional qualification of future psychologists.

Key words: professional training, professional training of future psychologists, ethical and legal aspect of professional training, ethical and legal culture of future psychologists.

УДК 37. 211.24

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.21>

Співак Я.О.,

докт. пед. наук, професор,
професор кафедри практичної психології

Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

Курінна С.М.,

докт. пед. наук, професор,
доцент кафедри психології та педагогіки
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Курінний Я.В.,

канд. пед. наук, доцент,
викладач кафедри психології та педагогіки
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Трансформаційні зміни у вищій освіті в Україні розраховані на поширення інновацій серед суспільства. Всі реформаційні зміни передбачають впровадження позитивного вітчизняного та зарубіжного досвіду в сучасну освітню практику закладів вищої освіти. Українське суспільство диктує нові вимоги до професійної підготовки майбутніх психологів. Відповідно до них професійна

підготовка майбутніх психологів має бути розрахована на формування розширеного культурного світогляду, емоційного інтелекту, критичного мислення, духовно-моральних якостей, знань декількох мов.

Враховуючи війну в Україні зазначимо, що професійна підготовка майбутніх психологів має брати за основу розвиток інтелектуальних можливостей студентів за рахунок створення необхідного

освітнього середовища. Створення такого середовища уможливить самостійне накопичення знання та опрацювання великої кількості інформації майбутніми психологами з усіх можливих ракурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Професійна підготовка майбутніх психологів має бути розрахована на формування фахівця, який здатний допомогти пережити кризу особистості в демократичній країні. Коли з'являється в освіті поняття «демократична країна», варто виокремлювати деякі її аспекти, як: етичний, громадянський і правовий. Означені три аспекти у правильному поєднанні організовують професійну підготовку майбутніх психологів у нерозривній єдності [8; 15].

Варто погодитися з думкою науковців: «успіх громадян цивілізованої держави багато в чому залежить від особистості педагога, психолога, рівня сформованості його загальної, правової та моральної культури» [9].

Відтак, успішність молодих психологів залежить від рівня сформованої правової культури у студентів і наявності мотивації для її узгодження з цілями етико-правової поведінки [3].

Різні правові аспекти професійної підготовки майбутніх психологів досліджувалися вітчизняними вченими, як: О. Ганзенко, В. Головченко, І. Голосніченко, О. Деменко, І. Огороднійчук, Н. Фоменко, І. Шаравара (розвиток правової свідомості особистості); Г. Абрамова, О. Бондаренко, В. Бочелюк, І. Булах, Л. Бурлачук, І. Вачков, В. Волошина, О. Грейліх, М. Донцова, І. Дубровіна, С. Комова, І. Краснощеченко, Л. Лежніна, Н. Макаренко, С. Максименко, Н. Мась, О. Низовець, О. Оклей-Проданюк, В. Панок, Л. Пастух, В. Пахальян, Н. Пов'якель, Н. Пророк, О. Райкова, Д. Романовська, В. Семиченко, Я. Стреляя, Л. Темнова, Я. Чаплак, О. Шумакова, В. Юстицкис, К. Ягнюк, Т. Яценко (теоретичні й практичні аспекти професійної підготовки психологів).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження різних аспектів професійної підготовки майбутніх психологів репрезентовано у величезній кількості наукових праць з методології, методики професійної освіти. У наукових доробках виокремлюють роль освітнього середовища у професійній підготовці майбутнього психолога та основні структурні елементи професійної діяльності майбутнього психолога тощо.

Однак, переважна більшість вчених лише описово виокремлюють теоретичні й практичні аспекти реалізації етичного, правового та морального аспектів у професійній підготовці майбутніх психологів з метою розробки загальних та специфічних методів, інструментів, важелів, що сприяли б збільшенню кількості бажаючих стати психологом, при цьому проблема імплементації етико-правового аспекту у професійну діяльність майбутніх психологів залишається недостатньо вивченою.

Мета статті – розкрити особливості професійної підготовки психологів шляхом формування етико-правової культури.

Виклад основного матеріалу. Під професійною підготовкою майбутніх психологів варто сприймати освітній процес, у ході якого студенти оволодівають системою фахово-наукових знань і пізнавальних умінь, навичок для подальшої професійної діяльності. Етико-правовий аспект у професійній підготовці психологів варто розглядати через взаємозв'язок між етикою, правом і культурою.

Деякі науковці у власних доробках подають соціально-культурні процеси як презентацію основних розгалужень етики та права [7]. Особливо яскраво це відображається у дослідженнях етико-правової культури в контексті майбутньої професійної діяльності, у майбутніх психологів зокрема.

Маємо на увазі, відмінні риси культури кожного суспільства використовуються для створення етичних поглядів, уявлень, знань і ціннісного ставлення фахівця до власної майбутньої діяльності та її результативності. У вузчому ракурсі ці ж самі риси покликані формувати усвідомлення відмінностей між добром і злом. Варто зазначити, що показниками для оцінення професійної діяльності з означеного ракурсу буде сформована гідність і справедливість, національний і професійний обов'язки [6].

З точки зору етики у майбутніх психологів мають сформуватися важливі особистісні якості, що допоможуть їм усвідомити, що саме їх особистість має стати найефективнішим інструментом у майбутній професійній діяльності.

Виокремимо, що сьогодні з метою формування необхідної суспільству особистості майбутнього психолога в освітньому процесі застосовують різноманітні психолого-педагогічні стратегії, як: стратегія розвитку та удосконалення необхідних особистих і професійних якостей; стратегія жорсткого формування (побудова й розвиток алгоритму професійної діяльності); стратегія м'якого формування (побудова алгоритму професійної діяльності з розширеними можливостями); стратегія корекції; стратегія розвитку особистості майбутнього психолога.

Українське суспільство диктує нові вимоги до професійної підготовки майбутніх психологів (*див. рис. 1*). З однієї сторони це є сучасною необхідністю, а з іншої – стає особистісно-професійною дилемою, так як деякі види психолого-професійної діяльності не піддаються аналізу, залишаючи майбутньому психологу простір для творчого пошуку.

Особливе місце відводиться створенню етично-правової картини світу майбутнього психолога у процесі його професійної підготовки. Означений елемент стає основною метою професійної

Рис. 1. Вимоги до професійної підготовки майбутніх психологів

підготовки майбутніх психологів – формування спеціальних умінь знаходити своєрідні вирішення проблем.

По логіці нашого дослідження доцільно є розглянути взаємозв'язок права та етики у професійній підготовці майбутніх психологів. Погоджуємося з думкою Г. Стельмашук, що етика – це наука, яка досліджує мораль. Науковець подає мораль як одну з найважливіших сторін життєдіяльності особистості в суспільстві й суспільства загалом [13]. Відповідно, якщо мораль це специфічне явище у житті суспільства, то етика тоді постає як наука, що досліджує різні аспекти моралі та створює особливу «моральну систему» (див. рис. 2).

Наступним елементом нашого дослідження є вплив етики на формування правового аспекту професійної підготовки майбутніх психологів.

«Право, – зазначає А. Самбор, – це система нормативних настанов, що спираються на ідеї людської справедливості та свободи, виражена більшою мірою у законодавстві та регулює суспільні відносини» [10].

Не викликає сумнівів визначення О. Скакун, про те, що правовий аспект професійної підготовки слід розглядати як систему норм (правил поведінки) та відповідних принципів, задекларованих урядом для регуляції суспільних відносин. Саме вищезначені норми та принципи регулюють міру свободи, рівності та справедливості відповідно до індивідуальних і суспільних інтересів. Підкреслимо, якщо норми, правила й принципи затверджені на державному рівні, то тоді вони реалізуються всіма заходами легального державного впливу аж до примусу [12, с. 216].

Розуміючи, що психологія все таки є гуманітарною наукою, більш коректним буде дотримуватися визначення запропонованого М. Кельманом, О. Мурашиним, Н. Хомою – «право це соціальний регулятор відносин, побудований на уявленні про справедливість, яке є в даний момент у конкретному суспільстві та має загальнообов'язковий, формально-визначений, нормативний характер, встановлений або санкціонований державою (населенням у ході референдуму) і гарантований нею [4, с. 277].

Враховуючи вищевикладене зробимо припущення, якщо етика як наука досліджує мораль як суспільне надбання (групове чи індивідуальне), то право має регулювати суспільні стосунки задля реалізації принципів справедливості та гуманізму; оберігати права та свободу людини, її честь і гідність [5; 11].

Для більш детального розуміння особливостей етико-правової культури майбутніх психологів у ході професійної підготовки необхідно виділити

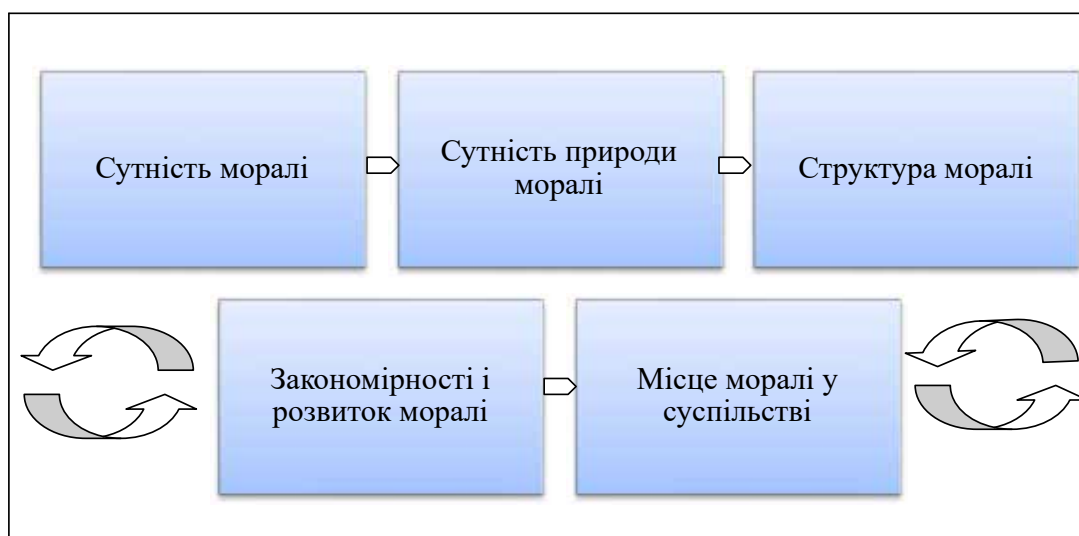

Рис. 2. Етичні аспекти дослідження «моралі»

певні критерії. На нашу думку, критеріями етико-правової культури можна назвати наступні: знання правових, моральних та сутнісних особливостей діяльності психолога; усвідомлення співвідношення власних можливостей, професійних та суспільних вимог як до особистості (як до психолога), так і до його професійної діяльності; сформованість морально-суспільних установок; ціннісно-смісловне усвідомлення мети та змісту майбутньої професійної діяльності; здійснення особистісної саморегуляції згідно з ціннісно-смісловним змістом професійної діяльності [2].

Враховуючи думки вітчизняних вчених можемо констатувати те, що етико-правова культура майбутніх психологів має бути одним із наскрізних елементів загально-професійної культури фахівця, а відтак має проходити через кожен структурний елемент професійної підготовки. Така співзалежність етико-правової культури з кожним структурним елементом професійної підготовки майбутніх психологів уможливить формування ідейно-морального та нормативно-правового підґрунтя структури особистості психолога. З іншого боку це надасть змогу визначити його професійну свідомість шляхом розкриття широкого спектру моральних почуттів і норм поведінки. А це в свою чергу активізує професійну, суспільну позицію та громадянську свідомість майбутнього психолога.

Враховуючи трактування системних дефініцій професійної культури, правової культури та етичної культури варто виокремити структурні елементи етико-правової культури майбутніх психологів (див. рис. 3), такі як: гносеологічний, аксіологічний, поведінковий, особистісний.

Окреслені структурні елементи етико-правової культури майбутнього психолога є дещо

специфічними, так як є необхідність у дослідженні кожного з них як окремо, так і в єдиній структурі професійної підготовки. Підкреслимо, що розглядаючи означені структурні елементи у системі, мова йтиме про дослідження їх взаємозв'язку та впливу одного компоненту на інший. Маємо погодитися з О. Чебикіним, що взаємозв'язки між структурними елементами етико-правової культури будуть знаходитися у «постійному русі». Наприклад, сьогодні на особистісний елемент етико-правової культури майбутнього психолога може мати більший вплив підвищення правової грамотності (правової компетентності), а отримані правові знання можуть внести корективи у вже сформовані ціннісні орієнтації особистості [14].

Висновки. Професійна підготовка майбутніх психологів включає багато аспектів, зокрема етико-правовий. Етико-правовий аспект варто розглядати через призму формування етико-правової культури майбутніх психологів. Професійна підготовка психологів у етико-правовому аспекті передбачає формування системи особистісних характеристик людини, які можуть стати безцінними у майбутній професійній діяльності.

Етико-правова культура є яскравою ознакою професійної кваліфікації майбутніх психологів. Досліджуючи рівні формування етико-правової культури можна констатувати придатність майбутнього фахівця до психологічної діяльності через мотиваційну й діяльнісну сфери професійної підготовки.

Мотиваційна сфера етико-правової культури майбутнього психолога постає як набір різноманітних елементів, які здійснюють зовнішній та внутрішній вплив на майбутнього психолога. Саме такий вплив на особистість може гарантувати

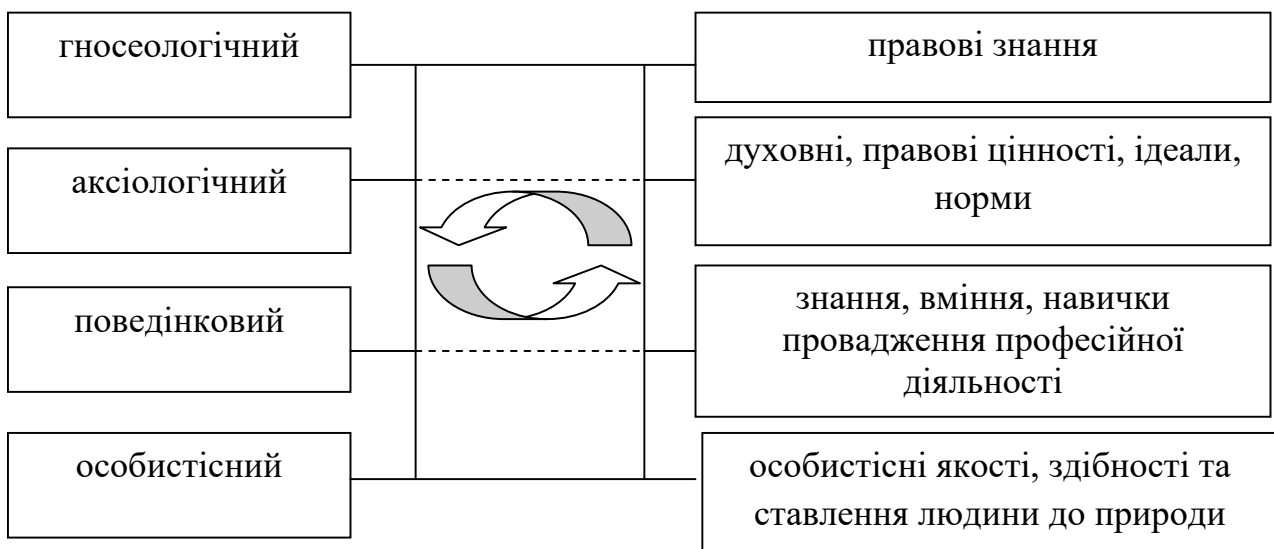

Рис. 3. Структурні елементи етико-правової культури майбутніх психологів

орієнтування в меті, цілях і завданнях майбутньої професійної діяльності, зокрема її регулювання при необхідності. Мотиваційну сферу етико-правової культури майбутнього психолога у ході професійної підготовки можна досліджувати через діагностику професійних намірів, виявлення ціннісних орієнтацій і мотивів професійної діяльності, професійні претензії та очікування. Наголосимо на тому, що професійні мотиви особистості до майбутньої психологічної діяльності мають бути стійкими, інтенсивними, з яскравим емоційним забарвленням.

Діяльнісна сфера етико-правової культури майбутнього психолога забезпечує реалізацію професійної діяльності. Діяльнісна сфера – це набір компетенцій та компетентностей на пару з психологічними ресурсами, які майбутній психолог зможе використати у професійному становленні. Розвиток діяльнісної сфери уможливить відповідність процесуальної сторони професійної діяльності нормативним вимогам. До найважливіших показників діяльнісної сфери етико-правової культури майбутнього психолога можна віднести професійні здібності, що уможливають більш повно відповідати сучасним вимогам до професії психолога.

Слід виокремити те, що професійну компетентність слід сприймати як рівень придатності майбутніх психологів до професійної діяльності, формування якої покладено на освітній процес закладу вищої освіти. У сучасному науковому світі прийнято розрізняти види професійних компетентностей, такі як: спеціальна компетентність (володіння необхідними засобами і способами професійної діяльності й вмінням до їх подальшого розвитку); соціальна компетентність (взаємодія з іншими представниками суспільства на основі трудового договору та з урахуванням загальноприйнятих норм професійного спілкування); індивідуальна компетентність (наявність бажання та мотивації до самореалізації та розвитку власного професійного «я»).

Для майбутніх психологів просто необхідно мати можливість вибору освітніх компонентів для збільшення необхідних компетентностей під час професійної підготовки, що має бути передбачено освітніми програмами та навчальними планами відповідних спеціальностей. Професійна підготовка у етико-правовому аспекті розрахована наділити майбутніх психологів інноваційними методами та засобами для роботи у конкретному суспільстві з урахуванням задекларованих державою норм і правил. А відтак, уможливить визначення професійних інтересів та формування індивідуального стилю діяльності майбутніх психологів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Булах І. С., Волошина В. В., Лохвицька Л. В. Сучасні освітні психотехнології професійної підготовки майбутніх психологів. *Сучасні освітні психотехнології професійної підготовки майбутніх психологів*. 2019. С. 20–29.
2. Ганзенко О. О. Формування правової культури українського суспільства в контексті підписання угоди про асоціацію між Україною та ЄС. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2014. № 3. С. 9–16.
3. Горбунова В.В. Етичні та правові аспекти психологічних досліджень. *Практична психологія соціальної роботи*. 2015. № 3. С. 18–23.
4. Кельман, М. С. Мурашин О. Г., Хома Н. М. Загальна теорія держави та права: підручник; 3-тє вид., стереотип. Львів : Новий світ 2000. 2007. 584 с.
5. Макеева О. М. «Правова культура» та «культура»: співвідношення категорій. *Держава і право. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України*. 2013. Вип. 61. С. 33–38.
6. Помиткін Е. О. Психологічні закономірності та механізми духовного розвитку дітей і молоді : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07. Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2009. 42 с.
7. Професійна етика юриста: навчально-методичний посібник (у схемах); за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів : ПП «Арал», 2018. 108 с.
8. Рекотов П. Правова освіта у закладах вищої освіти неюридичного профілю. *Право та державне управління*. 2018. № 3 (32). Т. 1. С. 20–25.
9. Руденко Л., Сірко Р., Стельмах О., Вавринів О. Методичні засади формування комунікативної культури майбутніх психологів: посібник. Львів, 2020. 71 с.
10. Самбор М. А. Право як поняття та підходи до його розуміння. *Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2011. № 87. С. 59–63.
11. Сидоренко О. О. Правова культура: поняття, склад та її стан в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4/2021. С. 62–64. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2021/15.pdf (дата звернення 12.05.2024)
12. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник; пер. з рос. Бураковський С.О. Харків : Консум, 2001. 656 с.
13. Стельмащук Г. Г. Етика та естетика: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях); за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 204 с.
14. Чебикін О. Я., Булгакова В. О. Психологічні основи правової культури та умови її корегування: [монографія]. Одеса, 2019. 162 с.
15. Шульга А. М. Знання права (правоінформованість) як складова правосвідомості особи. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право*. 2018. Вип. 25. С. 25–28.
16. Яценко Т. С., Глузман О. В., Усатенко О. М. Методологія професійної підготовки практичного психолога. Дніпропетровськ : Інновація, 2014. 192 с.

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ АКТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ В МАЙБУТНІХ АКТОРІВ

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF FORMING ACTING SKILLS IN FUTURE ACTORS

Стаття присвячена висвітленню теоретико-практичних аспектів формування акторської майстерності майбутніх акторів. Зокрема, обґрунтовано необхідність впровадження нових педагогічних підходів до організації освітнього процесу в закладі вищої освіти, новітніх методик, які б відповідали сучасним вимогам театральної та кінематографічної індустрії. Розкрито завдання сучасної вищої освіти. Висвітлено зміст поняття «професійна підготовка», визначено її мету. Запропоновано дефініцію терміну «професійна підготовка майбутніх акторів». Наголошено на необхідності не лише інтелектуальної, а й емоційної, фізичної підготовки, освоєння технік акторської майстерності. Акторську майстерність визначено як один із ключових компонентів професійної діяльності акторів. Конкретизовано компоненти акторської майстерності: психологічна майстерність, виконавська майстерність, артистична майстерність. Розглянуто етапи формування акторської майстерності. Наголошено на важливості використання практичних вправ, імпровізації, фізичних тренувань, які допоможуть розвинути емоційну виразність студентів. Ефективною формою навчання акторської майстерності визначено тренінг, окреслено його мету та дидактичні завдання. Важливим складником процесу формування акторської майстерності визначено хореографічні вміння. Підкреслено важливість використання хореографічних технік у фаховій підготовці майбутніх акторів. Зосереджено увагу на хореографічних інноваційних техніках таких, як джаз, модерн, контемпорарі. Невід'ємною частиною акторської майстерності визначено сценічне мовлення. Для формування навичок сценічної мови рекомендовано використовувати творчі прийоми, зокрема, ігровий метод, музичний супровід до технічних, мовно-голосових вправ. Розглянуто вправи з акторської майстерності Стелли Адлер, Лі Страсберга, Девіда Мемета, Сенфорда Мейснера. Окреслено педагогічні умови формування акторської майстерності майбутніх акторів. Розкрито сутність поняття «готовність майбутнього актора до професійної діяльності» та визначено компоненти цієї готовності. Зроблено висновок, що ефективне формування акторської майстерності залежить від комплексного підходу, який включає розвиток технічних навичок, емоційної виразності, а також здатності до глибокого втілення образів. Важливу роль у цьому процесі відіграють індивідуальні заняття, групові тренінги та взаємодія з іншими учасниками театрального процесу.

Ключові слова: акторська майстерність, професійна підготовка, майбутні актори,

професійна діяльність, тренінг, тренінгові технології, готовність до професійної діяльності, інноваційні технології.

The article is devoted to highlighting the theoretical and practical aspects of the formation of acting skills of future actors. In particular, the need for the introduction of new pedagogical approaches to the organization of the educational process in a higher education institution, the latest methods that would meet the modern requirements of the theater and cinematographic industry is substantiated. The tasks of modern higher education are revealed. The content of the concept of «professional training» is highlighted, its goal is determined. A definition of the term «professional training of future actors» is proposed. The need for not only intellectual, but also emotional, physical training, mastering acting techniques is emphasized. Acting skills are defined as one of the key components of the professional activity of actors. The components of acting skills are specified: psychological skills, performing skills, artistic skills. The stages of the formation of acting skills are considered. The importance of using practical exercises, improvisation, physical training, which will help develop the emotional expressiveness of students, is emphasized. Training is defined as an effective form of teaching acting skills, its purpose and didactic tasks are outlined. Choreographic skills are defined as an important component of the process of forming acting skills. The importance of using choreographic techniques in the professional training of future actors is emphasized. Attention is focused on innovative choreographic techniques such as jazz, modern, contemporary. Stage speech is defined as an integral part of acting skills. To form stage speech skills, it is recommended to use creative techniques, in particular, the game method, musical accompaniment to technical, speech and voice exercises. Acting exercises by Stella Adler, Lee Strasberg, David Mamet, Sanford Meisner are considered. Pedagogical conditions for the formation of acting skills of future actors are outlined. The essence of the concept of «readiness of a future actor for professional activity» is revealed and the components of this readiness are defined. It is concluded that the effective formation of acting skills depends on a comprehensive approach, which includes the development of technical skills, emotional expressiveness, as well as the ability to deeply embody images. Individual classes, group trainings and interaction with other participants in the theatrical process play an important role in this process.

Key words: acting skills, professional training, future actors, professional activity, training, training technologies, readiness for professional activity, innovative technologies.

УДК 378.091.33:792.07
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.22>

Топорівська Я.В.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри музикознавства
та методики музичного мистецтва,
декан факультету мистецтв
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Ванюга Л.С.,
канд. мистецтвознавства, професор,
завідувачка кафедри театрального
мистецтва
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Калаур С.М.,
докт. пед. наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи
та менеджменту соціокультурної
діяльності
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Постановка проблеми у загальному вигляді.
Трансформація сучасного театрального та кінематографічного мистецтва зумовлює виникнення

нових форм та жанрів, що вимагають від акторів високої гнучкості та здатності адаптуватися до різних стилів і технік виконання ролей. Сучасне

суспільство потребує універсальних акторів, здатних виконувати різні ролі на сцені і в кіно, що вимагає від них не лише технічних навичок, а й розвитку емоційної гнучкості та самопізнання. Вважаємо, що саме процес формування акторської майстерності є важливим етапом у становленні особистості майбутнього актора. Акторська майстерність сприяє самовираженню, здатності до рефлексії та розвитку внутрішньої емоційної сфери. З огляду на це, важливим є якісна професійна підготовка майбутніх акторів, яка передбачала б формування акторської майстерності та включала не лише класичні, але й інноваційні методи сценічної гри.

Варто зауважити, що освіта відіграє чи не найважливіше значення в професійному становленні акторів. Висококваліфіковане навчання є основою для формування акторської майстерності. У зв'язку з цим, необхідні нові педагогічні підходи до організації освітнього процесу в закладі вищої освіти, новітні методики, які б відповідали сучасним вимогам театральної та кінематографічної індустрії та допомагали студентам освоювати нові форми гри та підходи до драматизації та інсценування художніх творів. Оскільки професія актора потребує не лише таланту, але й глибокого розуміння мистецтва, культурних тенденцій, психології та соціальних процесів, освітній процес повинен включати широке коло навчальних дисциплін: від класичних основ акторської майстерності до новітніх підходів у кіновиробництві та цифрових технологіях. Зауважимо, що важливо сформувати в майбутніх акторів вміння інтегрувати теоретичні знання і практичні навички, сприяти розвитку їхнього творчого потенціалу.

Завдання сучасної вищої освіти полягає у підготовці не тільки висококваліфікованих спеціалістів, але й універсальних митців, здатних адаптуватися до швидко змінюваного професійного середовища. Тому, дослідження проблеми теоретико-практичних аспектів формування акторської майстерності є важливим та пріоритетним в умовах постійних змін у театральному та кінематографічному світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз окресленої проблеми засвідчує, що особливості формування акторської майстерності в майбутніх акторів висвітлені у роботах Л. Артемової, В. Баранюка, Ю. Гончаренко, А. Коленко, К. Кузьміна, О. Матвієнко, О. Маньковської, Т. Петрик, К. Полянської, О. Сороки, Н. Стадніченко, К. Чорної та інших. Зокрема, О. Маньковська здійснила аналітичний огляд проблеми формування сценічної майстерності майбутніх акторів. А. Коленко присвятила свої напрацювання розкриттю педагогічних умов формування акторської майстерності у фаховій підготовці майбутніх бакалаврів сценічного мистецтва. Об'єктом вивчення Н. Стадніченко є проблема формування навичок сценічного

мовлення у майбутніх акторів. К. Чорна вивчала питання сценічного мовлення як найважливішого вияву акторської майстерності. Сферою зацікавлення Л. Артемової є театральна педагогіка у підготовці до сценічної майстерності студентів – майбутніх акторів. Теоретичні засади розвитку здібності до імпровізації у майбутніх акторів в процесі професійної підготовки розкриті в роботах Т. Петрик, В. Баранюк, О. Сорока зосередили увагу на виокремленні організаційно-педагогічних умов формування акторської майстерності майбутніх акторів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз літератури свідчить, що багато праць науковців присвячено висвітленню теоретичних та практичних аспектів формування окремих елементів акторської майстерності в майбутніх акторів: мовлення, уваги, уяви, взаємодії, емоційної пам'яті, м'язової свободи, дії, проте малодослідженими залишаються інноваційні підходи до організації освітнього процесу в закладі вищої освіти, які передбачають використання сучасних технологій, зокрема, тренінгових технологій, спрямованих на формування акторської майстерності в здобувачів вищої освіти та визначення їх ролі у підвищенні якості професійної підготовки майбутніх акторів.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретичних і практичних аспектів формування акторської майстерності в майбутніх акторів.

Виклад основного матеріалу. На думку А. Троцько, «професійна підготовка – це система взаємопов'язаних функціональних і структурних компонентів, які визначають особливості формування особистості студента, відповідно до визначеної мети – вийти на якісно новий рівень готовності студентів до професійної діяльності» [12, с. 20]. Метою професійної підготовки є: формування особистісних та професійних якостей; оволодіння сукупністю систематизованих професійних знань, умінь, навичок [2]. З огляду на це, ми трактуємо поняття «професійна підготовка майбутніх акторів», як систему навчальних занять професійного спрямування, орієнтованих на засвоєння здобувачами вищої освіти сукупності знань, розвиток необхідних умінь для успішної реалізації в театральному мистецтві. Вважаємо, що професійна підготовка майбутніх акторів має обов'язково включати не лише інтелектуальну підготовку, а й емоційну, фізичну, освоєння технік акторської майстерності, рухів, голосу, сценічної мови, емоційної виразності.

Поділяємо думку І. Головатюка стосовно того, що професійна підготовка майбутніх акторів має бути практико-орієнтованою та передбачати засвоєння навчального матеріалу під час проходження практики та вивчення дисциплін циклу фахової підготовки таких, як «Тренінг з майстерності актора»,

«Основи сценічного бою», «Майстерність актора», «Танець», «Основи сценічного руху», «Основи сценографії» [1, с. 12].

Варто наголосити, що свідченням професійної компетентності майбутнього актора є розвиток комунікативних умінь, його здатність взаємодіяти та спілкуватися. Погоджуємося з О. Маньковською в тому, що професійна компетентність визначається сформованістю сценічної майстерності актора. Науковиця підкреслює, що акторська майстерність є одним із ключових компонентів професійної діяльності акторів, адже її сформованість допоможе майбутньому актору набути вміння використовувати зовнішні прийоми техніки артистизму в професійній діяльності, розвинути задатки природного артистизму [8, с. 162].

Слід зазначити, що акторська майстерність поєднує декілька видів мистецтва: музику, танець, літературу, драматургію. «Це єдність звуку, мовлення, жести, сценічного образу, руху, – зауважує О. Маньковська, – що найкращим чином розкриває мистецьку гру актора, його сутність та значення того, що він прагне передати через образ під час створення персонажу» [9, с. 57]. Компонентами акторської майстерності є: психологічна майстерність – саморегуляція, сценічна поведінка, стресостійкість, інтуїція; виконавська майстерність – навички інтерпретації творів, виконавської техніки; артистична майстерність – енергетика образу, артистизм [3, с. 118].

Для формування акторської майстерності майбутніх акторів важливо враховувати фізіологічні та психологічні особливості: тіло, моторику, пластику, музичний слух, голос, почуття ритму, спостережливість, емоційність, уяву, пам'ять, фантазію, швидкість реакції, ерудитію. Кожну якість потрібно тренувати, що дозволить майбутньому актору знаходитись у формі. Розглянемо етапи формування акторської майстерності, запропоновані О. Маньковською:

- 1) врахування викладачем психологічних та фізіологічних даних майбутнього актора;
- 2) автоматизація психологічних процесів та фізичних дій, пов'язаних з технікою та манерою виконання, розвиток гнучкості;
- 3) вправлення у виконанні акторських дій з метою доведення їх до автоматизму;
- 4) відтворення майбутнім актором образу на сцені;
- 5) оцінка якості відтворення через відгуки фахівців, експертів, реакцію публіки;
- 6) рефлексія – аналіз своєї роботи та створення майбутнім актором ситуації вдосконалення своєї професійної діяльності [8, с. 165].

Вважаємо, що формування акторської майстерності в майбутніх акторів потребує комплексного підходу, який передбачає поєднання психологічної підготовки, теоретичних знань та

практичних навичок. Слід наголосити на важливості використання практичних вправ, зокрема, імпровізації, фізичних тренувань, які допоможуть розвинути емоційну виразність студентів. Підкреслимо, що майбутні актори мають розуміти психологію персонажа, що, на нашу думку, є необхідним аспектом розвитку акторської техніки.

Нам імпонують погляди Г. Локаревої, О. Мельник, які вважають, що система професійного навчання акторській майстерності обов'язково має поєднувати методи й техніки, спрямовані на розвиток фізичного тіла і психічних пізнавальних процесів. Поділяємо думку науковиць стосовно того, що саме тренінг є ефективною формою навчання акторської майстерності, який передбачає спеціально організоване спілкування, здійснення психологічного впливу, виконання фізичних вправ. Основною метою тренінгу є розширення досвіду майбутніх акторів, формування в них професійних умінь і навичок, самопізнання, опанування акторської майстерності, розвиток фізіологічного інструменту.

Саме акторський тренінг, на думку Г. Локаревої, О. Мельник, допомагає усвідомити психологічні особливості свого персонажа, наблизити акторську гру до життєвої реальності, розвиває ментально-орієнтовані навички. Основним у тренінгу є робота над внутрішніми психологічними якостями актора, що допомагає розкрити його потенціал на сцені. Тренінг може виконувати різні дидактичні завдання, серед яких дослідниці відзначають такі: формування та розвиток творчої уяви; звільнення від м'язової напруги; розвиток рухів, тіла, постави; оволодіння засобами спілкування; розвиток уваги [10, с. 134]. А. Ловягін зауважує, що акторський тренінг здійснюється через вправи, які розвивають не лише акторські здібності, а й зорову пам'ять, логічне мислення, координацію в просторі, почуття партнерства, виразність пластики і емоцій [6, с. 5].

Слід наголосити, що важливим складником процесу формування акторської майстерності є хореографічні вміння. З огляду на це, хореографічні техніки є ефективним засобом, який допоможе майбутнім акторам розкутіше почувати себе на сцені, відтворювати образи, ролі, персонажів. Підтримуємо О. Маньковську в тому, що впровадження хореографічних технік у фахову підготовку майбутніх акторів сприятиме розвитку фізіологічно-хореографічних здібностей. Серед хореографічних технік, як засобу формування акторської майстерності майбутніх акторів, науковиця виокремлює інноваційні та традиційні. Інноваційними є джаз, модерн, контемпорарі, традиційні – класичний, народний, історико-побутовий танці [9, с. 58–59].

Нам імпонує думка А. Ловягіна стосовно необхідності проведення занять із сценічної пластики задля формування акторської майстерності

в майбутніх акторів. Саме заняття із сценічної пластики сприяють розвитку акторської виразності, удосконаленню психофізичного апарата, розвивають ритмічність, моторну пам'ять, витривалість, гнучкість, координацію рухів, допомагають сформувати вміння розкривати образ за допомогою пластичного руху [6, с. 3].

Варто зазначити, що невід'ємною частиною акторської майстерності є сценічне мовлення. Підтримуємо Н. Стадніченко в тому, що важливим етапом засвоєння основ сценічного мовлення є робота над артикуляцією та дикцією. Дослідниця надає важливого значення спеціальним тренінгам для розвитку дикції майбутніх акторів. Погоджуємося з науковицею в тому, що студенти мають досконало оволодіти змішано-діафрагмальним типом дихання та вміти свідомо керувати м'язами дихального апарату. У роботі над сценічним мовленням викладачі мають приділяти суттєву увагу розвитку та збагаченню голосових можливостей студентів, допомагати виробити гнучкість та дзвінкість голосу, розширити його діапазон, позбутися тембрових вад, шляхом використання різноманітних вправ. Під час роботи над текстом Н. Стадніченко рекомендує студентам встановлювати взаємозв'язок між сценічними засобами виразності (фантазією, уявою) та технікою мовлення. Після оволодіння технікою проголошення окремих звуків, скоромовок, засвоєння підготовчих вправ для голосу, дикції науковиця рекомендує не розмовляти, що вважається також однією з тренувальних вправ [11, с. 95].

Для формування навичок сценічної мови А. Коленко радить використовувати творчі прийоми, зокрема, ігровий метод, музичний супровід до технічних, мовно-голосових вправ, який здатен активізувати емоційний стан та пробудити творчу уяву. Ефективною формою, яка найкращим чином сприяє формуванню та розвитку сценічного мовлення, на думку дослідниці, є мовно-голосовий тренінг, який поєднує технічний та творчий тренінги та передбачає використання музичних ритмів під час технічних вправ з урахуванням змістового наповнення тексту [4, с. 58].

З метою формування акторської майстерності в майбутніх акторів варто в освітньому процесі використовувати вправи на сценічну дію, на дію в різних запропонованих обставинах, на сценічне спілкування, на звільнення м'язів, на розвиток сценічної уваги, уяви та фантазії, емоційної пам'яті, на відпрацювання навичок роботи з уявними предметами, працювати над образом в інсценівках та уривках п'єс [6, с. 8–10].

Для нашого дослідження викликають зацікавлення вправи з акторської майстерності, які варто пропонувати майбутнім акторам: Стелли Адлер, Лі Страсберга, Девіда Мемета, Сенфорда Мейснера. Розглянемо їх детальніше.

Техніка Стелли Адлер передбачає надання важливого значення уяві. Включає вправи на: оволодіння діями, розвиток уяви, роботу над персонажем, усвідомлення обставин, які визначають поведінку. Дана техніка допомагає перевтілитись актору в новий образ, глибоко вжитися в нього, щоб стати ближчим із самим собою.

Техніка Сенфорда Мейснера сприяє розвитку гнучкості, відкритості, навичок слухання. Ключове місце у даній техніці займає вправа «реальність дії», тобто повторювані дії мають бути достовірними. Завдяки цій вправі майбутній актор може простежити в собі зміну сприйняття дії, розпізнати власні емоції, які спонукають до спонтанної реакції. Техніка має на меті виконання сукупності вправ, які спонукають актора до спонтанної реакції, що дає можливість миттєво комунікувати, реалістично уявляти дію персонажа в запропонованих обставинах. Під час цієї техніки студентам варто пропонувати низку вправ, спрямованих на вираження емоцій та розвиток здібностей до імпровізації.

Техніка Девіда Мемета та Вільяма Х. Мейсі ґрунтується на дії, прагненні до дії та допомагає акторам зосередитися на тому, що відбувається в сцені.

Основою техніки «Театральні ігри» Віоли Сполін є імпровізаційні вправи. Завдяки цій техніці майбутні актори формуватимуть вміння правдиво реагувати на обставини та жити моментом. Через гру, ігрові форми відбувається навчання акторським прийомам і навичкам. Під час гри зосереджується увага лише на грі, не занурюючись у самосвідомість. Дана методика допомагає майбутнім акторам навчитися зосереджуватися та концентруватися.

Техніка Лі Страсберга допомагає позбутися напруги, страху, розслабитися, адже саме ці фактори перешкоджають акторам виражати себе повною мірою. Дана техніка передбачає виконання вправ на сенсорну пам'ять та розслаблення, після чого відбувається перехід до роботи над п'єсами і сценами. Варто зауважити, що техніка Лі Страсберга допомагає акторам встановити зв'язок з матеріалом, завдяки емоційним переживанням персонажів. Важливе місце в даній техніці займає вправа «Емоційна пам'ять», яка готує акторів до інтенсивних, напружених моментів у сцені, прожиття кульмінації емоцій [5, с. 76–81].

Важливими є педагогічні умови формування акторської майстерності майбутніх акторів, запропоновані А. Коленко:

- інтенсифікація освітнього процесу, шляхом інтеграції змісту циклу професійної підготовки;
- впровадження спецкурсів: «Тренінг виконавської майстерності актора», «Тренінг словесної взаємодії»;

– активізація навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти з акторського мистецтва драматичного театру і кіно за рахунок впровадження інноваційних освітніх технологій [5, с. 3].

З огляду на зазначене вище, наголошуємо на важливості якісної теоретико-практичної підготовки майбутніх акторів у закладі вищої освіти як основи їхньої готовності до професійної діяльності. Під поняттям «готовність майбутнього актора до професійної діяльності» розглядаємо сукупність мотиваційних, фізичних, емоційних, інтелектуальних, технічних якостей, які дозволять йому успішно та ефективно працювати в театрі, кіно або на телебаченні. О. Кривошеєва, Г. Локарева виокремлюють наступні компоненти цієї готовності:

– мотиваційний – зацікавленість студента акторською діяльністю, бажання досягти успіху, сформованість ціннісного ставлення до професійної акторської діяльності;

– когнітивно-тезауресний – сформованість загально-професійних і специфічно-професійних знань, розвиток пізнавальних процесів;

– діяльнісно-ігровий – вміння створювати ігровий стан, здатність до імпровізації, креативності, взаємодії та співпраці (кооперації, комунікації);

– особистісно-професійний – сформованість рефлексивних умінь, здатність до саморегуляції, емпатії, розвиток сценічної уваги [7, с. 5].

Саме ці компоненти, на нашу думку, дозволять оцінити ефективність формування готовності майбутніх акторів до професійної діяльності.

Висновки. Отже, ефективне формування акторської майстерності залежить від комплексного підходу, який включає розвиток технічних навичок, емоційної виразності, а також здатності до глибокого втілення образів. Важливу роль у цьому процесі відіграють індивідуальні заняття, групові тренінги та взаємодія з іншими учасниками театрального процесу. Зокрема, розвиток акторської уяви, вправи на емоційну чутливість та фізичну присутність є важливими елементами для створення переконливих сценічних образів. Формування акторської майстерності вимагає інтеграції фізичних, емоційних та інтелектуальних аспектів. Використання сучасних методик і технологій навчання забезпечить більш глибоке розуміння акторської гри, а практичні навички, набуті через інтерактивні та імпровізаційні вправи, дозволять значно покращити сценічну виразність та адаптивність. Таким чином, для досягнення високого рівня акторської майстерності необхідно в освітньому процесі поєднувати класичні театральні методи з інноваційними підходами.

Наше дослідження не вичерпує усіх аспектів окресленої проблеми, перспективи подальших наукових розвідок убачаємо у вивченні проблеми професійної підготовки майбутніх акторів засобами мистецько-педагогічних технологій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Головатюк І. Г. Професійна підготовка майбутніх акторів в умовах дистанційного навчання. *Актуальні проблеми освітньо-виховного процесу в умовах карантинних обмежень та дистанційного навчання* : збірник наук. пр. Харків : ХНУБА, 2021. С. 12–13.

2. Гриньова В. М. Суть понять «професіоналізм» та «професійна підготовка». *Педагогіка та психологія*. 2011. Вип. 40(1). С. 28–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ped_2011_40%281%29__7 (дата звернення: 01.12.2024).

3. Гургула Р. І., Столярчук Л. І. Застосування принципів сценічної майстерності як основа формування компетентності студента музичного відділення. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 71. Т. 1. С. 117–122.

4. Коленко А. В. Чинники успішного формування навичок сценічного мовлення під час роботи над роллю в класі сценічної мови та акторської майстерності. *Science Review*. 2018. № 3(10), Vol. 6. С. 55–59.

5. Коленко А. В. Формування виконавської майстерності майбутніх бакалаврів з акторського мистецтва драматичного театру і кіно у фаховій підготовці : дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2019. 305 с.

6. Ловягін А. В. Збірка навчальних програм для театральних самодіяльних художніх колективів. Краматорськ, 2016. 34 с.

7. Локарева Г. В., Кривошеєва О. В. Діагностика сформованості готовності майбутнього актора до професійної діяльності : наукове видання. Запоріжжя : ЗНУ, 2024. 80 с.

8. Маньковська О. Ю. Формування сценічної майстерності майбутніх акторів як наукова проблема: аналітичний огляд. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*. 2019. Вип. 3. С. 161–167.

9. Маньковська О. Ю. Хореографічні техніки як засіб формування сценічної майстерності майбутніх акторів у процесі фахової підготовки. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. 2019. № 12 (52). С. 56–59.

10. Мельник О., Локарева Г. Акторський тренінг як засіб формування і вдосконалення психофізичного апарату актора. *Методологічні та практичні проблеми професійної підготовки акторів і дизайнерів* : матеріали VI науково-методичного семінару / Головні редактори: Г. В. Локарева, Ю. В. Гончаренко. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2024. 166 с.

11. Стадніченко Н. В. Формування навичок сценічного мовлення у майбутніх акторів. *Вісник Запорізького національного університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2010. № 1. С. 93–96.

12. Троцько А. В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ : Інститут ПІШО, 1997. 54 с.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ГРА ЯК ІНСТРУМЕНТ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

INTELLECTUAL GAME AS A TOOL FOR ACTIVATING COGNITIVE ACTIVITY OF STUDENTS OF NON-LINGUISTIC SCHOOLS

Стаття присвячена впровадженню інтелектуальних ігор в навчальний процес з метою активізації пізнавальної діяльності студентів немовних факультетів. Інтелектуальні ігри є ефективним інструментом для підвищення залученості студентів, закріплення матеріалу, який вони пройшли у більш традиційному форматі. На основі узагальнення наукової літератури представлено визначення цього виду діяльності (індивідуальна або групова навчальна діяльність, яка потребує продуктивного мислення в умовах обмеженого часу та включає компонент змагання). З'ясовано, що здебільшого ці ігри передбачають постановку питань ведучим і пошук відповідей на них учасниками. Сутність інтелектуальної гри визначається реальними об'єктами, явищами, діями особистості чи колективу, а її результат може проявлятися у різних формах (пошук відсутніх елементів; класифікація об'єктів; пошук зв'язків між об'єктами; систематизація об'єктів; трансформація чи зміна матеріалу; прогнозування результатів у невизначених ситуаціях). Висвітлено власний досвід щодо впровадження ігор «Травесті», «Реалії», «Що? Де? Коли?», «Вірю-не вірю» зі студентами немовних факультетів. Узагальнено основні функції, які виконує інтелектуальна гра в навчальному процесі (пізнавальна, комунікативна, компенсаторна, виховна, розважальна, творча, соціалізуюча, розвивальна). Пізнавальна функція проявляється у закріпленні наявних знань та повторенні навчального матеріалу; компенсаторна функція забезпечує можливість практикувати англійську в умовах, де спілкування з носіями мови є обмеженим; виховна функція спрямована на формування поваги до думки інших та розвитку особистості; творча функція розвиває фантазію та емоційне сприйняття інформації; розвивальна функція дозволяє розкрити таланти, подолати стереотипи повсякденного життя та реалізувати свій потенціал, тощо.

Ключові слова: інтелектуальна гра, студенти немовних факультетів, функції гри.

The article is devoted to the introduction of intellectual games into the educational process in order to activate the cognitive activity of students of non-linguistic schools. Intellectual games are an effective tool for increasing students' engagement, consolidating the material they studied in a more traditional format. Based on the generalization of scientific literature, a definition of this type of activity is presented (individual or group educational activity that requires productive thinking in a limited time and includes a competition component). It is found that most of these games involve the presenter posing questions and the participants searching for answers to them. The essence of an intellectual game is determined by real objects, phenomena, actions of an individual or a team; its result can manifest itself in various forms (search for missing elements; classification of objects; search for connections between objects; systematization of objects; transformation or change of material; prediction of results in uncertain situations). The experience how to implement the games "Travesty", "Realities", "What? Where? When?", "Believe or not" with students of non-linguistic schools is highlighted in the article. The main functions of intellectual games in the educational process (cognitive, communicative, compensatory, educational, entertaining, creative, socializing, developmental) are summarized. The cognitive function is manifested in consolidating existing knowledge and repeating educational material; the compensatory function provides the opportunity to practice English in conditions where communication with native speakers is limited; the educational function is aimed at forming the opinions of others and developing personality; the creative function develops imagination and emotional perception of information; and the developmental function allows revealing talents, overcome stereotypes of everyday life, and realize your potential, etc.

Key words: intellectual game, students of non-linguistic faculties, game functions.

УДК 378.091.33
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.23>

Федорченко Ю.Ф.,
доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Туренко Р.Л.,
ст. викладач кафедри іноземних мов професійного спрямування Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах можливого відтоку абітурієнтів із закладів вищої освіти прифронтових регіонів, перед викладачами постає важливе завдання зберегти інтерес студентів до навчання в онлайн форматі, зробити його цікавішим та не менш ефективним, ніж у регіонах, які продовжують працювати у звичайному режимі. Для вирішення цього вкрай важливого завдання необхідно пам'ятати, що сучасні студенти потребують творчого підходу до організації навчального процесу, впровадження тих видів діяльності, які стимулюють до активної участі кожного з них.

Останнім часом мультилінгвальні практики здобули значну популярність, що можна розглядати як часткове повернення до класичних методів перекладу та відхід від прямого методу. Такі підходи, як транслінгування (translanguaging) і перемикання коду (code-switching), є не лише теоретичними концепціями, але й перевіреними практичними інструментами для ефективного навчання у багатомовних класах, яких стає щодалі більше. Вони сприяють підвищенню рівня володіння всіма мовами, що вивчаються [9, с. 70]. Транслінгування, зокрема, передбачає використання однієї мови для полегшення розуміння іншої, що дозволяє студентам одночасно покращувати рівень володіння обома мовами [10, с. 2024].

Вищезазначені фактори необхідно враховувати й під час викладання іноземної мови, адже класичний підхід до викладання, коли студенти читають та перекладають тексти та виконують вправи на опрацювання нового матеріалу, хоча і є ефективним, але не створює мотивації до навчання та має бути доповнений іншими видами діяльності. Вважаємо, що впровадження в освітній процес інтелектуальних ігор значно сприяє розв'язанню цього питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На основі аналізу наукової літератури можна стверджувати, що використання ігор та ігрових ситуацій під час навчального процесу неодноразово висвітлювалося в науковій літературі. Так, використання інтелектуальних ігор як засобу активізації знань та умінь студентів представлено в роботі О. Іваніги, особливості розвитку пізнавальної активності здобувачів освіти досліджувалося Р. Ігнатовою, теорія та практика впровадження в освітній процес ділових ігор висвітлювалася В. Мірошніченко, історичні аспекти щодо впровадження ігор в навчальний процес представлено Г. Коробською, класифікація навчально-рольових ігор при вивченні англійської мови та їх педагогічна сутність досліджувалася В. Кирилук.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Разом із тим, вважаємо, що інтелектуальні ігри як інструмент активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти недостатньо висвітлено в педагогічній літературі.

Отже, **метою** публікації є узагальнення доробок з цієї наукової проблеми та висвітлення власного досвіду з використання інтелектуальних ігор під час викладання англійської мови студентам немовних спеціальностей.

Висвітлення основного матеріалу. Впровадження ігор у навчальний процес не є новим для організації навчального процесу; педагоги використовують їх на різних рівнях освіти, у тому числі й у закладах вищої освіти. Дослідження засвідчили, що ігри є ефективним інструментом для підвищення залученості студентів. Так, інтелектуальні ігри є дієвим та ефективним способом залучити здобувачів освіти до активної участі в занятті, закріпити матеріал, які вони пройшли у більш традиційному форматі. Цей вид навчальної діяльності використовують як для закріплення та розширення знань, що вивчалися, так і для підготовки до атестації [5, с. 55].

Інтелектуальні ігри визначають як індивідуальну або групову навчальну діяльність, яка потребує продуктивного мислення в умовах обмеженого часу та включає компонент змагання. Попри різноманітність ігрових сценаріїв, здебільшого ці ігри передбачають постановку питань ведучим і пошук відповідей на них учасниками [3; 4].

З досвіду роботи можна стверджувати, що впровадження інтелектуальних ігор у навчальний

процес сприяє активізації мислення студентів, розвиває у них знатність формулювати поняття, виконувати розумові операції (класифікувати, аналізувати, синтезувати тощо). Під час гри студенти вчаться вирішувати складні нестандартні завдання, працювати в команді та розвивати комунікативні здібності [2; 6].

Інтелектуально-творча діяльність у рамках цих ігор містить пошук проблеми, її вирішення та вибір найбільш ефективного способу дій. Непередбачуваність гри робить її унікальною формою пізнавальної діяльності, що сприяє розвитку інтелектуальних умінь та навичок [5; 7].

Сутність інтелектуальної гри визначається реальними об'єктами, явищами, діями особистості чи колективу, а її результат може проявлятися у формах:

- пошуку відсутніх елементів;
- класифікація об'єктів;
- пошуку зв'язків між об'єктами;
- систематизації об'єктів;
- трансформації чи зміна матеріалу;
- прогнозуванні результатів у невизначених ситуаціях [1].

Досвід роботи засвідчив, що найбільшою популярністю серед студентів немовних факультетів користуються такі ігри як «Що? Де? Коли?», «Реаліі», «Віриш-не віриш», «Аукціон» «Травесті», та інші. Проведення тієї чи іншої гри залежить від факультету, на якому навчаються студенти, та від рівня їх мовних знань. Так, зі студентами філологічного факультету декілька раз на семестр доцільно проводити гру «Травесті», яка базується на уривках літературного твору, який вивчали студенти, та є командною. До проведення гри на самостійну роботу студентів ми виносимо підготовку до неї та просимо «заховати» літературний твір, що ними вивчався, змінивши імена героїв, географічні назви або інші деталі, але зі збереженням аналогії з оригіналом тексту. Завданням студентів – є відгадати твір та назвати, що саме було змінено у тексті.

Наведемо декілька прикладів уривків-перевертнів:

- *when I am born, then swaddle me* (Як умру, то поховайте...);
- *the day after Resurrection* (Ніч перед Різдвом);
- *neither living, nor dead, nor born foreigners of theirs* (і мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм...);
- *the cows are indeed whispering when they are hungry* (Хіба ревуть воли як ясла повні);
- *blondes, make friends only with Poles* (кохайтеся, чорнобриві, та не з москалями);
- *two willows in front of the door, two people under the chair* (одна калина за вікном, одна родина за столом);
- *you killed me, you will give birth to me* (я тебе породив, я тебе і вб'ю).

Студенти з вищим рівнем англійської заохочуються «перевернути» не тільки крилаті фрази, але й сюжет всього літературного твору. Разом із тим, з досвіду роботи можна стверджувати, що зі студентами природничих спеціальностей, такий вид роботи більш складно проводити, що пов'язано зі специфікою їх фаху та неможливістю у багатьох випадках ідентифікувати літературні твори.

Альтернативою закріплення матеріалу, що вивчався, та розвитку навичок письма та усного мовлення сприяє гра «Реалії», метою якої є відгадати про яке поняття йдеться у повідомленні. Так, після опрацювання зі студентами тему «Nuclear reactor» студенти готують визначення до таких понять як «capacity», «fret», «fuel», «intrusion», «leak», «pellet», «reactor», «operation cycle» та інших понять, що пов'язані з роботою ядерних реакторів.

Різновидом цієї гри є підготовка коротких презентацій щодо наукових здобутків видатних фізиків як сучасності, так і минулого. Розуміємо, що така ігрова діяльність не сприяє поглибленню знань з фізики, але розширює загальний світогляд здобувачів освіти та підвищує їх інтерес до вивчення англійської мови.

Такі ігри як «Що? Де? Коли?» та «Вірю-не вірю» мають популярність як на гуманітарних факультетах, так і на факультетах природничих спеціальностей. Так, наприклад, «Що? Де? Коли?» доцільно використовувати під час вивчення тем «The USA» та «The UK». Враховуючи, що ці теми вже вивчалися студентами під час навчання у закладах середньої освіти для систематизації знань, які були отримані їх в школі, ми готуємо питання, які дозволяють освіжити отримані знання та зробити це у формі змагання. Зазначимо, що навіть на такі прості питання як «Хто відкрив Америку?», «Який національний символ США?», «Де знаходиться Статуя Свободи», «Що таке Union Jack?», «З яких частин складається Великобританія», «Скільки штатів входить до складу США?» викликають у студентів певні складнощі.

Не зважаючи на велике різноманіття ігор, які можуть впроваджуватися в освітній процес, та формат їх проведення (онлайн або офлайн) більшість з них виконують багато функцій, до яких можна віднести пізнавальну, комунікативну, компенсаторну, виховну, розважальну, творчу, соціалізуючі та розвивальну.

Пізнавальна функція проявляється у закріпленні наявних знань та усуненні прогалин у навчальному матеріалі, повторюють навчальний матеріал. Такі ігри, переважно командного характеру, допомагають студентам навчитися працювати у колективі, висловлювати свої думки з наукових проблем та вдосконалювати навички усного та письмового мовлення англійською мовою.

Компенсаторна функція забезпечує можливість практикувати англійську в умовах, де спілкування

з носіями мови є обмеженим. Виховна функція сприяє розширенню світогляду, формуванню поваги до думки інших та розвитку особистості. Для підвищення ефективності гри студентам заздалегідь надаються мовні кліше, що сприяють формуванню ввічливого стилю спілкування.

Розважальна функція полягає у створенні комфортної та позитивної атмосфери, що стимулює уяву та підвищує зацікавленість студентів у завданнях. Творча функція спрямована на розвиток фантазії та емоційного сприйняття інформації, що посилює творчі елементи діяльності. Розвивальна функція проявляється у можливості студентів розкрити свої таланти, подолати стереотипи повсякденного життя та реалізувати свій потенціал [2; 8].

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що інтелектуальні ігри сприяють підвищенню інтересу студентів до вивчення іноземної мови, сприяють розвитку усного та письмового мовлення, вчать студентів працювати в команді та спілкуватися один з одним, що набуває особливої актуальності в умовах он-лайн формату освіти, розвиває у здобувачів освіти здібність реагувати на нестандартні ситуації та завдання. Разом із тим, такий вид діяльності має доповнювати традиційні методи навчання, не виключаючи їх.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Іваніга О. В. Інтелектуальна гра як засіб формування знань та умінь студентів під час занять з англійської мови. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 34. Т. 1. С. 67–70.
2. Ігнатова Р. Розвиток пізнавальної активності учнів як педагогічна проблема. *Вісник Львівського університету*. Серія педагогічна. 2004. Випуск 18. С. 73–80.
3. Капітанчук Т.В. Рольова гра як резерв підвищення якості та ефективності навчання іноземних мов. *Англійська мова та література*. 2003. № 31. С. 2–7.
4. Кирилюк В. В. Класифікація навчально-рольових ігор при вивченні англійської мови та їх педагогічна сутність. *Педагогічні науки: зб. наук. пр. СумДУ*. 2009. № 9. С. 49–52.
5. Коробська Г. В. Дидактична гра як засіб формування загальнонавчальних умінь учнів основної школи (друга половина ХХ століття): дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.09. Харків, 2010. 264 с.
6. Лебідь М. М. Ділова гра як спосіб компетентнісного підходу на заняттях економіки. *Вісник Житомирського державного університету*. 2015. Вип. 3 (81). Педагогічні науки. С. 146–149.
7. Мирошніченко В. М. Розвиток теорії та практики використання ділових ігор у професійній підготовці майбутніх учителів в історії вітчизняної педагогічної думки (друга половина ХХ століття): дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.01. Харків. 2013. 266 с.
8. Удовенко І. В., Котова А. В. Використання ігрових ситуацій під час вивчення англійської мови на немовних факультетах ВНЗ. Викладання мов у

вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки. 2013. Вип. 23. С. 102–108.

9. Luchenko O., Doronina O., Chervinko Y. Possible factors influencing the willingness to use English in teaching Japanese as a foreign language by non-native

speakers. *Sustainable Multilingualism*. 2024. V. 24. P. 45–78. <https://doi.org/10.2478/sm-2024-0003>

10. Luchenko O., Doronina O. Translanguaging in teaching foreign languages. *Grail of Science*. 2024. №. 39. P. 610–611. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.10.05.2024.092>

ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНЕ ЧИТАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ

PROFESSIONALLY ORIENTED READING AS AN IMPORTANT COMPONENT OF FUTURE ENGINEERS' TRAINING

Зміст статті зумовлений проблемою навчання професійно орієнтованого читання в межах курсу англійської мови професійного спрямування в технічних ЗВО. У статті також приділяється значна увага вдосконаленню окремих мовленнєвих навичок і вмінь студентів. Обговорюється розвиток професійної комунікативної компетенції студентів технічних спеціальностей. Виокремлено різні підходи до навчання читання. Розглядаються можливості, які сьогодні мають студенти технічних спеціальностей. Детально розглядається реалізація комунікативного підходу в процесі навчання читання професійно орієнтованих текстів в межах фахової підготовки майбутніх інженерів. порушено питання відбору автентичних матеріалів для читання. Зазначено принципи відбору, організації та презентації матеріалів на заняттях з англійської мови. Викладено критерії відбору навчальних матеріалів. Представлено різні види читання. Наведено приклади завдань до професійно орієнтованих текстів для студентів технічних спеціальностей. Описано мету кожного завдання. Акцентовано увагу на мотивації студентів-інженерів. Згадуються цілі та техніки читання. Проаналізовано необхідність професійно орієнтованого читання в процесі вивчення англійської мови для майбутніх фахівців. Представлено застосування комунікативного підходу до навчання читання технічних текстів. Окреслено можливі завдання для роботи з текстом. Особливу увагу приділено опису розуміння текстів. Надано рекомендації. Обґрунтовано важливість застосування різноманітних методів і прийомів у практиці викладача для мотивації студентів технічних закладів вищої освіти до вивчення англійської мови. Розглянуто активне впровадження сучасних технологій у викладання англійської мови професійного спрямування. Визначено роль професійно орієнтованого читання як важливого компонента підготовки студентів з англійської мови в технічних ЗВО.

Ключові слова: компетентність, міжнародна комунікація, методика викладання,

професійно орієнтоване читання, підхід до читання, технічні тексти, навички читання.

The article is concerned with the problem of teaching professionally oriented reading as part of the ESP course in technical universities. The article also pays considerable attention to the improvement of students' individual speaking skills and abilities. The development of professional communicative competence of students of technical specialties is discussed. Different approaches to teaching reading are highlighted. The opportunities available to students of technical specialties today are considered. The implementation of the communicative approach in the process of teaching reading of professionally oriented texts in the framework of professional training of future engineers is considered in detail. The issue of selecting authentic reading materials is raised. The principles of selection, organisation and presentation of materials in English language classes are indicated. The criteria for selecting teaching materials are outlined. Different types of reading are presented. Examples of tasks for professionally oriented texts for students of technical specialties are given. The purpose of each task is described. Attention is paid to the motivation of engineering students. The goals and techniques of reading are mentioned. The necessity of professionally oriented reading in the process of learning English for future professionals is analysed. The application of the communicative approach to teaching reading technical texts is presented. Possible tasks for working with the text are outlined. Particular attention is paid to the description of text comprehension. Recommendations are given. The importance of using various methods and techniques in the teacher's practice to motivate students of technical higher education institutions to learn English is substantiated. The active introduction of modern technologies in ESP teaching is considered. The role of professionally oriented reading as an important component of students' English language training in technical higher education institutions is determined.

Key words: competence, international communication, teaching methods, professionally oriented reading, reading approach, technical texts, reading skills.

УДК 811.11.147

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.24>

Чмель В.В.,

викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 1 Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Ахмад І.М.,

канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри англійської мови технічного спрямування № 1 Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Волкова О.А.,

ст. викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 1 Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Лисенко Т.П.,

ст. викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 1 Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Постановка проблеми. Сьогодні англійська мова беззаперечно стала мовою міжнародного спілкування. Вона використовується в усіх сферах життя людей: у бізнесі, економіці, науці, техніці, мистецтві тощо. Отже, кожна освічена людина повинна знати її, щоб спілкуватися зі світом. Оволодіння англійською мовою стало викликом і життєво важливим завданням для студентів технічних спеціальностей в Україні, адже це відкриває широкі можливості для саморозвитку та професійного зростання. У наш час існує величезна кількість різноманітних джерел інформації, і випускники технічних університетів неминуче стикаються

з проблемою інтенсивного використання іноземної літератури у своїй професійній діяльності. Для того, щоб ознайомитися, відібрати, осмислити та використати інформацію, необхідно її читати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості викладання англійської мови, зокрема і навчання читання, лежать в основі робіт багатьох дослідників. Різні аспекти навчання іноземного читання розглядали в своїх роботах як вітчизняні так і іноземні вчені. Г. Барабанова та С. Фоломкина досліджують навчання професійно орієнтованого іноземного читання в немовних ВНЗ і на немовних факультетах, Т. Єременко,

О. Трубіцина, І. Лук'янченко, А. Юмрукуз розглядають навчання читання англійською мовою студентів мовних факультетів. О. Резунова, наприклад, в одній зі своїх статей піднімає питання формування навичок читання у студентів під час підготовки до складання ЄВІ з англійської мови, що є надзвичайно важливим для студентів технічних спеціальностей.

Мета статті – розглянути деякі сучасні підходи до викладання англійської мови, зосередивши увагу на необхідності формування навичок професійно орієнтованого читання у студентів технічних спеціальностей та оцінити роль читання у процесі викладання/навчання.

Виклад основного матеріалу. Читання є однією з чотирьох мовленнєвих навичок. Молодь у сучасному суспільстві швидко набуває комунікативних навичок з англійської мови для повсякденного спілкування, але професійна комунікативна компетентність потребує спеціальної та довготривалої підготовки. Саме тому на заняттях з англійської мови майбутні науковці отримують глибокі сучасні знання, щоб ознайомитися з результатами новітніх досліджень та досягненнями в галузі науки і техніки всього світу. Читання в цьому випадку стає основним способом отримання інформації. Отже, читання є одночасно і засобом, і метою навчання іноземних мов у технічних університетах. Г. Барабанова визначає «професійно орієнтоване читання» у вузькому розумінні як складову діяльності фахівця на підприємстві, а в широкому – читання літератури іноземною мовою в інтересах спеціальності, зумовлене потребами в одержанні інформації за фахом, а також потребами в подальшому навчанні та самоосвіті професіонала [2, с. 60]. У. Грейб підкреслює важливість читання для академічних цілей і називає читання найважливішим мовним вмінням для студентів, тому що воно є головним джерелом нової інформації і дає можливість самостійно продовжувати вчитись, виконувати академічні завдання і покращувати знання мови [8, с. 187].

Професійно орієнтоване читання іноземною мовою є невід'ємною частиною професійної діяльності майбутніх фахівців. У навчальній програмі з англійської мови професійного спрямування особлива увага приділяється текстам, пов'язаним з професійною діяльністю. Такі тексти є об'єктом читання та обговорення на заняттях, основою для створення комунікативних ситуацій та аудіювання. Вони сприяють збагаченню термінологічного словника майбутніх інженерів, формуванню навичок його використання в професійній діяльності. На практиці, студенти 1–2 курсів більше цікавляться сучасними текстами науково-популярного стилю. Вони легко засвоюють вирази і терміни та застосовують їх у комунікативних завданнях. Студенти старших курсів читають переважно автентичні

тексти наукового стилю і самостійно вивчають термінологію, щоб використовувати свої знання в науковій роботі.

Автентичний текст – усний або письмовий текст, який є реальним продуктом мовленнєвої діяльності носіїв мови і не адаптований для потреб студентів з урахуванням їхнього рівня володіння мовою [2, с. 25–26]. Прикладами автентичних текстів для інженерів електриків можуть бути інструкції з експлуатації, налаштування чи тестування електричного обладнання, опис принципів роботи електричних систем, схем чи пристроїв, рекомендації щодо енергозбереження в електричних установках, тощо. Іншими словами, тематика текстів повинна відповідати професійним інтересам студентів, а самі тексти повинні бути зразками реальної професійної комунікації.

Принципи відбору, організації та подання матеріалів визначаються певними завданнями для кожного етапу навчання, що відповідають методичним, психологічним та лінгвістичним вимогам. Базові тексти для викладання англійської мови професійного спрямування розподілені за тематикою та рівнем складності і забезпечені певними наборами завдань. Водночас тексти мають бути доступними, послідовними, інформативними та повними. При відборі текстів надзвичайно важливими є наступні критерії:

- професійна тематика текстів;
- тексти повинні містити мовні факти та явища, необхідні для навчання;
- зміст і лексика текстів повинні відповідати можливостям студентів;
- навчальна функція текстів повинна відповідати пізнавальним потребам студентів.

Успіх у викладанні англійської мови професійного спрямування залежить від багатьох факторів, таких як викладач, студенти, обладнання та, звичайно ж, підходи, які використовує викладач. Підходи або методи – це способи передачі знань студентам, мотивації та заохочення їх до навчання. Підходи залежать від потреб студентів та творчого застосування викладачем методів навчання. Для студентів технічних спеціальностей, які вивчають англійську мову, самостійна робота є важливою частиною курсу. Від уміння викладача правильно організувати самостійне навчання, розробити логічно організований комплекс дидактичних і пізнавальних завдань на кожному етапі самостійної роботи залежить пізнавальна активність студентів, їх мотивація до вивчення англійської мови, самодисципліна та самоорганізація [1, с. 25].

Для того, щоб досягти навчальних цілей, викладач повинен обрати відповідний підхід до навчання читання, який допоможе учням вирішити свої проблеми в читанні, покращити свої знання та набути активних навичок, які включають прогнозування,

здогадки, висновки, тощо. Використання різних видів читання як на практичних заняттях, так і для самостійної роботи допоможе студентам вдосконалити свої навички.

Оглядове читання використовується для швидкого вилучення конкретної інформації, визначення ключових ідей короткого тексту за короткий проміжок часу. Ця техніка корисна, коли необхідно знайти імена або дати, переглянути графіки чи діаграми.

Пошукове читання використовується для того, щоб зрозуміти суть тексту. Ця техніка означає швидке читання з пошуком певних слів або фраз, наприклад, слова у словнику.

Екстенсивне читання, яке також називають вільним добровільним читанням, мотивує студентів вивчати більше слів, граматичних структур, вдосконалювати навички читання та письма. Тексти зазвичай довші, не складні і не легкі, відповідають здібностям та смакам студентів.

Інтенсивне читання – це детальне читання відносно коротких текстів з пошуком певної інформації. Ця техніка має конкретні цілі та завдання, наприклад, розставити події, згадані в тексті, в хронологічному порядку.

Метод читання, безсумнівно, має як переваги, так і недоліки, але він добре працює, коли застосовується на заняттях разом з іншими методами і прийомами, щоб розвивати інтелектуальні здібності студентів, мотивувати їх до читання та аналізу текстів, робити процес навчання більш ефективним і успішним.

Метою навчання читання іноземною мовою для професійних цілей У. Грейб вважає навчання біглого читання. Під біглим читанням він розуміє досягнення наступних навичок: 1) швидке читання; 2) швидке і автоматичне розпізнавання слів; 3) великий запас слів; 4) співставлення інформації з тексту зі своїми знаннями; 5) визначити ціль / цілі читання; 6) критично оцінювати інформацію [8, с. 188]. Ю. В. Британ професійно орієнтованою читацькою компетенцією вважає складну динамічну сукупність знань, навичок, вмінь і здатностей, що дозволяє читачу знаходити, вилучати, усвідомлювати і оцінювати професійну інформацію з різних джерел, в тому числі з Інтернету, і готовність до її використання на практиці під час виконання навчальної і професійної діяльності [3, с. 23]. Особливо важливою є можливість використовувати англомовні навчальні матеріали, що доступні у форматі онлайн для технічних фахівців різних галузей. Інженерія, інформаційні технології, електроенергетика, автоматика, тощо – усі ці сфери вимагають специфічного словникового запасу та відповідних комунікативних навичок і вмінь [5, с. 297].

З огляду на вимоги сучасного суспільства до розвитку професійної комунікативної

компетентності студентів інженерних спеціальностей, застосування різноманітних методів і прийомів стає все більш актуальним.

На думку Н. К. Складенко успішно навчити іноземної мови можна тільки на основі використання обґрунтованої системи вправ. Отже, успішність навчання професійно орієнтованого читання залежить не лише від відбору автентичних текстів за фахом, рівень складності яких відповідає рівню сформованих мовленнєвих навичок та вмінь студентів, але й від правильно розроблених вправ та послідовності їх застосування на різних етапах навчальної діяльності [6, с. 8].

Серед форм навчання професійно орієнтованого читання перевага надається комунікативному підходу, оскільки він передбачає усвідомлений підхід до навчання. Застосування цього підходу можна представити на прикладі роботи з текстом 'Methods of Cooling' [9, с. 35–38] для студентів 4 курсу факультету електроенергетехніки та автоматики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» і запропонувати наступні завдання [7, с. 121–125].

Для того, щоб з'ясувати базові знання студентів, підготувати їх до читання тексту, попросить їх відповісти на запитання:

- Is it necessary to cool a transformer?
- What methods of cooling are used for this purpose?
- What do the methods of cooling depend on?

Варто переглянути знайомі та інтернаціональні слова (наприклад, *transformer, fan, oxygen, nitrogen, principle, temperature, etc.*).

Необхідно перекласти деякі словосполучення, які відіграють ключову роль для розуміння тексту. Щоб зменшити труднощі, рекомендується виконувати завдання на відповідність перекладу.

	English	Ukrainian
1.	Excessive temperature	a) Охолоджуюча поверхня
2.	Surrounding air	b) Зовнішні радіатори
3.	Corrugated exterior	c) Витрати на виробництво
4.	Radiating surface	d) Навколишнє повітря
6.	Heat dissipation	e) Ізоляційне масло
7.	Oil pumps	f) Надмірна температура
8.	Manufacturing costs	g) Розсіювання тепла
9.	External radiators	h) Горючі гази
10.	Insulating oil	i) Рифлена зовнішня поверхня
11.	Combustible gases	j) Ізоляційна міцність
12.	Dielectric strength	k) Масляні насоси

Щоб представити студентам нову лексику, може бути корисно дати визначення нових термінів, що заохотить учнів до здогадок.

1. duct	a) a balance between two opposing things
2. absorb	b) a distensible membranous sac (usually containing liquid or gas)
3. tradeoff	c) become worse or disintegrate
4. contaminant	d) take in liquid or gas from the surface or space around something
5. deteriorate	e) the process or result of becoming smaller
6. tightly sealed	f) a pipe or tube that liquids or air pass through
7. contraction	g) a substance that makes something dirty
8. bladder	h) securely fixed or fastened and closed

Також може бути корисною вправа на заповнення пропусків. Студенти спочатку мають вставити прийменники в словосполучення, які зустрічаються в тексті, а потім переглянути текст та перевірити правильність використання цих прийменників. Для полегшення виконання завдання можна надати перелік прийменників, але їх має бути на 2–3 більше, ніж пропусків.

to (×2) under through in (×2) upon on from with at by

- 1) depend ... the size
- 2) use ... practice
- 3) submerge ... oil
- 4) keep free ... moisture
- 5) attach ... the tank
- 6) turn ... automatically
- 7) in contact ... the core
- 8) rise ... the top
- 9) force air ... radiators

Розуміння тексту можна перевірити, запропонувавши студентам визначити правильне чи неправильне твердження та виправити хибні твердження.

1. The transformer capacity depends on the transformer cooling.
2. Very small transformers usually require some special cooling arrangements.
3. Insulating oil must circulate freely through windings and the core.
4. In forced-air-cooled transformers the external radiator is cooled by fans.
5. Under no circumstances water should not get into the oil.
6. Forced cooling increases the manufacturing costs.
7. Transformer oil destroys the paper insulation.
8. Tightly sealed tanks are common in station service transformers.

Для більш детальної перевірки розуміння доцільно запропонувати студентам поставити запитання до тексту, спираючись на опорні слова, додавши допоміжні дієслова та прийменники, там

де потрібно, та відповісти на них, використовуючи текст. Виконання такого завдання не тільки спонукає студентів уважно переглядати текст, а й сприяє повторенню та використанню раніше вивченого граматичного матеріалу.

1. What methods / cooling transformers / you know?
2. What / the method / cooling depend on?
3. How / be / large transformers / cool /?
4. Why / be / ducts / arrange / to provide free circulation of oil / the core and coils?
5. Why / oil / contact / the core and windings / flow / along tank walls?
6. How / the desired increase / cooling surface / obtain /?
7. Why / the transformer oil / circulate / in forced-air-cooled transformers?
8. When / be / more fans or more oil pumps / turn / automatically?
9. How / forced cooling influence / the size / transformers?
10. What / happen / to the oil when it / be / affected / air or moisture?

Стратегія запитань-відповідей заохочує учнів зосередитися на тому, що вони мають вивчити, допомагає їм активно мислити під час читання, переглядати зміст тексту і співвідносити те, що вони вже знають, і те, що вони дізналися.

Для перевірки засвоєння лексики тексту можна запропонувати студентам заповнити пропуски в коротшому тексті за темою, що вивчається, але з додатковою інформацією.

One of the most important characteristics of transformers is that it ... 1) more heat energy and it needs to be ... 2) in an efficient way, ... 3) it would destroy ... 4) the of the transformer. Basing on the cooling mechanism adopted, transformers are classified into two types: ... 5) type transformer and liquid filled or oil ... 6) transformer. These oil immersed power transformers use ... 6) oil and cellulose paper in their insulation systems. This combination exhibits proper thermal and ... 8) properties. This ... 9) is also relatively cheaper than the other options. But one negative point of such transformer is its flammability. This is the reason why oil transformers are usually restricted to ... 10) installations.

Викладач також може запропонувати студентам скласти діалоги, план або тези на основі інформації тексту. Переказ є неефективним методом перевірки розуміння тексту, оскільки більша частина інформації може бути пропущена. Тому написання есе є більш продуктивним і дозволяє викладачу оцінити глибину розуміння тексту. Що мотивує студентів до вивчення мови, так це складання так званих вторинних текстів, спрямованих на спілкування, наприклад, провести дискусію чи

1	a) scatters	b) dissipates	c) radiates	d) diffuses
2	a) frozen	b) refrigerated	c) cooled	d) chilled
3	a) otherwise	b) likewise	c) clockwise	d) contrariwise
4	a) seclusion	b) segregation	c) isolation	d) insulation
5	a) dry	b) dried	c) drying	d) dries
6	a) sunk	b) immersed	c) submerged	d) plunged
7	a) mineral-based	b) broadly-based	c) oil-bases	d) paper-based
8	a) electric	b) non-electric	c) dielectric	d) conductive
9	a) edition	b) opinion	c) variation	d) option
10	a) outdoor	b) indoor	c) inside	d) outside

інтерв'ю. Також можна запропонувати студентам, наприклад, описати різні методи охолодження трансформаторів за схемами, зазначити переваги та недоліки кожного метода, пояснити коли який метод застосовується. На завершальному етапі для перевірки засвоєння навчального матеріалу корисно запропонувати студентам написати огляд сайту чи вебсторінки компанії у вигляді статті чи листа. При виконанні таких завдань читання перетворюється з мети на спосіб навчання. Зрозуміло, що наведені зразки вправ являються тільки частиною великої кількості форм і методів навчання професійно орієнтованого читання, а отже і формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь необхідних для практичного застосування в професійній сфері.

При читанні навчальних текстів за фахом студенти неодмінно стикаються з проблемами в детальному розумінні змісту. І завдання викладача полягає в тому, щоб навчити студентів долати ці труднощі самостійно.

Діяльність, спрямована на виявлення всіх можливих опор для розуміння, повинна бути розумно організована. Розумне читання – це процес, в якому спосіб подолання труднощів обирається з урахуванням їх особливостей. Так, знайома граматична структура та відомі слова інтерпретуються цілісно, більш складні мовні одиниці аналізуються і, якщо немає достатньої підтримки в контексті, перекладаються. Читач має отримувати максимум інформації з мінімальною підтримкою.

Застосування комунікативного підходу до навчання професійно орієнтованого читання дозволяє викладачам вдосконалити навчальний процес, а студентам дає інструмент для навчання, перетворюючи мову на метод пізнання світу. У міру того, як студенти стають більш просунутими, вони отримують більше можливостей розуміти і працювати з мовою в контексті, який вони вважають цікавим і корисним для своєї майбутньої професії, в результаті чого вони стають більш вмотивованими. Більшість студентів зізнаються, що використовують публікації в іноземних фахових журналах для підготовки до написання бакалаврських та магістерських робіт. Вони також читають публікації

англійською мовою, щоб підготуватися до есе, написати наукові статті та підготувати доповіді. Це означає, що одним з найбільш затребуваних видів читання є реферативне читання. У процесі навчання реферативному читанню найважливішим аспектом є зміст тексту, розуміння якого залежить від здатності студентів знаходити лексичні та граматичні структури, які вони вже знають.

Враховуючи, що програма з англійської мови професійного спрямування включає теми, тісно пов'язані з фаховим навчанням, такі як 'Energy and Environment', 'Energy Markets', 'Transformer Basics', 'Cooling Methods of a Transformer', читання та обговорення автентичних текстів сприяє підвищенню інтересу студентів-інженерів до вивчення мови, збагачує їхні професійно-орієнтовані знання про принципи механіки, виробництво та передачу електроенергії, електростанції, вплив енергетики на довкілля, тощо. Крім того, така робота покращує не лише навички читання, а й письма та говоріння. Загалом, вивчення іноземної мови має сприяти орієнтації учнів/студентів у соціальному середовищі на основі розвитку інтелектуальних здібностей, професійних прагнень і досягнення такого рівня комунікативної компетенції, який би дозволяв читати досить складні тексти, що належать до трьох сфер спілкування (соціально-побутова, соціально-культурна, навчально-професійна), як у своїй країні, так і в країнах, мова яких вивчається [5, с. 22].

Висновки. Підсумовуючи, можна зробити висновок, що навчання професійно-орієнтованого читання в технічних університетах є однією з основних цілей викладання англійської мови за професійним спрямуванням. Однією з головних проблем, яку сьогодні вирішують викладачі, є розвиток професійної комунікативної компетентності студентів технічних спеціальностей з метою підготовки їх до наукової діяльності та виконання професійних обов'язків. У статті відзначаються можливості для професійного зростання та саморозвитку молодих фахівців.

Особлива увага приділяється відбору, організації та подачі матеріалів для читання. Підкреслюється важливість застосування різних методів

і підходів у практиці викладання англійської мови для покращення навчального процесу. Використання відповідних автентичних текстів та розробка завдань з урахуванням фонових знань, навичок та мовного рівня студентів розглядаються як ключові завдання для викладачів англійської мови професійного спрямування. Визначено роль читання за професійним спрямуванням як способу отримання інформації, що інтегрує предметну область, зміст для навчання відповідних навичок та мотивацію. Представлено можливі завдання та їх опис. Розглянуто різні види читання. Важливість професійно орієнтованого читання для викладання англійської мови професійного спрямування очевидна, оскільки студенти технічних спеціальностей набувають необхідних комунікативних навичок та глибоких знань з предмета і, як наслідок, готуються до участі у міжнародних конференціях, написання наукових статей, підготовки виступів з презентаціями на професійно орієнтовані теми, написання бакалаврських та магістерських робіт, представлення результатів своєї науково-дослідної роботи іноземною мовою.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ахмад І. М., Лисенко Т. П., Чмель В. В. Специфіка викладання англійської мови для студентів технічних спеціальностей в умовах воєнного стану. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 59. С. 23–26.
2. Барабанова Г. В. Мета навчання професійно-орієнтованого читання в немовних вищих навчальних закладах : монографія. Київ : ІНКОС, 2005. 315 с.
3. Британ Ю. В. Формування професійно орієнтованої читацької компетенції у майбутніх викладачів англійської мови засобами Інтернет-ресурсів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Київ, 2014. 200 с.
4. Волкова О. А., Ахмад І. М., Чмель В. В. Особистісно орієнтоване онлайн-навчання іноземної мови професійного спрямування. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2024. № 71, т. 1. С. 295–300.
5. Навчання читання англійською мовою студентів мовних факультетів: навч. посіб. з курсу методики викладання іноземних мов у закладах вищ. освіти / Єременко Т. Є., Трубіцина О. М., Лук'янченко І. О., Юмрукуз А. А. Одеса : Південноукр. нац. пед. ун-т імені К. Д. Ушинського, 2018. 201 с. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/2137/1/Learning%20reading.pdf> (дата звернення: 15.12.2024).
6. Склярєнко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок та вмінь. *Іноземні мови*. 1999. № 3. С. 3–8.
7. English for Electrical Engineers, Part 2 : study and practice book for students doing Bachelor's degree in speciality 141 'Electric Power Engineering, Electrical Engineering, and Electromechanics' / V. V. Chmel et al. Kyiv: Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, 2022. 232 p. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/47971> (Last accessed: 15.12.2024).
8. Grabe W., Stoller F. Reading for academic purposes: Guidelines for the ESL/EFL teacher. *Methods in teaching English as a second or foreign language*. Boston: Heinle & Heinle, 2001. P. 187–203. URL: <http://ereserve.library.utah.edu/Annual/LING/6816/Christison/reading.pdf> (Last accessed: 17.12.2024).
9. Transformers: Basics, Maintenance, and Diagnostics. U.S. Department of the Interior Bureau of Reclamation, 2005. 256 p. URL: <https://www.usbr.gov/tsc/techreferences/mands/mands-pdfs/Trnsfrmr.pdf> (Last accessed: 28.12.2021).

ЕКОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ В ОСВІТІ АВІАФАХІВЦІВ: ШЛЯХ ДО СТАЛОГО МАЙБУТНЬОГО АВІАЦІЇ

ECOLOGICAL PRINCIPLES IN AVIATION SPECIALISTS' EDUCATION: A PATH TO A SUSTAINABLE AVIATION FUTURE

Стаття присвячена актуальним аспектам формування екологічної свідомості майбутніх авіаційних фахівців у контексті сучасної парадигми сталого розвитку. Підкреслюється важливість інтеграції екологічних знань і цінностей у систему професійної освіти задля гармонійного поєднання економічного зростання, соціального прогресу та екологічної стійкості. Зазначено, що авіаційна галузь має значний вплив на навколишнє середовище, що зумовлює необхідність виховання екологічної відповідальності у студентів.

Особлива увага приділена аналізу екологічних ініціатив провідних авіакомпаній, таких як Qatar Airways, Air New Zealand та Lufthansa Group, які є прикладами ефективного підходу до сталого розвитку. Серед ключових заходів цих компаній виділено зменшення викидів CO₂, використання стійкого авіаційного пального (SAF), впровадження програм підвищення паливної ефективності та захисту біорізноманіття. Проаналізовано вплив інноваційних технологій, включаючи покращення аеродинаміки літаків, застосування штучного інтелекту для оптимізації польотів і розвиток відновлюваних джерел енергії.

У статті акцентовано увагу на важливості освітнього компонента у формуванні екологічної свідомості. Зазначено, що екологічна свідомість є ключовим елементом для сталого розвитку авіації. Наголошено на необхідності впровадження міждисциплінарних програм навчання, які охоплюють технічні, екологічні та соціальні аспекти, а також розвивають у студентів навички критичного мислення та екологічної відповідальності. Освітні програми повинні включати аналіз успішних екологічних ініціатив світових авіакомпаній, що дозволить студентам застосовувати ці знання у майбутній професійній діяльності. Інтеграція екологічної освіти у підготовку майбутніх авіаційних фахівців забезпечить їхню готовність до роботи у умовах зростаючих екологічних викликів. Формування екологічно орієнтованого мислення у студентів стане основою для їхньої подальшої професійної діяльності та сприятиме гармонізації відносин між людиною і природою.

Ключові слова: екологічні цінності, формування екологічної свідомості, екологічне мислення, екологічна культура, авіаційні фахівці.

The article focuses on the pressing aspects of developing ecological awareness among future aviation specialists within the context of the modern paradigm of sustainable development. It emphasizes the importance of integrating ecological knowledge and values into the system of professional education to achieve a harmonious balance between economic growth, social progress, and environmental sustainability. The aviation industry is highlighted as having a significant impact on the environment, necessitating the cultivation of ecological responsibility among students.

Particular attention is paid to analyzing the ecological initiatives of leading airlines, such as Qatar Airways, Air New Zealand, and Lufthansa Group, which serve as examples of effective approaches to sustainable development. Key measures implemented by these companies include reducing CO₂ emissions, using sustainable aviation fuel (SAF), introducing programs to enhance fuel efficiency, and protecting biodiversity. The article examines the influence of innovative technologies, including improvements in aircraft aerodynamics, the application of artificial intelligence for flight optimization, and the development of renewable energy sources.

The importance of the educational component in shaping ecological awareness is underscored. It is stated that ecological awareness is a critical element for the sustainable development of aviation. The article highlights the necessity of implementing interdisciplinary training programs that encompass technical, ecological, and social aspects while fostering critical thinking and ecological responsibility among students. Educational programs should include an analysis of successful ecological initiatives by global airlines, enabling students to apply this knowledge in their future professional activities. The integration of ecological education into the training of future aviation specialists will ensure their readiness to work amidst increasing environmental challenges. Developing environmentally oriented thinking in students will serve as a foundation for their future professional activities and contribute to harmonizing the relationship between humans and nature.

Key words: ecological values, development of ecological awareness, ecological thinking, ecological culture, aviation specialists.

УДК 37.014.5

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.25>

Чорноглазова Г.В.,

канд. пед. наук,
ст. викладач кафедри конструкції
повітряних суден, авіадвигунів
та підтримання льотної придатності
Української державної льотної академії

Постановка проблеми у загальному вигляді.

З появою нової парадигми розвитку суспільства – сталого розвитку – в Україні активізувалися пошуки національних підходів до управління цим процесом. Результатом стала розробка концептуальних проєктів, спрямованих на забезпечення балансу між економічним зростанням, соціальним прогресом та екологічною стійкістю. Ця парадигма, відома як «сталий розвиток» (sustainable development), виникла на основі аналізу причин

значної деградації навколишнього середовища та пошуку рішень для подолання загроз природі і здоров'ю людей [7, с. 69].

Основний принцип сталого розвитку полягає в досягненні гармонії між людиною та біосферою. Згідно з Декларацією, ухваленою на конференції в Ріо-де-Жанейро в 1992 році, сталий розвиток передбачає формування соціально орієнтованої економіки, що базується на раціональному використанні ресурсів і захисті довкілля, забезпечуючи

при цьому майбутнім поколінням можливість задовольняти свої потреби без ризику для їхнього добробуту [8].

Питання екологічної складової сталого розвитку суспільства виявляється не менш важливим за економічне зростання та соціальний прогрес, особливо у контексті професійного навчання майбутніх авіафахівців.

Екологічна свідомість сьогодні є критичним питанням, що визначає шлях розвитку або деградації суспільства, тому її формування повинно бути в центрі уваги державної політики. Завдання освіти полягає у забезпеченні кожного громадянина знаннями про екосистеми, розумінні ролі людини в збереженні навколишнього середовища та вихованні природоохоронного світогляду, що стане основою для екологічної відповідальності в суспільстві в цілому [1; 2; 3; 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Імплементация положень концепції сталого розвитку в освітній процес присвячені роботи таких дослідників, як В. Боголюбов, Т. Ковальчук, В. Крамушка, О. Пометун, Т. Смагіна, І. Суценок та інші; проблеми сталого розвитку авіаційного транспорту досліджували Д. Бугайко, В. Ляшенко, Ю. Харазішвілі та інші. Дослідження гармонійного розвитку економіки, суспільства й екології започаткували низку наукових доробок щодо формування у здобувачів освіти екологічної свідомості, екологічного мислення, світогляду, екологічних цінностей тощо (О. Алескєєва, Т. Андреєва, О. Волощок, М. Заболотна, Ю. Колошко, Г. Марочко, Р. Науменко, І. Павленко, М. Томчук та інші).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Значний негативний вплив на навколишнє середовище здійснюється у процесі експлуатації авіаційного транспорту. Правилами підтримання льотної придатності повітряних суден та авіаційних виробів, компонентів і обладнання та схвалення організацій і персоналу, залучених до виконання цих завдань наголошено на мінімізації ймовірності забруднення навколишнього середовища [4]. Тому, вагомого значення набуває проблема формування екологічного мислення, свідомості та цінностей у майбутніх авіафахівців у процесі їх професійного навчання у закладах вищої освіти. Актуальність зазначеної думки підкріплена пропозицією надання базових екологічних знань, включаючи теоретичні та практичні аспекти, всім здобувачам освіти бакалаврського рівня [5].

Мета статті полягає в аналізі сучасних екологічних ініціатив, запроваджених світовими авіакомпаніями, які підкреслюють актуальність та необхідність формування екологічної свідомості у майбутніх авіаційних фахівців та створюють базис екологічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Розв'язок проблеми формування екологічної свідомості

майбутніх авіафахівців у льотних закладах вищої освіти на перших етапах отримання екологічних знань, на нашу думку, лежить у дослідженні екологічних ініціатив різних авіакомпаній світу. До прикладу, проаналізуємо діяльність у сфері екології та збереженні навколишнього середовища таких авіакомпаній, як Qatar Airways (Держава Катар), Air New Zealand (Нова Зеландія) та Lufthansa Group (Федеративна Республіка Німеччина).

Так, авіакомпанією Qatar Airways заходи щодо зменшення негативного впливу на навколишнє середовище представлене у таких напрямках [10]:

1. Зниження викидів CO₂. Qatar Airways прагне досягти вуглецевої нейтральності (чистого нульового викиду вуглецевого газу) до 2050 року та дотримується схем компенсації викидів через участь у програмі CORSIA (Carbon Offsetting and Reduction Scheme for International Aviation – Схема компенсації та скорочення викидів вуглецю для міжнародної авіації) ICAO (International Civil Aviation Organization – Міжнародна організація цивільної авіації) та IATA CO₂NECT (ініціатива Міжнародної асоціації повітряного транспорту (IATA – International Air Transport Association), яка допомагає компаніям і пасажиром компенсувати викиди CO₂ від авіаперельотів). Завдяки партнерству з Фатанпурською вітряною електростанцією в Індії вдалося скоротити чи уникнути близько 16 500 тонн CO₂. Крім того, компанія запустила перші вуглецево-нейтральні вантажні рейси. Разом з тим, вперше було запроваджено добровільну програму компенсації викидів як для пасажирів, так і для корпоративних клієнтів, що дозволяє компенсувати викиди та підтримувати проекти відновлюваної енергії.

2. Застосування стійкого авіаційного палива (SAF – Sustainable Aviation Fuel). Qatar Airways планує збільшити використання SAF до 10% до 2030 року, підтримуючи зобов'язання на рівні альянсу Oneworld, третього за величиною авіаційного альянсу у світі, та ініціативи Clean Skies for Tomorrow від Всесвітнього економічного форуму. Компанія підписала угоду про постачання 25 мільйонів галонів SAF, за стандартами CORSIA, для літаків Gulfstream G700.

3. Паливна ефективність. З 2015 року Qatar Airways реалізує Програму оптимізації використання палива, яка включає понад 80 заходів для підвищення ефективності, таких як покращення аеродинаміки літаків, оптимізація маршрутів, зниження ваги літаків, і вдосконалення робочих процедур. Це допомогло зменшити викиди вуглецевого газу на понад 2,3 мільйона тонн. Qatar Airways також є частиною платформи IATA для планування польотів із мінімізацією турбулентності, що сприяє зниженню витрат палива та, відповідно, зменшенню викидів.

Разом з тим, компанією впроваджуються нові технології зниження шуму під час зльоту

та посадки, що набуває особливої актуальності у випадках розташування аеропортів у житлових районах.

4. Захист біорізноманіття. Qatar Airways дотримується політики нульової толерантності до незаконної торгівлі дикими тваринами. Як підписант Декларації United for Wildlife (програми захисту дикої природи), авіакомпанія запровадила програми підвищення обізнаності серед пасажирів та персоналу, вдосконалення методів виявлення нелегально перевезеної флори та фауни, а також обмін інформацією з іншими авіакомпаніями.

Прослідкуємо основні шляхи здійснення екологічної політики компанією Air New Zealand [8].

1. Зниження викидів CO₂. Авіакомпанія планує постійне оновлення авіапарку та оптимізацію маршрутів, що за прогнозами, сприятиме скороченню викидів на 20–30% до 2050 року. Впровадження нових технологій у літаках та вибір маршрутів з урахуванням економічних і екологічних факторів допоможуть скоротити загальний обсяг викидів на одиницю перевезеної ваги чи кількість пасажирських місць.

2. Застосування SAF. Розширення використання SAF, включаючи інвестиції та розвиток місцевого виробництва SAF, яке дозволяє скоротити викиди вуглецю завдяки використанню біомаси замість традиційного палива.

3. Паливна ефективність. Авіакомпанія використовує спеціалізоване програмне забезпечення для планування польотів, що допомагає максимально ефективно планувати маршрут і витрати палива. Також поширена практика використання одного двигуна під час рулювання та проведення тренінгів для пілотів щодо впровадження найефективніших методів льотної експлуатації. Разом з тим, у співпраці з партнерами, компанія намагається уникати додаткових перевезень палива (fuel tankering), використовувати енергію від наземних джерел живлення та кондиціонування повітря на етапах перед польотом та створювати більш ефективну систему управління повітряним простором.

4. Сценарне планування. Компанія проводить аналіз кліматичних сценаріїв, щоб оцінити вплив різних рівнів глобального потепління на свою діяльність. Дослідження ґрунтуються на трьох сценаріях підвищення глобальної температури: до 1,5°C, до 2,7°C та до 3,6°C. За умов інтенсивної міжнародної політики підтримки декарбонізації, що включає широке використання SAF і технології зеленого водню, можливий перший сценарій «Ambitious» (амбітний); недостатня підтримка декарбонізації та повільний перехід на екологічно чисті технології призводить до помірного і високого рівня викидів (другий сценарій «Steady» (стабільний) та третій «Delayed» (відкладений)).

Крім того, Air New Zealand систематично вивчає кліматичні ризики та створює профілі ризиків для

оцінки кожної загрози з точки зору ймовірності та серйозності, що допомагає виділити пріоритети і вжити заходів для їх пом'якшення. Оцінка ризиків виконується на короткострокову (до 5 років), на середньо- (5–18 років) і довгострокову (18+ років) перспективу.

На основі аналізу діяльності Lufthansa Group у сфері екології та здійсненні природоохоронних заходів, виокремлюємо такі напрямки [9]:

1. Зниження викидів. Lufthansa Group інвестує в нові покоління літаків, які споживають значно менше палива, ніж старі моделі. Ці літаки забезпечують скорочення викидів CO₂ на 15–30% і мають поліпшену аеродинаміку та ефективніші двигуни. Оновлення флоту – одна з найважливіших частин їхньої стратегії сталого розвитку, спрямованої на зменшення негативного екологічного впливу авіаперевезень.

Крім того, Lufthansa відповідно до IATA CO2NNECT надає пасажирам і компаніям можливість компенсувати свої викиди, інвестуючи в SAF або в сертифіковані екологічні проєкти, такі як відновлення лісів та розвиток відновлюваної енергії. Це допомагає знизити негативний вплив на клімат від польотів. Компанія пропонує різні рівні компенсаційних програм, дозволяючи клієнтам вибирати варіанти, які відповідають їхнім екологічним цінностям.

2. Використання SAF. Lufthansa активно підтримує SAF, отримане з відновлюваних ресурсів, і працює над збільшенням його частки в загальному обсязі палива. Компанія співпрацює з партнерами для розвитку інноваційних методів виробництва палива, таких як Power-to-Liquid (перетворення електроенергії в рідке паливо) і Sun-to-Liquid (перетворення сонячної енергії в рідке паливо). SAF дозволяє знизити викиди парникових газів на 80% порівняно з традиційним паливом.

3. Ефективність палива. Для зменшення споживання палива Lufthansa застосовує інноваційні технології, такі як AeroSHARK, що має текстуру поверхні, схожу на шкіру акули. Це спеціальне покриття знижує аеродинамічний опір, що призводить до економії палива на 1–2%. Крім того, компанія працює над оптимізацією польотних маршрутів і процесів наземного обслуговування, що також сприяє зменшенню витрат палива.

4. Використання ШІ. Проєкти, продукти та інновації впроваджуються в багатьох напрямках Lufthansa Group, щоб підвищити ефективність управління компанією за допомогою цифрових даних. Наприклад, разом з Google Cloud Lufthansa Group використовує штучний інтелект (ШІ) для розробки інтегрованих рішень для управління польотами. Інструмент OPSD (Operations Decision Support Suite) допомагає зробити польоти більш комфортними, економічними та екологічними, обираючи найбільш ефективні літаки для маршрутів.

Крім того, група оптимізує завантаженість, тестує нові навігаційні технології та визначає оптимальні маршрути й швидкості.

Цей перелік напрямків не є вичерпним, проте достатнім для розуміння важливості формування екологічної свідомості майбутніх авіафахівців.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, формування екологічної свідомості майбутніх авіаційних фахівців, як невід'ємної складової сталого розвитку авіаційної галузі, лежить у площині їх професійного навчання. Освітній процес повинен бути орієнтованим на розвиток у студентів критичного мислення, здатності приймати екологічно відповідальні рішення та розуміння глобальних наслідків своєї професійної діяльності. Тому, важливо забезпечити впровадження міждисциплінарних програм, які поєднують технічні знання з екологічними аспектами, через інтеграцію практичного досвіду та теоретичних положень досягнення екологічної стійкості. Формування екологічно орієнтованого мислення на ранніх етапах професійного навчання допоможе здобувачам вищої авіаційної освіти усвідомити важливість екологічної відповідальності, стимулюючи розвиток практичних навичок щодо збереження довкілля. Таким чином, екологічна освіта стане фундаментом для майбутнього гармонійного розвитку майбутнього авіафахівця, забезпечуючи його конкурентоспроможність на ринку праці та відповідність сучасним викликам.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андреева Т. Т., Дзюбенко О. В. Формування екологічної свідомості у здобувачів вищої освіти в реаліях сьогодення: теоретичний аспект. *Professional Education: Methodology, Theory and Technologies*. 2020. № 11. С. 67–81.
2. Волошок О. Екологічна свідомість студентської молоді та шляхи її формування. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2020. Випуск 6. С. 32–37.
3. Павленко І. Г., Алексеева О. Р. Екологічна свідомість студентів як психолого-педагогічний феномен і основа сталого розвитку суспільства: сутність, структура, компоненти. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2020. № 37. С. 319–325.
4. Про затвердження Авіаційних правил України «Підтримання льотної придатності повітряних суден та авіаційних виробів, компонентів і обладнання та схвалення організацій і персоналу, залучених до виконання цих завдань»: наказ Державіаслужби України від 12 червня 2020 року № 123. URL: https://avia.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/avia_rules.pdf (дата звернення: 30.11.2024).
5. Про концепцію екологічної освіти в Україні: затверджено рішенням Колегії Міністерства освіти і науки України від 20 грудня 2001 року № 13/6-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text> (дата звернення: 01.12.2024).
6. Ріо-де-Жанейрська декларація з навколишнього середовища та розвитку. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/riodecl.shtml (дата звернення: 18.11.2024).
7. Харазішвілі Ю. М., Бугайко Д. О., Ляшенко В. І. Сталый розвиток авіаційного транспорту України: стратегічні сценарії та інституційний супровід: монографія / за ред. Ю. М. Харазішвілі; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ: [б. в.], 2022. 276 с.
8. Climate Statement 2024. URL: <https://p-airnz.com/cms/assets/air-new-zealand-2024-climate-statement.pdf> (дата звернення: 01.12.2024).
9. Responsibility. URL: <https://www.lufthansagroup.com/en/responsibility/climate-environment.html#our-measures> (дата звернення: 01.12.2024).
10. Sustainability Report 2021/2022. URL: <https://www.qatarairways.com/content/dam/documents/environmental/sustainability-report-2021-2022.pdf> (дата звернення: 01.12.2024).

АКТУАЛЬНІСТЬ ПУРИСТИЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ В УКРАЇНСЬКІЙ МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ

RELEVANCE OF PURISTIC TRENDS IN UKRAINIAN MEDICAL TERMINOLOGY FOR FUTURE DOCTORS

Сучасна система вищої медичної освіти в Україні зорієнтована на формування мовної компетенції особистості майбутнього лікаря. Нині основною вимогою до фахівця є сформована здатність до правильного викладу думок, а знання мови є важливою складовою професійної підготовки. На формування національно-мовної особистості, вироблення комунікативних навичок та засвоєння фахової мови майбутніми спеціалістами спрямоване викладання навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» у Національному медичному університеті. Після повномасштабного вторгнення особливо загострилося питання державної мови, зокрема у зв'язку з її ідентифікаційною функцією, відбулася актуалізація патріотичної складової мови, а відтак стала актуальною чистота мови, позбавлення її від суржику та калькованих росіянізмів, а загалом – і від невиправданих запозичень. Вкотре гостро постало питання «очищення» української мови від невиправданих іношомовних вкраплень, тобто питання пуризму.

Явищу пуризму не присвячено окремих розлогих розвідок, проте маємо розвідки окремих науковців, присвячені дослідженню запозичених термінів. Проте не маємо окремих наукових розвідок, присвячених особливостям пуристичних тенденцій в українській медичній терміносистемі та шляхам формування у студентів медичного вишу усебічного розуміння причин виникнення, способів вияву та усебічної оцінки явища пуризму в українській медичній лексичі.

Завданням статті є розгляд шляхів формування поняття про пуризм як явище у студентів медичного вишу та усвідомлення ними пуристичних тенденцій як способу об'єднання тих, хто дбає про чистоту літературної мови та суворе дотримання літературних норм, захист її не лише від іношомовних впливів, а й від діалектів та просторічної лексики.

Відзначено, що уявлення про явище пуризму в українській мові формується у здобувачів вищої освіти у процесі вивчення більшості тем курсу. Ретельне дослідження пуристичних тенденцій допомагає зрозуміти причини їх появи та уникнути хибного викривленого уявлення про пуризм як про негативне явище в мові, натомість осягнути його як суперечливе, проте об'єднаним явищем для тих, хто дбає про чистоту літературної мови та неухильне дотримання літературних норм.

Ключові слова: пуризм, пуристичні тенденції, іношомовні запозичення, питома лексика, росіянізми, мовне калькування.

The modern system of higher medical education in Ukraine is focused on the formation of language competence of the personality of the future doctor. Nowadays, the main requirement for a specialist is the developed ability to correctly express thoughts, and knowledge of the language is an important component of professional training. The teaching of the educational discipline «Ukrainian language (for professional purposes)» at the National Medical University is aimed at the formation of a national-linguistic personality, the development of communication skills and the acquisition of professional language by future specialists. After the full-scale invasion, the issue of the state language became especially acute, in particular in connection with its identification function, the patriotic component of the language was actualized, and thus the urgency of the purity of the language, ridding it of slang and traced russianisms, and in general, from unjustified borrowings, became acute. Once again, the issue of «purification» of the Ukrainian language from unjustified foreign language inclusions, i.e. the issue of purism, has become acute. The phenomenon of purism is not devoted to individual extensive investigations, but we have investigations of individual scientists, devoted to the study of borrowed terms. However, we do not have separate scientific studies devoted to the peculiarities of purist tendencies in the Ukrainian medical terminology and ways of forming in medical students a comprehensive understanding of the causes of occurrence, methods of detection and comprehensive assessment of the phenomenon of purism in the Ukrainian medical vocabulary.

The task of the article is to consider ways of forming the concept of purism as a phenomenon among students of a medical university and their awareness of purist tendencies as a way of uniting those who care about the purity of the literary language and strict observance of literary norms, protecting it not only from foreign language influences, but also from dialects and spatial vocabulary.

It is noted that the idea of the phenomenon of purism in the Ukrainian language is formed among students of higher education in the process of studying most of the course topics. A careful study of purist tendencies helps to understand the reasons for their appearance and to avoid a false and distorted view of purism as a negative phenomenon in language, instead, to understand it as a contradictory, but unifying phenomenon for those who care about the purity of literary language and strict adherence to literary norms.

Key words: purism, purist tendencies, foreign borrowings, specific vocabulary, russianisms, language tracing.

УДК 378:231

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.26>

Шевель Н.О.,

канд. філол. наук,
доцент кафедри мовної підготовки
Національного медичного університету
імені О.О. Богомольця

Шевель Т.О.,

канд. філол. наук,
доцент кафедри мовної підготовки
Національного медичного університету
імені О.О. Богомольця

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасна система вищої медичної освіти в Україні зорієнтована на формування мовної компетенції особистості майбутнього лікаря. Нині основною вимогою до фахівця є сформована здатність

до правильного викладу думок, а знання мови є важливою складовою професійної підготовки. На формування національно-мовної особистості, вироблення комунікативних навичок та засвоєння фахової мови майбутніми спеціалістами

спрямоване викладання навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» у Національному медичному університеті. Після повномасштабного вторгнення особливо загострилося питання державної мови, зокрема у зв'язку з її ідентифікаційною функцією, відбулася актуалізація патріотичної складової мови, а відтак загострилася актуальність чистоти мови, позбавлення її від суржику та калькованих росіянізмів, а загалом – і від невинуватених запозичень. Вкотре гостро постало питання «очищення» української мови від невинуватених іншомовних вкраплень, тобто питання пуризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Явищу пуризму не присвячено окремих розлогих розвідок, проте маємо публікації науковців, присвячені дослідженню запозичених термінів (М. Желуденко, С. Єрмоленко, Т. Кияк, І. Кочан та ін.). Ґрунтовною є публікація О. Кримця про пуристичні тенденції в сучасних термінознавчих студіях. Розлогу розвідку присвятив розгляду українського пуризму на європейському тлі П. Селігей.

Виділення невинуватених раніше частин загальної проблеми. Проте не маємо окремих наукових розвідок, присвячених особливостям пуристичних тенденцій в українській медичній терміносистемі та шляхам формування у студентів вищого медичного навчального закладу усебічного розуміння причин виникнення, способів вияву та позитивних і негативних характеристик явища пуризму.

Завданням статті є розгляд шляхів формування поняття про пуризм як явище у студентів медичного вишу та усвідомлення ними пуристичних тенденцій як способу об'єднання тих, хто дбає про чистоту літературної мови та суворе дотримання літературних норм, захист її не лише від іншомовних впливів, а й від діалектів та просторічної лексики.

Виклад основного матеріалу. Студенти мають усвідомити, що фахове мовлення, зокрема медичне, є частиною загальнонаціональної мови. Відтак усі процеси, які відбуваються в суспільстві, позначаються на розвитку та функціонуванні мови, відповідно чинять суттєвий вплив і на фахову мову медика. Уже перше заняття, присвячене фаховій мові медицини та особливостям спілкування лікаря у його професійній діяльності, має сформувати у здобувачів вищої освіти уявлення про явище пуризму в українській мові. Здобувачам варто знати про кілька хвиль активізації пуристичних тенденцій, зумовлених відповідними суспільно-історичними та політичними процесами в нашій країні. Ідеться про періоди українізації (20–30-ті роки ХХ ст.) демократизації (кінець ХХ ст.) та поміркований пуризм 60-х років ХХ ст. [2]. Глобалізаційні процеси межі ХХ–ХХІ ст. суттєво вплинули на згасання пуристичних тенденцій,

однак питання очищення української мови та підтвердження її потенціалу для розбудови власної термінології знову гостро постало з початком російсько-української війни у 2014 році та особливо актуалізувалося з початком повномасштабного вторгнення у 2022 році.

Розгляд пуризму під таким кутом допомагає зрозуміти причини його появи та уникнути хибного викривленого уявлення про пуризм як про негативне явище в мові. Навпаки, пуризм об'єднує тих, хто дбає про чистоту літературної мови та суворе дотримання літературних норм, захист її не лише від іншомовних впливів, а й від діалектів та просторічної лексики. Термін похідний від фр. *purisme*, а той – від лат. *purus* – чистий. Негативне ставлення до цього явища сформоване русифікаторами, які таврували пуризм як антиісторичний, буржуазно-націоналістичний, суб'єктивно-смаковий [6]. Натомість європейська лінгвістика позначає цим терміном переважно позитивні мовні процеси, прояв боротьби за політичну і культурну незалежність [2]. Важливо сформулювати у студентів розуміння про пуристичні тенденції у європейських мовах та об'єктивне ставлення до пуристичних тенденцій в українській мові, наголосивши, що через брак спеціальних мовознавчих розвідок із цього питання тривалий час переважали саме стереотипні негативні оціночні судження [6].

В історії розвитку європейських літературних мов на етапі їх становлення дієвим був пуризм, який сягав рівня громадського руху, маючи значний суспільний резонанс. Зокрема слід згадати про Німеччину доби абсолютизму ХVІІ–ХVІІІ ст., коли пуризм протистояв культурній гегемонії Франції, захищаючи німецьку мову від чужорідних впливів. Ця тенденція до очищення німецької лексики підтримується деякими мовознавцями на початку ХІХ ст., а також стимулює мовне єднання на тлі національного післяпроголошення Німецької імперії у 1871 році [6]. Пуристи рятували угорську літературну мову від занепаду, коли на поч. ХVІІІ ст. Угорщина потрапила під владу Габсбургів: у державному житті вона зазнає тиску німецької і латинської мови, а для місцевої знаті популярною стає французька. Завдяки політиці влади та тиску освічених кіл, які зробили вибір на користь розвитку питомої основи власної мови, було зміцнено позиції угорської мови та розвинено її словотвірні можливості [6]. Успішним є також досвід демократичної Франції, яка на законодавчому рівні захистила мову від англіцизмів, видавши у 1972 році декрет «Про збагачення французької мови», яким створено спеціальну комісію для формування питомої термінології, та закон, який забороняв установам використання іншомовних слів. Усі ці заходи сприймалися як підвищення престижу мови. Пальма першості щодо пуристичних тенденцій належить Ісландії, яка від ХVІІІ ст.

у пуристичний спосіб звільнялася від данських та німецьких впливів, продукуючи питомі новотвори або відроджуючи застарілу лексику. Це лише кілька прикладів з-поміж багатьох, які ілюструють позитивний досвід політики пуризму для розвитку власної мови, зокрема її лексичного складу.

Оскільки значна увага при вивченні української мови майбутніми лікарями приділяється саме українській медичній термінології, то питання пуризму виявляється особливо актуальним, адже, як і в багатьох європейських мовах, пуристичні тенденції проявляються саме на лексичному рівні, зокрема при формуванні наукової термінології. Тож розглядаючи лексичний аспект фахової мови та ведучи мову про іншомовні слова у складі української медичної термінології, звісно, звертаємо увагу майбутніх лікарів на те, що в основу будь-якої національної термінології покладено поняття, сформовані культурою народу-носія цієї мови. У медичній лексиці переважають слова іншомовного походження, які є міжнародними термінами, а сама медична терміносистема, попри відносну стабільність, доволі динамічна на шляху до постійного вдосконалення. Питання у мовознавців-пуристів викликає навіть не надмір запозичень, які сприяють розширенню кордонів комунікації та інтегрованості у світову науку, а наявність калькованих росіянізмів. Саме такі терміни-покручі необхідно замінити питомими відповідниками: або новотворами, або повернутими із забуття архаїзмами (*правець* замість *стовбняк*, *кила* замість *грижа* чи *нориця* замість *свищ*, *закреп* замість *запор*). «Серед багатьох комунікативних ознак, які проявляються у живому мовленні лікаря..., найважливішою є правильність, що забезпечується відповідністю мовних засобів мовній нормі. Слід також навчити студентів слідкувати за чистотою мови» [9, с. 115].

Зі здобуттям незалежності у спадок ми отримали багату на росіянізми медичну наукову мову, а мовні покручі неконтрольовано кочували зі словника у словник. І навіть нові медичні терміни з інших мов калькувалися або підлягали автоматичному перекладу без лінгвістичного опрацювання. Тож українська термінологія не лише зросійщена, а й латинізована та англійзована, як вважають деякі дослідники [7, с. 54]. Проте більшість словників і далі фіксують слова, вживання яких бажано уникати, бо вони є кальками з російської. До прикладу, «Медичний латинсько-український словник» М. Галина (Прага, 1926) [5] латинський термін *obstipatio* перекладає як *закреп*. Або ж російське «очаг» перекладається і як «*вогнище*», тобто місце, де розкладають вогонь, або ж у переносному значенні «центр зосередження чогось», і як «*осередок*». У медицині можуть вживатися обидва ці слова («*осередок запалення*» і «*вогнище запалення*»), проте варто переходити на «*осередок*» як

більш прийнятне. Прикметники із кінцевим терміноелементом *-подібний* теж є калькою від *-видний* та *-образний*. Натомість словники до 1930 року не фіксують таких термінів, а мають відповідники із суфіксами *-аст-*, *-уват-*, *-ат-* (*кулястий*, *хрещатий* та ін.).

Почасти термін іншомовного походження або ж калькований термін та його питомий відповідник перебувають у синонімічних лексико-семантичних відношеннях. Тож на цьому варто акцентувати увагу у процесі розгляду лексико-семантичних відношень у науковій термінології. Зокрема ідеться про типові шляхи формування пар абсолютних термінів-синонімів, коли паралельно вживаними є питомий та іншомовний терміни. Зауважують, що іноді український еквівалент теж є словотворчою калькою (*епігастрій* – *надчеревина*, *автоінфекція* – *самозараження*, *екзотропія* – *косоокість*). Інший шлях появи термінів-дублетів – це повернення із забуття (часто вимушеного) питомих термінів, як уже згадувані вище *кила* – *грижа*, *нориця* – *свищ*, *закреп* – *запор*. Мовознавці застерігають, що, роблячи вибір на користь питомого терміна, варто брати до уваги, що питомий відповідник тяжіє до загальноновживаної лексики, а відтак – до багатозначності, натомість термін іншомовного походження є лише у складі термінологічної лексики (*гідротурбіна* – *водотурбіна*, *гідрометр* – *водомір*, *гідродинаміка* – *водорух*). А от щодо терміноелемента *кардіо-*, то його не поєднують з українськими основами (*кардіограма*, *кардіологія*, *кардіоцит*, *кардіотомія*), а компонент *серце-* сполучуваний із питомими основами (*серцевидний*, *серцево-судинний*) [1].

Повертаємося зі студентами до питання пуристичних тенденцій у мові, вивчаючи особливості використання дієслівних форм. Ідеться про активні дієприкметники теперішнього часу, кальковані разом із нетиповими для української мови суфіксами *-уч-* (*-юч-*), *-ач-* (*-яч-*), які потрібно замінити віддієслівними прикметниками, іноді – іменниками або описовими конструкціями (*взаємовиключаючий* – *взаємовиключний*, *дезинфікуючий* – *дезинфікувальний*, *завідуючий* – *завідувач*). Пуристична концепція стосується також теми «Українська лексикографія» адже саме словники фіксують як іншомовні терміни, так і пріоритетні питомі варіанти і, на жаль, досі можуть пропонувати кальковані мовні покручі. «Студенти мають позбавитися не лише у навчальному процесі, а й у щоденному побутовому спілкуванні від слів-паразитів..., русизмів, які збіднюють та засмічують мову» [8, с. 111].

Висновки. Отже, оскільки російсько-українська війна, а особливо повномасштабне вторгнення актуалізували ідентифікаційну функцію та патріотичну складову державної мови, гостро постало питання очищення мови від суржику та калькованих росіянізмів,

а загалом – і від невиправданих запозичень, тобто питання пуризму. Викладання навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» у Національному медичному університеті формує національно-мовну особистість, забезпечуючи досконале оволодіння майбутніми спеціалістами фаховою мовою медика. Необхідно сформувати у студентів бачення фахового медичного мовлення як частини загальнонаціональної мови, яка зазнає впливу всіх суспільних процесів. Ретельне дослідження пуристичних тенденцій допомагає зрозуміти причини їх появи та уникнути хибного негативного уявлення про пуризм, натомість досягнути його як суперечливе, проте об'єднавче явище для тих, хто дбає про чистоту літературної мови та неухильне дотримання мовних норм.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Германович Г. Медичні терміни з компонентами *кардіо-* та *серце-* у сучасній українській мові. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2016. № 842. С. 51–54.
2. Кравченко Є. Український лінгвопуризм і культура мови на європейському тлі. *Лінгвістичні студії: Збірник наукових праць*. Режим доступу: <http://litmisto.org.ua/?p=7508>.
3. Крimeць О. Пуристичні тенденції в сучасних термінознавчих студіях. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Філологія». Вип. 77. С. 146–149.
4. Кочан І. Динаміка з'яви термінів із міжнародними компонентами в сучасній українській мові (слова із компонентом *гідро-*). *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2015. № 817. С. 28–35.
5. Медичний латинсько-український словник за ред. М. Галина. Прага, 1926. Режим доступу: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3736/file.pdf>
6. Селігей П. Пуризм у термінології: український досвід на європейському тлі / П. О. Селігей. *Мовознавство*. 2008. № 1. С. 49–66.
7. Томашевська О., Дзись Є. Українська медична мова: проблеми та їх вирішення. *Здоров'я України*. 2021. № 17 (510). С. 54–59.
8. Шевель Н. Мовленнєвий етикет майбутнього лікаря. *Гуманітарний корпус: [збірник наук. статей]*. Вип. 18. Вінниця, 2018. С. 109–112.
9. Шевель Т. Особливості формування культури усного професійного спілкування майбутнього лікаря *Гуманітарний корпус: [збірник наук. статей]*. Вип. 18. Вінниця, 2018. С. 113–116.

ANALYSIS OF FACTORS INFLUENCING THE DEVELOPMENT OF MOTIVATION OF UNIVERSITY TEACHERS' PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL PERFORMANCE UNDER MARTIAL LAW

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА РОЗВИТОК МОТИВАЦІЇ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ВИШІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

The emphasis on human resources is a powerful incentive for the development of areas related to science and higher education. It is important to remember that academic and teaching staff is the basis for the existence and functioning of higher education institutions and a source of professional training of specialists in various areas. This determines the increasing social role of university teachers in the development of modern society. It should be noted that from year to year there are new requirements teachers of higher education institutions face that often demotivate their self-development.

This article makes a detailed analysis of multifaceted factors that influence motivation of university teachers under martial law. Such factors as increased workload, mental and emotional health, professional isolation, lack of teaching resources, unrealistic expectations, lack of growth and training opportunities have been identified and studied. Unpredictable situations in the conditions of war make teachers flexible and adapt to new realities. We can't but mention about constant and long air raids, disrupted communication, heightened stress, a sense of insecurity, sometimes technical difficulties, electricity problems and unstable internet connection. These are problems teachers face almost every day, especially in frontline regions of Ukraine.

The author of the article highlights these issues and tries to propose solutions that could change the situation for the best and influence the growth of motivation of university teachers' professional and pedagogical performance under martial law. According to the results of the survey conducted among university teachers, emotional and mental health, increased workload and unrealistic expectations are top three factors that trouble teachers and influence motivation and career development nowadays.

Despite the conditions of war, scientific and pedagogical staffs of higher education institutions go on working, developing professional competences, conducting scientific researches and finding new priorities that help overcome difficulties.

Key words: *university teachers, factors of motivation, pedagogical performance, career development, professional competences, burnout, training.*

Людський ресурс є потужним стимулом для розвитку сфер, пов'язаних з наукою

та вищою освітою. Важливо пам'ятати, що науково-педагогічні працівники є основою існування та функціонування закладів вищої освіти, а також джерелом професійної підготовки фахівців у різних галузях. Це визначає вагомому соціальну роль викладачів університетів у розвитку сучасного суспільства. Варто зазначити, що з року в рік з'являються нові вимоги у роботі викладачів вишів, які часто демотивують саморозвиток та самовдосконалення науково-педагогічних працівників.

У статті здійснено аналіз різних факторів, які впливають на мотивацію викладачів вишів в умовах воєнного стану. Досліджено такі фактори як збільшене навантаження, психічне та емоційне здоров'я, професійна ізоляція, брак ресурсів у викладанні матеріалу, нереалістичні очікування, брак можливостей для самовдосконалення та навчання. Непередбачувані ситуації в умовах війни змушують викладачів бути гнучкими та адаптуватися до нових реалій. Не можна не сказати про постійні тривалі повітряні тривоги, порушену комунікацію, підвищений стрес, почуття небезпеки, іноді технічні труднощі, проблеми з електропостачанням, нестабільний доступ до мережі Інтернет. Це ті проблеми, з якими викладачі стикаються майже щодня, особливо у прифронтових регіонах України.

Автор статті висвітлює ці питання та намагається запропонувати рішення, які могли б змінити ситуацію на краще та вплинути на удосконалення системи мотивації професійної діяльності викладачів вишів в умовах воєнного стану. За результатами опитування, проведеного серед викладачів вишів, основними трьома факторами, які викликають стурбованість і впливають на мотивацію та кар'єрний розвиток, є емоційне та психічне здоров'я, зростання навантаження та нереалістичні очікування.

Попри умови війни науково-педагогічний персонал закладів вищої освіти продовжує працювати, розвивати професійні компетенції, проводити наукові дослідження та знаходити нові пріоритети, які допомагають долати труднощі.

Ключові слова: *викладачі вишів, фактори мотивації, педагогічна діяльність, кар'єрне зростання, професійні компетенції, емоційне вигорання, навчання.*

UDC 378:331.101.3: 331.44

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.27>

Shcherbyna Yu.M.,

Senior lecturer at the Foreign Languages Department
Sumy National Agrarian University

Problem Statement. The professional and pedagogical performance of university teachers plays a significant role in determining the quality of higher education and enriching students' academic experiences. The effectiveness of teaching is often influenced by the level of teachers' academic motivation, intrinsic and extrinsic factors that encourage lecturers to strive for professional

pedagogical growth. Professional motivation not only fosters personal and career development, but enhances teachers' ability to inspire students, creating a good learning environment.

In an era of rapid technological advancement, globalization and changes that happen in education, Ukrainian university teachers face increasing demands and have to find balance either in research

achievements or in pedagogical work. Moreover, during the ongoing Russian aggression against the Ukrainian nation, teachers have to adapt to the new circumstances taking into consideration the safe educational environment, emotional and psychological well-being of all participants of the educational process.

This paper highlights the problems that impact university teachers' motivation in the educational process. We aim to identify strategies that foster motivation among university teachers, inspire them to achieve innovative research contributions and get sustained career satisfaction.

Analysis of recent research and publications.

Research on teacher motivation has grown significantly since the late 1990s. Past decades have witnessed a noticeable growth in literature in the area of teacher motivation research across various social cultural contexts. The concept of formation of teachers' motivation has been studied by many Ukrainian and foreign scholars, among which we find the following names: Thomas R. Guskey, Robert J. Vallerand, Ryan, R. M., & Deci, E. L., N. Kuzmina, V. Kovalchuk, K. Osadcha, O. Spitsyn, N. Ivanenko. Thomas R. Guskey emphasizes that professional development programs are most effective when aligned with teachers' intrinsic motivation [7]. Robert J. Vallerand focuses on the multidimensional nature of motivation, distinguishing between intrinsic, extrinsic, and amotivation. He highlights how these factors interact within teachers and are influenced by their environment, affecting their engagement and persistence [8]. Ukrainian scientists A. Yablonskyi, N. Melnyk, R. Shulyhina, I. Yengalycheva, H. Savluk analyze motivational readiness among Ukrainian and European teachers, noting similarities in foundational psychological and pedagogical conditions while emphasizing the influence of cultural and institutional contexts. Besides, they pay much attention to motivational sphere of the individual concentrating on the need for achievements. "Getting satisfaction is a prerequisite for activity aimed at achieving the highest level" [10, p. 417]. Other scholars offer their own methods of the formation of motivation including some stages: motivation updating, formation of goals and intentions, implementation of intentions and post-realization.

The purpose of the article. A specific issue highlighted in the article is the crisis of motivation and professional identity of university teachers, which emerges amidst the significant increasing workload, professional teachers' burnout and training in higher education institutions (especially in frontline regions) in wartime conditions. The author of the article focuses on these issues and tries to give some practical suggestions and recommendations how the stated problems can be solved.

Presentation of the main material. Motivation is a crucial element in effective teaching. Teachers'

enthusiasm, job satisfaction, their ability to inspire and engage students in the course play important role in the educational process and reflect students' achievements. But often university teachers face great complexities in their pedagogical performance such as workload, professional isolation, mental and emotional health, lack of teaching resources, unrealistic expectations, lack of growth and training opportunities. These problems have become more acute for Ukrainian teachers in conditions of war. According to the author's viewpoint, a detailed overview of the stated issues is necessary as it can help find effective solutions that influence the improvement of pedagogical performance of university teachers under martial law.

1. **Workload.** Teachers often face heavy workloads, including preparing lessons, grading, attending meetings and addressing student needs. The demands of managing both administrative and teaching duties can lead to burnout and frustration, reducing motivation. "Moreover, when teachers are burdened with excessive tasks – such as administrative duties, extracurricular obligations, and other non-teaching responsibilities – this workload can lead to stress, exhaustion, and ultimately, burnout" [4, p. 4112]. Overwork can diminish teachers' enthusiasm for their profession. High workload demands can cause teachers to feel undervalued, leading to disengagement from their work and a lack of motivation. The author of this paper considers that universities should aim to balance teaching responsibilities with research and administrative tasks. By reducing administrative duties, simplifying lesson planning and limiting non-essential tasks, teachers can focus on their primary role of providing emotional support to students, which is crucial in conditions of war. Offering flexibility in work hours or providing the option to work remotely (when possible) can alleviate some of the burdens teachers face and help them manage their emotional well-being.

2. **Professional Isolation.** Many teachers experience professional isolation especially where collaboration is limited. Being isolated from common collaboration, support and feedback can lead to a sense of disconnection from the rest of educational community. Isolation can also lead to a lack of opportunities for professional growth. Without regular support or collaboration, teachers may feel demotivated. The author suggests that encouraging scientific and pedagogical staffs to create support groups where they can share their experiences and feelings is crucial. Tijmen Schipper, Sui Lin Goeia, Siebrich de Vriesc, Klaas van Veen believe that teachers are able to support one another through regular meetings or online forums, providing emotional support and sharing different strategies how to cope with stress and negative feelings. Professional collaboration, including peer mentoring

and professional learning communities, has been shown to reduce teacher isolation and enhance self-efficacy [6, p. 110].

3. **Mental and Emotional Health.** Teaching is an emotionally demanding profession. Teachers are often responsible for the emotional and mental well-being of their students while also managing their own stress. Emotional exhaustion and even depression always negatively influence motivation, making it difficult for teachers to engage with their work enthusiastically. Without any support and resources that can improve mental health, teachers may experience burnout and disengagement. So, it's of vital importance to provide teachers with professional psychological support offering free counseling services that can help learn to manage stress and improve emotional well-being. Many teachers may experience symptoms of post-traumatic stress disorder (PTSD), anxiety and depression due to the war. Mental health professionals can provide them with the tools to cope with negative feelings and stress. Developing emotional intelligence (EI) helps teachers manage stress effectively, promoting both teacher well-being and student success. Growing evidence indicates that developing EI through training can positively impact a wide range of psychological outcomes, leading to improved health, well-being and would appear to have direct application to supporting teacher wellness [1].

4. **Lack of Resources.** A lack of sufficient resources (teaching and learning aids, sufficient online educational environment) can be a barrier to effective teaching and motivation. Teachers may feel frustrated when they can't provide the best learning process for their students due to some limitations. This problem can be solved if there is access to online teaching resources and digital tools for classroom management. The great advantage of it is the possibility to save valuable time and enjoy the training.

5. **Unrealistic Expectations.** It happens that university teachers are often faced with unrealistic expectations, such as the pressure to improve

student outcomes rapidly, conduct scientific work, write textbooks in disciplines that are up-to-date with new syllabuses or be responsible for some other administrative duties. These expectations may not always align with the resources or time available to the teachers. When these expectations are poorly supported, teachers can become overwhelmed and lose motivation, especially in the conditions of war. Academics face high expectations to excel equally in teaching, research and administration often leading to burnout and compromised quality in some areas. Realistic expectations to the demands, effective communication and support can be a good solution to effective teaching.

6. **Lack of Growth and Training Opportunities.** Professional development is a key component of teacher motivation. Without ongoing opportunities to improve skills, learn new teaching techniques and gain recognition for their expertise, teachers can feel stagnant in their roles. A lack of access to training, mentorship and career advancement opportunities can make teachers feel undervalued or stuck in their careers. When scientific and pedagogical staff doesn't feel it has opportunities to grow professionally, its enthusiasm for work may diminish and teachers may become less motivated to innovate or improve their teaching. Universities should promote teachers' well-being by creating a supportive environment where teachers feel valued, respected and cared for. Recognizing university teachers' hard work, offering some praise can improve teachers' moral values and stimulate them to professional development and career growth.

The mentioned above factors were proposed to rank to the university teachers in order to know how these factors affect their motivation the most.

According to the results of the survey conducted among university teachers in the conditions of war, the top three factors that influence teachers' motivation are:

- emotional and mental health;
- workload;
- unrealistic expectations.

Fig. 1. Factors that influence university teachers' motivation

So, teachers' emotional and mental well-being is identified as the most significant factor for Ukrainian university teachers that impact motivation. Struggles with mental health can reduce productivity, engagement and overall satisfaction in teaching. Heavy workloads, administrative responsibilities and research work often lead to burnout and frustration, which negatively affect motivation. Unrealistic expectations are often connected to the scientific and methodical workload. It's rather difficult to cope with all demands, especially in the conditions of war, but Ukrainian teachers put all their strengths and efforts dealing with all responsibilities and improving their professional competences. Self-improvement and self-realization are important determinants of teacher's professional development. They ensure the expansion of his/her opportunities, interests, and the formation of individuality [3].

Conclusions. The motivation of the academic and pedagogical staff is a key means of ensuring the mobilization of the human resources potential of higher education institutions. Effective motivation strategies are crucial for enhancing productivity, engagement, and teachers' professional development, which in turn improves the quality of education and contributes to the success of institutional goals. Despite the wartime conditions and new challenges university teachers face, they go on working hard at their self-realization and professional development, visiting online conferences, webinars, workshops, participating in educational and scientific projects. They do their best to help students in training, tailoring lessons to their specific needs, supporting students emotionally. When teachers are trusted to make decisions about how they teach, they feel empowered, which contributes significantly to their motivation and job satisfaction.

REFERENCES:

1. Ashley K. Vesely-Maillefer & Donald H. Saklofske. Emotional Intelligence and the Next Generation of Teachers. Integrating Research with Practice. Emotional Intelligence in Education. The Springer Series on Human Exceptionality. Springer, Cham. 2018. P. 377–402. https://psycnet.apa.org/doi/10.1007/978-3-319-90633-1_14
2. Briggs, S. Teaching and research: challenges for academic staff. *Pacific Conservation Biology*. 2016. № 22. P. 1–2. http://dx.doi.org/10.1071/PCv22n1_ED
3. Kalashnikova L., Hrabovets I. Motivation of modern Ukrainian teachers' professional activities: generation archetypes. *The International Conference on Sustainable Futures: Environmental, Technological, Social and Economic Matters (ICSF 2020) Sustainable Education*. 2020. V. 166. P. 4. doi: 10.1051/e3sconf/202016610002
4. Magtalas, S. A. & Eduvala, J. C. Teacher's Workload in Relation to Burnout and Work Performance. *International Journal of Multidisciplinary: Applied Business and Education Research*. 2024. V. 5 № 10. P. 4111–4123. doi: 10.11594/ijmaber.05.10.24
5. Mahshid Lonbani, Shintaro Morimoto, Joane Jonathan, Pradeep Khanal & Sanjeev Sharma. Emotional Intelligence of Teachers in Higher Education: Stress Coping Strategies, Social Self-efficacy, and Decision-Making Styles. *Proceedings of the Second International Conference on Innovations in Computing Research (ICR'23)*. 2023. V. 721. P. 354–366. https://doi.org/10.1007/978-3-031-35308-6_30
6. Schipper, T., De Vries, S., Goei, S., & Van Veen, K. Promoting a professional school culture through lesson study? An examination of school culture, school conditions, and teacher self-efficacy. *Professional Development in Education*. 2019. V. 46. P. 112–129. doi: 10.1080/19415257.2019.1634627
7. Thomas R. Gurskey. Professional Development and Teacher Change. *Teachers and Teaching: theory and practice*. 2002. Vol. 8. № 3. P. 381–391. doi: 10.1080/135406002100000512
8. Vallerand, R. J. Toward a hierarchical model of intrinsic and extrinsic motivation. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology*. Academic Press. 1997. Vol. 29. P. 271–360. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60019-2](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60019-2)
9. Vesely, A., Vingilis, E., Saklofske, D., & Leschied, A. Qualities of Teacher Effectiveness in Delivering School-Based Mental Health Programs: The Relevance of Emotional Intelligence. 2018. P. 167–184. doi: 10.1007/978-3-319-89842-1_10
10. Yablonskyi A., Melnyk N., Shulyhina R., Yengalycheva I., Savluk H. Psychological and pedagogical conditions of future teachers' motivational readiness formation in Ukrainian and European educational institutions: A comparative analysis. *Conhecimento & Diversidade* 2023. V. 15. № 37. P. 404–448. doi: 10.18316/rcd.v15i37.10965

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПРИ ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТАМ СПЕЦІАЛЬНОСТІ КІБЕРБЕЗПЕКА

FEATURES OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE TO CYBERSECURITY STUDENTS

Стаття присвячена використанню штучного інтелекту для формування англомовних професійних компетенцій майбутніх фахівців з кібербезпеки, які потребують досконалого володіння англійською мовою для роботи з документацією, та спілкування з колегами у світі. Проведений аналіз літератури на момент написання статті не виявив широкого висвітлення тематики використання штучного інтелекту при викладанні англійської мови. Визначено основні напрямки використання штучного інтелекту викладачами англійської мови, з метою індивідуалізації навчання та розробки індивідуального курсу для кожного студента, включаючи вступний контроль, постійний моніторинг прогресу, та адаптацію навчального матеріалу відповідно до індивідуальних особливостей сприйняття та засвоєння інформації студентами. Авторами описано можливості застосування програм озвучування для заміни носіїв мови, генерації аудіо- та відеоматеріалів, що сприяє удосконаленню навичок слухання і вимови.

Авторами також порушено питання етичних і правових аспектів використання штучного інтелекту у викладанні. Зокрема, в статті розглянуто проблеми правомірності застосування штучного інтелекту для створення навчальних матеріалів, питання авторства методичних розробок та етичності його використання у взаємодії зі студентами. Окремо автори наголошують на ризиках для національної безпеки, які виникають при використанні штучного інтелекту для обробки великих обсягів даних, зокрема, у контексті навчання фахівців з кібербезпеки.

У статті підкреслено необхідність подальшого вивчення правових та етичних аспектів впровадження штучного інтелекту в освітній процес. Автори зазначають, що гармонійна інтеграція штучного інтелекту може суттєво покращити якість підготовки студентів-фахівців з кібербезпеки, за умов дотримання чітких регуляторних

вимог, які, на жаль, наразі відсутні в українському законодавстві.

Ключові слова: штучний інтелект, іноземна мова, студенти спеціальності кібербезпека.

The article is dedicated to the use of artificial intelligence (AI) in developing English-language professional competencies for future cybersecurity specialists, who require a high level of English proficiency to work with documentation and communicate with colleagues worldwide. A literature review conducted at the time of writing revealed a lack of comprehensive studies on the application of AI in teaching English. The primary directions for using AI by English language instructors have been identified, including individualizing learning and developing tailored courses for each student. These directions encompass initial assessment, continuous progress monitoring, and the adaptation of learning materials to the individual characteristics of students' perception and assimilation of information. The authors describe the potential of using speech synthesis programs to substitute native speakers, generate audio and video materials, and enhance listening and pronunciation skills. The article also addresses ethical and legal issues related to the use of AI in education. Specifically, it discusses the legality of employing AI for creating educational materials, the authorship of methodological developments, and the ethical implications of its use in interactions with students. The authors emphasize the risks to national security that may arise from using AI to process large datasets, particularly in the context of training cybersecurity specialists.

The article highlights the need for further study of the legal and ethical aspects of integrating AI into the educational process. The authors note that the harmonious integration of AI could significantly improve the quality of training for cybersecurity specialists, provided that clear regulatory requirements are established, which, unfortunately, are currently absent in Ukrainian legislation.

Key words: artificial intelligence, foreign language, Cybersecurity students.

УДК 004.8:37.016:811:004.056
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.28>

Щукіна Е.І.,

канд. пед. наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана

Щенко Т.М.,

ст. викладач кафедри іноземних мов
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана

Кузьменко Д.В.,

ст. викладач кафедри іноземних мов
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана

Вступ. Сучасний розвиток технологій суттєво змінив підходи до навчання, зокрема у викладанні іноземних мов. В програмі підготовки спеціалістів з кібербезпеки формування мовних компетентностей при вивченні дисципліни «Іноземна мова» займає важливе місце, так як студенти цієї спеціалізації працюють у глобалізованому цифровому середовищі, де англійська мова є основною мовою комунікації та технічної документації. Особливості професійної діяльності майбутніх фахівців із кібербезпеки вимагають не лише базового рівня знань іноземної мови, не нижче B1, але й розуміння спеціалізованої термінології та вміння ефективно спілкуватись цією мовою

у професійних контекстах. Застосування штучного інтелекту викладачами у навчальному процесі в закладах вищої освіти відкриває нові перспективи, дозволяючи створювати персоналізовані навчальні програми, адаптувати контент до рівня знань студента, а також впроваджувати інтерактивні методи навчання. Відносно недавній в українському освітньому просторі, штучний інтелект пропонує багато можливостей для викладачів для організації занять. Новизна теми та її надзвичайна актуальність зумовили вибір теми дослідження: особливості застосування штучного інтелекту при викладанні іноземної мови студентам спеціальності «Кібербезпека».

Мета статті – спираючись на аналіз світових джерел та власний педагогічний досвід, визначити особливості використання штучного інтелекту викладачами іноземної (англійської) мови при підготовці до занять та викладанні предмету студентам спеціальності «Кібербезпека», визначити принципи запровадження навчання, а також обмеження методу.

Аналіз літературних джерел. Питання використання штучного інтелекту при підготовці студентів є відносно новим як в українській, так і в світовій педагогіці, адже штучний інтелект став доступним користувачам у світі в 2020–21 роках, в Україні – в 2023 році. 18 лютого 2023 року міністр цифрової трансформації України Михайло Федоров повідомив, що чат-бот зі штучним інтелектом ChatGPT став офіційно доступним в Україні. Проаналізуємо дослідження, присвячені використанню штучного інтелекту в світовій педагогіці. Варто зазначити недостатність висвітлення тематики. Питання використання штучного інтелекту ширше висвітлюється китайськими науковцями та педагогами. Так, безпосередньо вивченням використання штучного інтелекту займалися Zhang Yuling [8] та Li Xiaoguang [11], які запропонували нестандартну схему використання штучного інтелекту для планування навчального процесу, створення аудіо-матеріалів для навчання, а також перевірки знань слухачів через штучний інтелект. Китайськими педагогами детально розроблена структурна поетапна модель застосування штучного інтелекту, яка спирається на основи програмування, причому науковці вбачають майбутнє у викладанні саме у використанні програми штучного інтелекту. Також велика увага приділяється східними країнами, так, Jomaа Nayef досліджував перспективи використання штучного інтелекту з метою навчання саме вокабуляру слухачів [7], Rani B. Висвітлив широкі перспективи використання штучного інтелекту для роботи студентів та полегшення роботи викладачів-мовників [9], а Mageira K та автори – саме використання чат-ботів, які в майбутньому замінять викладачів іноземної мови [9]. Щодо українських педагогів, тема штучного інтелекту в освіті тільки починає досліджуватись. Присутні окремі роботи на вибрану тему, які не розкривають питання суттєво. Так, в роботі Т. Галицької-Дідух визначені психолого-педагогічні умови використання штучного інтелекту в навчанні, та підкреслено, що використання штучного інтелекту потребує попередньої готовності як у здобувачів освіти, так і у викладачів [2]. Л. Титова пропонує використовувати засоби штучного інтелекту при викладанні, передусім, для створення відео- та зображень, для створення ілюстрацій до занять [6]. В роботі О. Кабацької та інших авторів проаналізовано використання штучного інтелекту викладачами та студентами вищої

школи, та наведено основні напрямки розвитку даного питання [3]. Дослідження є більш теоретичними, зважаючи на незначний досвід у даній сфері. Безпосередньо українське дослідження щодо використання засобів штучного інтелекту при дистанційному навчанні і англійської мови показано О. Борзенко, робота не ґрунтовна, представлена тезами, та ми очікуємо на стрімкий розвиток даного поняття [1]. Згадано штучний інтелект як компонент навчання фахівців з кібербезпеки в роботі В. Ю. Соколова [5]. Отже, спостерігаємо незначну кількість досліджень. І якщо в 2020–21 роках більшість педагогічних досліджень були спрямовані на вивчення та оптимізацію організації дистанційного навчання, ми очікуємо стрімке зростання інтересу до даної тематики вже наразі у педагогів.

Виклад основного матеріалу. Застосування штучного інтелекту при викладанні іноземної мови студентам спеціальності «Кібербезпека» забезпечує низку переваг. Викладачі можуть створювати адаптивні навчальні програми для кожного студента, в залежності від наявного рівня знань, прогалів в деяких темах, типу темпераменту, інтро- чи екстравертованості. Наприклад, платформи з використанням штучного інтелекту можуть проаналізувати показники успішності, ступінь залученості у групових вправах, визначити тип темпераменту за відповідями на питання, а також визначити слабкі види мовної діяльності (письмо, аудіювання, письмо), та відповідно автоматично розробити програму та електронне портфоліо для кожного студента. Вивчення термінології з кібербезпеки штучний інтелект також може організовувати згідно продіагностованих особливостей студентів, не перенавантажуючи матеріалом у випадку коли початковий рівень знань загальної англійської низький. Також, якщо штучний інтелект може визначити проблеми з запам'ятовуванням нової лексики з кібербезпеки, та розумінням смислового значення. Завдяки цьому навчальний процес стає більш ефективним та персоналізованим.

Другим варіантом застосування штучного інтелекту, як-то ChatGPT, є створення віртуального співрозмовника, з модулюванням ситуацій професійного англійського спілкування на теми кібербезпеки. Це може включати письмове спілкування, та при роботі з більш продвинутими версіями, звукове спілкування, коли версія ШІ зачитує згенерований текст. Таким чином, можливо натреноувати навички комунікації на тему кібербезпеки, на тему звітності по кібербезпеці, а також симулювати професійні ситуації- рольові ігри. Використання штучного інтелекту з більш просунутими програмами, ніж Google Assistant/ App Siri може у деяких випадках замінити викладача, коли штучний інтелект миттєво визначає не тільки помилку, але нерозуміння студентом загальної граматичної структури,

виявляє прогалину у блоці знань, і тут же формує завдання для корекції.

Наступним важливим компонентом застосування штучного інтелекту є застосування можливостей автоматизованого формування фахових текстів з їх подальшим перекладом студентами. Важлива навичка швидкого аналізу великого англомовного масиву даних становить невід'ємну частину компетентності студентів кібербезпеки. Із застосування штучного інтелекту студенти можуть автоматизовано перекладати фахові тексти, виділяти ключову інформацію, перевіряти тексти, структурувати тексти. Небезпекою роботи з штучним інтелектом таким чином є дотримання студентом принципів академічної доброчесності, адже можливості штучного інтелекту неможливо перевірити викладачу: чи самостійно студент робив завдання, чи використовував штучний інтелект, і яка доля залученості студента в безпосереднє виконання завдань. Водночас, варто відзначити недосконалість всіх програм штучного інтелекту, а також відсутність відповідальності розробників за помилки. Тобто, наразі штучний інтелект не може повністю замінити викладача, а потребує людського контролю.

Також великим етичним питанням використання штучного інтелекту при викладанні англійської мови є етичне питання. Перш за все, воно стосується викладачів, адже, при розробці завдань, е-портфолію штучним інтелектом, чи є ці завдання інтелектуальною власністю автора чи штучного інтелекту? Чи можна вважати плагиатом чи присвоєнням чужої роботи собі викладачем, якщо пул завдань зроблено штучним інтелектом? Чи можна вважати методичні розробки, написані за участі штучного інтелекту, інтелектуальною власністю викладача, через те, що саме він сформулював завдання? І якщо використання штучного інтелекту дозволено у таких випадках, то яку частку роботи має виконувати штучний інтелект, а яку викладач?

Інше етичне питання стосується студентів, та використання ними штучного інтелекту при навчанні. Варто врахувати ризики залежності студентів від роботи зі штучним інтелектом, відтак, відсутність сформованих знань та навичок, та повну нездатність самостійно вирішувати завдання без участі штучного інтелекту. Також необхідно контролювати вірність роботи штучного інтелекту, достовірність інформації, адже при виявленні помилки програма просто відповідає вибаченням, без відповідальності за пророблену роботу.

Окрім цього, введення масивів даних з кібербезпеки в програмний застосунок штучного інтелекту може становити небезпеку для держави, адже всі дані зберігаються у загальному реєстрі, таємниця зберігання даних не гарантується,

відтак, при підготовці фахівців з кібербезпеки наслідки можуть бути катастрофічними.

Висновки. Використання штучного інтелекту при організації навчання студентів-майбутніх фахівців з кібербезпеки відкриває багато можливостей для викладача. Так як майбутні фахівці з кібербезпеки повинні досконало володіти англійською мовою з метою обробки фахових текстів, штучний інтелект можливо використовувати викладачем для підбору текстів та завдань, а також навіть для формування індивідуальної програми для кожного студента в залежності від його рівня знань, ступеня мисленнєвих здібностей, типу характеру та інших показників. Більше того, можливо проводити постійний контроль з використанням студентом програми штучного інтелекту, коли та сама програма буде коригувати матеріал для вивчення, а також види контролю. Також можливо використовувати штучний інтелект та програму озвучки, з метою заміни носіїв мови, для пред'явлення аудіозаписів, генерації відео, тощо. Проте, з застосуванням штучного інтелекту постають численні етичні питання, зокрема, правомірність використання штучного інтелекту викладачами та авторство методичних розробок при їх укладанні за участі штучного інтелекту, а також етичність використання штучного інтелекту по відношенню до студентів. Що стосується правового аспекту, застосування програми штучного інтелекту при генерації завдань для студентів – майбутніх фахівців з кібербезпеки англійською мовою, коли викладач завантажує пул даних у штучний інтелект, може нести загрозу безпеці країни. Тому це питання потребує подальшого дослідження.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Борзенко О. П. Застосування потенціалу штучного інтелекту при викладанні іноземної мови дистанційно. *Комп'ютерні технології і мехатроніка. Збірник наукових праць за матеріалами II міжнародної науково-практичної конференції*. Харків, ХНАДУ, 2020.
2. Галицька-Дідух Тамара, Вікторія Романюк, Тетяна Задорожня. Використання штучного інтелекту в дистанційному навчанні: психолого-педагогічні умови. *Перспективи та інновації науки*. № 5 (39), 2024.
3. Кабацька О., Шамшин О., and Подкови-рофф Н. Використання технологій штучного інтелекту в процесі навчання і викладання у вищій освіті. *Вісник науки та освіти*. № 11 (17), 2023.
4. Корнева З. М. Сучасний стан навчання англійської мови технічного спрямування в закладах вищої освіти. *Науково-методичний журнал Іноземні мови*. № 2, 2019: С. 10–17.
5. Соколов В.Ю. Підходи до формування наукового мислення у здобувачів вищої освіти з кібербезпеки. *Електронне фахове наукове видання Кібербезпека: освіта, наука, техніка*. № 2(18), 2022: С. 124–137.

6. Титова Л. Добір сервісів на основі штучного інтелекту для створення візуального навчального контенту. *International Science Journal of Education & Linguistics*. № 3(2), 2024: С. 114–125.

7. Jomaa Nayef & Attamimi, Rais & Mahri Musallam. The Use of Artificial Intelligence (AI) in Teaching English Vocabulary in Oman: Perspectives, Teaching Practices, and Challenges. *World Journal of English Language*. 2024, 15. P. 1–13. Available at: https://www.researchgate.net/publication/386416466_The_Use_of_Artificial_Intelligence_AI_in_Teaching_English_Vocabulary_in_Oman_Perspectives_Teaching_Practices_and_Challenges [Retrieval date 11.12.2024]

8. Li Xiaoguang. The construction of intelligent English teaching model based on artificial intelligence. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)*. № 12(12), 2017: PP. 35–44. Available at: <https://www.learntechlib.org/p/182043/> [Retrieval date 11.12.2024]

9. Mageira K., Pittou D., Papasalouros A., Kotis K., Zangogianni P., & Daradoumis A. Educational

AI chatbots for content and language integrated learning. *Applied Sciences*, 12(7), 2022. Available at: https://www.researchgate.net/publication/359406848_Educational_AI_Chatbots_for_Content_and_Language_Integrated_Learning [Retrieval date 11.12.2024]

10. Rani B. Artificial Intelligence tools in Learning English language and Teaching. How can be AI used for Language Learning. *Edumania-An International Multidisciplinary Journal*. 2024, № 2. PP. 230–234. Available at https://www.researchgate.net/publication/385472155_Artificial_Intelligence_tools_in_Learning_English_language_and_Teaching_How_can_be_AI_used_for_Language_Learning/citation/download [Retrieval date 11.12.2024]

11. Zhang Yuling, and Jinping Cao. Design of English teaching system using Artificial Intelligence. *Computers and Electrical Engineering*. № 102, 2022: 395 P. Available at: <https://www.proquest.com/openview/4324aef842e2e307ac60d2f8336af51f/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2026366&diss=y> [Retrieval date 11.12.2024]

РОЗДІЛ 5. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
ASPECTS OF ENVIRONMENTAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN

У статті досліджено актуальні питання екологічного виховання дітей дошкільного віку, що є важливим елементом сучасної системи освіти. Розкрито теоретичні основи екологічного виховання, визначено поняття, сутність та значення екологічної освіти для розвитку гармонійної особистості. Підкреслено важливість формування у дітей екологічної свідомості, відповідального ставлення до природи та оточуючого середовища. Проаналізовано психолого-педагогічні особливості дітей дошкільного віку, що впливають на сприйняття та засвоєння екологічних знань, зокрема їхня природна допитливість, емоційне реагування на взаємодію з природою та схильність до наслідування поведінки дорослих.

У статті особлива увага приділяється ролі педагога у процесі екологічного виховання. Педагог виконує важливу функцію як організатора навчально-виховного процесу, так і безпосереднього прикладу для дітей, демонструючи своїм ставленням та діями відповідальність до природи. Розглянуто ефективні методи педагогічної діяльності, спрямовані на розвиток екологічної культури дітей, включаючи інтеграцію навчання та гри, проведення практичних занять на свіжому повітрі, екскурсій та спостережень за природними явищами.

Важливим аспектом є організація екологічно орієнтованого середовища у дитячому садку, яке включає облаштування екологічних куточків, міні-городів, живих куточків, що дозволяють дітям безпосередньо взаємодіяти з природою. Описано підбір та використання навчальних матеріалів, що сприяють екологічному вихованню, таких як книги, інтерактивні ігри, навчальні відео та експериментальні набори, які допомагають дітям засвоювати екологічні знання у доступній і цікавій формі.

Екологічне виховання дітей дошкільного віку сприяє формуванню екологічно свідомої особистості, яка усвідомлює важливість збереження природи. Це важлива складова виховного процесу, що готує дітей до відповідальної взаємодії з навколишнім середовищем, що є актуальним у контексті сучасних глобальних екологічних викликів.

Ключові слова: екологічне виховання, дошкільна освіта, екологічна свідомість, педагог, психолого-педагогічні особливості, екологічна культура.

The article examines topical issues of environmental education of preschool children, which is an important element of the modern system of preschool education. The theoretical foundations of ecological education are revealed, the concept, essence and significance of ecological education for the development of a harmonious personality are defined. The importance of the formation of ecological awareness in children, a responsible attitude towards nature and the surrounding environment is emphasized. The psychological and pedagogical features of preschool children that affect the perception and assimilation of environmental knowledge, including their natural curiosity, emotional response to interaction with nature, and tendency to imitate the behavior of adults, are analyzed.

The article pays special attention to the role of the teacher in the process of environmental education. The teacher performs an important function as an organizer of the educational process, as well as a direct example for children, demonstrating responsibility towards nature with his attitude and actions. Effective methods of pedagogical activities aimed at the development of children's ecological culture are considered, including the integration of learning and play, conducting practical classes in the fresh air, excursions and observations of natural phenomena.

An important aspect is the organization of an ecologically oriented environment in the kindergarten, which includes the arrangement of ecological corners, mini-gardens, living corners that allow children to interact directly with nature. The selection and use of educational materials that contribute to environmental education, such as books, interactive games, educational videos and experimental kits, which help children learn environmental knowledge in an accessible and interesting way, are described.

Environmental education of preschool children contributes to the formation of an ecologically conscious individual who is aware of the importance of nature conservation. This is an important component of the educational process that prepares children for responsible interaction with the environment, the development of ecological culture, which is relevant in the context of modern global environmental challenges.

Key words: ecological education, preschool education, ecological awareness, teacher, psychological and pedagogical features, ecological culture.

УДК 372:37.035
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.29>

Васьків С.Т.,
викладач кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Ужгородського національного
університету

Іваничко І.І.,
асистент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Ужгородського національного
університету

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Загострення екологічних проблем, які пов'язані зі змінами клімату, забрудненням довкілля, зменшенням біорізноманіття та виснаженням природних ресурсів потребують негайних рішень. Формування екологічно

свідомого покоління, яке здатне дбати про навколишнє середовище, є важливим для майбутнього планети. Екологічне виховання, розпочате з раннього віку, закладає фундамент для формування екологічної культури у дорослому житті. Вік дошкільної дитини є критичним періодом для формування базових цінностей, звичок та моделей

поведінки. На цьому етапі діти особливо відкриті до нових знань і легко засвоюють екологічні норми та правила, такі як бережливе ставлення до природи, раціональне використання ресурсів, сортування сміття тощо.

Екологічне виховання дозволяє не лише дати дітям знання про природу, а й навчити їх правильно взаємодіяти з навколишнім середовищем. Діти мають можливість розуміти, що їхні дії впливають на довкілля, і це формує відповідальне ставлення до природи. У майбутньому такі діти стають екологічно грамотними громадянами, здатними приймати рішення, які сприяють збалансованому розвитку суспільства. Тому екологічне виховання саме у дошкільному віці допомагає закласти основи екологічної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Екологічне виховання дітей дошкільного віку розглядали у своїх публікаціях ряд науковців: Н. Гавриш, С. Іванчук, Л. Іщенко, Н. Лисенко, Н. Джура, І. Мельник, Н. Ошуркевич, З. Плохій, Н. Поніманська, Н. Пустовіт, Г. Чорна та інші.

Мета статті – аналіз педагогічних підходів та методів, що сприяють формуванню екологічної свідомості у дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Екологічне виховання – це цілеспрямований процес формування у дітей усвідомленого ставлення до природи та навколишнього середовища, що включає розвиток екологічної свідомості, культури поведінки та навичок екологічної діяльності [1, с. 55]. У педагогічній теорії воно розглядається як інтегративна складова виховання, яка охоплює не лише знання про природу, а й формування відповідальних моделей поведінки, що сприяють збереженню природного середовища.

Сутність екологічного виховання полягає у тому, щоб навчити дітей сприймати природу як цінність, яку необхідно берегти та захищати. Це включає навчання дітей розумінню взаємозв'язків у природі, екологічних правил та норм, а також розвиток емпатії та піклування про живі організми. Педагогічні підходи до екологічного виховання включають інтеграцію різних освітніх напрямків: природничих наук, морального виховання, мистецтва, що дозволяє створювати цілісне уявлення про навколишній світ.

Особливості дітей дошкільного віку роблять цей період надзвичайно важливим для формування екологічної свідомості. Дошкільники мають природну допитливість, інтерес до навколишнього світу, що дає можливість легко залучати їх до пізнавальних екологічних занять. Для дітей цього віку характерне образне мислення, вони краще сприймають інформацію через гру, казку, експериментальну діяльність, що робить навчання та виховання цікавим і ефективним [1].

Психологи зазначають, що дошкільники відчують сильний емоційний зв'язок з живими

організмами. Це можна використати для розвитку емпатії та відповідального ставлення до природи. Позитивні емоційні враження, отримані під час спостережень за природою або догляду за рослинами, сприяють закріпленню екологічних знань та формуванню екологічної культури.

Екологічне виховання сприяє формуванню у дітей таких якостей, як відповідальність, турбота, емпатія, усвідомленість. Це не просто набір знань про природу, а виховання розуміння того, що людина є частиною екосистеми і повинна діяти так, щоб зберегти гармонію у навколишньому середовищі.

У сучасній дошкільній освіті екологічне виховання розглядається як важливий аспект гармонійного розвитку особистості, що поєднує інтелектуальні, емоційні та поведінкові компоненти. Формування екологічної культури є складовою частиною всебічного розвитку дитини та базовою цінністю освітніх програм. Вона охоплює не лише освітні заняття, а й повсякденну діяльність: прогулянки на природі, догляд за рослинами, участь у природоохоронних акціях, сортування відходів тощо [3].

Інтеграція екологічного виховання в систему дошкільної освіти дозволяє дітям з раннього віку зрозуміти, що їхні дії мають значення для навколишнього середовища, і це закладає основи екологічно відповідальної поведінки, яка стане невід'ємною частиною їхнього життя у майбутньому.

Педагог відіграє ключову роль у формуванні екологічної свідомості у дітей дошкільного віку. Основні функції педагога:

Освітня функція. Педагог повинен надавати дітям базові знання про природу, екосистеми, взаємозв'язки між живими організмами, правила раціонального використання ресурсів та охорони довкілля. Це допомагає створити уявлення про світ природи як складну систему, де кожен елемент має значення.

Мотиваційна функція. Формування у дітей інтересу до природи та бажання пізнавати її. Для цього вихователь використовує різноманітні методи – інтерактивні ігри, творчі завдання, проекти та експерименти. Завдання педагога — розбудити в дитині цікавість до екологічних питань та надати можливість реалізувати свій потенціал у цій сфері.

Виховна функція. Педагог формує у дітей цінності відповідального ставлення до природи, взаємоповаги до інших живих організмів та емпатії. Це передбачає не лише знання, але й розвиток моральних якостей, таких як турбота, співпереживання та готовність допомагати.

Організаційна функція. Педагог забезпечує ефективне планування та проведення освітнього процесу, поєднуючи різні форми діяльності,

включаючи навчальні заняття, прогулянки, екскурсії та творчі проєкти. Це допомагає дітям краще засвоїти знання та розвинути навички екологічної поведінки [2].

Ще однією важливою особливістю є наявність у дітей бажання наслідувати дорослих. Це означає, що вихователі та батьки повинні бути прикладом екологічної поведінки, адже саме через наслідування діти засвоюють певні моделі взаємодії з навколишнім середовищем.

Якщо вихователі та батьки демонструють відповідальну поведінку – наприклад, дотримуються правил сортування сміття, економлять воду та електроенергію, беруть участь у природоохоронних акціях, то діти також прагнуть діяти так само. Педагоги та батьки є зразками для наслідування, і їх приклад допомагає формувати у дітей екологічно свідомі звички.

Педагог, який сам любить природу та розуміє важливість її збереження, зможе передати це почуття дітям, що сприятиме кращому засвоєнню навчального матеріалу. Таким чином, екологічне виховання стає не просто навчальним предметом, а життєвою позицією, яку діти переймають від свого вихователя [2].

Важливою складовою ефективного екологічного виховання є правильно організований освітній процес, який поєднує навчання та гру. Діти дошкільного віку краще засвоюють знання через активну діяльність, де вони можуть проявити свою допитливість та творчість. Тому педагог повинен створювати умови для ігрового навчання, яке є максимально наближеним до реального життя. До таких форм роботи належать:

- *Ігрові екологічні заняття.* Використання рольових ігор, сюжетних ігор, в яких діти, граючи в садівників, захисників лісу, еко-патруль, вчать піклуватися про навколишнє середовище.

- *Проектна діяльність.* Організація колективних проєктів, під час яких діти можуть спостерігати за рослинами та тваринами, висаджувати рослини, створювати творчі роботи з природних матеріалів або брати участь у прибиранні території дитячого садка.

- *Екскурсії та прогулянки.* Педагог організовує прогулянки на природу, під час яких діти можуть побачити природні процеси на власні очі. Це також можливість розповісти дітям про важливість збереження природи, демонструючи красу і багатство навколишнього світу.

- *Експерименти та дослідження.* Педагог залучає дітей до простих наукових експериментів, таких як спостереження за рослинами, вирощування квітів або вивчення властивостей води, що сприяє розвитку наукового інтересу до природи [4].

Таким чином, поєднання різних форм діяльності допомагає дітям краще засвоїти екологічні

знання та розвивати практичні навички, що сприятиме формуванню екологічно свідомих та відповідальних особистостей у майбутньому. Педагог виступає координатором цього процесу, створюючи умови для активного пізнання та формування правильних життєвих орієнтирів.

Важливою частиною екологічного виховання є організація екологічного простору в дитячому садку. Це середовище має сприяти пізнанню природи, розвитку екологічної свідомості та формуванню навичок догляду за навколишнім середовищем. Педагоги можуть створювати різні зони та куточки, які дозволяють дітям активно взаємодіяти з природою. Серед них:

- *Екологічні куточки.* Це спеціально облаштовані місця в групах, де діти можуть знайомитися з природними матеріалами, рослинами, мініатюрними водоймами чи акваріумами. У таких куточках діти можуть спостерігати за ростом рослин, доглядати за ними, а також вивчати поведінку рибок чи комах. Це дає змогу дітям у невимушеній формі отримувати знання про природу та піклування про неї.

- *Міні-городки.* Влаштування міні-городів на території дитячого садка дозволяє дітям навчатися садити, поливати, доглядати за рослинами, спостерігати за їх ростом та розвитком. Це розвиває у дітей почуття відповідальності, турботи та спостережливості. Вони можуть вирощувати овочі, зелень, квіти або навіть ягоди, що робить процес цікавим та пізнавальним.

- *Живі куточки.* Наявність живих куточків з домашніми тваринами, такими як морські свинки, кролики, папуги або рибки, дозволяє дітям навчитися доглядати за живими істотами, розуміти їхні потреби та турбуватися про них. Спілкування з тваринами сприяє розвитку емпатії, відповідальності та уважності до потреб інших.

Загалом, екологічно орієнтований простір допомагає створити умови для інтерактивного навчання та формування екологічно відповідальної поведінки у дітей. Це середовище має бути безпечним, привабливим та доступним, щоб діти могли активно брати участь у догляді за рослинами чи тваринами, пізнаючи світ природи [5].

Важливим аспектом екологічного виховання є використання навчальних матеріалів, які допомагають дітям глибше розуміти природні процеси та цінність збереження навколишнього середовища. До таких матеріалів належать:

- *Ілюстровані книги та енциклопедії про природу,* які показують різноманітність живого світу, допомагають дітям дізнаватися про тварин, рослини, екосистеми та взаємозв'язки між ними. Такі матеріали мають бути доступними для дітей та відповідати їхньому віковому рівню.

- *Настільні ігри та пазли на екологічну тематику,* що показують екологічні ланцюги, процеси

росту рослин, кругообіг води тощо, сприяють розвитку екологічної грамотності в ігровій формі. Наприклад, можна використовувати настільні ігри, де діти допомагають сортувати відходи, садити дерева чи рятувати тварин.

– *Освітні відео та мультфільми* дозволяють дітям краще зрозуміти, як працюють природні процеси. Вони допомагають пояснити складні теми у простій формі, наприклад, як річки з'єднують моря, як птахи будують гнізда або чому важливо зберігати ліси.

Експериментальні набори та наочні посібники, наприклад, з вирощуванням рослин з насіння, очищенням води чи вивченням властивостей ґрунту, дозволяють дітям самостійно досліджувати природу. Така діяльність розвиває навички експериментальної роботи та допитливість.

Методичні посібники для педагогів, які допомагають їм планувати та проводити заняття на екологічну тематику. Це можуть бути методички, сценарії інтегрованих уроків, рекомендації щодо організації екологічних проєктів та занять на відкритому повітрі.

Висновки. Екологічне виховання дітей дошкільного віку є важливим напрямом сучасної дошкільної освіти, оскільки воно сприяє формуванню екологічної свідомості та відповідального ставлення до природи з раннього віку. Дослідження засвідчують, що виховання екологічної культури закладається через інтерактивні методи, організацію спеціальних еко-куточків, проведення практичних занять на природі, а також через особистий приклад вихователя.

Педагог у цьому процесі відіграє центральну роль, оскільки він виступає як організатор освітнього середовища, наставник та приклад для дітей. Вихователь не лише навчає дітей знанням про природу, але й демонструє власне екологічно

відповідальне ставлення, що спонукає дітей до наслідування та формування екологічно доцільної поведінки. Створення екологічного середовища у дитячому закладі (екологічні куточки, міні-города, живі куточки) сприяє залученню дітей до пізнання природи, догляду за рослинами та тваринами, що розвиває у них відповідальність, турботливість та спостережливість. Такі підходи дозволяють ефективно формувати у дітей екологічні знання, навички та культуру. Це, своєю чергою, сприяє гармонійному розвитку особистості та формує відповідальне ставлення до природи, що є актуальним у контексті сучасних екологічних викликів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Іванчук С. А. Екологічне виховання дошкільників у контексті його актуальних дефініцій. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах*. Запоріжжя : КПУ, 2020. Вип. 70, т. 2. С. 54–58.
2. Іванчук С. А. Особливості формування екологічно доцільної поведінки у дітей дошкільного віку. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2021. № 1 (339), ч. 2. С. 191–200.
3. Ошуркевич Н. О. Сучасні педагогічні технології для формування природничо-екологічної компетентності дітей дошкільного віку. *Педагогічний процес: теорія і практика (1–2)*. С. 65–72.
4. Чорна Г. В., Скірко Г. З. Формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку в різних видах діяльності в природі. *Дошкільна педагогіка*. 2021. Випуск 31. Т. 2. С. 163–169.
5. Бубнова В. М. Екологічне виховання як інструмент культурного спілкування дитини з природою. URL: https://dnz.ucoz.net/blog/bubnova_v_ekologichne_vikhovannja_jak_instrument_kulturnogo_spilkuvannja_ditini_z_prirodoju/2014-02-03-8 (дата звернення: 03.11.2024)

МОВЛЕННЄВІ ПОМИЛКИ ТА ЇХ КОРЕКЦІЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

SPEECH ERRORS AND THEIR CORRECTION IN PRESCHOOL CHILDREN IN THE PROCESS OF COMMUNICATIVE ACTIVITIES

Актуальність обраної теми наукового дослідження полягає в тому, що мовленнєвий розвиток є важливим етапом загального розвитку дітей дошкільного віку, їх соціалізації та формування комунікативних умінь і навичок, оскільки він безпосередньо впливає також і на навчальну діяльність та майбутню адаптацію в суспільстві.

Мета наукового дослідження полягає у вивченні типів мовленнєвих помилок у дітей дошкільного віку, аналізі їх причин та розробці методів корекції для забезпечення нормального розвитку мовлення дітей на етапі дошкільного дитинства.

До основних типів мовленнєвих помилок, які трапляються в дітей дошкільного віку, можемо віднести такі: 1. Фонетико-орфографічні помилки, які виникають через неправильне (спотворене) вимовлення звуків. 2. Лексичні помилки. У дошкільному віці активно розвивається пасивний і активний словниковий запас, відбувається уточнення значення слів, формується уявлення про переносне значення слова. 3. Граматичні помилки, які також є доволі розповсюдженим явищем, яке виникає через порушення правил словозміни та синтаксису та інше. З метою виправлення мовленнєвих вад і помилок можемо використовувати рідні методи та форми роботи з дітьми, які мають впроваджуватися комплексно й з урахуванням індивідуальних потреб, наприклад, артикуляційна гімнастика, спрямована на корекцію вимови звуків, залучення до педагогічного процесу скоромовок і чистомовок; логопедичні вправи; ігри, що сприяють формуванню та розвитку мовленнєвих умінь і навичок; індивідуальні заняття з логопедом для дітей з важкими мовленнєвими порушеннями; важливим етапом у розв'язанні поставлених завдань є тісна робота з батьками, залучення батьків до процесу мовленнєвого розвитку їх дітей засобом проведення ігор і вправ та ін.

Отже, процес мовленнєвого розвитку дошкільників є складним і тривалим, передбачає створення педагогами належних педагогічних умов і сприятливої атмосфери. Виправлення мовленнєвих помилок є запорукою успішного засвоєння мовлення дитиною, її соціалізації та рівня сформованості соціально необхідних комунікативних умінь і навичок. Партнерська взаємодія закладу освіти та сім'ї вихованців з проблеми мовленнєвого розвитку та корекції мовленнєвих помилок є обов'язковою складовою цього процесу.

Ключові слова: дошкільники, діти дошкільного віку, мовленнєвий розвиток,

корекція мовленнєвих помилок, мовленнєві помилки.

The relevance of the chosen topic of scientific research lies in the fact that speech development is an important stage in the general development of preschool children, their socialization and the formation of communicative skills and abilities, since it also directly affects educational activities and future adaptation in society.

The purpose of the scientific research is to study the types of speech errors in preschool children, analyze their causes and develop correction methods to ensure the normal development of children's speech at the stage of preschool childhood.

The main types of speech errors that occur in preschool children include the following: 1. Phonetic-orthographic errors that arise due to incorrect (distorted) pronunciation of sounds. 2. Lexical errors. In preschool age, passive and active vocabulary is actively developing, the meaning of words is clarified, and an idea of the figurative meaning of the word is formed. 3. Grammatical errors, which are also a fairly common phenomenon that occurs due to violations of the rules of word inflection and syntax, etc. In order to correct speech defects and errors, we can use native methods and forms of work with children, which should be implemented comprehensively and taking into account individual needs, for example, articulation gymnastics aimed at correcting the pronunciation of sounds, involving tongue twisters and pure-tongued children in the pedagogical process; speech therapy exercises; games that contribute to the formation and development of speech skills and abilities; individual classes with a speech therapist for children with severe speech disorders; an important stage in solving the tasks set is close work with parents, involving parents in the process of speech development of their children by means of games and exercises, etc.

Thus, the process of speech development of preschoolers is complex and long, and involves the creation by teachers of appropriate pedagogical conditions and a supportive atmosphere. Correction of speech errors is the key to the successful acquisition of speech by a child, his socialization and the level of formation of socially necessary communicative skills and abilities. Partnership interaction between the educational institution and the family of the pupils on the problem of speech development and correction of speech errors is an obligatory component of this process.

Key words: schoolers, preschool children, speech development, correction of speech errors, speech errors.

УДК 373.2.091.33.796

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.30>

Іншаков А.С.,

канд. філол. наук,
доцент кафедри дошкільної
і спеціальної освіти

Криворізького державного педагогічного
університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Мовлення є одним із найважливіших інструментів розвитку особистості дитини. У дошкільному віці формуються основи комунікативних навичок, збагачується словниковий запас, вдосконалюється

вимова. Проте саме в цьому віці можуть проявлятися різні мовленнєві помилки, які потребують уваги дорослих та корекції.

Актуальність теми полягає у тому, що якість мовлення дитини безпосередньо впливає на її

навчальні досягнення, комунікацію з однолітками та самооцінку. У сучасному світі, де спілкування стає ключовою компетентністю для успішної соціалізації, мовленнєві порушення можуть стати бар'єром для гармонійного розвитку. Крім того, у зв'язку зі зростанням впливу цифрових технологій та зменшенням живого спілкування в сім'ях, дедалі частіше спостерігається затримка мовленнєвого розвитку та мовленнєві помилки в дітей дошкільного віку. Своєчасне виявлення та корекція таких порушень є необхідною умовою для забезпечення мовленнєвого здоров'я дитини та її готовності до подальшого навчання в школі [1; 6].

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

У вітчизняній педагогічній науці питанням мовленнєвого розвитку дітей, а також корекцією мовленнєвих помилок, активно займалися дослідники в галузі логопедії, психолінгвістики та дошкільної лінгводидактики. З-поміж них виокремимо таких: Синиця І. М., український педагог, логопед, авторка численних праць із корекційної педагогіки та логопедії. Її дослідження більшою мірою присвячені особливостям діагностики та корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку [6]. Проценко Л. І., професорка, яка спеціалізується на логопедичній роботі з дітьми, у тому числі на питаннях формування фонетико-фонематичної системи та граматичних структур мовлення [5]. Туманова О. В. – дослідниця проблем корекції мовленнєвих порушень у дітей із затримкою психічного розвитку та іншими психофізичними особливостями. Її роботи зосереджені на використанні інтегративного підходу в логопедичній роботі [7]. Лопухіна Н. В., логопед та педагог, яка працює над розробкою методик для корекції звуковимови та формування комунікативної компетентності дітей дошкільного віку [3]. Матюшкіна М. П., психолінгвіст, яка досліджує питання мовленнєвого розвитку в нормотипових дітей та дітей із порушеннями мовлення [4]. Суттєвими також вважаємо наукові здобутки Шевченко Т. В., авторки цілої низки праць з логопедії, присвячених впливу родинного середовища на розвиток мовлення дітей дошкільного віку [8]. Також слід зазначити, що багато сучасних досліджень проводяться на базі провідних університетів України, таких як Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Львівський національний університет імені І. Франка.

Мета статті – проаналізувати основні види мовленнєвих помилок у дітей дошкільного віку в процесі комунікативної діяльності, розкрити їх причини та запропонувати ефективні підходи їх корекції.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Спираючись на опрацьовані джерела, з-поміж основних мовленнєвих помилок дошкільників

можна виокремити такі групи: 1. Фонетико-орфоепічні помилки. Вони полягають у порушенні звуковимови, коли дитина неправильно вимовляє окремі звуки, зазвичай приголосні (наприклад, заміна «р» на «л» або «с» на «ш»). Основними причинами такого порушення є недостатня рухливість артикуляційного апарату, неправильний мовленнєвий зразок, проблеми зі слухом дитини [1, с. 268–270]. 2. Граматичні помилки. Дитина може неправильно узгоджувати слова у реченні, допускати помилки у відмінках, числах чи родах (наприклад, «моя стакан»). До причин цього віднесемо, до прикладу, недостатній мовленнєвий досвід, вплив діалектів або неправильне мовлення оточення дитини (дорослих, старших дітей, її однолітків і т. ін.) [3, с. 87–88]. 3. Лексичні помилки. Вони полягають здебільшого у використанні неправильних або невідповідних слів (наприклад, «лялька спить у коробці», маючи на увазі «ліжечко»). Основними причинами таких явищ може слугувати обмежений словниковий запас, недоліки у розумінні значення слів [4, с. 52–55]. 4. Темпові та ритмічні порушення, що являють собою, до прикладу, занадто швидке мовлення, заїкання або сплутування слів. До факторів, що безпосередньо впливають на такий тип порушень, віднесемо емоційні прояви, неврологічні особливості дітей, недостатня увага до мовленнєвого ритму тощо [5, с. 211–214].

До основних причин виникнення таких мовленнєвих порушень можемо віднести такі: порушення слуху, затримка розвитку мовленнєвих центрів мозку (фізіологічні фактори) [8]; недостатня увага до розвитку мовлення з боку дорослих, обмежене спілкування (соціальні чинники) [7]; сором'язливість, стрес або невпевненість у собі (психологічні фактори); генетична схильність до певних мовленнєвих розладів (наслідки спадковості).

Сформулюємо основні принципи корекції мовленнєвих помилок у дошкільників, враховуючи рекомендації педагогів-практиків: 1. Обов'язкове врахування індивідуального підходу, оскільки в кожній дитини свої причини виникнення мовленнєвих помилок, тому корекційна робота має враховувати ці індивідуальні особливості. 2. Дбати про розвиток артикуляційного апарату дитини. Задля цього радимо використовувати спеціальні вправи, спрямовані на укріплення губ, язика та щелепи (наприклад, вправи «гірка», «трубочка» тощо) [5, с. 36–37]. 3. Розширення словникового запасу за допомогою читання книг, обговорення побаченого, спільні ігри, використання ілюстрацій. 4. Моделювання правильної мовленнєвої поведінки, що реалізується в прикладі дорослого як носія зразкового мовлення, уникнення повторів за дитиною фраз і слів у ненормативній формі. Водночас, не радимо акцентувати увагу на тих мовленнєвих помилках, які для дитини певного

віку є нормою її розвитку. 5. Ігрова діяльність є провідною для дошкільного віку, то найбільш ефективним буде використання ігрових методик: пісень, віршів, скоромовок, мовленнєвих ігор для формування правильної вимови та граматики. 6. У випадку виявлення нетипових для віку дошкільників мовленнєвих помилок радимо звертатися до фахівців відповідного профілю. Якщо мовленнєві проблеми є значними, варто звернутися до вчителя-логопеда, який розробить індивідуальну програму корекції.

Враховуючи актуальність питання корекції мовленнєвих помилок дошкільників, запропонуємо окремі вправи, які можна використовувати в роботі з дітьми:

1. Для корекції фонетико-фонетичних порушень (здебільшого порушення звуковимови), радимо використовувати артикуляційну гімнастику, наприклад, «Гойдалка» – дитина відкриває і закриває рот, ніби гойдаючи язик між верхніми та нижніми зубами. «Маляр» – дитина «фарбує» язиком верхнє піднебіння, проводячи ним вперед-назад. «Трубочка» – дитина витягує губи вперед, ніби хоче дмухнути на гарячий чай. «Кінь» – імітація звуку цокоту копит (клацання язиком по піднебінню). Досягти автоматизації звуковимови допоможе вимова слів зі складними звуками (наприклад, зі звуком «р»: рак, гора, картина); ігри на повторення складів з відповідними звуками, шиплячими, свичтячими, дрижачого («ра-ра-ра», «шу-шу-шу» і т. ін.). Дієвим засобом формування чіткості звуковимови є використання скоромовок («На дворі трава, на траві дрова», «Швидко шкапа шкандибала, шкапа спотикалась» [5, с. 82–90].

2. Для корекції граматичних помилок можемо запропонувати низку ігор і вправ. З-поміж них є ігри, спрямовані на нормативне узгодження слів. Наприклад: гра «Хто що робить?». Вона полягає в тому, що дорослий називає дію, а дитина продовжує, додаючи суб'єкти. Наприклад: «Кіт бігає, собака... (гавкає)». Наступна гра «Закінчи речення» («У дитини є м'яч. М'яч червоний, а куля...?» (синя).

Крім того, можемо запропонувати вправи на утворення слів у різних формах, наприклад, називання множини: «одна лялька – багато ляльок», «один стілець – багато стільців»; або вправи на використання відмінків: «Я йду до... (лісу), я бачу... (ліс)» [2, с. 142–143].

3. Для розширення словникового запасу можна застосовувати вправи на опис предметів. Наприклад, дитині пропонується описати предмет (іграшку, фрукт, тварину), називаючи колір, форму, розмір та функцію; гра «Хто більше скаже»: дитина та дорослий називають усі можливі прикмети предмета, класифікуючи їх. Ще одним завданням може бути розподіл предметів за групами: «Які предмети потрібні для кухні?», «Назви тварин, які

живуть у лісі». Наступною запропонуємо гру «Що зайве?» – «М'яч, кубик, яблуко, лялька» (яблуко зайве, бо це їжа) [3, с. 114–120].

4. Для розвитку темпу та ритму мовлення педагого-практики активно використовують ігри зі словами. З-поміж них можемо назвати такі: «Ланцюжок слів». Суть гри полягає в тому, що дитина та дорослий по черзі називають слова на останню букву попереднього слова (голова – апельсин – нас тощо).

З метою формування в дітей ритмічності їх мовлення пропонуємо використовувати читання віршів під ритм оплесків («Дощик, дощик, кап-кап-кап, Намочив усіх хлоп'ят»...).

Неабияке значення у формуванні правильного типу дихання дошкільників мають дихальні вправи. Ось кілька з них: дмухання на легкі предмети (пір'їнки, паперові кораблики, сніжинки тощо); або «дмухання на свічку» з вимовою голосних звуків («о-о-о-о», «у-у-у-у») [6, с. 218–225].

5. Для подолання наслідків заїкання пропонуємо використовувати вправи на розслаблення м'язів мовлення та обличчя. До прикладу, вправи на релаксацію – спокійне дихання, розслаблення м'язів обличчя та шиї. Промовляння слів на видиху, формування ритмічності мовлення – «проспівування» слів замість їх безпосереднього промовляння, що суттєво допомагає в уникненні напруги м'язів тощо. Дієвим засобом у формуванні ритмічності мовлення стане застосування метронома для ритмічного проговорювання слів і фраз.

У межах партнерської взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї сформулюємо методичні рекомендації батькам, що сприятимуть формуванню правильного мовлення дітей. Зосередимося на кількох методах, які батьки можуть використовувати для допомоги своїм дітям. Перш за все необхідно забезпечити активне слухання і правильне відтворення мовлення дитиною. Варто забезпечити підтримку дошкільника в розмові. Отже, батьки мають активно й зацікавлено слухати дитину, ненав'язливо коригуючи її помилки, не акцентуючи на них надмірно, а просто повторюючи правильну форму, подаючи приклад. З цією метою існують запитання, що стимулюють та активізують мовлення. Замість того, щоб просто відповідати на питання дитини, батьки можуть ставити додаткові запитання з метою активізації зв'язного мовлення. Широке застосування мають також артикуляційні вправи (робота з артикуляційним апаратом дитини). Для цього батьки можуть разом з дитиною виконувати прості артикуляційні вправи для тренування мовленнєвого апарату, що сприяє правильній звуковимові та формуванню орфоепічної правильності.

Дієвим засобом мовленнєвого розвитку дошкільників та коригування мовленнєвих помилок є спільне з батьками читання та обговорення

творів художньої літератури. У такий спосіб збільшується та уточнюється словниковий запас, граматична правильність і зв'язність мовлення. У формуванні когнітивних навичок дітей надважливе значення має спільне з батьками обговорення прочитаного літературного твору (що сподобалося дитині в почутому сюжеті, які були головні персонажі, чому вони так вчинили тощо).

Сформулюємо також загальні рекомендації для дорослих, які беруть участь у розвитку мовлення дитини дошкільного віку: 1. Виконуйте вправи регулярно, але не перевантажуйте дитину. Особливо доцільним буде використанні вправ в процесі ігрової діяльності з дитиною як провідної для цієї вікової категорії. 2. Підтримуйте мотивацію дитини через похвалу та ігрову форму занять. 3. Враховуйте вікові й індивідуальні особливості дитини конкретного віку. 4. У складних випадках мовленнєвих порушень обов'язковою є консультація із вчителем-логопедом.

Висновки. Отже, своєчасна та доцільна корекція мовленнєвих помилок у дітей дошкільного віку в процесі комунікативної діяльності є важливим етапом у формуванні їх особистості та успішної підготовки до подальшого навчання в школі. Від якості сформованості мовлення та комунікативних навичок особистості залежить не тільки успішність у навчанні, але й процес соціалізації вихованця, його впевненість у собі та здатність до ефективного спілкування. Використання спеціальних вправ, ігрових методик

та залучення відповідних профільних фахівців допоможе не лише в подоланні мовленнєвих порушень, але й сприяє гармонійному розвитку дитини загалом. Разом із тим, успіх у роботі з розвитку мовлення та навчання дітей елементів грамоти залежить від систематичності його впровадження, терпіння та підтримки з боку дорослих (педагогів і батьків дітей), які мають подбати про сприятливі умови для навчання й саморозвитку дитини-дошкільника.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку: сучасні підходи. Київ: Шкільний світ, 2016. 350 с.
2. Гавриленко Л. О. Теоретико-методичні основи корекції мовленнєвих розладів. Полтава: Полтавський педуніверситет, 2020. 230 с.
3. Лопухіна Н. В. Формування зв'язного мовлення у дошкільників: методичні рекомендації. Київ: Либідь, 2021. 224 с.
4. Матюшкіна М. П. Розвиток мовленнєвих навичок у дітей: психологічні аспекти. Київ: Видавництво «Світ», 2017. 198 с.
5. Проценко Л. І. Основи діагностики та корекції мовленнєвих порушень. Харків: Основа, 2020. 256 с.
6. Синиця І. М. Логопедія. Теорія і практика: навчальний посібник. Київ: Генеза, 2019. 328 с.
7. Туманова О. В. Корекційна педагогіка: методи і технології. Львів: Світ, 2018. 312 с.
8. Шевченко Т. В. Вплив родинного середовища на розвиток мовлення дитини. Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова, 2019. 274 с.

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

PEDAGOGY OF PARTNERSHIP IN THE NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION OF THE OLDER PRESCHOOLER

У статті розглянуто актуальну проблему сучасного етапу розвитку освіти – впровадження педагогіки партнерства в освітній процес закладів дошкільної освіти. Теоретико-методологічну основу дослідження складають праці науковців, які акцентують увагу на значущості сімейного виховання у формуванні та розвитку особистості, а також на взаємодії діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів, де дитина виступає як суб'єкт і творець. У процесі дослідження було використано метод аналізу наукових праць для розкриття ключових понять, зокрема таких, як «взаємодія» та «педагогічна взаємодія».

Автори підкреслюють, що поведінка батьків відіграє важливу роль у формуванні особистості дитини, впливаючи на розвиток таких якостей, як самостійність, активність, самоконтроль і інтерес до пізнання. Ці аспекти стають основою для формування повноцінної, гармонійно розвиненої особистості. У статті представлено різноманітні форми педагогічної взаємодії, що сприяють активному залученню батьків до освітнього процесу, зокрема участь у спільних проектах, творчих заходах, дискусіях і консультаціях.

Особливу увагу приділено питанням суб'єкт-суб'єктної взаємодії, яка лежить в основі педагогіки партнерства. Автори наголошують, що такий підхід дозволяє сформувати рівноправні, довірливі стосунки між педагогами, дітьми та батьками, сприяючи гармонійному розвитку дитини як суб'єкта діяльності. Результати дослідження підтвердили, що педагогіка партнерства є ефективним інструментом для покращення якості освітнього процесу, адже створює атмосферу співпраці, взаємоповаги та взаєморозуміння.

Узагальнюючи, у статті обґрунтовано важливість впровадження педагогіки партнерства в практику закладів дошкільної освіти та запропоновано практичні рекомендації для оптимізації взаємодії між учасниками освітнього процесу. Результати дослідження можуть бути корисними не лише для педагогів і батьків, але й для керівників освітніх закладів, які прагнуть модернізувати підходи до організації освітнього середовища. Використання педагогіки партнерства сприятиме створенню більш гармонійного та підтримуючого простору для розвитку дитини.

Ключові слова: взаємодія, партнерство, «вихователь – діти – батьки», заклад

дошкільної освіти, старший дошкільний вік.

The article deals with an urgent problem of the modern stage of education development – the introduction of partnership pedagogy into the educational process of preschool education institutions. The theoretical and methodological basis of the study is the work of scholars who focus on the importance of family education in the formation and development of the individual, as well as the interaction of activity-based and personality-oriented approaches, where the child acts as a subject and creator. In the course of the study, the method of analysing scientific works was used to reveal key concepts, in particular, such as «interaction» and «pedagogical interaction».

The authors emphasise that parental behaviour plays an important role in shaping a child's personality, influencing the development of such qualities as independence, activity, self-control and interest in learning. These aspects become the basis for the formation of a full-fledged, harmoniously developed personality. The article presents various forms of pedagogical interaction that promote the active involvement of parents in the educational process, including participation in joint projects, creative activities, discussions and consultations.

Particular attention is paid to the issues of subject-subject interaction, which is the basis of partnership pedagogy. The authors emphasise that this approach allows for the formation of equal, trusting relationships between teachers, children and parents, contributing to the harmonious development of the child as a subject of activity. The results of the study confirmed that partnership pedagogy is an effective tool for improving the quality of the educational process, as it creates an atmosphere of cooperation, mutual respect and understanding.

To summarise, the article substantiates the importance of introducing partnership pedagogy into the practice of preschool education institutions and offers practical recommendations for optimising the interaction between participants in the educational process. The results of the study can be useful not only for teachers and parents, but also for managers of educational institutions seeking to modernise approaches to the organisation of the educational environment. The use of partnership pedagogy will help to create a more harmonious and supportive space for child development.

Key words: interaction, partnership, «educator – children – parents», preschool institution, senior preschool age.

УДК 373.2.015.31:172.15
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.31>

Тесленко С.О.,
канд. пед. наук,
ст. викладач кафедри початкової та дошкільної освіти
Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Лісовська Т.А.,
доцент кафедри початкової та дошкільної освіти
Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Педагогіка партнерства є сучасною освітньою концепцією, що базується на принципах рівноправної взаємодії, співпраці та взаємоповаги між педагогами, дітьми та їхніми батьками. Ця модель взаємовідносин спрямована на створення умов, за яких усі учасники освітнього процесу стають партнерами у досягненні спільної мети – гармонійного розвитку дитини.

Актуальність педагогіки партнерства зумовлена викликами сьогодення, які вимагають переходу від авторитарних методів навчання до демократичних форм співпраці, заснованих на відкритості, довірі та емпатії. У контексті реформування освіти в Україні ця концепція набуває особливого значення, оскільки сприяє формуванню освітнього середовища, що враховує індивідуальні

особливості дітей та стимулює їх активну участь у освітньому процесі.

У статті розглядаються теоретичні засади педагогіки партнерства, її ключові принципи та практичні підходи до реалізації в педагогічній діяльності.

Суспільство очікує справжніх фахівців – сформованих особистостей, які вирізняються ініціативністю, творчістю, ерудованістю, дотримуються національних цінностей і шанують культуру українського народу. Це задекларовано в державних документах, таких як Закон України «Про освіту», Концепція «Нова українська школа», Базовий компонент дошкільної освіти тощо. Одним із ключових чинників ефективного формування особистості визначено «педагогіку партнерства», що базується на визнанні дитиноцентризму, доброзичливому та гуманному ставленні до дитини, її здібностей і задатків, а також на взаємодії всіх учасників освітнього процесу (вихователь – дитина – батьки), що забезпечує єдність і гармонізацію освітньої траєкторії.

У Законі України «Про освіту» у статті 55 серед прав та обов'язків батьків здобувачів освіти зазначено: «виховання у дитини поваги до суспільної моралі та суспільних цінностей, зокрема правди, справедливості, патріотизму, гуманізму, толерантності, працелюбства; формування шанобливого ставлення до державної мови, символів України, національних, історичних і культурних цінностей України, а також дбайливого ставлення до культурної спадщини країни» [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Педагогіка партнерства не є новим явищем, хоча на сучасному етапі її значущість дедалі зростає. Сутність концепції висвітлена у працях класиків педагогіки, таких як Ш. Амонашвілі, А. Макаренко, В. Сухомлинський, М. Стельмахович та інших. У працях як вітчизняних (О. Киричук, Я. Коломинський, Г. Костюк, О. Кульчицька, В. Ляудіс, А. Мудрик, Н. Шкляр та ін.), так і зарубіжних учених (Е. Бершайд, Е. Кларк, Дж. Хоманс, С. Фіске та ін.) розкрито сутність поняття взаємодії, механізми партнерських відносин, продуктивні зв'язки між сім'єю та закладом дошкільної освіти, а також принцип активізації взаємодії різних освітніх інституцій.

Виклад основного матеріалу. Методологія дослідження ґрунтується на взаємодії наукових підходів, зокрема діяльнісного, у процесі якого особистість виступає об'єктом, суб'єктом і творцем (Г. Костюк, В. Рибалка та ін.), а також особистісно орієнтованого підходу (І. Бех, С. Максименко, О. Савченко, О. Сухомлинська та ін.), що базується на врахуванні почуттів, цінностей і уявлень дитини про себе як представника української нації, які формуються у процесі взаємодії з іншими під керівництвом вихователя чи дорослого.

Теоретико-методологічну основу дослідження також становлять праці вчених (А. Богуш, З. Борисова, О. Докукіна, Н. Зелевська, Л. Литвин, Ю. Руденко, В. Скуратівський, М. Стельмахович, М. Ярмаченко, О. Ярошинська та ін.), котрі наголошують на значущості сімейного виховання у формуванні та розвитку особистості.

Метою статті є висвітлення проблеми педагогіки партнерства «вихователь – діти – батьки» у контексті освітньої діяльності педагога.

Поняття «взаємодія» у словникових джерелах трактується як «філософська категорія, що відображає особливий тип відношення між об'єктами, при якому кожен з них впливає на інші, спричиняючи зміни, і водночас зазнає впливу інших об'єктів» [7, с. 77–78]; «взаємний зв'язок між предметами або узгоджена дія між ким-небудь» [2, с. 125]; «у психології – процес безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів один на одного, який породжує їх взаємну обумовленість і зв'язок» [8, с. 46].

У контексті досліджуваної проблеми особливо важливим є поняття «педагогічна взаємодія» у закладі дошкільної освіти, що ґрунтується на соціальній перцепції та реалізується через спілкування та діяльність. Принципи партнерства, що лежать в основі педагогіки, відповідають загальноприйнятій концепції прав людини, що базується на цінностях людської гідності та рівності.

У Законі України «Про освіту» передбачено індивідуальну освітню траєкторію – персоналізований шлях розвитку учня, що враховує його здібності, інтереси, потреби, мотивацію, можливості та досвід. Це відкриває нові можливості для учнів та їхніх батьків у виборі форм, темпів і способів здобуття освіти відповідно до їхніх потреб.

Поняття «партнерська взаємодія» трактується як форма соціальної взаємодії, що будується на принципах рівноправності, автономності суб'єктів і їхньої взаємної відповідальності.

На думку В. Ковальчук, партнерська взаємодія суб'єктів характеризується такими ознаками: взаємообумовлений контакт і вплив суб'єктів для вирішення питань; взаємодія, спрямована на ухвалення рішень, коригування цілей, дій і поведінки; толерантне ставлення до позицій партнерів; рівноправність у виборі шляхів вирішення проблем; добровільність у визнанні партнерських відносин і рівня включення в спільну діяльність; взаємовигідна зацікавленість сторін, що базується на компромісі, доброзичливості, довірі та рівності; спільна відповідальність за досягнення результатів [4].

Саме у взаємодії з дорослими формується структура самосвідомості дитини – її уявлення про себе. Ефективною технологією організації партнерської взаємодії в закладі дошкільної освіти є включення батьків до освітнього процесу як вихователів, помічників чи експертів.

Ілюстративним прикладом може бути організація Дня відкритих дверей у старшій групі, під час якого батькам пропонують виконувати ролі працівників закладу: вихователя, музичного керівника, інструктора з фізичної культури тощо. Батьки заздалегідь обговорюють з педагогами план дій та форми роботи, що дає їм можливість побачити специфіку діяльності закладу, труднощі педагогів та особливості співпраці з дітьми.

Цей формат сприяє зануренню батьків у роботу закладу та налагодженню взаємодії за напрямками «батьки – дитина – вихователь», «батьки – педагоги». Важливим є також залучення батьків як консультантів, наприклад, під час ознайомлення дітей з різними професіями. Батьки можуть розповісти про свою професію, організувати екскурсії чи віртуальні тури на місце своєї роботи. Така діяльність не лише сприяє профорієнтації, а й зміцнює партнерські відносини між педагогами, батьками та дітьми.

Для подолання можливих непорозумінь між педагогами і батьками, наприклад, під час організації свят, пропонується залучати батьків до підготовки заходів у ролі сценаристів, декораторів, костюмерів або навіть акторів. Така співпраця допомагає батькам краще зрозуміти роботу педагогів, а також сприяє тіснішій взаємодії в рамках співтворчості.

Реалізація партнерської взаємодії ефективно відбувається через проектну діяльність, яка охоплює всі види дитячої діяльності та взаємодії з батьками. Проект базується на таких етапах: підготовчий (визначення теми, цілей, форм співпраці), дослідницько-творчий (збір інформації, творчі завдання, обговорення), та заключний (підведення підсумків, презентація результатів).

Наприклад, у межах проекту «Я в майбутньому», діти разом із батьками створювали відеоінтерв'ю, розробляли розфарбовки, колажі, книги та історії на тему професій. Батьки допомагали організувати заходи, спільно з дітьми вигадували ігри та творчі завдання. Такий підхід зміцнює взаємодію між педагогами, дітьми та батьками, сприяючи розвитку дитини та формуванню довірливих і продуктивних відносин.

Основою педагогіки партнерства є принципи: рівноправність і добровільність у взаємодії; толерантність і взаємоповага; довіра та підтримка; систематичність і відповідальність за виконання зобов'язань.

Здійснення таких підходів можливе лише за умови відкритого діалогу всіх учасників освітнього процесу. Адже, розвиток партнерства в освіті, базується на відкритості, співпраці та спільному вирішенні завдань, що дозволяє залучати батьків до життя дітей і сприяти їхньому гармонійному розвитку.

У межах реалізації проектів для вихованців організовували різноманітні майстер-класи, такі як: «Найсмачніша піца», «Моделюємо одяг майбутнього», «Конструюємо автомобіль», «Створюємо дорожні знаки», «Виготовляємо краплі від нежитю» тощо. Ця діяльність вимагала високого рівня відповідальності та злагодженої взаємодії між педагогами, дітьми та їхніми батьками.

Особливістю такої роботи є те, що всі учасники проекту мають можливість виявити свої здібності, поділитися досвідом і створити умови для ефективної колективної співпраці.

На заключному етапі проекту важливо, щоб діти бачили конкретні результати своєї роботи. Результатом проекту можуть бути: виготовлення колажів, лепбуків, фотозвітів, газет, книг, створення мультфільмів, вистав, макетів чи малюнків. Головною метою цього етапу є забезпечення можливості для учасників побачити реалізацію своїх задумів і оцінити результати своєї діяльності.

Дуже важливо створити ситуації, у яких діти можуть пригадати всі етапи проекту та розповісти про них. Для цього на завершальному етапі застосовують елементи ділових та ситуативних ігор. Наприклад, під час реалізації проекту «Я в майбутньому», діти разом із батьками створювали виставу «Як слоненятко шукав найважливішу професію на землі», презентували лепбуки, в яких збирали інформацію про майбутню професію. На завершальному етапі діти, батьки та вихователі пригадували найяскравіші моменти реалізації проекту.

Висновки. Педагогіка партнерства є дієвим підходом до організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, оскільки:

- сприяє створенню сприятливої атмосфери для засвоєння дітьми нових знань;
- забезпечує суб'єкт-суб'єктну взаємодію між усіма учасниками освітнього процесу;
- допомагає розкривати творчий потенціал дітей та їхні особистісні здібності у різних видах діяльності;
- залучення батьків до спільної діяльності не лише підвищує інтерес дитини, але й стимулює її мовленнєву активність.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід теоретико-технологічні засади : навч.-метод. видання Київ : Либідь, 2003. 280 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та СД) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
3. Закон України про освіту. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19>
4. Ковальчук В.А. Педагогіка партнерства у професійній діяльності вчителя: навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2023. 100 с.

5. Маршицька В. Екологічні проекти / Укладач Н.М. Горопаха. Методика ознайомлення з природою. К.: Видавничий дім «Слово», 2012. 423 с.

6. Рижова Н. Екологічний проект «Здрастуй, дерево» / Укладач Н.М. Горопаха. Сучасна екологічна освіта: передумови, принципи, завдання. Мето-

дика ознайомлення дітей з природою: Хрестоматія. К.: Видавничий дім «Слово», 2012. 423 с.

7. Філософський енциклопедичний словник. К. : Абрис, 2002, 742 с.

8. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор, 2007. 640 с.

РОЗДІЛ 6. ТЕОРІЯ НАВЧАННЯ

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ «МЕТЕОРОЛОГІЯ І ОКЕАНОГРАФІЯ» В ДУНАЙСЬКОМУ ФАХОВОМУ КОЛЕДЖІ

INNOVATIVE APPROACHES IN TEACHING THE DISCIPLINE “METEOROLOGY AND OCEANOGRAPHY” AT THE DANUBE VOCATIONAL COLLEGE

У статті авторами розглядаються інноваційні підходи у процесі викладання дисципліни «Метеорологія і океанографія» в Дунайському фаховому коледжі. Зазначено, що дисципліна спрямована на розвиток у курсантів здатності аналізувати метеорологічні та океанографічні дані, прогнозувати погоду, оцінювати ризики, пов'язані з несприятливими погодними умовами, та приймати обґрунтовані рішення в складних навігаційних ситуаціях. Відмічено, що морський та внутрішній водний транспорт, є багатогранною та ключовою категорією, яка відзначається складною структурою, що охоплює внутрішні та зовнішні компоненти. Вона вимагає всебічного системного аналізу, визначення сутності і формує різний підхід до вивчення дисциплін, формування мотивації та формування у здобувачів навичок до самостійної роботи.

В результаті дослідження встановлено, що впровадження інноваційних підходів у освітній процес – це постійний процес дослідження та експериментування, спрямований на вдосконалення методів передачі знань та розвитку навичок курсантів. Разом з тим. Важливим є оцінювання результатів навчання в метеорології та океанографії, яке передбачає не тільки перевірку знань, але й оцінку розвитку таких важливих компетенцій, як критичне мислення, аналітичні навички, вміння працювати з великими обсягами даних та використовувати сучасне програмне забезпечення в морській галузі. Для цього у процесі викладання застосовується комплексний підхід, що включає як традиційні форми контролю (традиційні тестові роботи, контрольні роботи, використання тестових платформ), так і інноваційні методи, такі як онлайн презентації, захист проєктів, індивідуальних підхід, адаптивність програм та участь у наукових конференціях. Результати діагностики допомагають виявити сильні та слабкі сторони кожного курсанта та розробити індивідуальні траєкторії навчання.

Ключові слова: інноваційні методи викладання, морський транспорт, дисципліна, інноваційні технології, освітній процес.

In the article, the authors consider innovative approaches in the process of teaching the discipline “Meteorology and Oceanography” at the Danube Professional College. It is noted that the discipline is aimed at developing the ability of cadets to analyze meteorological and oceanographic data, forecast weather, assess the risks associated with adverse weather conditions, and make informed decisions in difficult navigation situations. It is noted that maritime and inland waterway transport is a multifaceted and key category characterized by a complex structure that includes internal and external components. It requires a comprehensive systematic analysis, definition of the essence and forms a different approach to the study of disciplines, motivation and development of students' skills for independent work.

The study found that the introduction of innovative approaches in the educational process is a constant process of research and experimentation aimed at improving the methods of knowledge transfer and developing cadets' skills. At the same time. It is important to assess learning outcomes in meteorology and oceanography, which involves not only testing knowledge but also assessing the development of such important competencies as critical thinking, analytical skills, the ability to work with large amounts of data and use modern software in the maritime industry. To this end, the teaching process uses an integrated approach that includes both traditional forms of control (traditional tests, quizzes, and the use of test platforms) and innovative methods such as online presentations, project defense, individualized approach, program adaptability, and participation in scientific conferences. The diagnostic results help to identify the strengths and weaknesses of each cadet and develop individual learning paths.

Key words: innovative teaching methods, maritime transport, discipline, innovative technologies, educational process.

УДК 377.96

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.32>

Ігнаткіна Т.В.,

спеціаліст вищої категорії,
викладач циклової комісії
загальнотехнічних дисциплін
Відокремленого структурного підрозділу
Дунайського фахового коледжу
Національного університету
«Одеська морська академія»

Маслова Д.І.,

викладач циклової комісії
загальнотехнічних дисциплін
Відокремленого структурного підрозділу
Дунайського фахового коледжу
Національного університету
«Одеська морська академія»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасна система освіти постійно адаптується до викликів часу, впроваджуючи інноваційні підходи в освітній процес. Дисципліна «Метеорологія і океанографія» є надзвичайно актуальною в умовах глобальних змін клімату, розвитку морської економіки та потреб у фахівцях, які здатні працювати на перетині науки і практики. У Дунайському фаховому коледжі Національного університету «Одеська морська академія» інноваційні методики викладання цієї дисципліни спрямовані

на забезпечення якісної підготовки курсантів до роботи в морських, екологічних і кліматичних галузях. Мета вивчення дисципліни «Метеорологія і океанографія» полягає у формуванні у курсантів комплексу знань, умінь та навичок, необхідних для безпечного та ефективного управління судном в умовах мінливого морського середовища. Дисципліна спрямована на розвиток у курсантів здатності аналізувати метеорологічні та океанографічні дані, прогнозувати погоду, оцінювати ризики, пов'язані з несприятливими погодними умовами,

та приймати обґрунтовані рішення в складних навігаційних ситуаціях.

Методологія. У процесі дослідження застосовано комплексний підхід, що забезпечує детальний аналіз психолого-педагогічної літератури та технічної літератури, включаючи вивчення наукових монографій, статей, дисертаційних робіт та інших джерел, присвячених темі дослідження.

Мета статті: проаналізувати інноваційні методи навчання в процесі викладання дисципліни «Метеорологія та океанографія» в Дунайському фаховому коледжі Національного університету «Одеська морська академія».

Аналіз наукових досліджень. Швидкий розвиток технологій та інформаційних потоків посилював розбіжності між традиційною освітою, орієнтованою на передачу знань, та потребами сучасного ринку праці, який вимагає гнучких, креативних фахівців, здатних працювати в умовах постійних змін. Результатом пошуку шляхів вирішення протиріч в освіті стало створення нових педагогічних підходів, які дозволяють розвивати в здобувачів освіти не тільки знання, але й ключові компетентності, необхідні для успішного життя в сучасному світі. Важливо відмітити внесок таких науковців як В. Бикова, О. Спіріна, І. Смирнову, А. Кононенко, Л. Карташову, С. Сисоєву, В. Кременя, О. Любарську, Н. Морзе та ін.

Основна частина дослідження. Вища освіта забезпечує здобувачу освіти міцну фундаментальну підготовку, проте успішна професійна діяльність вимагає постійного оновлення знань та навичок у відповідь на еволюцію сучасних технологій та соціальних викликів [5]. Актуальним напрямом сучасних освітніх досліджень є впровадження інноваційних технологій в освітній процес. Зокрема, особливу увагу приділяється розробці та впровадженню інтерактивних навчальних платформ, які дозволяють індивідуалізувати освітній процес, стимулювати самостійну роботу здобувачів та забезпечити оперативний зворотній зв'язок між викладачем та майбутнім фахівцем. Важливим аспектом є також використання інформаційних та телекомунікаційних технологій для розширення доступу до навчальних ресурсів та організації дистанційного навчання. Як зазначає науковець у своєму дослідженні [4]: «Інформаційні технології відіграють все більш важливу роль у підвищенні якості освіти. Завдяки їх використанню, можна створити ефективне освітнє середовище, яке стимулює активну пізнавальну діяльність здобувачів, розвиває їхні критичне мислення та творчі здібності». Погоджуючись із позицією автора цієї публікації, варто підкреслити важливість того, щоб нові технології гармонійно доповнювали основні принципи викладання та вивчення загальнотехнічних дисциплін. Вони мають збагачуватися здобутками традиційних, часом перевірених теорій

і методик, та доповнювати їх. Якість технічної освіти, а саме в галузі знань 271 – Морський та внутрішній водний транспорт, є багатогранною та ключовою категорією, яка відзначається складною структурою, що охоплює внутрішні та зовнішні компоненти. Вона вимагає всебічного системного аналізу, визначення сутності і формує різний підхід до вивчення дисциплін, формування мотивації та формування у здобувачів навичок до самостійної роботи.

Головною метою вивчення дисципліни «Метеорологія і океанографія» є формування у курсантів комплексу знань, умінь та навичок, необхідних для безпечної та ефективної експлуатації судна в умовах мінливої погоди та океанічного середовища. Завдання дисципліни полягає у забезпеченні глибокого розуміння метеорологічних процесів, океанографічних явищ та їх впливу на судноплавство. Курсанти повинні навчитися аналізувати синоптичні карти, прогнозувати погоду, оцінювати стан моря, визначати небезпечні метеорологічні явища та приймати обґрунтовані рішення в складних навігаційних ситуаціях. Такий підхід дозволяє підготувати висококваліфікованих фахівців, які відповідають сучасним вимогам міжнародної конвенції ПДНВ-78/95 та здатні забезпечити безпеку мореплавства [3].

Предметом вивчення дисципліни «Метеорологія і океанографія» є комплексне дослідження фізичних процесів, що відбуваються в атмосфері та гідросфері Землі, з метою забезпечення безпеки та ефективності судноплавства. Варто зазначити, що дисципліна зосереджена на таких ключових аспектах:

- Фізичні властивості атмосфери. Дослідження складу, температури, тиску, вологості та інших фізичних характеристик повітряних мас, їхня зміна в часі та просторі.
- Взаємодія атмосфери та океану. Аналіз процесів тепло- і вологообміну між атмосферою та океаном, формування морських течій, хвиль та припливів, їхній вплив на погоду та клімат.
- Метеорологічні величини та явища. Вивчення таких характеристик, як температура повітря, атмосферний тиск, вітер, вологість, хмарність, опади, а також синоптичних процесів (циклони, антициклони, фронти) та небезпечних метеорологічних явищ (шторми, урагани, тумани).
- Синоптичні умови судноплавства. Аналіз синоптичних карт, прогнозування погоди в морських районах, оцінка впливу метеорологічних умов на безпеку судноплавства.
- Гідрометеорологічна інформація. Вивчення джерел гідрометеорологічної інформації, методів її збору, обробки та аналізу, а також використання в процесі прийняття навігаційних рішень.
- Метеорологічне забезпечення судноплавства. Дослідження систем метеорологічного

забезпечення суден, методів отримання, обробки та використання метеорологічних даних на борту судна.

Вплив кліматичних змін на судноплавство. Аналіз впливу глобальних кліматичних змін на частоту та інтенсивність екстремальних метеорологічних явищ, а також на адаптацію судноплавства до нових умов.

У процесі вивченні дисципліни, згідно з міжнародними стандартами безпеки мореплавства, курсанти повинні бути здатні використовувати сучасні засоби спостереження та прогнозування погоди, такі як судові метеорологічні прилади та системи передачі даних. Вони повинні вміти розшифровувати міжнародні коди погоди, аналізувати синоптичні карти та приймати обґрунтовані рішення щодо безпеки плавання судна з урахуванням отриманої метеорологічної інформації. Повинні вміти працювати з атласами, посібниками та іншими джерелами метеорологічної інформації.

Важливим є акцентувати, що вивчення метеорології та океанографії сьогодні тісно пов'язане з іншими науковими дисциплінами, такими як математика, фізика, географія та інформатика. Використання сучасних інформаційних технологій дозволяє курсантам не лише глибше зануритися в складні метеорологічні процеси, але й розвивати навички міждисциплінарного аналізу даних, що є вкрай важливим для вирішення актуальних проблем сучасності, таких як зміна клімату та прогнозування стихійних лих. Інформаційні технології відкривають нові можливості для вивчення метеорології та океанографії: онлайн-курси, вебінари та інтерактивні платформи, платформи для роботи

онлайн дозволяють здобувачам отримувати знання у зручний для них час і в будь-якому місці [6]. Системи дистанційного зондування Землі, такі як супутники, радари та буї, забезпечують доступ до великих обсягів даних, що дозволяє здобувачам проводити власні дослідження та аналізувати реальні атмосферні та океанічні процеси.

Інноваційними підходами при вивченні дисципліни «Метеорологія та океанографія» є використання інтерактивних технологій, проведення вебінарів та конференцій, впровадження проєктного навчання, використання інноваційних проєктів (наприклад проведення дослідження впливу зміни клімату на біорізноманіття Дунайського регіону та розрахунок горизонтальних градієнтів атмосферного тиску, швидкості геострофічного та приземного вітрів на синоптичних картах погоди). Використання платформ для дистанційного навчання (рис. 1).

Впровадження таких інноваційних підходів дозволить підготувати фахівців, які будуть володіти не тільки теоретичними знаннями, але й практичними навичками, необхідними для роботи в сучасних умовах.

Необхідним елементом вивчення дисципліни «Метеорологія і океанографія» в Дунайському фаховому коледжі є застосування теоретичних знань на практиці, зокрема, використання методів активізації творчості, різних способів, фізичних ефектів та явищ для розв'язання технічних протиріч, які обов'язково присутні в технічних задачах.

Впровадження інноваційних методів навчання дисципліни «Метеорологія та океанографія» вимагає систематичної оцінки їх

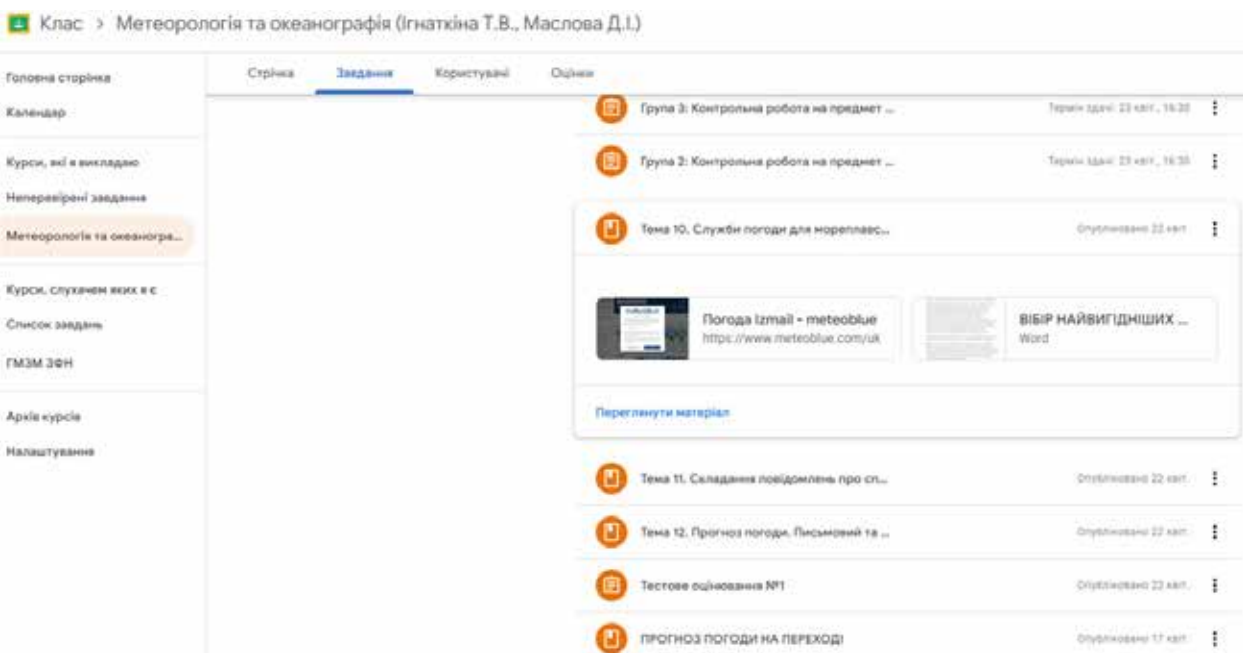

Рис. 1. Фрагмент з гугл класу при вивченні дисципліни «Метеорологія і океанографія»

ефективності. Для цього використовуються різноманітні форми контролю: від традиційних письмових робіт до практичних завдань, що моделюють реальні ситуації. Як зазначено у дослідженні «Ефективність навчання тісно пов'язана з якістю діагностики» [2]. Зважаючи на це, викладачі в Дунайському фаховому коледжі використовують різноманітні інструменти оцінювання, включаючи традиційні тести та контрольні роботи, а також практичні завдання, що

моделюють реальні ситуації (рис. 2). Результати діагностики дозволяють не тільки оцінити рівень засвоєння курсантами теоретичного матеріалу, але й відстежувати розвиток їхніх аналітичних навичок, вміння працювати з сучасним програмним забезпеченням та приймати обґрунтовані рішення. На основі отриманих даних здобувачам надається зворотній зв'язок, що дозволяє їм коригувати свої навчальні стратегії та досягати кращих результатів.

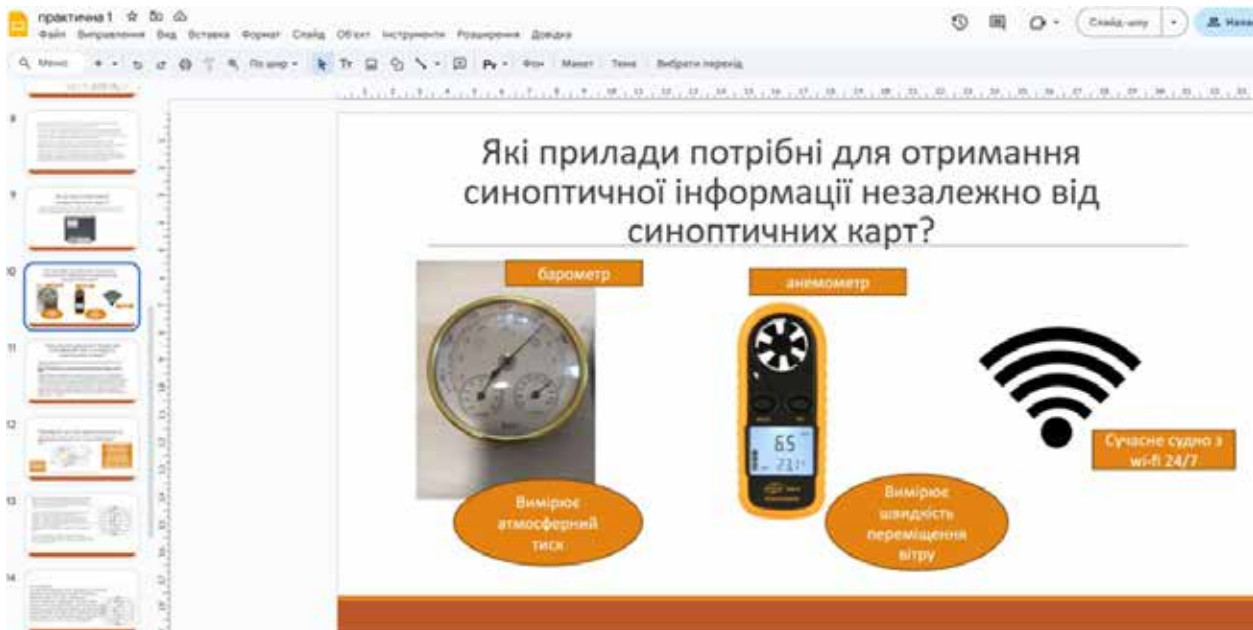

Рис. 2. Виконання практичної роботи здобувачами освіти Дунайського фахового коледжу

Аналіз наукової літератури та власний педагогічний досвід [6;0;2;5;7], дозволяють дійти до висновку, що інноваційні підходи дозволять досягти наступних результатів:

- Підвищення зацікавленості здобувачів освіти до вивчення дисципліни «Метеорологія та океанографія».
- Формування практичних навичок, які дозволять використовувати свої знання у професійній діяльності.
- Розвиток критичного мислення та здатності до аналізу комплексних явищ.
- Підготовка конкурентоспроможних фахівців, які володіють сучасними інструментами прогнозування та аналізу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті автором описані інноваційні підходи при викладанні дисципліни «Метеорологія і океанографія» в Дунайському фаховому коледжі Національного університету «Одеська морська академія». Зазначено, що

зростаюча складність технічних пристроїв та інформаційних потоків вимагала кардинальних змін у системі освіти, оскільки традиційний підхід, заснований на передачі готових знань, вже не міг забезпечити необхідний рівень підготовки фахівців. Використання інноваційних методів навчання сприяє розвитку критичного мислення, творчості, вміння працювати в команді та самостійно здобувати знання, що є необхідними для успішної професійної діяльності курсантів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дягилева О. Підготовка науково-педагогічних працівників ВНЗ морського профілю в контексті розвитку науково-дослідницького середовища. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. 2(3). 2020. 98–101.
2. Житомирська Т. Роль філософії у формуванні професійної компетентності здобувачів освіти Дунайського інституту Національного університету

«Одеська Морська Академія». *Наукові інновації та передові технології*. 2 (16). 2023.

3. Ігнаткіна Т.В., Маслова Д.І. Робоча програма дисципліни «Метеорологія і океанографія». Відокремлений структурний підрозділ Дунайський фаховий коледж Національного університету «Одеська морська академія». 2023.

4. Кічук Н. Відображення творчої особистості майбутнього фахівця морської галузі у феномені професійного іміджу. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*, 2022. 1(58), С. 72–78. URL: <http://visnyk.idgu.edu.ua/index.php/nv/article/view/566>

5. Кузьменко В., Гальченко В. Активізація творчого потенціалу студентів у процесі професійної підготовки. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. 2020. 9 (54). 98–106. DOI: 10.31392/NPU-nc.series12.2020.9(54).09.

6. Кулішов В. Традиційно-інноваційні підходи щодо вивчення економічних дисциплін. *Молодь і ринок*. 2010. 11. 163–165.

7. Смирнова І., Кононенко А., Книш С. Формування цифрової компетентності у здобувачів освіти ЗВО. *Інноваційна педагогіка*. 2023. № 56. 117–121.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ РОЗВИТКУ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

PRACTICAL ASPECTS OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE TO DEVELOP STUDENTS' MEDIA LITERACY

У статті розглянуто практичні аспекти використання інструментів штучного інтелекту для розвитку медіакомпетентності учнів, яку визначено як сукупність мотивів, знань, умінь і здібностей учня формувати, використовувати, створювати, критично аналізувати та передавати медіатексти в різних форматах та жанрах. Зазначено, що медіакомпетентність формується через медіаосвіту і є необхідною для безпечної та продуктивної взаємодії з медіапростором. Автор аналізує сучасні дослідження та досвід Китаю, Індії та США із використання штучного інтелекту в освітньому процесі. У роботі розглянуто нормативно-правову базу впровадження штучного інтелекту в освіту України: «Дорожня карта з регулювання штучного інтелекту в Україні», «Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні», «Інструктивно-методичні рекомендації (проект) щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти» тощо. Визначено ефективність використання ШІ для розвитку медіакомпетентності учнів за умов комплексного підходу та постійного вдосконалення методів та форм навчання, розробку навчальних програм, використання адаптивних вебзастосунків та адаптацію освітнього контенту відповідно індивідуальних стилів навчання здобувачів освіти. Особлива увага приділяється етичним аспектам використання штучного інтелекту в медіаосвіті та його ролі як соціотехнічної системи. Детально охарактеризовано практичні інструменти штучного інтелекту для перевірки достовірності інформації, створення медіаконтенту, аналізу медіаповідомлень та організації проєктної діяльності. Наведено конкретні приклади використання чат-ботів та неймереж для генерації медіаконтенту. Проаналізовано сучасні основні українські освітні ініціативи та проєкти з впровадження штучного інтелекту. У дослідженні автор підкреслює важливість формування критичного мислення та медіаграмотності учнів в умовах цифрової трансформації освіти.

Ключові слова: штучний інтелект, медіаосвіта, медіакомпетентність, критичне мислення, освіта, учні.

The article discusses the practical aspects of using artificial intelligence tools to develop students' media competence, which is defined as a set of motives, knowledge, skills and abilities of a student to form, use, create, critically analyse and transmit media texts in various formats and genres. It is noted that media competence is formed through media education and is necessary for safe and productive interaction with the media space. The author analyses current research and experience of China, India, and the United States in the use of artificial intelligence in the educational process. The paper also examines the legal framework for the introduction of artificial intelligence in education in Ukraine: 'Roadmap for the Regulation of Artificial Intelligence in Ukraine', 'Concept of Artificial Intelligence Development in Ukraine', 'Instructional and Methodological Recommendations (Draft) on the Introduction and Use of Artificial Intelligence Technologies in General Secondary Education Institutions', etc. The effectiveness of using AI to develop students' media competence is determined in terms of an integrated approach and continuous improvement of teaching methods and forms, curriculum development, use of adaptive web applications, and adaptation of educational content to individual learning styles of students. Particular attention is paid to the ethical aspects of using artificial intelligence in media education and its role as a sociotechnical system. Practical artificial intelligence tools for verifying the accuracy of information, creating media content, analysing media messages, and organising project activities are described in detail. Specific examples of the use of chatbots and neural networks for generating media content are given. The author analyses the current major Ukrainian educational initiatives and projects on the implementation of artificial intelligence. In the study, the author emphasises the importance of developing critical thinking and media literacy in students in the context of the digital transformation of education.

Key words: artificial intelligence, media education, media competence, critical thinking, education, students.

УДК 373.5.016:811.111
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.33>

Твердохліб Г.В.,
канд. пед. наук,
докторантка кафедри освітології
та інноваційної педагогіки
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми. Поява штучного інтелекту (ШІ) відкриває трансформаційні можливості для медіаосвіти. Інструменти штучного інтелекту мають дидактичний потенціал для збагачення медіапродуктів шляхом забезпечення персоналізованого виду навчання, заохочення до творчості та інновацій. Сучасний розвиток технологій штучного інтелекту характеризується низькою досягнень та інновацій, які вплинули на багато аспектів людського життя. Це обробка природної мови, комп'ютерний зір, машинне навчання тощо. У контексті освіти як фундаментального компонента суспільного прогресу та індивідуального розвитку,

впровадження ШІ забезпечило значну оптимізацію освітніх процесів. Інтеграція штучного інтелекту в освітні системи змінило способи навчання та викладання, трансформувало процес управління навчальним закладом, а саме: організація персоналізованого навчального процесу, автоматизація адміністративних послуг, миттєве надання зворотного зв'язку у режимі реального часу. Отже ШІ революціонує освітній простір, долаючи прогалини та сприяючи створенню більш інклюзивного та ефективного освітнього середовища. Враховуючи важливість інтеграції штучного інтелекту в освітню парадигму, актуалізується необхідність

комплексного аналізу потенційних ризиків та прогнозування довгострокових наслідків такої технологічної конвергенції.

Практичні аспекти використання штучного інтелекту для розвитку медіакомпетентностей учнів базової середньої освіти передбачають інтеграцію ШІ в освітні програми для підвищення цифрової грамотності та медіанавичок. Така інтеграція вимагає стратегічного планування, підтримки вчителів та розробку адаптивних технологій навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукової літератури свідчить про позитивний вплив на розвиток медіакомпетентностей учнів. Так, дослідженням розвитку та формування медіакомпетентності учнів займалися О. Биндас, А. Блищук, С. Графе, Б. Герціґ, Ю. Жукова, А. Котило, Л. Петрик, С. Рябушко, О. Слижук, Ґ. Тулодзєцький, Т. Чаркіна. Так, А. Блищук досліджує формування медіакомпетентності учнів середнього ступеня загальноосвітньої школи [3], О. Слижук визначила напрямки розвитку медіаграмотності учнів-читачів у 7–9-му класах НУШ [13]. Свої нароби з основ шкільної медіаосвіти виклали у посібнику «Медіаосвіта в школі та на уроці» автори Ґ. Тулодзєцький, Б. Герціґ, С. Графе [15]. Науковці Ю. Жукова та А. Котило акцентують увагу на розвиток медіакомпетентностей як необхідну умову ефективної англомовної взаємодії [7].

Закордонний досвід, а саме сутність медіаосвітніх моделей провідних країн Європи вивчали В. Андрієвська, О. Биндас, Н. Олефіренко, Т. Чаркіна та інші [2]. Зміст та принципи шкільної медіаосвіти надає в своїх роботах А. Блищук та інші [3]. Дослідники формулюють медіакомпетентність учнів як сукупність мотивів, знань, умінь і здібностей учня формувати, використовувати, створювати, критично аналізувати та передавати медіатексти в різних форматах та жанрах. Медіакомпетентність визначають як одну із головних навичок цифрового суспільства, що дозволяє людям ефективно взаємодіяти з медіа, критично оцінювати інформацію та використовувати медіа для особистого та професійного розвитку. Вона (медіакомпетентність) формується через медіаосвіту і є необхідною для безпечної та продуктивної взаємодії з медіапростором.

Аналіз наукової літератури з поданої теми свідчить, що використання ШІ в освітньому процесі стрімко зростає. Китай, Індія та США є лідерами у дослідженні зазначеної проблеми. Вони визначають три основні напрямки використання ШІ: персоналізоване, адаптивне навчання та розпізнавання поведінки учнів. Потенціал штучного інтелекту для медіаосвіти, а саме для розвитку медіакомпетентностей здобувачів освіти вивчали Р. Бердо, Н. Буглай, В. Величко, І. Візнюк, С. Доценко, В. Киливник, В. Коваленко, Л. Куцак, А. Лень, М. Мар'єнко, М. Москалюк, Н. Москалюк,

А. Поліщук, В. Расюн, Т. Собченко та інші. На законодавчому рівні розроблено «Дорожню карту з регулювання штучного інтелекту в Україні» [5], «Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні» [9], «Проєкт «Інструктивно-методичні рекомендації щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти рекомендацій із використання ШІ в школах» [8]. ЮНЕСКО (UNESCO) розроблено проєкт рамок компетентностей зі штучного інтелекту для вчителів та учнів шкіл (Draft AI competency frameworks for teachers and for school students (2024)), де зазначені компетентності щодо етики ШІ, основ ШІ, педагогіки ШІ тощо.

Аналіз наведених нормативних документів свідчить, що штучний інтелект має великий вплив на освіту, а саме персоналізує освітній процес, адаптуючи навчальні матеріали до індивідуальних потреб учнів, що призводить до більш ефективного розуміння та покращення академічної успішності. Все це впливає на медіаосвіту учнів. Зазначимо, що першим важливим аспектом є інтеграція штучного інтелекту в медіаосвіту сприяє розробці медіаконтенту, наприклад із підтримкою віртуальної та доповненої реальності, освітніх чат-ботів або автоматизованих систем оцінювання. Ці інновації трансформують освітній процес, роблять його сучасним та доступним, але потребують розвитку певного рівня цифрової грамотності здобувачів. Другим важливим аспектом є можливість аналізу даних, що має вирішальну роль під час виявлення прогресу або прогалин учнів під навчання. Третім аспектом є врахування та дотримання етичних проблем та конфіденційності даних під час впровадження штучного інтелекту в освітній галузі. Встановлення чітких принципів та правил використання ШІ для захисту даних здобувачів гарантує безпечне впровадження штучного інтелекту в медіаосвіту.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. До невирішених аспектів віднесено недостатність вивчення етичних аспектів застосування штучного інтелекту в контексті медіаосвіти учнів базової середньої освіти, що потребує глибокого дослідження балансу між використанням інструментів штучного інтелекту та розвитком самостійного критичного мислення учнів. **Метою статті** є дослідження та аналіз практичних аспектів використання інструментів штучного інтелекту для розвитку медіакомпетентностей учнів базової середньої освіти, що включає етичні аспекти, методи та конкретні інструменти для медіаосвіти.

Виклад основного матеріалу. Аналіз досліджень з медіаосвіти та штучного інтелекту дозволив визначити практичні аспекти використання інструментів штучного інтелекту для формування медіакомпетентностей учнів, а саме: організація

персоналізованого та адаптивного навчання, автоматизація освітнього процесу, аналіз даних та побудова індивідуальної траєкторії навчання, підвищення доступності ресурсів; підтримка здобувачів освіти з особливими потребами тощо.

Ефективне використання ШІ для розвитку медіакомпетентностей учнів вимагає комплексного підходу та постійного вдосконалення методів та форм навчання, розробку навчальних програм, використання адаптивних вебзастосунків та адаптацію освітнього контенту до індивідуальних стилів навчання здобувачів тощо. Розробка методів спільного викладання на основі ШІ можуть покращити медіанавчання та зосередитися на таких ключових факторах, як спільні завдання, функціональні характеристики та моделювання. Цей підхід підтримує персоналізоване навчання та підвищує ефективність викладання, так як штучний інтелект надає значний потенціал для покращення навчання, його успіх залежить від вирішення проблем, які пов'язані з цифровою компетентністю та персоналізованими підходами до навчання. Практика свідчить, якщо інтегрувати штучний інтелект у медіаосвіту, учні базової середньої освіти зможуть розширити глибоке розуміння медіаграмотності, покращити навички критичного мислення та стати більш компетентними й відповідальними користувачами медіа.

Розглянемо деякі практичні аспекти використання штучного інтелекту для розвитку медіакомпетентностей учнів, а саме інструментів для:

1) *перевірки інформації на достовірність*. Наприклад, мовні моделі як ChatGPT, Claude, Gemini використовують для аналізу тексту та перевірки фактів. Google Fact Check Tools застосовують для пошуку та перевірки джерел, через які розповсюджується неправдива та оманлива інформація;

2) *створення медіаконтенту*. Як зразок платформа Canva з AI-підтримкою для створення візуального контенту, Midjourney для генерації зображень, Descript для редагування відео, аудіо з допомогою ШІ тощо;

3) *аналізу медіаповідомлень*. Наприклад, комп'ютерна система IBM Watson зі штучним інтелектом здатна відповісти на питання, які задані природною мовою. IBM Watson використовують для аналізу тональності тексту та для прогнозування того, наскільки той чи інший працівник буде корисним в майбутньому та пропонує видавати йому премії за майбутні заслуги. Популярною є платформа Media Bias Fact Check, яка використовується для виявлення упередженості. За допомогою цього ресурсу здійснюється перевірка фактів, новин, джерел тощо. Для розпізнавання вмісту тексту, написаним ШІ, використовують спеціальні програми, наприклад AI Detector від Grammarly;

4) *організації проектної діяльності*. Як зразок може бути створена шкільна електронна газета за допомогою ШІ, розробка подкастів, блогів, опитувань тощо. Ефективним інструментом є ClickUp Brain – перша у світі нейронна мережа для автоматизації створення проектних планів. Інші платформи Motion є ефективним інструментом для інтелектуального планування часу та ресурсів, а Asana AI для оптимізації робочих процесів;

5) *комунікації та співпраці*. Наприклад Slack AI – «розумний» помічник для комунікації. Його функціонал містить автоматизацію комунікацій, генерацію відповідей, сортування повідомлень, переклад текстів та автоматичне нагадування;

6) *для аналітики даних та прогнозування*. Наприклад, сервіс Monday AI використовують для аналітики проектів, а саме для автоматичного збору даних, відстеження прогресу визначених завдань, аналізу ефективності роботи команд, прогнозування термінів виконання тощо. Ресурс Forecast є ефективним ресурсом для прогнозування потенційних ризиків та визначення термінів виконання проектів.

Зазначені інструменти широко використовуються в освітньому просторі України, зокрема медіаосвіті. Найбільш популярними є чат-боти, які створені на основі мовних моделей, таких як ChatGPT, Claude тощо. Ці інструменти допомагають учням розпізнавати фейки, перевіряти та аналізувати тест, створювати власний медіаконтент тощо [6]. Крім того, інструменти штучного інтелекту використовують для аналізу медіаконтенту. Наприклад, для критичного аналізу зображень, відео, інфографіки, які згенеровані за допомогою нейромереж. Заслужують на увагу інструменти, які сприяють творчості під час створення візуального медіаконтенту, таких як Canva AI або Midjourney. Велику увагу приділяють організації командної роботи та персоналізованого навчання за допомогою інструментів ШІ, які допомагають автоматизувати планування, оцінити та побудувати індивідуальну траєкторію навчання тощо. Водночас, важливим є врахування етичних аспектів використання ШІ в медіапросторі, зокрема питанням конфіденційності даних, упередженості алгоритмів та відповідному ставленню до нових технологій.

Висновок. Таким чином, інструменти штучного інтелекту відкривають нові можливості для трансформації медіаосвіти та сприяють формуванню медіакомпетентностей як учнів, так і вчителів. Практичне використання штучного інтелекту в медіаосвіті (мовні моделі, платформи для аналізу медіа та генерації медіаконтенту), мотивують учнів та підвищують ефективність медіанавчання. Подальшого розвитку набули питання розробки педагогічних умов використання генеративного штучного інтелекту для розвитку медіакомпетентностей учнів базової середньої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бердо Р., Расюн В., Величко В. Штучний інтелект та його вплив на етичні аспекти наукових досліджень в українських закладах освіти. *Академічні візії*. 2023. В. 22. <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/469>
2. Биндас О. Сутність медіаосвітніх моделей провідних країн Європи. *Імідж сучасного педагога*. 2021. В. 3 (198). С. 11–15.
3. Блишчій А. Зміст та принципи шкільної медіаосвіти. *Редакційна колегія: Відповідальний редактор: Лосєва Наталія Миколаївна, доктор педагогічних наук*. 2023. В. 13.
4. Використання штучного інтелекту в освіті. // Візюк, Н. Буглай, Л. Куцак, А. Поліщук, В. Киливник. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2021. С. 14–22.
5. Дорожня карта з регулювання штучного інтелекту в Україні : Міністерство цифрової трансформації в Україні URL : <https://thedigital.gov.ua/news/regulyuvannya-shtuchnogo-intelektu-v-ukrainiprezentuemо-dorozhnyu-kartu> (дата звернення 20.12.2024).
6. Доценко С., Собченко Т. Оптимізація освітнього процесу закладів вищої освіти України засобами штучного інтелекту. *Молодь і ринок*. 2024. № 2 (222), С. 7–12.
7. Жукова Ю., Котило А. Медіакомпетентність сучасного педагога як умова ефективної англійської взаємодії. 2021. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. В. 97, С. 5–11.
8. Проєкт «Інструктивно-методичні рекомендації щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти рекомендацій із використання ШІ в школах»: Міністерство цифрової трансформації України, Міністерство освіти і науки України. URL : <http://surl.li/quddqz> (дата звернення 12.12.2024).
9. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. Київ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#n8> (дата звернення 20.12.2024).
10. Мар'єнко М., Коваленко В. Штучний інтелект та відкрита наука в освіті. *Фізико-математична освіта*. 2023. В. 1(38). С. 48–53.
11. Медіаосвіта в школі та на уроці: Основи і приклади / За заг. ред. В. Ф. Іванова. К. : Академія української преси, Центр вільної преси, 2020. 405 с.
12. Москалюк М., Москалюк Н., Лень А. Штучний інтелект в закладах вищої освіти: переваги та недоліки. *Електронне наукове фахове видання «Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету»*. 2023. В. 15. С. 85–96.
13. Слижук О. Напрями розвитку медіаграмотності учнів-читачів у 7–9-му класах НУШ. *Studia Methodologica*. 2024. В. 57. С. 355–361.
14. Твердохліб Г. Формування медіаграмотності учнів 5-9 класів на уроках англійської мови. *Новий колегіум*. 2024. В. 2 (114), С. 83–88.
15. Твердохліб Г. мультимодальна грамотність у мовній освіті. *Інноваційна педагогіка*. В. 71, Том. 1, 2024, С. 186–189.
16. Тулодзєцький Г., Герціг Б., Графе С. Медіаосвіта в школі та на уроці: Основи і приклади. Київ : Академія української преси. *Центр вільної преси*. 2020. 405 с.

РОЗДІЛ 7. ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ CHAT GPT У ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

USING CHAT GPT FEATURES IN THE FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE PROFESSIONAL LEXICAL COMPETENCE OF STUDENTS OF NON-LANGUAGE MAJORS

Стаття присвячена аналізу особливостей формування професійно орієнтованої іншомовної лексичної компетентності в студентів немовних спеціальностей із використанням можливостей Chat GPT. Визначено, що застосування Chat GPT у навчанні англійської мови має значний потенціал для підвищення мотивації студентів, зниження страху помилок, розвитку їхньої самостійної діяльності та інтерактивної взаємодії з автентичними матеріалами. Технологія Chat GPT пропонує новий рівень персоналізації навчання, дозволяючи студентам отримувати миттєвий зворотний зв'язок та працювати з адаптованими до їхнього рівня складності завданнями. У статті підкреслено, що Chat GPT може бути використаний виключно в ролі допоміжного інструменту в освітньому процесі, оскільки, незважаючи на можливості, які надає штучний інтелект, нині він обмежений у своїй здатності бути безпомилковим та повністю замінити людину-фахівця.

У статті розглядаються особливості створення запитів до Chat GPT для генерації вправ з англійської лексики, орієнтуючи їх на потреби студентів різних рівнів мовної підготовки. Пропонуються методичні рекомендації, що забезпечують послідовність, чіткість та адаптивність навчальних завдань. Зазначено, що такий підхід здатний покращити розвиток як рецептивних, так і продуктивних мовних навичок студентів, водночас відповідаючи вимогам професійно орієнтованого навчання. У статті окреслено основні етапи формування іншомовної лексичної компетентності з використанням Chat GPT: організаційно-підготовчий, процесуально-практичний та оціночно-підсумковий етапи, кожен з яких має своє значення для успішної реалізації технології в освітньому процесі. Система запитів, що використовуються при роботі з Chat GPT, повинна враховувати поступове ускладнення завдань, забезпечуючи комфортний навчальний процес для студентів і одночасно допомагаючи їм поступово підвищувати рівень мовної компетенції.

У статті акцентується увага на перспективності використання мультимодальності Chat GPT, яка дозволяє включати не лише текстовий, а й аудіо- та відеоконтент, що значно розширює можливості для розвитку різних видів мовленнєвої діяльності (читання, аудіювання, говоріння). Це дозволяє студентам отримувати більш реалістичний досвід мовної комунікації, близький до реальних умов використання мови.

Ключові слова: лексична компетентність, професійно орієнтована лексична компетентність, діалогічне мовлення, штучний інтелект, Chat GPT.

The article is devoted to the analysis of the features of the formation of professionally oriented foreign language lexical competence in students of non-language majors using the capabilities of Chat GPT. It is noted that the use of Chat GPT in teaching English has significant potential for increasing students' motivation, reducing the fear of mistakes, developing their independent activity and interactive interaction with authentic materials. Chat GPT technology offers a new level of personalization of learning, allowing students to receive instant feedback and work with tasks adapted to their level of complexity. The article emphasizes that Chat GPT can be used exclusively as an auxiliary tool in the educational process, since, despite the capabilities provided by the artificial intelligence, it is currently limited in its ability to be infallible and completely replace a human specialist.

The article examines the features of creating queries for Chat GPT to generate English vocabulary exercises, focusing them on the needs of students of different levels of language training. The article formulates the methodological recommendations that ensure consistency, clarity and adaptability of educational tasks. It is noted that such an approach is able to improve the development of both receptive and productive language skills of students, while meeting the requirements of professionally oriented learning. The article outlines the main stages of forming foreign language lexical competence using Chat GPT: organizational and preparatory, procedural and practical and evaluation and final stages, each of which has its own significance for the successful implementation of the technology in the educational process. The query system used when working with Chat GPT should take into account the gradual complication of tasks, ensuring a comfortable learning process for students and at the same time helping them gradually increase the level of language competence.

The article focuses on the prospects of using Chat GPT multimodality, such as audio and video content, which significantly expands the possibilities for developing various types of speech activity (reading, listening, speaking). This allows students to receive a more realistic experience of speech communication, close to real conditions of language use.

Key words: lexical competence, professionally oriented lexical competence, dialogical speech, artificial intelligence, Chat GPT.

УДК 378.147:811
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.34>

Ткачук Н.П.,
викладач кафедри природничих,
правових та суспільних дисциплін
Фахового коледжу економіки і права
Вінницького кооперативного інституту

Подзигун О.А.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри іноземних мов
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла
Коцюбинського

Петрова А.І.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри іноземних мов
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла
Коцюбинського

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасна концепція освітнього простору передбачає, що його розвиток викличе революційні зміни у всіх сферах життя і призведе до змін не лише характеру праці, а й самих форм організації та здійснення виробничого процесу. Очевидно, що для будь-якої країни, зокрема України, дуже важливо перебувати серед лідерів розвитку та впровадження таких технологій. Відтак, вивчення формування професійно орієнтованої іншомовної компетентності здобувачів вищої освіти немовних спеціальностей з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій є наразі актуальним напрямком.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена наявністю стрімкого прогресу в розвитку сучасних комунікаційних Інтернет-технологій і появою можливості використовувати їх в якості засобу навчання. Так як здобувачі вищої освіти є представниками покоління digital і використання штучного інтелекту стало невід'ємною частиною їхнього життя, то вважаємо необхідним здійснити пошук найбільш ефективних методів використання Chat GPT в освітньому процесі з метою формування іншомовної лексичної компетентності на заняттях англійської мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема використання можливостей Chat GPT у процесі формування іншомовної компетентності викликає дедалі більший інтерес в українських та зарубіжних дослідників. Зокрема, Н. Акоп'янец розглядає переваги та можливості використання Chat GPT у процесі вивчення англійської мови [1]. О. Коваль вивчає потенціал застосування Chat GPT на уроках іноземної мови [2; 3]. Т. Лелека надає характеристику Chat GPT як інструменту викладання англійської мови у вищій школі [4]. А. Мельник актуалізує увагу на використанні Chat GPT у практичній мовній підготовці майбутніх викладачів англійської мови [5]. Л. Серман і Т. Серман відзначають можливості інтеграції Chat GPT у процес вивчення англійської мови [7]. Е. Аїедун [8], Х. Белда-Медіна [9] та Ю. Чен [10] зауважують важливість послугування чат-ботами під час формування комунікативної компетентності студентів.

Попри наявні дослідження та спроби науковців віднайти найбільш дієві методи формування іншомовної компетентності здобувачів вищої освіти, питання формування професійно орієнтованої лексичної компетентності студентів немовних спеціальностей на заняттях англійської мови потребує подальших розвідок.

Мета дослідження полягає у визначенні закономірностей та специфіки формування професійно орієнтованої англійськомовної лексичної компетентності здобувачів вищої освіти немовних спеціальностей з використанням Chat GPT.

Виклад основного матеріалу дослідження.

З упевненістю можна констатувати факт існування нового покоління людей, покоління digital, для яких мобільний телефон, комп'ютер та Інтернет є такими самими необхідними складовими їх життєвого простору, як природа і суспільство. Для розвитку сучасної освіти вже недостатньо впливу людського капіталу. Необхідно змінювати саме освітнє середовище, не просто нарощувати обсяги утворення трудових ресурсів, а змінювати сам зміст освіти, його методи, інструменти та середовища. Тому перед закладами вищої освіти постає нове глобальне завдання: підготовка кадрів, які володіють креативним потенціалом, вміють думати і працювати в новому світі; таких що уміють працювати «поза рамками» і готових зреалізувати зміни [13].

Варто зауважити, що цифрові ресурси, що застосовуються сьогодні в повсякденній діяльності людини, дозволяють долати бар'єри традиційного навчання: темп освоєння програми, вибір викладача, форм і методів навчання. Крім того, інформаційно-комунікаційні й цифрові технології надають можливість інтенсифікувати освітній процес, підвищити рівень і якість сприйняття, розуміння та засвоєння знань. За допомогою медіа-та інтерактивних засобів викладачам легше використовувати підхід до викладання на основі впровадження інноваційних підходів, включаючи використання «кейсів», дослідно-пошукової роботи, ділових ігор. Як результат, студенти набагато краще засвоюють інформацію та формують відповідні навички, перебуваючи в емоційно-комфортному середовищі, не втрачають бажання навчатися, генерувати ідеї та твори [12].

Однією з найперспективніших галузей розвитку інформаційних технологій є штучний інтелект. Специфіка взаємодії зі штучним інтелектом відповідає частині положень, що зумовлюють успішність формування лексичної компетентності студентів. Наприклад, спілкування спочатку є основною метою використання чат-ботів, що відповідає принципу мовної спрямованості. Принцип ситуативності також реалізується через створення ситуацій навчання, кожна нейромережа здатна впоратися із цим завданням. Саме собою спілкування зі штучним інтелектом несе у собі принцип новизни. А варіативність відповідей, обсяг доступної штучному інтелекту інформації дозволяють підтримати мотивацію та інтерес до комунікації [9].

Однак не всі нейромережі відповідають принципу індивідуалізації, який полягає в обліку рівня мови студента, а також його особистих потреб та інтересів. Для більшого результату необхідна гнучкість, тому вміння адаптуватися під рівень мови студента варто включити до списку критеріїв оцінки чат-бота.

Використання чат-ботів із вбудованим штучним інтелектом значно розширює можливості їхньої інтеграції на заняттях англійської мови. Чат-бот перестає бути алгоритмом, здатним взаємодіяти виключно в межах команд if та else, він починає вчитися і здатний претендувати на статус повноцінного співрозмовника під час навчання мови. Тому вимоги, які висуваються до чат-бота зі вбудованим штучним інтелектом, значно вищі:

1. Наявність зворотного зв'язку. Студенти відчують труднощі під час пошуку помилок у своєму мовленні, тому їм необхідний зворотний зв'язок у процесі діалогу.

2. Можливість голосового введення. Усне мовлення сильно відрізняється від писемного, тому для формування навичок діалогічного мовлення студенти повинні промовляти фрази, а не набирати їх;

3. Наявність безкоштовного доступу.

4. Адаптивність. Здатність підлаштуватися під рівень володіння іноземною мовою дозволяє зберегти мотивацію під час спілкування, не роблячи комунікацію непосильно складною чи занадто легкою для студента. Крім того, адаптивність дозволяє здійснити плавний перехід від простого до складного, роблячи спілкування комфортним та продуктивним.

5. Аудіальний супровід. Промовляння повідомлень нейромережею дозволяє студенту порівняти свою відповідь зі зразком-еталоном, скоригувати помилки та закріпити правильну аудіальну форму тих чи інших слів [8].

Як зауважує А. Мельник, у сучасному світі ІТ-технологій найбільш затребуваним, якісно розробленим та популярним є Chat GPT через те, що він є комунікативно багатofункціональним (тобто не просто може вести діалог, а й писати тексти, складати вірші, брати участь у дискусії тощо), стає корисним інструментом навчання, можливості якого наразі в педагогіці та методиці викладання іноземних мов докладно не розглядалися [5, с. 101].

Необхідно відзначити великі перспективи застосування Chat GPT і в галузі викладання та вивчення іноземної мови. Вважаємо, що Chat GPT може сприяти формуванню у студентів немовних спеціальностей лексичної компетентності.

Chat GPT здатний самостійно визначати мовний рівень «співрозмовника», а також створювати текст/висловлювання/діалог на тому мовному рівні, який встановлюється або задається користувачем. Завдяки цьому викладач може генерувати текст як для всієї групи студентів, так і для окремих студентів (відповідно до рівня володіння ними мовою). Чат-бот ускладнює/спрощує текст заміною лексичних одиниць та граматичних структур відповідно до заданого рівня [5, с. 104].

Викладач англійської мови може «задати» тему для мовної моделі зі штучним інтелектом, а, отже,

визначити лексичний набір слів, для використання у тексті, що формується. Також Chat GPT дозволяє студентам ознайомитися з прикладами поширених англійських фраз та ідіом, характерних для мовного середовища реального часу, а не лише тих, що зафіксовані в словниках чи підручниках, що сприяє вивченню мовних конструкцій сучасної мови.

Для розширення словникового запасу, що становить одну з головних проблем у вивченні іноземної мови, існують різні стратегії використання Chat GPT. Наприклад: запит на синоніми чи антоніми до тієї чи іншої лексеми, приклади з використанням лексичної одиниці у письмовому чи усному мовленні, визначення стилістичного забарвлення слова (офіційний/розмовний) /нейтральний тощо), що дуже важливо, наприклад, для встановлення можливості/неможливості його використання у діалогічному мовленні.

Завдяки мультимодальності, тобто здатності Chat GPT сприймати не тільки текст, а й зображення, описувати світлину/картинку, складати сюжет відповідно до заданих параметрів (ідей, картинок тощо), викладач може привнести в процес навчання більше творчого, додаткового чи відмінного від пропонованого підручником матеріалу. На думку О. Коваль, викладач також має можливість використовувати матеріали, створені чат-ботом, як додаткові для сильніших або слабкіших студентів [2, с. 1].

Для формування лексичної компетентності студентів немовних спеціальностей із використанням можливостей Chat GPT необхідно враховувати як організаційні, так і психологічні аспекти. Цей процес передбачає три етапи: організаційно-підготовчий, процесуально-практичний та оціночно-підсумковий. Розглянемо докладніше виділені етапи стосовно формування лексичної компетентності студентів немовних спеціальностей із використанням можливостей Chat GPT.

1. Організаційно-підготовчий етап: навчальна діяльність має бути організована і ця роль відводиться викладачеві у контексті освітнього процесу. У межах навчальної діяльності встановлюються цілі, формулювання яких має бути зрозумілим та конкретним, оскільки від цього залежить структура освітнього процесу. Відсутність чітких інструкцій та хаотичні дії можуть породити безладне освітнє середовище, що, у свою чергу, призведе до неможливості досягнення бажаного результату [1].

2. Процесуально-практичний етап: навчальна діяльність здійснюється як у безпосередній, і опосередкованій формі. Безпосереднє навчання означає участь у навчальній діяльності, де всі учасники освітнього процесу, включаючи викладача, взаємодіють, впроваджуючи, активізуючи та закріплюючи навчальну інформацію. У свою чергу опосередкована форма навчальної діяльності

є навчанням без прямого контакту між викладачем та студентами, що передбачає самостійну роботу. З цього випливає, що навчання здійснюватиметься як у опосередкованій, так і у безпосередній формах: аудиторні заняття та диференційована самостійна робота студентів за допомогою чат-боту Chat GPT [7].

3. Оцінно-підсумковий етап включає оцінку результатів навчання відповідно до навчальних завдань. Необхідно приділяти увагу процесу контролю та самоконтролю, а також оцінки та самооцінки. Важливо, щоб викладач коректно підібрав зміст оцінювання результатів навчальної діяльності.

Структура роботи з можливостями Chat GPT на заняттях із формування іншомовної лексичної компетентності може бути представлена такими компонентами:

1. Розвиток умінь писемного мовлення і читання за допомогою використання Chat GPT.

2. Розвиток умінь аудіювання за допомогою використання технологій Chat GPT.

3. Розвиток умінь говоріння за допомогою використання технологій Chat GPT.

Аналіз наукових та навчально-методичних праць показав, що Інтернет-технології, і Chat GPT зокрема, використовуються у викладанні англійської мови як інструмент супроводу традиційного навчання іноземної мови. У результаті виникає ситуація, за якої студенти перебувають у штучно сформованому Інтернет-середовищі, вихід із цього середовища контролюється викладачем і здійснюється переважно в рамках виконання навчальних завдань. Таке середовище забезпечує більшу свободу дій у розвитку навчальної комунікативної діяльності і водночас більшу відповідальність студентів [11].

Таким чином, Chat GPT виступає як альтернатива платформам дистанційного та змішаного навчання. Використання цього сервісу виглядає обіцяючим, оскільки він допомагає швидше переходити студентам від навчальних ситуацій до комунікативних, що сприяє ефективному закріпленню знань, навичок і вмінь. Отже, Chat GPT має важливу роль у викладанні англійської мови, адже надає викладачам широкий спектр можливостей для різноманітності навчального процесу, роблячи його більш захопливим і наочним. Студенти, в свою чергу, отримують платформу для різноманітного Інтернет-спілкування [4].

Пропонуємо наступну стратегію формування професійно орієнтованої англійськомовної лексичної компетентності студентів немовних спеціальностей з використанням Chat GPT:

1. Підготовча робота.

2. Основна стадія формування іншомовної лексичної компетентності:

а) Ситуативно-комунікативна діяльність:

– Передтекстові питання;

– Робота з текстом;

– Післятекстові питання;

– Творче завдання;

б) Самостійна комунікація з використанням відпрацьованих мовних конструкцій.

3. Рефлексія.

4. Контроль.

При виборі матеріалів для занять з Chat GPT враховувалися вимоги до рівнів володіння англійською мовою, актуальність лексико-граматичних одиниць і мовних конструкцій, що використовуються в Інтернет-комунікації, а також різні форми подання матеріалів, такі як аудіо-, відео- та аудіо-візуальні.

Висновки. Використання технологій штучного інтелекту, зокрема Chat GPT, у освітньому процесі на заняттях з англійської мови має значний потенціал для формування професійно орієнтованої лексичної компетентності студентів немовних спеціальностей. Впровадження Chat GPT дозволяє створювати навчальні ситуації, що сприяють розвитку як рецептивних, так і продуктивних мовних навичок, забезпечуючи доступ до автентичних матеріалів та можливість індивідуалізації навчання.

Основними перевагами використання Chat GPT є підвищення мотивації студентів, зменшення страху помилки, розвиток самостійної діяльності, а також надання можливості для адаптації навчального процесу до рівня володіння мовою студентами. Штучний інтелект забезпечує можливість створення індивідуальних завдань і вправ, що відповідають рівню знань учнів, що значно покращує процес навчання та допомагає студентам працювати з лексикою в різних комунікативних контекстах. Окрім того, викладачі отримують можливість вдосконалювати свою професійну компетентність, освоюючи нові технології та інтегруючи їх у свою педагогічну діяльність, що покращує їхню взаємодію зі студентами.

Однак, незважаючи на всі переваги, Chat GPT не може повністю замінити роль викладача в освітньому процесі. Функція штучного інтелекту повинна бути допоміжною, адже необхідна підтримка людини-фахівця для коректного використання зворотного зв'язку, врахування індивідуальних потреб студентів та надання більш глибокої експертної оцінки.

Отже, впровадження технологій штучного інтелекту в навчання іноземних мов відкриває нові можливості для розвитку мовної компетентності, що особливо важливо для студентів немовних спеціальностей, адже це сприяє їхній професійній підготовці в умовах глобалізації та інтеграції на міжнародному рівні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Акоп'янц Н. Використання Chat GPT в процесі вивчення англійської мови: переваги та можливості. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. 2023. № 1. С. 69–72.
2. Коваль О. Chat GPT доступний в Україні: що це таке і як він змінить освіту? *Освіторія Медіа*. URL: <https://osvitoria.media/experience/kontrolnu-napyshe-shtuchnyj-intelekt-shho-take-chatgpt-ta-yak-vin-zminyt-osvitu/> (дата звернення: 11.11.2024).
3. Коваль О. Зробіть ChatGPT своїм асистентом: як учителю використовувати штучний інтелект для уроків. *Освіторія Медіа*. URL: <https://osvitoria.media/experience/zrobit-chatgpt-svoyim-asystentomyak-uchytelyu-vykorystovuvaty-shtuchnyj-intelekt-dlyaurokiv/> (дата звернення: 12.11.2024).
4. Лелека Т. ChatGPT як інструмент викладання англійської мови у вищій школі. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки. 2023. Вип. 211. С. 168–172.
5. Мельник А. Використання чат-боту CHAT-GPT у практичній мовній підготовці майбутніх викладачів англійської мови. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум»*. 2023. Вип. 21 (177). С. 100–108.
6. Семенець С. Тривимірні структури зовнішнього та внутрішнього проявів компетентності. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Сер. Педагогіка. 2018. Вип. 2 (43). С. 250–253.
7. Серман Л., Серман Т. Інтеграція чат-боту GPT в процес вивчення англійської мови. *Наука і освіта*. 2024. № 1. С. 32–39.
8. Ayedoun E., Hayashi Y., Seta K. Adding communicative and affective strategies to an embodied conversational agent to enhance second language learners' willingness to communicate. *International Journal of Artificial Intelligence in Education*. 2019. Vol. 29 (1). P. 29–57.
9. Belda-Medina J., Calvo-Ferrer J. R. Using chatbots as AI conversational partners in language learning. *Applied Sciences*. 2022. Vol. 12 (7). P. 1–16.
10. Chen Y., Jensen S., Albert L.J., Gupta S., Lee T. Artificial intelligence (AI) student assistants in the classroom: Designing chatbots to support student success. *Information Systems Frontiers*. 2022. Vol. 25 (2). P. 1–22.
11. Dmitrenko Natalia, Petrova Anastasiia, Podzygun Olena, Nikolaeva Sofiya. Strategies in autonomous learning of professionally oriented English communication. *Journal of Teaching English for Specific and Academic Purposes*. University of Niš. 2021. URL: <https://doi.org/10.22190/JTESAP2103527D> (дата звернення: 23.11.2024).
12. Shakhina I. Yu., Podzygun O. A., Petrova A. I., Gordiichuk G. B. Digitalization as a prospective direction of the contemporary education system. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Вип. 63, 2022. URL: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2022-63-65-77> (дата звернення: 23.11.2024).
13. Shakhina I. Yu., Podzygun O. A., Petrova A. I., Gordiichuk G. B. Smart Education in the transformation digital society. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць*. Вінниця, Вип. 67, 2023. URL: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2023-67-1-194> (дата звернення: 23.11.2024).

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ
У ТЕХНІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІPECULIARITIES OF TRAINING FUTURE PHILOLOGISTS
AT A TECHNICAL UNIVERSITY

У статті розглядаються особливості підготовки майбутніх філологів у технічному університеті, що є актуальною проблемою сучасної освіти в умовах зростаючої міждисциплінарності та кооперації гуманітарних знань із технічними. Досліджується специфіка навчальних програм та методичних підходів, що сприяють формуванню професійних компетентностей філологів в умовах технічного закладу вищої освіти. Особлива увага приділяється використанню інноваційних освітніх технологій, цифрових ресурсів, IT-продуктів освітнього призначення. У статті проаналізовано переваги та виклики, що виникають у процесі підготовки фахівців-філологів у технічних університетах, а також запропоновані рекомендації стосовно покращення ефективності освітнього процесу. Наголошено, що традиційні засоби контролю слід поступово вдосконалювати в руслі компетентнісного підходу, а інноваційні засоби, зокрема ті, що прийшли із зарубіжної практики або інших освітніх систем (загальна і середня професійна освіта) – адаптувати для широкого застосування у вітчизняній практиці.

Окрім зазначеного, опрацьовано різноманітні цифрові інструменти, такі як онлайн-платформи, мобільні додатки та інтерактивні навчальні ресурси, що сприяють удосконаленню аудіювання. Окрема увага приділяється методикам інтеграції технологій у навчальний процес та їх впливу на якість засвоєння матеріалу. У статті розглядаються переваги використання цифрових технологій для розвитку слухових навичок, зокрема можливість персоналізації навчання, доступ до автентичних матеріалів та інтерактивність. Зроблено висновки про ефективність використання цифрових засобів для формування аудіальних компетентностей у студентів різних рівнів.

Ключові слова: філологічна освіта, глобалізація, технічний університет, міждисци-

плінарність, компетентнісний підхід, інноваційні освітні технології.

The article examines the peculiarities of training future philologists at a technical university, which is an urgent problem of modern education in the context of growing interdisciplinarity and cooperation of humanitarian knowledge with technical knowledge. The specifics of curricula and methodological approaches that contribute to the formation of professional competencies of philologists in a technical higher education institution are explored. Particular attention is paid to the use of innovative educational technologies, digital resources, IT products for educational purposes. The article analyzes the advantages and challenges that arise in the process of training philologists at technical universities, and offers recommendations for improving the efficiency of the educational process. It is emphasized that traditional means of control should be gradually improved in line with the competence approach, and innovative means, in particular those that have come from foreign practice or other educational systems (general and secondary vocational education), should be adapted for widespread use in domestic practice.

In addition, various digital tools, such as online platforms, mobile applications, and interactive learning resources that help improve listening, have been developed. Special attention is paid to the methods of integrating technology into the educational process and its impact on the quality of learning. The article discusses the advantages of using digital technologies for the development of listening skills, including the possibility of personalizing learning, access to authentic materials and interactivity. Conclusions are drawn about the effectiveness of the use of digital tools for the formation of auditory competencies in students of different levels.

Key words: philological education, globalization, technical university, interdisciplinarity, competence-based approach, innovative educational technologies.

УДК 378.015.31:[004:005.336.2(045)]
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.35>

Швець Б.Ю.,

аспірант кафедри педагогіки та психології професійної освіти Державного некомерційного підприємства «Державний університет «Київський авіаційний інститут»

Актуальність теми. Питання профільної освіти та вибору ВНЗ, який в цілому буде спеціалізуватися на підготовці кваліфікованих кадрів орієнтовно одного напрямку, набирають в останній час особливої популярності. Сучасна освіта – це не лише опанування конкретної спеціалізації, але й мобільність, формування дружніх та ділових стосунків, мотивація до кар'єрних і наукових звершень. Згідно із результатами опитування, проведеного на платформі DUO, здобувачі освіти передусім очікують, що в університеті їх навчать опрацьовувати інформацію, «навчать вчитися» (61% студентів і випускників), вони отримають знання для роботи за фахом (57%), а також знайдуть коло друзів та однодумців (54%) [3]. Саме навчальний осередок дає можливість перепрофілюватися

чи змінити свої переконання стосовно сфери реалізації трудового потенціалу.

Разом з тим, у глобалізованому світі знання іноземних мов є важливою навичкою, яка значно підвищує конкурентоспроможність випускників на ринку праці. Філологи з технічних університетів, які поєднують лінгвістичну підготовку з технічними знаннями, можуть займати важливі позиції у міжнародних компаніях, де потрібні фахівці зі знанням як мови, так і технічної термінології. Більше того, саме технічного спрямування навчальні заклади володіють сучасною базою для використання інноваційних методів навчання (електронні освітні платформи, мультимедійні ресурси та інтерактивні методики), що сприяють більш ефективному засвоєнню матеріалу і розвитку мовних навичок.

В світлі зазначеного, активізується питання відносно методики викладання та оптимізації навчального процесу майбутніх філологів, які здобувають вищу освіту в рамках технічного ВНЗ.

Наукові розробки в цьому напрямку вже здійснили такі вчені як Дячук Н. М., яка систематизує рекомендації стосовно способів та методик формування іншомовної комунікативної компетентності [1]. Щодо специфіки підготовки студентів саме технічних дисциплін в контексті опанування англійської мови, досить конструктивні рекомендації містить дисертація Зеленина Г. І. [2]. Аналогічний підхід характерний і для наукових розвідок Канюк О. [4], Карпенко Н. [5], Кувшинової Н. [7], які орієнтуються на надання саме практичних рекомендацій. Леймотивом в розрізі даної роботи проходить питання ролі і значення компетентісного підходу, про що більш ґрунтовно ведеться мова в теоретичних розвідках Лебедеенко Ю. М. [8].

Разом з тим, **метою дослідження** є аналіз особливостей освітньої програми з підготовки філологів у технічному університеті для виявлення шляхів оптимізації навчального процесу з урахуванням потреб сучасного ринку праці.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку та реформування суспільства сфера технічної освіти дуже важлива, оскільки відіграє величезну роль в економічній конкурентоспроможності країни. У свою чергу, такого роду навчання не обмежене опануванням виключно технічних і спеціальних дисциплін. Ключове завдання – підготувати професіонала як всебічно розвинену особистість. У зв'язку з цим, викладання гуманітарних дисциплін у сфері вищої технічної освіти – доцільне, проте має свою специфіку і в більшості випадків зводиться до професійно орієнтованого навчання [5, с. 42].

Часто під професійно орієнтованим навчанням мови розуміють викладання, націлене на читання літератури за фахом, вивчення професійної лексики та термінології, а також на спілкування виключно в професійній діяльності [4, с. 270; 7, с. 21]. У свою чергу, ми вважаємо, що таке формулювання не зовсім точне, оскільки абсолютно не враховує аспект навчання мови як засобу спілкування в побутовій, діловій, міжкультурній сферах і ситуаціях, що також важливо для сучасного фахівця. Крім цього, на нашу думку, професійно орієнтоване навчання повинно ґрунтуватися не тільки на комунікативних потребах майбутніх фахівців, а й на їхніх ціннісних орієнтирах, особливостях професійної особистості та професійного дискурсу. Професійно орієнтоване навчання мови – це комплексний, спеціально організований процес формування мовних компетенцій у навчальних закладах з урахуванням комунікативних потреб майбутніх фахівців, їхньої мовної підготовки, міжкультурних зв'язків та особливостей професійного дискурсу.

Студенти проявляють найбільший інтерес до навчання, коли матеріал адаптований до їхньої спеціальності. Вказане, безперечно, стимулює вивчення іноземної мови, сприяючи поглибленню професійних знань. У центрі освітнього процесу знаходиться сам студент, його потреби та можливість для розвитку. Викладач відіграє ключову роль у створенні сприятливих умов для засвоєння професійних знань, а також у мотивації та заохоченні інтелектуального зростання й творчого потенціалу студентів [6, с. 103]. За таких умов, ми можемо вести мову про професійно орієнтоване навчання як про свого роду стиль викладання мов у ВНЗ або в іншому навчальному закладі, де учні здобувають певну професію або спеціальність.

Завдання лекційних курсів у нових освітніх програмах – не інформаційно-оцінне, а переважно концептуально-орієнтоване. Якщо раніше основні лекційні курси були покликані повідомити студенту «від і до» необхідний мінімум відомостей, що видаються «правильними» (загальноприйнятими з позицій офіційної вітчизняної науки), без яких випускник ВНЗ не міг вважатися фахівцем у тій чи іншій царині знань, то нині як альтернатива зазначеному, на перше місце виходить функція огляду й аналізу широкого спектра думок і шкіл, представлених у конкретній царині науки. При цьому функція трансляції мінімуму інформації вже не покладена насамперед на лектора, оскільки в наші дні видано достатню кількість як класичних, так і експериментально-авторських підручників і навчальних посібників. Найважливішою метою викладача стає систематизація великого різноманітного матеріалу і навчання студента вмінню орієнтуватися в цьому матеріалі.

Невід'ємною та суттєвою частиною реалізації освітньої програми є оцінювання успішності її освоєння студентом. Основою для розроблення ВНЗ контрольно-оцінного інструментарію (оцінювальних засобів) слугують задані в діагностованій формі компетентності випускника, а також заплановані на їх основі для кожної дисципліни (модуля) результати навчання у форматі знань, умінь і навичок. У процесі ж поточного контролю успішності та проміжної атестації, як правило, проводиться оцінювання більш локальних результатів навчання – компонентів компетенцій (знань, умінь, навичок з дисциплін або модулів освітньої програми). Однак і протягом усього періоду навчання необхідно передбачати, розташовуючи рівномірно і послідовно в межах навчального плану, окремі форми навчальної роботи та відповідні процедури оцінювання, спрямовані саме на формування комплексів знань, умінь, навичок і моделей професійної діяльності, тобто компетенцій. У поєднанні з традиційними фундаментальними курсами, що створюють необхідну теоретичну основу даного рівня освіти, ці форми і процедури

сприяють виробленню стереотипів професійної поведінки в різних ситуаціях, з якими випускник надалі зіткнеться на практиці.

Виходячи з цього, оптимальним шляхом формування систем оцінювання якості підготовки студентів при реалізації компетентнісного підходу є поєднання традиційних методів і засобів перевірки знань, умінь і навичок та інноваційних підходів, орієнтованих на комплексне оцінювання компетенцій, що формуються. Не можемо не погодитися із вітчизняними філологами які наголошують, що до впровадження даного підходу у освітню практику використовувалося поняття «кваліфікації» фахівця за рівнями, що певною мірою стало підґрунтям або відправною точкою для визначення стану підготовленості фахівця до певного виду діяльності як результату проходження процесу підготовки [2, с. 44]. Але в той же час вдається констатувати, що компетентний фахівець на відміну від кваліфікованого «не лише володіє певними знаннями, уміннями і навичками, необхідними для його плідної професійної діяльності, а й реалізує їх у своїй праці; завжди саморозвивається та виходить за межі своєї дисципліни; вважає свою професію великою цінністю» [8, с. 93]. Таким чином, кваліфікований спеціаліст демонструє та застосовує свої професійні знання, уміння та навички як результат їхнього освоєння, що дозволяє йому ефективно та творчо виконувати свої обов'язки, проявляючи ініціативність та самостійність у прийнятті рішень під час професійної діяльності. Таким чином, саме компетентність, сформована в ході професійної підготовки, допомагає спеціалісту успішно вирішувати різноманітні завдання, що є особливо важливим у нестандартних ситуаціях виконання професійних функцій.

При цьому, традиційні засоби контролю слід поступово вдосконалювати в руслі компетентнісного підходу, а інноваційні засоби, зокрема ті, що прийшли із зарубіжної практики або інших освітніх систем (загальна і середня професійна освіта) – адаптувати для широкого застосування у вітчизняній практиці.

З цією метою, як в процесі навчання, так і в ході контролю рівня отриманих навичок, активно використовуються комп'ютерні технології, які здатні суттєво поліпшити процес опанування іноземної мови в рамках ВНЗ. Показниками успішності застосовуваних сучасних інноваційних технологій є їхня ефективність; економічність (засвоєння більшого обсягу інформації за одиницю часу); ергономічність (навчання у співпраці, присутність сприятливого емоційного мікроклімату, без перевтоми); формування позитивної мотивації в освоєнні дисципліни, що надає можливість виявити особистісні якості учнів, впливати на зону найближчого розвитку в навчанні.

Наведемо приклад заняття із англійської мови з використанням інноваційних технологій навчання. Описуване заняття проводилося у студентів, які навчаються за напрямками «Дизайн» і «Туризм». Згідно з робочою програмою, студенти під час навчання отримують уявлення про її культуру і традиції. Не секрет, що інформація, здобута самостійно, міцніше зберігається в пам'яті. Апробована нетрадиційна форма заняття – віртуальна екскурсія, активізує пізнавальну діяльність студентів. Відповідно, онлайн відвідування Британського музею цілком відповідає і програмі, і профілю навчання. Заняття проводиться в кабінеті іноземної мови, оснащеному засобами сучасних інформаційних технологій, зокрема виходом в Інтернет. Студенти, за кваліфікованої допомоги викладача, вчать самостійно здобувати нові знання та вміння за допомогою інформаційних технологій (робота з іншомовними сайтами) і використовувати їх у практичній діяльності. Робота в мережі Інтернет викликає у студентів масу позитивних емоцій, що також відбивається на результативності заняття. Необхідно зазначити, що перед проведенням віртуальної екскурсії викладач систематизує необхідний мінімум завдань, котрі студенти виконують під час семінарського заняття.

Ті студенти, які швидше справляються з поставленими завданнями, мають можливість самостійно «прогулятися» виставковими залами, познайомитися з виставковими залами, інформацією щодо будь-якого експонату, котрий його цікавить; акцентувати свою увагу на тому, що може стати в нагоді майбутнім дизайнерам і працівникам сфери туризму в подальшій професійній діяльності. Тут же реалізується й індивідуальний підхід у навчанні.

Якщо мова йде про роботу із майбутніми філологами, то в даному випадку цифрові технології, як правило, необхідно задіювати для вирішення найбільш складних питань. Так, до прикладу, аудіювання по праву вважається одним із найпроблематичніших аспектів при оволодінні англійською мовою. Пояснюється ця складність подоланням таких чинників, як характер мовного матеріалу, умови репрезентації тексту, смисловий зміст, джерела інформації, а також індивідуальні особливості як мовця (манера мовлення, темп, наявність акценту), так і слухача, його аудитивний досвід і багато інших [1, с. 218]. З іншого ж боку, аудіювання є потужним засобом навчання іноземної мови, оскільки сприяє засвоєнню лексичного складу мови та її граматичної структури, дає можливість опанувати звукову сторону мови, що вивчається, її фонемний склад та інтонацію: ритм, наголос, мелодію. Не слід забувати, що аудіювання, поряд із говорінням, забезпечує можливість комунікації іноземною мовою.

Без оволодіння вмінням розрізняти іноземну мову на слух спілкування з представниками інших

культур неможливе в принципі. На жаль, при двох-трьох академічних годинах англійської мови на тиждень викладачеві не вдається приділяти належної уваги розвитку у студентів навичок аудіювання. Все більший акцент робиться на самостійну роботу, яка стала можлива завдяки появі Інтернет-ресурсів. Як приклад розглянемо деякі з них докладніше:

1. TED (Technology, Entertainment, Design) являє собою універсальну онлайн платформу з безліччю конференцій провідних фахівців у сфері науки, мистецтва, дизайну, політики, культури, бізнесу, глобальних проблем, технологій і розваг. Місія конференції полягає в поширенні унікальних ідей («ideas worth spreading»). Записи з виступами найвидатніших спікерів можна знайти на сайті офіційному сайті TED.com. На даний момент понад 1500 обраних лекцій з перекладами різними мовами доступно на веб-сайті. Усі відео викладено з ліцензією Creative Commons BY-NC-ND, що дозволяє їх вільне поширення. Система роботи з подібним сайтом, як і з будь-яким іншим аудіо-текстом, зводиться до такої схеми: «звук – текст – звук». Спершу студентам пропонується подивитися відеоролик без субтитрів і вловити основний зміст. Далі слідує детальний розбір тексту за допомогою представлених субтитрів, а також, за бажанням викладача, беруть за основу додаткові вправи на лексику та граматику. Після цього здійснюється повторний перегляд ролика, під час якого відбувається слухо-зоровий синтез, одночасна трансляція звуку і зображення (із субтитрами або зі щойно розібраним тестом), що сприяє розвитку навичок і вмінь сприйняття мови на слух і стимулює усне мовленнєве спілкування учнів під час подальшого обговорення відеоматеріалу.

2. Ororo.tv – сайт, що на безоплатній основі надає доступ до новітніх серіалів і деяких фільмів із субтитрами різними мовами, які можна вмикати і вимикати за бажанням глядача. Перегляд фільмів і серіалів в оригіналі має величезне значення в процесі навчання іноземних мов, оскільки базується на одному з основних методичних принципів – принципі наочної демонстрації. Під час перегляду відеофільму задіюються всі види мовленнєвої діяльності. Як відомо, побачена та почута інформація запам'ятовується у п'ять разів краще за лише почуту.

Перегляд автентичних відеоматеріалів також є ефективним засобом підвищення мотивації студента до вивчення іноземної мови, оскільки вони демонструють функціонування мови у формі, прийнятій її носіями у природному соціальному контексті, знайомлять із нормами та правилами спілкування, поведінки; показують різні типи взаємовідносин й ілюструють мову міміки, жестів. Відео є унікальним засобом для навчання говоріння та іншомовного спілкування.

3. BBC Podcasts. Радіостанції BBC мають широкий діапазон тем, які за відсутності субтитрів корисно буде слухати як певне тло, що увімкне слухача в стан «поток» і створить ілюзію «повного занурення» в автентичне середовище. За рахунок відчуття «потоків» стану самі по собі починають активізуватися забуті знання з граматики та лексики, корегується мелодика мови, що також важливо під час навчання говоріння.

Тут варто зазначити, що в таких радіограмах, як, наприклад, BBC Learning English – 6 minute English, ведучі подкастів є носіями мови, тож надається можливість слухати і вивчати живу мову, в тому вигляді, в якому нею користуються звичайні жителі англійських країн, тобто в основі перебуває автентичний матеріал. Подкасти поділяються на три основні рівні: перший – для початківців (elementary), другий – для тих, хто навчається із середніми знаннями англійської мови (lower intermediate and intermediate), третій – для тих, хто навчається і має знання, вищі за середні (upper-intermediate). Перевага проекту BBC Learning English у тому, що темп мовлення озвучених діалогів – різний, залежно від рівня мовної підготовки. У 6 Minute English присутні вставки з діалогів англійською мовою від кореспондентів BBC, крім того, є пояснення нових англійських слів і виразів. Слід звернути увагу на те, що всі пояснення даються виключно англійською мовою. Більше того, до подкастів додаються скрипти (текстовий варіант передачі).

Слід підкреслити, що багато хто із студентів, які вивчають іноземну мову не усвідомлюють того, що, коли вони слухають свою рідну мову, насправді вони не аналізують кожне слово; вони недооцінюють той факт, що людина тісно пов'язує лінгвістичні знання з наявним досвідом і знаннями таких понять, як тема і культура. Абсолютне розуміння аудіотексту є хибним уявленням того, як відбувається природний процес сприйняття інформації рідною мовою. Зусилля все зрозуміти не призводить до ефективних результатів, викликає відчуття втоми і, зрештою, призводить до невдачі. На наш погляд, потрібно вчити студентів відбирати потрібну інформацію, ігноруючи нерелевантну, тобто навчити робити так, як вони це роблять своєю рідною мовою. Головне – розвинути навичку здогадки, навчитися передбачати те, про що могла б іти мова, те, що в даній ситуації міг би сказати мовець, нівелюючи таким чином можливі прогалини в сприйнятті.

Інтернет-ресурси є ефективним засобом організації освітнього простору, підтримують соціальні відносини, оскільки дають змогу учасникам процесу навчання здійснювати спільну діяльність, використовувати новітні матеріали в різних форматах, а також тренувати різні види мовленнєвої діяльності. Автентичний навчально-методичний

аудіоматеріал є цікавим, інформативно-змістовним, доступним розумінню, відповідає сучасній реальності іншомовного суспільства і створює сприятливі умови для оволодіння учнями новою країнознавчою інформацією, мовленнєвою поведінкою носія мови, сприяє їхньому знайомству з живою мовою, побутом народу, його культурою, сучасними реаліями.

Висновки. Таким чином можемо підсумувати, що студенти-філологи, особливо на початку навчання, досить часто відчують труднощі зі сприйняттям мови носіїв на слух. Формування навичок аудіювання – один із способів вирішення цієї проблеми. Багато сайтів надають аудіоінформацію. Корисний Інтернет і під час вивчення граматики та лексики іноземної мови. Існує велика кількість сайтів, де викладено основні граматичні правила, наведено приклади вживання складних граматичних конструкцій, надано інформацію про значення та етимологію слова.

Показниками успішності застосовуваних сучасних інноваційних технологій є їхня ефективність; економічність (засвоєння більшого обсягу інформації за одиницю часу); ергономічність (навчання у співпраці, присутність сприятливого емоційного мікроклімату, без перевтоми); формування позитивної мотивації в освоєнні дисципліни, що надає можливість виявити особистісні якості учнів, впливати на зону найближчого розвитку в навчанні. Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у дослідженні впливу STEM-підходів на підготовку філологів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дячук Н. М. Формування англомовної аудитивної компетентності учнів старших класів закладів загальної середньої освіти. Кваліфікаційна наукова

праця на правах рукопису. дис... доктора філософії за спец. 014 Середня освіта. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2021. 304 с.

2. Зеленін Г.І. Теоретичні і методичні засади іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін. дис... к.п.н. за спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Українська інженерно-педагогічна академія, Харків, 2021. 475 с.

3. Іпполітова І. Рейтинг ІТ-вишів 2023: УКУ – беззаперечний лідер, КПІ – в десятці, наприкінці кілька харківських вишів. DOU. 2023. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/ukrainian-universities-2023/>

4. Канюк О. Особливості викладання професійно-орієнтованої іноземної мови для студентів нелінгвістичних спеціальностей. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 14. 2015. с. 270–274.

5. Карпенко Н. Формування комунікативної компетентності іноземних студентів як мета навчання української мови. Викладання гуманітарних та українознавчих дисциплін засобами дистанційного навчання: теорія і практика закладів вищої освіти: матеріали наук. інтернет-конф. з проблем вищої освіти і науки, м. Харків. Харків: ХНАДУ, 2022. с. 42–44.

6. Кецик-Зінченко У. Особливості професійно-орієнтованого навчання іноземної мови студентів немовних спеціальностей. Молодь і ринок № 9 (176), 2019. с. 101–106.

7. Кувшинова Н. М. Особливості професійно-орієнтованого навчання іноземній мові студентів немовних спеціальностей. зб. тез конференції. Науково-практична конференція «Науково-методичне підґрунтя удосконалення системи навчання мовам у закладі вищої освіти спортивного профілю». Київ 2021. с. 18–22.

8. Лебеденко Ю. М. Компетентнісний підхід в системі вищої освіти. Гуманізм та освіта: зб. матер. VIII міжнар. наук.-практ. конф. (Вінниця, 19–21 вер. 2006). Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2006. с. 93–95.

РОЗДІЛ 8. МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДИКИ «М'ЯКИЙ CLIL» ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

IMPLEMENTATION OF "SOFT CLIL" METHODOLOGY WHEN TEACHING ENGLISH TO STUDENTS OF ECONOMICS SPECIALTIES

У статті висвітлено шляхи впровадження методики м'якого CLIL під час викладання англійської мови студентам економічних спеціальностей. Узагальнено підходи до визначення CLIL (предмето-інтегроване навчання) та виявлено чотири основні компоненти цієї методики: зміст (нова інформація з предмета, яка вивчається як під час занять у аудиторії, так і в процесі самостійної роботи), комунікація (представлена на будь-якій стадії опрацювання теми та є невід'ємним компонентом цієї методики), когніція (сприяє розвитку критичного мислення, аналізу та синтезу навчального матеріалу) і культура (представлена на мікро- та макро рівнях). Виявлено, що важливим компонентом комунікації є мовна підтримка, яка є необхідною для окреслення ключових лексичних та граматичних одиниць з теми, які умовно можна поділити на обов'язкову мову змісту, яку викладач може запланувати та опрацювати зі студентами на початку вивчення тієї чи іншої теми, та сумісну зі змістом мову, яка є спонтанною та залежить від рівня володіння мовою здобувачів освіти. На основі узагальнення наукової літератури виділено три основні моделі у межах цієї методики: жорсткий, модульний та м'який CLIL. Установлено, що жорсткий та модульний CLIL концентруються на вивченні предмета англійською мовою та здебільше підходять для викладачів інших дисциплін, які володіють іноземною мовою на високому рівні, тоді як м'який CLIL містить елементи знань з предмету та здебільше концентрується на вивченні мови, що є ефективним для проведення занять з іноземної мови зі студентами немовних факультетів. Представлено власний досвід щодо використання цієї методики під час опрацювання зі студентами теми "Business Etiquette". Установлено, що такий підхід до організації заняття є дієвим та ефективним, сприяє формуванню позитивної мотивації студентів та їх активному залученню до роботи в аудиторії.

Ключові слова: CLIL, м'який CLIL, студенти економічних спеціальностей, викладання англійської мови

The article highlights the ways of implementing the soft CLIL methodology when teaching English to students of economic specialties. The approaches to defining CLIL (content and subject integrated learning) are summarized and four main components of this methodology are identified: content (new information from the subject, which is studied both in the classroom and in the process of individual work) and communication (presented at any stage of working on the topic and is an integral component of this methodology), cognition (contributes to the development of critical thinking, analysis and synthesis of educational material) and culture (presented at the micro- and macro levels). It is found that an important component of communication is language support, which is necessary to outline key lexical and grammatical units of the topic, which can be conditionally divided into content-obligatory language, which the teacher can plan and work with students at the beginning of studying a particular topic, and content-compatible language, which is spontaneous and depends on the level of language proficiency of the students. Based on the generalization of scientific literature, three main CLIL models are identified: hard, modular and soft CLIL. It is found that hard and modular CLILs focus on studying the subject in English and are mostly suitable for teachers of other disciplines who have a high level of foreign language proficiency, while soft CLIL contains elements of subject knowledge and mostly focuses on language learning, which is effective for conducting foreign language classes with students of non-linguistic schools. The authors present their own experience how to use this method when working with students on the topic "Business Etiquette". It is found that this approach to organizing classes is effective and efficient, contributes to the formation of positive motivation of students and their active involvement in the work in the classroom.

Key words: CLIL, soft CLIL, students of economic specialties, teaching English.

УДК 378.145

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.36>

Іваніга О.В.,

ст. викладач кафедри педагогіки, іноземної філології та перекладу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Тарасенко С.Є.,

ст. викладач кафедри педагогіки, іноземної філології та перекладу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Постановка проблеми в загальному вигляді. Наразі існує велика конкуренція закладів вищої освіти, особливо прифронтових регіонів, за здобувачів освіти, що пов'язано з сучасною суспільно-політичною ситуацією в українському суспільстві. Це вимагає великих зусиль не тільки від адміністрації ЗВО щодо залучення першокурсників до їх навчального закладу, але й ґрунтовної та ефективної роботи кожного викладача, яка буде спрямовано на формування знань та умінь, які є необхідними

для конкурентоспроможного фахівця на сучасному ринку праці.

Однією із необхідних компонентів якісної підготовки сучасного фахівця в галузі економіки є володіння англійською мовою загального та професійного вжитку. Для студентів економічних спеціальностей вкрай важливо уміти проводити перемовини з зарубіжними партнерами, готувати документацію іноземною мовою, знайомитися з новітніми розробками та пропозиціями, які публікуються переважно англійською мовою.

Саме тому, у ЗВО необхідно приділяти увагу впровадженню предмето-інтегрованої методики навчання, яка сприяє поєднанню вивчення предмета та іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень та публікацій засвідчив, що до вивчення методики предмето-інтегрованого навчання неодноразово зверталися науковці. Так, сутність цієї методики висвітлено Д. Койлем, П. Худом, Д. Маршем, аналітичну основу мовної інтеграції у європейському просторі висвітлено Лоренцо Ф. та Мур Л., предмето-інтегроване навчання у двомовній та багатомовній освіті представлено в роботі П. Мехисто, Д. Марша та М. Фріголса, застосування предмето-інтегрованого навчання на практиці висвітлено П. Боллом, К. Келлі, Дж. Клеггом, особливості використання цієї методики зі студентами математичної спеціальності представлено Н. Чернишовою.

Разом із тим, вважаємо, що застосування методики «м'який CLIL» під час роботи зі студентами економічних спеціальностей недостатньо висвітлено в педагогічній літературі.

Метою нашої публікації є узагальнення підходів до визначення методики «м'якого CLIL» та висвітлення власного досвіду з цього питання під час роботи зі студентами економічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу наукової літератури можна стверджувати, що методика предмето-інтегрованого навчання не є новою. Вперше її почали застосовувати у 1960-х рр. в Канаді, тоді як її активний розвиток продовжився в 1990-х рр. Наразі існує декілька підходів до визначення сутності предмето-інтегрованого навчання. Зокрема, її визначають як методику викладання іноземної мови, яка інтегрує вивчення предмету та мови, розвиває критичне мислення та культурну компетенцію здобувачів освіти. Тому, в англійській літературі ця методика відома під абревіацією CLIL (Content and Language Integrated Learning) [4; 6].

Один із засновників методології предмето-інтегрованого навчання, Девід Койл, наголошує, що під час викладання за цією методикою обов'язковим є наявність чотирьох компонентів, які в англійській літературі називаються 4C, до яких відносять:

- зміст (content);
- комунікацію (communication);
- когніцію (cognition)
- культуру (culture) [5, с. 41];

Так, через змістовний компонент студенти знайомляться з новою інформацією з предмета, яка вводиться як під час аудиторної роботи, так і під час самостійного опрацювання. Когніція дозволяє студентам розвинути критичне мислення, навчитися аналізувати та синтезувати навчальний матеріал, а культуру представлено на двох рівнях (макро-рівні та макрорівні) [7].

Комунікація має бути представлена на будь-якій стадії опрацювання теми, адже це є невід'ємним компонентом цієї методики. За твердженням П. Болла важливою складовою комунікації є мовна підтримка, яка є необхідною для окреслення ключових лексичних та граматичних одиниць з теми. Умовно ці одиниці поділяються на обов'язкову мову змісту (content – obligatory language) та сумісну зі змістом мову (content – compatible language).

Так, обов'язкову мову змісту викладач може запланувати та опрацювати зі студентами на початку вивчення тієї чи іншої теми, тоді як сумісна зі змістом мова є спонтанною та залежить від рівня володіння мовою здобувачів освіти [1, с. 104].

Деякий інший підхід до визначення класифікації мови в форматі цієї методики знаходимо у Т. Чедвіка, за яким мовні одиниці поділяються на:

- мовні одиниці загального вжитку, яка використовується для міжособового спілкування;
- мова, через яку надаються інструкції;
- когнітивна мовна компетенція, яка тісно пов'язана з мовою академічного спілкування та може бути як предмето-орієнтованою, так і загального вжитку [3].

У ході дослідження необхідно зазначити, що наразі в методичній літературі виділено три різновиди цієї методики: жорсткий, модульний та м'який CLIL. Так, в жорсткому CLIL (Hard CLIL) акцент під час викладання ставиться на предмет. Як правило, цю модель підходить для викладачів інших дисциплін, які володіють англійською мовою на досить високому рівні, тоді як викладач англійської мови не володіє достатньою кваліфікацією для роботи у рамках жорсткого CLIL. Суттєві недоліки у цьому підході знаходять і студенти: адже вони мають концентруватися не тільки на вивченні матеріалу за фахом, але й на вивченні іноземної мови, що є подвійним навантаженням. До того ж, якщо рівень володіння є нижчим ніж B2, здобувачам освіти досить складно зрозуміти тему, що також негативно впливає на якість освіти.

Разом із тим, з досвіду роботи можна стверджувати, що модель «м'якого CLIL» більш підходить до українських реалій та може впроваджуватися на заняттях з іноземної мови. Проілюструємо впровадження м'якого CLIL на прикладі теми "Business etiquette" під час роботи зі студентами першого курсу. Перед початком роботи над темою ми забезпечуємо студентам мовну підтримку, надаючи їм лист активної лексики, яка буде вживатися під час обговорення та інших видів роботи (*to be a success; peace of mind; prosperity; the sunny side of smth; to expect; improvement; to be noble for smth.; anger; fear; to permit; to attract attention; to be careful of smth.; in private; formal pattern; honor motto*).

Після первинного опрацювання активної лексики ми починаємо роботу над темою з питання що таке "Business etiquette" та чому важливо його

дотримуватися. У групі, де є понад 8–10 здобувачів освіти перед загальним обговоренням ми організуємо роботу в малих групах (3–4 студенти), для того, щоб учасники навчального процесу мали змогу попрактикувати усне мовлення та висловити власне бачення цього поняття. Після представлення малих груп свого бачення ми підсумовуємо, що *Business etiquette is a set of rules and norms of behavior that are considered appropriate in a professional setting, which helps people communicate and interact with each other in a business setting* (Діловий етикет – це набір правил і норм поведінки, які вважаються прийнятними в професійному середовищі, допомагають людям спілкуватися і взаємодіяти один з одним у діловому середовищі.) і переходимо до перегляду навчального відео відповідної тематики за посиланням <https://www.youtube.com/watch?v=qWbWL0I3ySk> тривалістю 1 хв. 46 сек [2]. Вважаємо, що під час опрацювання тем за методикою м'якого CLIL доцільно давати саме короткі фрагменти навчального відео, адже вони надають змогу отримати основне уявлення щодо теми, що вивчається, але не відвертають студентів від активного опрацювання теми та дозволяють сконцентруватися на матеріалі. Після перегляду відео ми порівнюємо ідеї, які були згенеровані в групі з тим, що представлено в відео.

Після цього пропонуємо студентам вправи на подальше опрацювання теми. Так, спочатку ми виконуємо вправу, яку представлено на Рис. 1.

Цю вправу не можна назвати творчою, але вона стимулює студентів замислитися над формуванням власної поведінки під час зустрічей та формує у них відповідні стереотипи, які будуть ними використовуватися у подальшій професійній діяльності.

Після цього ми пропонуємо студентам визначити правдивість/неправдивість тверджень, які

пов'язані із поведінкою на роботі. Зокрема, обговорюємо такі твердження:

1. *Sending a thank-you email or note after a job interview. (True/False)*
2. *Using professional and polite language in emails and communication. (True/False)*
3. *Ignoring company policies and guidelines. (True/False)*
4. *Arriving on time for meetings and appointments. (True/False)*
5. *Using disrespectful language or making offensive jokes in the workplace. (True/False)*
6. *Interrupting colleagues during meetings or discussions. (True/False)*
7. *Respecting personal space and boundaries in the workplace. (True/False)*
8. *Failing to respond to emails or messages in a timely manner. (True/False)*
9. *Not acknowledging or appreciating the contributions of coworkers or employees. (True/False)*
10. *Listening actively and giving your full attention during business conversations. (True/False)*

Враховуючи, що більшість студентів володіє англійською мовою на рівні не нижчому ніж B1, заохочуємо їх надавати розгорнуті відповіді та приклади із реального життя, що також стимулює їх активне залучення до навчального процесу та обговорення.

Після цього пропонуємо студентам роботу в малих групах для обговорення таких тем як:

- як має виглядати працівник під час бізнес-зустрічей та під час звичайного робочого дня;
- особливості листування з бізнес-партнерами;
- правила ведення телефонних розмов;
- вирішення конфліктних ситуацій.

Після цього представники груп висвітлюють бачення групи на зазначені питання та узагальнюють всі ідеї. Підсумовуючи, ми зазначаємо, що діловий

1. Match numbers to the letters.

1. How do you treat clients or customers?	a) Speak politely and professionally on the telephone, with clear communication.
2. How do you treat your coworkers and supervisor?	b) Treat clients or customers with respect, attentiveness, and excellent service.
3. How do you conduct yourself in your office?	c) Act professionally and engage in networking during business-sponsored social events.
4. How do you conduct yourself during meetings?	d) Send clear and professional email messages.
5. What kind of email messages do you send?	e) Follow the company's dress code guidelines.
6. Do you follow a dress code?	f) Be considerate and clean in the break room.
7. How do you conduct yourself in the break room?	g) Be attentive and participate actively during training events.
8. How do you conduct yourself during business-sponsored social events?	h) Treat coworkers and supervisors professionally, with politeness and cooperation.
9. How do you conduct yourself during training events?	i) Maintain a tidy and organized workspace in your office.
10. How do you conduct yourself on the telephone?	j) Actively participate, listen, and contribute during meetings.

Рис. 1. Вправа на знаходження відповідності з теми “Business Etiquette”

етикет є важливою навичкою для кожного, хто хоче досягти успіху в професійному світі. Дотримуючись основних правил ділового етикету, можливо створити позитивний імідж себе та своєї компанії, побудувати міцні відносини з колегами та клієнтами.

Висновки. З досвіду роботи можна стверджувати, що такий підхід до організації заняття є дієвим та ефективним, сприяє формуванню позитивної мотивації студентів та їх активному залученню до роботи в аудиторії. Методика м'якого CLIL сприяє формуванню професійних знань у поєднанні з розширенням словникового запасу англійською мовою та розвитку навичок усного мовлення та аудіювання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ball P., Kelly K., Clegg J. Putting CLIL in Practice. *ELT Journal*. 2018. Vol. 72, Issue 1. P. 109–111.
2. Business etiquette. <https://www.youtube.com/watch?v=qWbWLOI3ySk>
3. Chadwick T. *Language Awareness in Teaching. A Toolkit for Content and Language Teachers*. Cambridge University Press. 2012. 17 p.
4. *Content and Language Integrated Learning in Europe/ Report of European Commition*, 2006. 82 p.
5. Coyle, D., Hood, P., Marsh, D. *Content and Language Integrated Learning*. 2010. NY: Cambridge Univ. Press. URL https://formacion.intef.es/pluginfile.php/214299/mod_imsdp/content/1/2013000000658.pdf
6. Lorenzo F., Moore L. An analytical framework of language integration in L2 content-based courses: the European dimension. *Language and Education* 21. 2007. № 6. P. 502–514
7. Mehisto, P., Marsh, D. and Frigols, M. J. Uncovering CLIL. *Content and Language Integrated Learning in Bilingual and Multilingual Education*. Oxford: Macmillan Education. 2008. 238 p.

НОТАТКИ

Наукове видання

ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

Науковий журнал

Випуск 78

Том 2

Коректура • *Н. Ігнатова*

Комп'ютерна верстка • *О. Молодецька*

Формат 60x84/8. Гарнітура Arimo.
Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 19,68 Ум. друк. арк. 20,23.
Підписано до друку 31.12.2024. Замов. № 0125/105. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.